

"...

1) "30.07.2024 tarihli ve 7527 sayılı Hayvanları Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 1'inci maddesiyle 24.06.2004 tarihli ve 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nun 1'inci maddesinin birinci fıkrasında yer alan "*Kanunun amacı;*" ibaresinden sonra gelmek üzere eklenen "*insan, hayvan ve çevre sağlığı gözetilmek kaydıyla*" ibaresinde yer alan "*insan,*" ibaresinin; 4'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 6'ncı maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan değiştirilen "*insan ve çevre sağlığı için oluşabilecek*" ibaresinde bulunan "*insan*" ibaresinin; 7'nci maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 16'ncı maddesinin birinci fıkrasının değiştirilen (b) bendinde yer alan "*insan,*" ibaresinin; 8'inci maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 19'uncu maddesinin birinci fıkrasının değiştirilen birinci cümlesinde yer alan "*İnsan,*" ibaresinin Anayasa'ya aykırılığı

a) 7527 sayılı Kanun'un 1'inci maddesiyle 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nun "*Amaç*" kenar başlıklı 1'inci maddesinin birinci fıkrasında yer alan "*Kanunun amacı;*" ibaresinden sonra gelmek üzere "*insan, hayvan ve çevre sağlığı gözetilmek kaydıyla*" ibaresi eklenmiştir. Anılan fıkranın söz konusu değişiklikten sonraki hali aşağıdaki şekildedir:

"Bu Kanunun amacı; insan, hayvan ve çevre sağlığı gözetilmek kaydıyla hayvanların rahat yaşamlarını ve hayvanlara iyi ve uygun muamele edilmesini temin etmek, hayvanların acı, ıstırap ve eziyet çekmelerine karşı en iyi şekilde korunmalarını, her türlü mağduriyetlerinin önlenmesini sağlamaktır."

Ancak 7527 sayılı Kanun'un 1'inci maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 1'inci maddesinin birinci fıkrasında yer alan "*Kanunun amacı;*" ibaresinden sonra gelmek üzere eklenen "*insan, hayvan ve çevre sağlığı gözetilmek kaydıyla*" ibaresinde yer alan "*insan,*" ibaresi, Anayasa'ya aykırıdır.

b) 7527 sayılı Kanun'un 4'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un "*Sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanların korunması*" kenar başlıklı 6'ncı maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan "*çevreye olabilecek*" ibaresi "*insan ve çevre sağlığı için oluşabilecek*" şeklinde değiştirilmiştir. Anılan fıkranın söz konusu değişiklikten sonraki hali aşağıdaki şekildedir:

"Sahipsiz hayvanların korunması, bakılması ve gözetimi için yürürlükteki mevzuat hükümleri çerçevesinde, yerel yönetimler yetki ve sorumluluklarına ilişkin düzenlemeler ile insan ve çevre sağlığı için oluşabilecek olumsuz etkilerini gidermeye yönelik tedbirler, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı ile eşgüdüm sağlanarak, diğer ilgili kuruluşların da görüşü alınmak suretiyle Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir."

Ancak 7527 sayılı Kanun'un 4'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 6'ncı maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan değiştirilen "*insan ve çevre sağlığı için oluşabilecek*" ibaresinde bulunan "*insan*" ibaresi, Anayasa'ya aykırıdır.

c) 7527 sayılı Kanun'un 7'nci maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un "*İl hayvanları koruma kurulunun görevleri*" kenar başlıklı 16'ncı maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi değiştirilmiştir. Anılan bendin söz konusu değişiklikten sonraki hali aşağıdaki şekildedir:

“b) İl sınırları içinde hayvanların korunmasına ilişkin ve sahipsiz hayvanlardan kaynaklı sorunları belirleyip, sorunların çözüm tekliflerini içeren yıllık, beş yıllık ve on yıllık plan ve projeler yapmak, yıllık hedef raporları hazırlayıp Bakanlığın uygun görüşüne sunmak, Bakanlığın olumlu görüşünü alarak insan, hayvan ve çevre sağlığına ilişkin her türlü önlemi almak,”

Ancak 7527 sayılı Kanun’un 7’nci maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un 16’ncı maddesinin birinci fıkrasının değiştirilen (b) bendinde yer alan “*insan*,” ibaresi, Anayasa’ya aykırıdır.

ç) 7527 sayılı Kanun’un 8’inci maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un “*Mali destek*” kenar başlıklı 19’uncu maddesinin birinci fıkrasının birinci cümlesi değiştirilmiştir. Anılan cümlelerin söz konusu değişiklikten sonraki hali aşağıdaki şekildedir:

“İnsan, hayvan ve çevre sağlığının korunması amacıyla bakımevleri, hastaneler ve ameliyathaneler kurmak, bunlara ilişkin ilaç, alet ve ekipmanları temin etmek ile bakımevlerinde bakım, rehabilitasyon ve sahiplendirme gibi faaliyetleri yürütmek için, başta yerel yönetimler olmak üzere diğer ilgili kurum ve kuruluşlara teşvik veya Bakanlıkça uygun görülen miktarlarda mali destek sağlar.”

Ancak 7527 sayılı Kanun’un 8’inci maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un 19’uncu maddesinin birinci fıkrasının değiştirilen birinci cümlesinde yer alan “*İnsan*,” ibaresi, Anayasa’ya aykırıdır.

İptali talep edilen ibareler, aynı konunun farklı boyutlarına ilişkindir. Zira 5199 sayılı Kanun’un ana omurgasını hayvan hakları oluşturmaktadır ve hayvan merkezli bir bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Ancak 7527 sayılı Kanunla 5199 sayılı Kanunda yapılan değişikliklerle bu bakış açısı, kamu yararı olmaksızın büsbütün terk edilmiş yerine (ekosantrik yerine) antroposantrik bir anlayış benimsenerek; temele insan alınmıştır. İptali talep edilen ibareler de bahsi geçen görüş değişikliği kapsamında düzenlenmiştir. Şöyle ki anılan 1’inci maddede yapılan ekleme ile Kanun’un amacı insan merkeze alınarak tayin edilmiş; anılan 6’ncı maddede yapılan değişiklik ile Bakanlığın yönetmelik çıkarma yetkisinin kapsamına sahipsiz hayvanlardan kaynaklanan insan sağlığı için oluşabilecek olumsuz etkileri gidermeye yönelik tedbirler dahil edilmiş; anılan 16’ncı maddede yapılan değişiklik ile İl Hayvanları Koruma Kuruluna insan sağlığına ilişkin her türlü önlemi almak görevi tevdi edilmiş; anılan 19’uncu maddede yapılan değişiklik ile Bakanlıkça mali destek sağlanacak kalemlerin arasında insan sağlığının korunması amacıyla yapılan yapılar-faaliyetler sayılmıştır. İptali talep edilen ibareler, aynı konunun farklı boyutlarına ilişkin olduğundan; usul ekonomisi gereğince; Anayasa’ya aykırılık gerekçeleri aynı başlık altında temellendirilecektir.

i) Kamu yararı, Devletin temel amaç ve görevleri, yaşam hakkı, çevre hakkı, tabiat varlıklarının korunması ve hayvan hakları bakımından: Her ne kadar (sözgelimi İsviçre Federal Anayasası’nın “*Hayvanları Koruma*” başlıklı 80’inci maddesinde¹ yahut Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası’nın “*Yaşamın ve hayvanların doğal temellerinin korunması*” başlıklı 20a maddesinde² olduğu gibi) hayvanlar, Anayasa’da *sui generis* hak öznesi olarak konumlandırılmasa ve hayvan tanımı yapılmasa da, yine Anayasa’nın lafzında (sözgelimi Anayasa’nın 45 ve 169’uncu maddelerinde) insan - merkezci bir perspektifle ve

¹ <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/fr> (Erişim Tarihi: 05.08.2024).

² https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

araçsal bakış açısıyla ‘‘hayvancılık, hayvansal’’ gibi sözcükler kullanılmak suretiyle türevsel bir terminoloji benimsense de; çevre hakkının himaye ettiği flora, fauna ve homo sapiens (biri diğerinden daha az önemli olmayan tüm canlılar) arasındaki ekolojik ilişki bağlamında hayvanların onura, hakka sahip olduğuna ve habitatlarında hayvan refahını temin etmek, onları korumak adına Devletin birtakım yükümlülükleri bulunduğuna yönelik anayasal yorum yapmak mümkündür. Nitekim çevre hakkına dayanan çevre hukuku, ‘‘her şeyden önce ‘‘doğal ortamlar’’ı koruma altına alma işlevine sahiptir. Bu nedenle doğa hukuku veya doğayı koruma hukuku, ilk boyutu olarak belirtilebilir. Doğa hukuku, hayvan türlerinin korunması, doğal türlerin korunması ile seyrek ve hassas doğal türlerin muhafazasını kapsamına alır.’’³

Yine, Anayasa’nın 17’nci maddesinde temelini bulan manevi varlığını geliştirme hakkı ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 8 ve Anayasa’nın 56’ncı maddelerinde hüküm altına alınan çevre hakkı birlikte ele alındığında ortaya çıkacağı üzere; herkesin sağlıklı, dengeli ve yaşanılabilir, planlı bir çevrede yaşama hakkı vardır. Anılan maddeler ve Anayasa’nın 5’nci maddesi gereğince Devlet, sağlıklı, dengeli ve yaşanılabilir, planlı bir çevrede yaşama hakkının standardının sağlanması için gerekli tedbirleri almalıdır. Türkiye’nin de taraf olduğu 1966 tarihli Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme m.12/1-b, sağlık hakkının bir unsuru olarak ve dolaylı şekilde sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına atıf yapmaktadır. 1972 Stockholm Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevre Konferansı Bildirgesi’nin 2’nci maddesine göre: ‘‘İnsan çevresinin korunması ve geliştirilmesi dünyamızın her yerinde insanların refahını ve kalkınmasını etkileyen önemli bir konu, bütün insanların özlemi ve bütün hükümetlerin görevidir’’. 1992’de Rio de Janeiro’da ilan edilen Rio Bildirgesi’nin 1’inci maddesi uyarınca: ‘‘İnsanların, tabiatla uyum içinde, sağlıklı ve üretken bir yaşam hakları vardır’’. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de içtihatlarında devletin, bireyin sağlıklı ve güvenli bir çevrede yaşamasını sağlamak için gerekli önlemleri almaya dair kesin bir yükümlülüğü olduğunu vurgulamaktadır. Nitekim Mahkeme’ye göre; ‘‘Tabiatla ormanların ve daha genel olarak çevrenin korunması, savunulması kamuoyunda ve bunun sonucunda da kamu makamlarında devamlı ve güçlü bir ilgi doğuran bir değer oluşturmaktadır. Ekonomik gereklilikler ve hatta mülkiyet hakkı gibi bazı temel haklara, özellikle de devlet bu konuda yasa yaptığında, çevrenin korunmasına ilişkin düşünceler karşısında, öncelik verilmemelidir’’ (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin 08.07.2008 tarihli ve 1411/03 Başvuru No’lu, Turgut ve diğerleri/Türkiye Kararı, § 90).

Ayrıca Anayasa, 63’üncü maddesiyle de Devlete tabiat varlıklarını ve değerlerini koruma yükümlülüğü yüklemiştir.

Buna ilave olarak Anayasa Mahkemesi’ne göre de ‘‘Hayvanlar varlıkları itibarıyla sağlıklı ve dengeli bir çevrenin unsurlarındandır.’’ (Anayasa Mahkemesi’nin 24.03.2022 tarihli ve 2021/97 E.; 2022/36 K. sayılı Kararı). Anayasa Mahkemesi’nin bahsi geçen kararına dönemin başkanı Sayın Zühtü Arslan tarafından yazılan karşıoy gerekçesinin bir bölümü aşağıdadır:

‘‘...’’

2. Anayasa’nın 56. maddesine göre ‘‘Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.’’ Anayasa’nın yapımı sürecinde Danışma Meclisi

³ Kaboğlu, İbrahim Özden, Çevre Hakkı, Cep Üniversitesi, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İletişim Yay., 1995, s. 42.

tarafından “Sağlık hizmetleri” kenar başlıklı maddeden ayrı olarak “Çevrenin korunması” kenar başlıklı bir madde önerilmiş, bu maddede devletin “tabii çevreyi koruyucu” tedbirler alacağı öngörülmüştü. Buna karşılık Milli Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonu iki maddeyi birleştirmiş, gerekçesinde de “sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama[nın], sosyal bir hak haline dönüştürülmüş” olduğunu vurgulamıştır.

3. Kuşkusuz hayvanlar, içinde yaşadığımız “tabii çevre”nin vazgeçilmez unsurudur. Nitekim Mahkememiz çoğunluğu da hayvanların “varlıkları itibarıyla sağlıklı ve dengeli bir çevrenin unsurları” (§ 23) olduğunu belirterek kuralı Anayasa’nın 56. maddesi yönünden de incelemiştir.

4. Bu bağlamda hayvanların korunmasına yönelik yasal düzenlemelerin anayasal dayanağının olduğu açıktır. Bireylerin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkının etkili bir şekilde korunması, “sağlıklı ve dengeli çevre”nin zorunlu unsurları olan hayvanların korunmasını gerektirmektedir. Zira hayvanların korunmadığı bir çevrenin sağlıklı ve dengeli olarak nitelendirilmesi, dolayısıyla insanların böyle bir çevrede yaşama hakkının korunduğu söylenemez.

5. Hayvanların korunması zorunluluğunu insanın sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkının korunmasına dayandıran görüş, hayvanlara yönelik “araçsal” bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Bu araçsal yaklaşımın ulusal ve ulusüstü yargı organlarına hâkim olduğu bilinmektedir. Sözgelimi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bir hayvan hakları aktivistinin “Matthis Pan” isimli şempanze adına yaptığı başvuruyu kişi bakımından yetkisizlik (ratione personae) nedeniyle kabul edilemez bulmuştur (Stibbe/Avusturya, B.No: 26188/08, 22/01/2010).

6. Buna karşılık hayvanların bir “araç” ya da “nesne” değil “amaç” olarak birtakım hakların öznesi oldukları görüşü istisnai olarak kabul edilmiştir. Özellikle bazı Latin Amerika ülkelerinde hayvanların hakların “özne”si kabul edildiklerine dair yargı kararlarına rastlanmaktadır. Bu kapsamda Ekvador Anayasa Mahkemesi, yakın tarihli bir kararında “Estrellita” adındaki maymunun 18 yıldır yanında yaşadığı davacının evinden alınıp bir hayvanat bahçesine götürülmesinden kısa bir süre sonra ölmesi üzerine başlayan yargısal süreçte maymunun yaşam hakkının ihlaline hükmetmiştir.

7. Ekvador Anayasa Mahkemesi söz konusu kararında hayvanların hakların öznesi olduğunu ve hayvan haklarının -kendine has özellikleriyle- Ekvador Anayasasının 71. maddesinde güvence altına alınan “Doğa haklarının spesifik bir boyutunu oluşturduğu”nu belirtmiştir. Diğer yandan Mahkeme aynı anayasa hükmünün hayvanların korunması amacıyla her bireye, tüzel kişiliğe ya da topluluğa, “Doğa adına”, hukuki süreç başlatma ve kamu otoritelerine başvurma hakkı tanıdığını vurgulamıştır (bkz. “Estrellita Monkey” Case, No. 253-20-JH/22, 27/01/2022, <https://animal.law.harvard.edu/wp-content/uploads/Final-judgment-Estrellita-w-Translation-Certification.pdf>, §§ 91, 161).

8. Ülkemizdeki anayasal duruma döndüğümüzde, Anayasa’nın gerek 56. maddesinin, gerekse de tabiat varlıklarının korunmasını güvence altına alan 63. maddesinin, “tabii çevre”nin korunması ve geliştirilmesi gerektiğini özellikle vurguladıkları belirtilmelidir. Bunun dolaylı da olsa bir “çevre hakkı”nın varlığına işaret ettiği, bu kapsamda da hayvanların ve haklarının korunması gerektiği söylenebilir.

9. Doğal çevrenin korunması ve geliştirilmesi görevi, anayasal düzeyde “hak öznesi” olup olmadıklarından bağımsız olarak, hayvanların korunması yükümlülüğünü beraberinde getirmektedir. Kuşkusuz hayvanların korunması onlarla aynı dünyayı ve çevreyi paylaşan insanlara, topluma ve onun örgütlü hali olan devlete düşen önemli bir ödevidir. Hayvanların korunması bakımından devletin negatif yükümlülüğü kamu gücü kullananların hayvanlara hukuka aykırı şekilde davranmaktan kaçınmasını, pozitif yükümlülüğü ise bir yandan bu tür davranışları önlemek için gerekli tedbirleri almayı diğer yandan da hayvanlara karşı suç işleyenleri etkili şekilde cezalandırmayı gerektirmektedir.

...

15. Halbuki sadece sahipli hayvanı öldüren, işe yaramayacak hâle getiren veya değerinin azalmasına neden olan kişilerin cezalandırılmasını düzenleyen Türk Ceza Kanunu’nun 151. maddesinin (2) numaralı fıkrası 7332 sayılı Kanun’un 17. maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır. “Mala zarar verme” başlığı altında yer alan söz konusu düzenlemenin ilga edilmesi, hayvanları “mal” olarak değil, “can” olarak gören yaklaşımla uyumludur. Buna karşılık soruşturma başlatılmasına ilişkin olarak sahipli/sahipsiz hayvan ayrımı yapılmasını aynı yaklaşımla telif etmek mümkün değildir.

16. Esasen hayvanlara yönelik suç teşkil eden eylemlerin asıl ve doğrudan mağduru bu eyleme muhatap olan hayvanlardır. Hayvanlar hissedebilen ve bu anlamda acı çekebilen varlıklardır. Nitekim yaklaşık iki yüz yıl önce Jeremy Bentham’ın belirttiği gibi, hayvanlara muamele konusunda sorulması gereken soru ne “akledebiliyorlar mı?” ne de “konuşabiliyorlar mı?” olmalı; doğru soru “acı çekebiliyorlar mı?” olmalıdır (J. Bentham, An Introduction to The Principles of Morals and Legislation, Hafner Press, 1948, Chapter XVII, § 1, No. IV, dipnot 1, s. 311).

17. Acı çekebilen varlıklar olduklarında şüphe olmayan hayvanların hukuk tarafından etkili şekilde korunmaları gerektiği izahtan varestedir. Diğer yandan hayvanların aynı zamanda ekonomik değeri olduğu, dolayısıyla onların haksız yere öldürülmesi ya da yaralanması durumunda sahibinin de “mağdur” olacağı yönündeki anlayış da dava konusu kuralı haklılaştırmak için yeterli değildir. Sahipli hayvana yönelik haksız eylemin “mağdur”u olarak hayvanın sahibinin şikayetiyle de soruşturmanın başlatılması anlaşılabilir. Bununla birlikte sahibi tarafından “sahipli” hayvana ve herhangi bir kişi tarafından “sahipsiz” hayvana yönelik hukuka aykırı eylemin mağduru da aynı zamanda sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olan herkestdir. Dolayısıyla hayvanlara karşı işlenen suçlarda mağdurların şikayetleri esas alınacaksa herkesin doğrudan savcılığa şikâyetle bulunabilmesi gerekirdi.

18. Yukarıda belirtildiği gibi sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkı, hayvanların etkili şekilde korunması amacıyla bir yandan devlete negatif ve pozitif yükümlülükler diğer yandan topluma ve onu oluşturan bireylere ahlaki ve hukuki görevler yüklemektedir. Arthur Schopenhauer ahlakın temellerini açıklarken hayvanlara merhametin karakter güzelliğiyle yakından ilgili olduğunu, bu anlamda yaşayan canlılara vahşice davrananların “iyi insan” olamayacağını belirtmiştir (A. Schopenhauer, The Basis of Morality, trans. A.B. Bullock, London: Swan Sonnenschein & Co. Ltd., 1903, s. 223).

25. Belirtmek gerekir ki, hayvanların anayasal ve yasal düzeyde korunmasına dair tartışmalar dünyanın her yerinde olduğu gibi bizde de devam etmektedir. Esasen bu, aynı çevreyi paylaştığımız ve onun doğal unsuru olan hayvanlara bakışın şekillendirdiği sürekli

bir tartışmadır. Nitekim geçen yüzyılın en etkili düşünürlerinden Jacques Derrida “hayvan meselesi”ni sürekli ilgilenilmesi gereken bir konu olarak görmüştür (J. Derrida, The Beast and the Sovereign, Vol. I, trans. G. Bennington, Chicago: The University of Chicago Press, 2009, s. 20).

27. Hayvanların korunmasına yönelik yasal düzenlemelerin bilhassa devletin pozitif yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlayacak nitelikte olması gerekir. Bu anlamda hayvanlara karşı suçların etkili şekilde soruşturulması ve kovuşturulmasını engelleyen dava konusu kuralın Anayasa’ya aykırı olduğundan iptal edilmesi gerektiği kanaatindeyim.”

Anayasa Mahkemesi bir bireysel başvuru kararında şu hususlara yer vermiştir (22.02.2017 tarihli ve 2014/4711 Başvuru No’lu Hint Aseel Hayvanları Koruma ve Geliştirme Derneği ve Hikmet Neğüç Başvurusu):

“48. Hayvanların ahlaki statüsü konusundaki tartışmaların uzun bir geçmişi bulunmakla birlikte bu konuda tam bir uzlaşa sağlanamamıştır. Hayvanlara “iyi” davranmak gereği, herkesin üzerinde anlaştığı ahlak kurallarından biridir. Zira pek çok hayvan türünün tıpkı insanoğlu gibi hissetme yetisine sahip olduğu bilinmektedir. Hayvanların pek çok çıkarı olabilir ancak hissetme yetisine sahip oldukları sürece en azından acı ve ızdıraptan kaçınmanın çıkarlarına olduğunun kabul edilmesi gerekir. Bu düşünce normatif hayvan hakları hukukunun temelini oluşturan ve kökleri 19. yüzyıla dayanan “insanca muamele ilkesi”nde ifadesini bulur. Bu ilke insanın çıkarlarının hayvanın çıkarlarına tercih edilebileceği ama bunun ancak zorunlu hâllerde yapılabileceği, dolayısıyla hayvanlara gereksiz yere acı çektirilmemesi gereğine işaret eder. Hayvanların ahlaki statüsünün varlığına ve niteliğine ilişki tartışmalar her geçen gün daha da yoğunlaşmaktadır. Buna karşın kendisine karşı güçlü itirazlar ileri sürülse de çağdaş demokrasilerde kabul edilen insanca muamele ilkesi sadece ahlaki değil aynı zamanda hukuki bir kuraldır. Nitekim hayvanları koruma yasaları hayvanların “gereksiz” yere acı çektirilmesini yasaklar.”

Devletin aldığı, insanların sağlıklı, dengeli, yaşanabilir, planlı bir çevrede yaşamasını, tabiat varlıklarının korunmasını sağlayan tedbirlerden biri de hayvan hakları ve çevre hukuku mevzuatıyla öngörülen hayvanların etkin bir şekilde korunmasıdır. Bunun içindir ki 5199 sayılı Kanun’un 7527 sayılı Kanunla değiştirilmeden önceki hali, hayvanların yaşatılmasını birinci amaç kabul ederek birtakım kuralları getirmiştir. Sağlıklı ve dengeli çevrenin üç ana ayağından birisini oluşturan hayvanların yaşatılmadığı ve hayvan haklarına yönelik bir düzenlemenin (ekosantrik yerine) antroposantrik biçimde yapıldığı bir ortamda, Anayasa’nın 56 ve 63’üncü maddelerine saygı gösterildiği söylenemez.

O halde hem canlılar arasında tür bazlı ayırım yapmaksızın hayvanların onura sahip *sui generis* hukuki varlık olduğunun anayasal yorumla kabulü halinde hem de insan türü tarafından temin edilmesi talep edilen çevre hakkı bağlamında sağlıklı ve dengeli bir çevrenin oluşturulması bakımından hayvanların zorunlu ve ikame edilemez rolü gözetildiğinde; Devlet, hayvanların korunmasına ve refahının sağlanmasına yönelik yükümlülüklerle sahiptir. Ancak kanun koyucu, iptali talep edilen ibarelerle Kanun’un amacına, sahipsiz hayvanlara yönelik alınacak tedbirlere, İl Hayvanları Koruma Kurulu’nun görevlerine, Bakanlıkça sağlanacak mali desteğe ilişkin hükümleri, insanı önceleyerek ve hayvanların yaşam hakkını hiçe sayarak, yeniden yapılandırarak; anılan yükümlülüğüne aykırı davranmış, hayvanların koruma alanının kapsamını aşırı ölçüde daraltmıştır. İhtilaflı kurallara, bu açıdan, hayvanların korunması yönünde ihdas edilen bu kurallardan (bahsi geçen md. 1, 6, 16, 19’dan) beklenen kamusal

faıdayı ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenlerle iptali talep edilen ibareler, Anayasa'nın 5, 17, 56 ve 63'üncü maddelerini ihlal etmektedir.

Buna ilave olarak Anayasa'nın 2'nci maddesindeki hukuk devleti ilkesi gereğince, yasama işlemlerinin kişisel yararları değil kamu yararını gerçekleştirmek amacıyla yapılması zorunludur (*Anayasa Mahkemesi'nin 17.06.2015 tarihli 2014/179 E.; 2015/54 K. sayılı Kararı*). Ancak iptali talep edilen ibarelerle Kanun'un amacına, sahipsiz hayvanlara yönelik alınacak tedbirlere, İl Hayvanları Koruma Kurulu'nun görevlerine, Bakanlıkça sağlanacak mali desteğe ilişkin hükümlere yönelik kurallar, hayvanları ikincil plana atarak değiştirildiğinden; 5199 sayılı Kanun'un adından menkul hayvanları koruma amacı gerçekleştirilemeyecektir. Diğer bir deyişle tüm gerçek ve tüzel kişiler, 5199 sayılı Kanun'u insanı önceleme bilinciyle tatbik edeceğinden; hayvan refahı, temin edilemeyecektir. Gerçekten de; ihtilaflı ibareler, hayvanları korumaya yönelik bahsi geçen kuralların (md. 1, 6, 16, 19) *ratio legis*'lerini oluşturan kamusal yarar hedefi bakımından büyük ölçüde etkisiz hale gelmelerine yol açacaktır. İptali talep edilen ibarelerle insan merkezli bir bakış açısının 5199 sayılı Kanun'a derç etmenin gerekliliğine ilişkin hiçbir meşru ve haklı neden bulunmadığı gibi, hayvanların korunması faaliyetlerinin insanı önceleyerek yürütülmesi, 5199 sayılı Kanun'un bahsi geçen maddelerinin sıklıkla göstermelik ve uygulaması olmayan hükümlere indirgenmesine sebebiyet verecektir. 5199 sayılı Kanun'un hayvanların korunmasına yönelik başlığı ile 5199 sayılı Kanun'un bahsi geçen maddelerinin (ekosantrik yerine) antroposantrik perspektifle kaleme alınması arasında aşık bir tezat vardır. Oysa çelişki yokluğu ve normatif tutarlılık, hukuki güvenlik alt ilkesini de içeren hukuk devleti ilkesinin asgari bir gereğidir. Bu nedenle ihtilaflı kurallar, Anayasa'nın hukuk devleti ilkesine, 2'nci maddesine aykırıdır.

Başka bir anlatımla insanlığın nüfusunun artışı ile yerleşim alanlarının yeryüzünde yaygınlaşması, hayvanlara yaşam alanı bırakmayacak kadar ileri noktalara doğru gitmektedir. İnsanların kendini ilk dereceye konumlandırarak kaynakları keyfi biçimde tüketmesi, doğal dengeyi bozmuştur. Bu durum doğada insan kadar özne olan hayvanları ikincillığe itmiştir. Bu vahşi koşullarda artık hayvanlar, özne olmaktan çıkmış insanların yıkıcı bir biçimde müdahale ettiği ekosistemde onların korunmasına muhtaç hale gelmiştir. Ne yazık ki bu bağlamda 5199 sayılı Kanun da Hayvan Hakları Kanunu olarak adlandırılmamış; Hayvanları Koruma Kanunu olarak adlandırılmıştır. Ancak iptali talep edilen ibareler, bu vahim durumun da gerisine düşmektedir. Devletin bahsi geçen Kanunla kendine yüklenen hayvanları koruma yükümlülüğünü yerine getirememesine yol açacak biçimde; iptali talep edilen ibarelerle düzenlemeler yapılmaktadır. 5199 sayılı Kanun'un hayvanları koruyucu hükümlerinin hiç uygulanmamasından yahut gereği gibi uygulanmamasından doğan sorunların hayvan hakları temelli, sürdürülebilir, etkin, etik çözümünü yerine; toptan insan merkezci bir anlayışla hayvanların yaşam hakkını dahi ortadan kaldıran, hayvana saygı duymayan, hayvanı nesneleştiren hükümler öngörülmektedir.

Diğer bir söyleyişle gerçek ve tüzel kişilerin hatalı uygulamalarının (*Söz gelimi gerekçe metnine yansıtılan bilgiye göre 2004'ten bu yana yapılan kısırlaştırma oranları 2019 yılına kadar düşük, 2019 yılından sonra yüksek seyretmektedir.*), denetimsizliğin sorumluluğu; bahsi geçen Kanun'a insan merkezci hükümler eklenmek suretiyle; hayvanların üzerine bırakılmaktadır. Halbuki Dünya Hayvan Hakları Örgütü, bugün 100'üncü yaşında hayvanların sağlığının korunması ve refahının artırılması yönünde geline gelişmişliği dünya kamuoyuna duyururken⁴; ülkemizin mevcut kazanımları geri götürücü politikalar izlemesi,

⁴ <https://www.woah.org/en/article/100-years-of-championing-animal-health-and-welfare/> (Erişim Tarihi: 05.08.2024).

uluslararası arenada da sorumluluğumuzu doğuracak niteliktedir. Ne var ki 132 sıra sayılı ve Ekim 2019 tarihli Hayvanların Haklarının Korunması ile Hayvanlara Eziyet ve Kötü Muamelelerin Önlenmesi İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, hayvanların yaşatılmasına yönelik sorumluluğu ve hayvanları önceleyen bir anlayışı kanun koyucuya sunmuştur.

Bu nedenlerle ihtilaflı ibareler, Anayasa'nın 2, 5, 17, 56 ve 63'üncü maddelerine aykırıdır.

ii) Uluslararası anlaşmaların iç hukuka etkisi bakımından: Anayasa'nın 90'ıncı maddesine göre temel hak ve özgürlüklere ilişkin usulüne göre yürürlüğe konmuş uluslararası anlaşmalar, (kanunlara nazaran hakkı koruyucu, kullanımını genişletici hükümler barındırması kaydıyla) normlar hiyerarşisinde kanunun üstündedir. İptali talep edilen ibareler, hayvanların korunması bağlamında yaşam, çevre ve adil yargılanma haklarına ilişkin Avrupa Sözleşmeleri⁵ ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2, 6 ve 8'inci maddelerini, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 3, 10 ve 25'inci maddelerini ve Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni ihlal ettiğinden Anayasa'nın 90'ıncı maddesine de aykırıdır. (Unutulmamalıdır ki uluslararası hukuk; çevre hakkının korunması bakımından devletlerin taraf olmadığı antlaşmaların dahi onlar bakımından yükümlülük doğuracağı yönünde gelişmektedir.)

Buna ilave olarak belirtmek gerekir ki dünyada ekosantrik anlayışın egemen olması için çeşitli faaliyetler yürütülmektedir. Söz gelimi; Birleşmiş Milletler nezdinde Doğa Hakkı ve Doğa ile Uyumlu Yaşam İlkeleri kabul edilmekte doğayla uyum çalışmaları yürütülmektedir⁶; ABD'de Nonhuman Rights Project kapsamında insan olmayan şeylerin haklarının güvence altına alınması için çalışmalar yürütülmektedir⁷; Uluslararası Hayvan Hakları Kongreleri düzenlenmektedir⁸; Uluslararası Cenevre Hayvan Hakları Mahkemesi kurulmuştur⁹. Yine hayvan hakları çeşitli mahkeme kararlarına yansımaktadır: söz gelimi Avrupa Birliği Adalet Divanı bir kararında hayvan refahının temel hak ve özgürlükler karşısındaki konumu üzerine tartışmıştır (*Centraal Israëlitisch Consistorie van België and Others, Judgment of the Court (Grand Chamber), 17 December 2020, Case C-336/19*).

Tüm bu nedenlerle 7527 sayılı Kanun'un 1'inci maddesiyle 24.06.2004 tarihli ve 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nun 1'inci maddesinin birinci fıkrasında yer alan “*Kanunun amacı;*” ibaresinden sonra gelmek üzere eklenen “*insan, hayvan ve çevre sağlığı*”

⁵ “Türkiye hayvanların korunması konusunda oluşturulan;

- 125 No'lu Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesini 18 Kasım 1999 tarihinde imzalamış, 28 Kasım 2003 tarihinde ise onaylamıştır.
- 123 No'lu Deney ve Diğer Bilimsel Amaçlarla Kullanılan Omurgalıların Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'ni 5 Eylül 1986 tarihinde imzalamıştır.
- 87 No'lu Yetiştirme Amaçlarıyla Muhafaza Edilen Hayvanların Korunması Hakkındaki Avrupa Sözleşmesi'ni 6 Haziran 2007 tarihinde imzalamıştır.
- 65 No'lu Hayvanların Uluslararası Taşıma Sırasında Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi ve 103 sayılı Ek Protokolüne sırasıyla 19 Aralık 1975 ve 19 Mayıs 1989 tarihlerinde onaylamıştır.
- 102 nolu Kesim Sırasında Hayvanların Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi, 17 Eylül 2007 tarihinde imzalamıştır.” T. C. Avrupa Birliği Bakanlığı, Hayvan Hakları, Hayvanların Korunması ve Refahı, Avrupa Birliği'nde Hayvanların Korunması ve Hayvan Refahı, Mart 2011, Ankara, s. 9.

⁶ <http://www.harmonywithnatureun.org/> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

⁷ <https://www.nonhumanrights.org/about-us/> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

⁸ Söz gelimi: <https://www.gedik.edu.tr/hukuk-fakultesi-haberler-duyurular/uluslarararasi-hayvan-haklari-kongresi-gerceklestirildi> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

⁹ <https://uia.org/s/or/en/1100046458> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

gözetilmek kaydıyla” ibaresinde yer alan “*insan,*” ibaresi; 4’üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un 6’ncı maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan değiştirilen “*insan ve çevre sağlığı için oluşabilecek*” ibaresinde bulunan “*insan*” ibaresi; 7’nci maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un 16’ncı maddesinin birinci fıkrasının değiştirilen (b) bendinde yer alan “*insan,*” ibaresi; 8’inci maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un 19’uncu maddesinin birinci fıkrasının değiştirilen birinci cümlesinde yer alan “*İnsan,*” ibaresi, Anayasa’nın 2, 5, 17, 56, 63 ve 90’ıncı maddelerine aykırıdır; anılan ibarelerin iptali gerekir.

2) 30.07.2024 tarihli ve 7527 sayılı Hayvanları Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un 2’nci maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un 3’üncü maddesinin birinci fıkrasının değiştirilen (f) bendinin Anayasa’ya aykırılığı

7527 sayılı Kanun’un 2’nci maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un “*Tanımlar*” kenar başlıklı 3’üncü maddesinin birinci fıkrasının (f) bendi, değiştirilmiştir.

Anılan (f) bendinin eski hali aşağıdaki şekildedir:

“f) Sahipsiz hayvan: Barınacak yeri olmayan veya sahibinin ya da koruyucusunun ev ve arazisinin sınırları dışında bulunan ve herhangi bir sahip veya koruyucunun kontrolü ya da doğrudan denetimi altında bulunmayan evcil hayvanları,”

Anılan (f) bendinin yeni hali aşağıdaki şekildedir:

“f) Sahipsiz hayvan: Sahipli hayvanlar dışında kalan evcil hayvanları,”

7527 sayılı Kanun’un 2’nci maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un 3’üncü maddesinin birinci fıkrasının (j) bendi de değiştirilmiştir. Değişik (j) bendine göre sahipli hayvan: bir kişi, kuruluş, kurum ya da tüzel kişilik tarafından sahiplenilen, bakımı, aşıları, periyodik sağlık kontrolleri yapılan ve Bakanlık veri tabanına kaydedilen ev hayvanlarını ifade etmektedir.

Bu bağlamda kanun koyucu, iptali talep edilen bentle sahipsiz hayvanların kapsamını genişletmiştir. İki adet hayvan kategorisi tanımlanmaktadır ve bir hayvanın sahiplenilmesi yerine korunması-bulundurulması-bakılması opsiyonu ortadan kaldırılmaktadır. Buna ilave olarak 7527 sayılı Kanunla sahipsiz hayvanların sahiplendirilinceye kadar doğal yaşam alanları yerine bakımevlerinde muhafazası ve dahası öldürülmesi öngörülmektedir. Diğer bir deyişle bir kişi, kuruluş, kurum ya da tüzel kişilik tarafından sahiplenilen, bakımı, aşıları, periyodik sağlık kontrolleri yapılan ve Bakanlık veri tabanına kaydedilen ev hayvanı olmayan ve fakat korunan-barındırılan-bakılan bir hayvanın barınağa hapsedilmesinin ya da bir sonraki aşama olarak öldürülmesinin önü açılmaktadır. Bu durum, Anayasa’ya aykırıdır.

i) Kamu yararı, Devletin temel amaç ve görevleri, yaşam hakkı, çevre hakkı, tabiat varlıklarının korunması ve hayvan hakları bakımından: Her ne kadar (sözgelimi İsviçre Federal Anayasası’nın “*Hayvanları Koruma*” başlıklı 80’inci maddesinde¹⁰ yahut Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası’nın “*Yaşamın ve hayvanların doğal temellerinin korunması*” başlıklı 20a maddesinde¹¹ olduğu gibi) hayvanlar, Anayasa’da *sui generis* hak öznesi olarak konumlandırılmasa ve hayvan tanımı yapılmasa da, yine Anayasa’nın lafzında (sözgelimi Anayasa’nın 45 ve 169’uncu maddelerinde) insan - merkezci bir perspektifle ve

¹⁰ <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/fr> (Erişim Tarihi: 05.08.2024).

¹¹ https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

araçsal bakış açısıyla ‘‘hayvancılık, hayvansal’’ gibi sözcükler kullanılmak suretiyle türevsel bir terminoloji benimsense de; çevre hakkının himaye ettiği flora, fauna ve homo sapiens (biri diğerinden daha az önemli olmayan tüm canlılar) arasındaki ekolojik ilişki bağlamında hayvanların onura, hakka sahip olduğuna ve habitatlarında hayvan refahını temin etmek, onları korumak adına Devletin birtakım yükümlülükleri bulunduğuna yönelik anayasal yorum yapmak mümkündür. Nitekim çevre hakkına dayanan çevre hukuku, ‘‘her şeyden önce ‘‘doğal ortamlar’’ı koruma altına alma işlevine sahiptir. Bu nedenle doğa hukuku veya doğayı koruma hukuku, ilk boyutu olarak belirtilebilir. Doğa hukuku, hayvan türlerinin korunması, doğal türlerin korunması ile seyrek ve hassas doğal türlerin muhafazasını kapsamına alır.’’¹²

Yine, Anayasa’nın 17’nci maddesinde temelini bulan manevi varlığını geliştirme hakkı ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 8 ve Anayasa’nın 56’ncı maddelerinde hüküm altına alınan çevre hakkı birlikte ele alındığında ortaya çıkacağı üzere; herkesin sağlıklı, dengeli ve yaşanılabilir, planlı bir çevrede yaşama hakkı vardır. Anılan maddeler ve Anayasa’nın 5’nci maddesi gereğince Devlet, sağlıklı, dengeli ve yaşanılabilir, planlı bir çevrede yaşama hakkının standardının sağlanması için gerekli tedbirleri almalıdır. Türkiye’nin de taraf olduğu 1966 tarihli Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme m.12/1-b, sağlık hakkının bir unsuru olarak ve dolaylı şekilde sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına atıf yapmaktadır. 1972 Stockholm Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevre Konferansı Bildirgesi’nin 2’nci maddesine göre: ‘‘İnsan çevresinin korunması ve geliştirilmesi dünyamızın her yerinde insanların refahını ve kalkınmasını etkileyen önemli bir konu, bütün insanların özlemi ve bütün hükümetlerin görevidir’’. 1992’de Rio de Janeiro’da ilan edilen Rio Bildirgesi’nin 1’inci maddesi uyarınca: ‘‘İnsanların, tabiatla uyum içinde, sağlıklı ve üretken bir yaşam hakları vardır’’. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de içtihatlarında devletin, bireyin sağlıklı ve güvenli bir çevrede yaşamasını sağlamak için gerekli önlemleri almaya dair kesin bir yükümlülüğü olduğunu vurgulamaktadır. Nitekim Mahkeme’ye göre; ‘‘Tabiatla ormanların ve daha genel olarak çevrenin korunması, savunulması kamuoyunda ve bunun sonucunda da kamu makamlarında devamlı ve güçlü bir ilgi doğuran bir değer oluşturmaktadır. Ekonomik gereklilikler ve hatta mülkiyet hakkı gibi bazı temel haklara, özellikle de devlet bu konuda yasa yaptığında, çevrenin korunmasına ilişkin düşünceler karşısında, öncelik verilmemelidir’’ (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin 08.07.2008 tarihli ve 1411/03 Başvuru No’lu, Turgut ve diğerleri/Türkiye Kararı, § 90).

Ayrıca Anayasa, 63’üncü maddesiyle de Devlete tabiat varlıklarını ve değerlerini koruma yükümlülüğü yüklemiştir.

Buna ilave olarak Anayasa Mahkemesi’ne göre de ‘‘Hayvanlar varlıkları itibarıyla sağlıklı ve dengeli bir çevrenin unsurlarındandır.’’ (Anayasa Mahkemesi’nin 24.03.2022 tarihli ve 2021/97 E.; 2022/36 K. sayılı Kararı). Anayasa Mahkemesi’nin bahsi geçen kararına dönemin başkanı Sayın Zühtü Arslan tarafından yazılan karşıoy gerekçesinin bir bölümü aşağıdadır:

‘‘...’’

2. Anayasa’nın 56. maddesine göre ‘‘Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.’’ Anayasa’nın yapımı sürecinde Danışma Meclisi

¹² Kaboğlu, İbrahim Özden, Çevre Hakkı, Cep Üniversitesi, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İletişim Yay., 1995, s. 42.

tarafından “Sağlık hizmetleri” kenar başlıklı maddeden ayrı olarak “Çevrenin korunması” kenar başlıklı bir madde önerilmiş, bu maddede devletin “tabii çevreyi koruyucu” tedbirler alacağı öngörülmüştü. Buna karşılık Milli Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonu iki maddeyi birleştirmiş, gerekçesinde de “sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama[nın], sosyal bir hak haline dönüştürülmüş” olduğunu vurgulamıştır.

3. Kuşkusuz hayvanlar, içinde yaşadığımız “tabii çevre”nin vazgeçilmez unsurudur. Nitekim Mahkememiz çoğunluğu da hayvanların “varlıkları itibarıyla sağlıklı ve dengeli bir çevrenin unsurları” (§ 23) olduğunu belirterek kuralı Anayasa’nın 56. maddesi yönünden de incelemiştir.

4. Bu bağlamda hayvanların korunmasına yönelik yasal düzenlemelerin anayasal dayanağının olduğu açıktır. Bireylerin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkının etkili bir şekilde korunması, “sağlıklı ve dengeli çevre”nin zorunlu unsurları olan hayvanların korunmasını gerektirmektedir. Zira hayvanların korunmadığı bir çevrenin sağlıklı ve dengeli olarak nitelendirilmesi, dolayısıyla insanların böyle bir çevrede yaşama hakkının korunduğu söylenemez.

5. Hayvanların korunması zorunluluğunu insanın sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkının korunmasına dayandıran görüş, hayvanlara yönelik “araçsal” bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Bu araçsal yaklaşımın ulusal ve ulusalüstü yargı organlarına hâkim olduğu bilinmektedir. Sözgelimi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bir hayvan hakları aktivistinin “Matthis Pan” isimli şempanze adına yaptığı başvuruyu kişi bakımından yetkisizlik (ratione personae) nedeniyle kabul edilemez bulmuştur (Stibbe/Avusturya, B.No: 26188/08, 22/01/2010).

6. Buna karşılık hayvanların bir “araç” ya da “nesne” değil “amaç” olarak birtakım hakların öznesi oldukları görüşü istisnai olarak kabul edilmiştir. Özellikle bazı Latin Amerika ülkelerinde hayvanların hakların “özne”si kabul edildiklerine dair yargı kararlarına rastlanmaktadır. Bu kapsamda Ekvador Anayasa Mahkemesi, yakın tarihli bir kararında “Estrellita” adındaki maymunun 18 yıldır yanında yaşadığı davacının evinden alınıp bir hayvanat bahçesine götürülmesinden kısa bir süre sonra ölmesi üzerine başlayan yargısal süreçte maymunun yaşam hakkının ihlaline hükmetmiştir.

7. Ekvador Anayasa Mahkemesi söz konusu kararında hayvanların hakların öznesi olduğunu ve hayvan haklarının -kendine has özellikleriyle- Ekvador Anayasasının 71. maddesinde güvence altına alınan “Doğa haklarının spesifik bir boyutunu oluşturduğu”nu belirtmiştir. Diğer yandan Mahkeme aynı anayasa hükmünün hayvanların korunması amacıyla her bireye, tüzel kişiliğe ya da topluluğa, “Doğa adına”, hukuki süreç başlatma ve kamu otoritelerine başvurma hakkı tanıdığını vurgulamıştır (bkz. “Estrellita Monkey” Case, No. 253-20-JH/22, 27/01/2022, <https://animal.law.harvard.edu/wp-content/uploads/Final-judgment-Estrellita-w-Translation-Certification.pdf>, §§ 91, 161).

8. Ülkemizdeki anayasal duruma döndüğümüzde, Anayasa’nın gerek 56. maddesinin, gerekse de tabiat varlıklarının korunmasını güvence altına alan 63. maddesinin, “tabii çevre”nin korunması ve geliştirilmesi gerektiğini özellikle vurguladıkları belirtilmelidir. Bunun dolaylı da olsa bir “çevre hakkı”nın varlığına işaret ettiği, bu kapsamda da hayvanların ve haklarının korunması gerektiği söylenebilir.

9. Doğal çevrenin korunması ve geliştirilmesi görevi, anayasal düzeyde “hak öznesi” olup olmadıklarından bağımsız olarak, hayvanların korunması yükümlülüğünü beraberinde getirmektedir. Kuşkusuz hayvanların korunması onlarla aynı dünyayı ve çevreyi paylaşan insanlara, topluma ve onun örgütlü hali olan devlete düşen önemli bir ödevidir. Hayvanların korunması bakımından devletin negatif yükümlülüğü kamu gücü kullananların hayvanlara hukuka aykırı şekilde davranmaktan kaçınmasını, pozitif yükümlülüğü ise bir yandan bu tür davranışları önlemek için gerekli tedbirleri almayı diğer yandan da hayvanlara karşı suç işleyenleri etkili şekilde cezalandırmayı gerektirmektedir.

...

15. Halbuki sadece sahipli hayvanı öldüren, işe yaramayacak hâle getiren veya değerinin azalmasına neden olan kişilerin cezalandırılmasını düzenleyen Türk Ceza Kanunu’nun 151. maddesinin (2) numaralı fıkrası 7332 sayılı Kanun’un 17. maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır. “Mala zarar verme” başlığı altında yer alan söz konusu düzenlemenin ilga edilmesi, hayvanları “mal” olarak değil, “can” olarak gören yaklaşımla uyumludur. Buna karşılık soruşturma başlatılmasına ilişkin olarak sahipli/sahipsiz hayvan ayrımı yapılmasını aynı yaklaşımla telif etmek mümkün değildir.

16. Esasen hayvanlara yönelik suç teşkil eden eylemlerin asıl ve doğrudan mağduru bu eyleme muhatap olan hayvanlardır. Hayvanlar hissedebilen ve bu anlamda acı çekebilen varlıklardır. Nitekim yaklaşık iki yüz yıl önce Jeremy Bentham’ın belirttiği gibi, hayvanlara muamele konusunda sorulması gereken soru ne “akledebiliyorlar mı?” ne de “konuşabiliyorlar mı?” olmalı; doğru soru “acı çekebiliyorlar mı?” olmalıdır (J. Bentham, An Introduction to The Principles of Morals and Legislation, Hafner Press, 1948, Chapter XVII, § 1, No. IV, dipnot 1, s. 311).

17. Acı çekebilen varlıklar olduklarında şüphe olmayan hayvanların hukuk tarafından etkili şekilde korunmaları gerektiği izahtan varestedir. Diğer yandan hayvanların aynı zamanda ekonomik değeri olduğu, dolayısıyla onların haksız yere öldürülmesi ya da yaralanması durumunda sahibinin de “mağdur” olacağı yönündeki anlayış da dava konusu kuralı haklılaştırmak için yeterli değildir. Sahipli hayvana yönelik haksız eylemin “mağdur”u olarak hayvanın sahibinin şikayetiyle de soruşturmanın başlatılması anlaşılabilir. Bununla birlikte sahibi tarafından “sahipli” hayvana ve herhangi bir kişi tarafından “sahipsiz” hayvana yönelik hukuka aykırı eylemin mağduru da aynı zamanda sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olan herkestir. Dolayısıyla hayvanlara karşı işlenen suçlarda mağdurların şikayetleri esas alınacaksa herkesin doğrudan savcılığa şikâyetle bulunabilmesi gerekirdi.

18. Yukarıda belirtildiği gibi sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkı, hayvanların etkili şekilde korunması amacıyla bir yandan devlete negatif ve pozitif yükümlülükler diğer yandan topluma ve onu oluşturan bireylere ahlaki ve hukuki görevler yüklemektedir. Arthur Schopenhauer ahlakın temellerini açıklarken hayvanlara merhametin karakter güzelliğiyle yakından ilgili olduğunu, bu anlamda yaşayan canlılara vahşice davrananların “iyi insan” olamayacağını belirtmiştir (A. Schopenhauer, The Basis of Morality, trans. A.B. Bullock, London: Swan Sonnenschein & Co. Ltd., 1903, s. 223).

25. Belirtmek gerekir ki, hayvanların anayasal ve yasal düzeyde korunmasına dair tartışmalar dünyanın her yerinde olduğu gibi bizde de devam etmektedir. Esasen bu, aynı çevreyi paylaştığımız ve onun doğal unsuru olan hayvanlara bakışın şekillendirdiği sürekli

bir tartışmadır. Nitekim geçen yüzyılın en etkili düşünürlerinden Jacques Derrida “hayvan meselesi”ni sürekli ilgilenilmesi gereken bir konu olarak görmüştür (J. Derrida, The Beast and the Sovereign, Vol. I, trans. G. Bennington, Chicago: The University of Chicago Press, 2009, s. 20).

27. Hayvanların korunmasına yönelik yasal düzenlemelerin bilhassa devletin pozitif yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlayacak nitelikte olması gerekir. Bu anlamda hayvanlara karşı suçların etkili şekilde soruşturulması ve kovuşturulmasını engelleyen dava konusu kuralın Anayasa’ya aykırı olduğundan iptal edilmesi gerektiği kanaatindeyim.”

Anayasa Mahkemesi bir bireysel başvuru kararında şu hususlara yer vermiştir (22.02.2017 tarihli ve 2014/4711 Başvuru No’lu Hint Aseel Hayvanları Koruma ve Geliştirme Derneği ve Hikmet Neğüç Başvurusu):

“48. Hayvanların ahlaki statüsü konusundaki tartışmaların uzun bir geçmişi bulunmakla birlikte bu konuda tam bir uzlaşa sağlanamamıştır. Hayvanlara “iyi” davranmak gereği, herkesin üzerinde anlaştığı ahlak kurallarından biridir. Zira pek çok hayvan türünün tıpkı insanoğlu gibi hissetme yetisine sahip olduğu bilinmektedir. Hayvanların pek çok çıkarı olabilir ancak hissetme yetisine sahip oldukları sürece en azından acı ve ızdıraptan kaçınmanın çıkarlarına olduğunun kabul edilmesi gerekir. Bu düşünce normatif hayvan hakları hukukunun temelini oluşturan ve kökleri 19. yüzyıla dayanan “insanca muamele ilkesi”nde ifadesini bulur. Bu ilke insanın çıkarlarının hayvanın çıkarlarına tercih edilebileceği ama bunun ancak zorunlu hâllerde yapılabileceği, dolayısıyla hayvanlara gereksiz yere acı çektirilmemesi gereğine işaret eder. Hayvanların ahlaki statüsünün varlığına ve niteliğine ilişki tartışmalar her geçen gün daha da yoğunlaşmaktadır. Buna karşın kendisine karşı güçlü itirazlar ileri sürülse de çağdaş demokrasilerde kabul edilen insanca muamele ilkesi sadece ahlaki değil aynı zamanda hukuki bir kuraldır. Nitekim hayvanları koruma yasaları hayvanların “gereksiz” yere acı çektirilmesini yasaklar.”

Devletin aldığı, insanların sağlıklı, dengeli, yaşanabilir, planlı bir çevrede yaşamasını, tabiat varlıklarının korunmasını sağlayan tedbirlerden biri de hayvan hakları ve çevre hukuku mevzuatıyla öngörülen hayvanların etkin bir şekilde korunmasıdır. Bunun içindir ki 5199 sayılı Kanun’un 7527 sayılı Kanunla değiştirilmeden önceki hali, hayvanların yaşatılmasını birinci amaç kabul ederek birtakım kuralları getirmiştir. Sağlıklı ve dengeli çevrenin üç ana ayağından birisini oluşturan hayvanların yaşatılmadığı ve hayvan kategorilerinin sahipli-sahipsiz biçimde ikiye ayrılıp korunan-barındırılan-bakılan hayvanların sahipsiz olarak nitelendirildiği ve sahipsiz hayvanların sahiplendirilinceye kadar bakımevlerinde tutulduğu ve dahası öldürüldüğü bir ortamda, Anayasa’nın 56 ve 63’üncü maddelerine saygı gösterildiği söylenemez. Yine sahipsiz-sahipli hayvan ayrımı; hayvanları nesneleştiren, onları mal olarak kabul eden bir anlayışın ürünüdür.

O halde hem canlılar arasında tür bazlı ayırım yapmaksızın hayvanların onura sahip *sui generis* hukuki varlık olduğunun anayasal yorumla kabulü halinde hem de insan türü tarafından temin edilmesi talep edilen çevre hakkı bağlamında sağlıklı ve dengeli bir çevrenin oluşturulması bakımından hayvanların zorunlu ve ikame edilemez rolü gözetildiğinde; Devlet, hayvanların korunmasına ve refahının sağlanmasına yönelik yükümlülüklerle sahiptir. Ancak kanun koyucu, iptali talep edilen bentle sahipsiz hayvanları; bir kişi, kuruluş, kurum ya da tüzel kişilik tarafından sahiplenilen, bakımı, aşıları, periyodik sağlık kontrolleri yapılan ve Bakanlık veri tabanına kaydedilen ev hayvanı olmayan hayvanlar olarak tanımlayarak ve korunan-barındırılan-bakılan hayvanları, sahipsiz olarak nitelendirerek ve sahipsiz

hayvanların sahiplendirilinceye kadar bakımevlerinde tutulmasının ve dahası öldürülmesinin önünü açarak; hayvanların özgürce yaşam hakkını hiçe saymış; anılan yükümlülüğüne aykırı davranmış, hayvanların koruma alanının kapsamını aşırı ölçüde daraltmıştır. Dahası gerçek ve tüzel kişilerin bir hayvanı korumalarını ve bulundurmalarını, bir hayvana bakmalarını engellenmiş; hayvan ile insan arasındaki dostluk bağına kanun hükmüyle koparmaya çalışmıştır. İhtilaflı kural, bu açıdan, hayvanların kategorize edilerek; korunmalarına yönelik önlemlerin, her bir kategorideki hayvan bakımından, özellikleri nazara alınarak, ayrı ayrı belirlenmesinden beklenen kamusal faydayı ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenlerle iptali talep edilen bent, Anayasa'nın 5, 17, 56 ve 63'üncü maddelerini ihlal etmektedir.

Buna ilave olarak Anayasa'nın 2'nci maddesindeki hukuk devleti ilkesi gereğince, yasama işlemlerinin kişisel yararları değil kamu yararını gerçekleştirmek amacıyla yapılması zorunludur (*Anayasa Mahkemesi'nin 17.06.2015 tarihli 2014/179 E.; 2015/54 K. sayılı Kararı*). Ancak iptali talep edilen bentle sahipsiz hayvanın tanımına yönelik kural, hayvanların korunmasını-bulundurulmasını-bakılmasını ortadan kaldırarak ve sahiplendirilinceye kadar bakımevlerinde tutsak kalmalarına ve akabinde öldürmelerine imkan verilecek şekilde değiştirildiğinden; 5199 sayılı Kanun'un adından menkul hayvanları koruma amacı gerçekleştirilemeyecektir. Diğer bir deyişle tüm gerçek ve tüzel kişiler, bir hayvanı koruyamayacak veya bulunduramayacak, hayvana bakamayacaktır. Hayvanla olan ilişki, yalnız sahiplenme opsiyonunda kilitlenmiştir. Gerçekten de; ihtilaflı kural, hayvanları korumaya yönelik tedbirlerin kategori bazlı alınmasına yönelik tanım kuralının, *ratio legis*'ini oluşturan kamusal yarar hedefi bakımından büyük ölçüde etkisiz hale gelmelerine yol açacaktır. İptali talep edilen bentle sahipsiz hayvanın kapsamını bu denli genişletmenin gerekliliğine ilişkin hiçbir meşru ve haklı neden bulunmadığı gibi, bu tanım hükmü, 5199 sayılı Kanun'un sahipsiz hayvanlara yönelik maddelerinin sıklıkla göstermelik ve uygulaması olmayan hükümlere indirgenmesine sebebiyet verecektir. 5199 sayılı Kanun'un hayvanların korunmasına yönelik başlığı ile sahipsiz hayvan tanımının koruma-bulundurma-bakma kelimelerinden arındırılması arasında aşık bir tezat vardır. Oysa çelişki yokluğu ve normatif tutarlılık, hukuki güvenlik alt ilkesini de içeren hukuk devleti ilkesinin asgari bir gereğidir. Bu nedenle ihtilaflı kural, Anayasa'nın hukuk devleti ilkesine, 2'nci maddesine aykırıdır.

Başka bir anlatımla insanlığın nüfusunun artışı ile yerleşim alanlarının yeryüzünde yaygınlaşması, hayvanlara yaşam alanı bırakmayacak kadar ileri noktalara doğru gitmektedir. İnsanların kendini ilk dereceye konumlandırarak kaynakları keyfi biçimde tüketmesi, doğal dengeyi bozmuştur. Bu durum doğada insan kadar özne olan hayvanları ikincillığe itmiştir. Bu vahşi koşullarda artık hayvanlar, özne olmaktan çıkmış insanların yıkıcı bir biçimde müdahale ettiği ekosistemde onların korunmasına muhtaç hale gelmiştir. Ne yazık ki bu bağlamda 5199 sayılı Kanun da Hayvan Hakları Kanunu olarak adlandırılmamış; Hayvanları Koruma Kanunu olarak adlandırılmıştır. Ancak iptali talep edilen bent, bu vahim durumun da gerisine düşmektedir. Devletin bahsi geçen Kanunla kendine yüklenen hayvanları koruma yükümlülüğünü yerine getirememesine yol açacak biçimde; iptali talep edilen bentle değişiklik yapılmaktadır. 5199 sayılı Kanun'un hayvanları koruyucu hükümlerinin hiç uygulanmamasından yahut gereği gibi uygulanmamasından doğan sorunların hayvan hakları temelli, sürdürülebilir, etkin, etik çözümü yerine; sahipsiz hayvanların, sahipli hayvanlar dışında kalan evcil hayvanlar olduğu öngörülmekle (korunan, bulundurulmuş, bakılan hayvanlar; sahipsiz olarak sayılmakla ve dahası bakımevlerine hapsedilmelerinin ve akabinde öldürülmelerinin önü açılmakla); hayvanların özgürce yaşam hakkını dahi ortadan kaldıran, hayvana saygı duymayan, hayvanı nesneleştiren hükümler öngörülmektedir.

Diğer bir söyleyişle gerçek ve tüzel kişilerin hatalı uygulamalarının (Söz gelimi gerekçe metnine yansıtılan bilgiye göre 2004'ten bu yana yapılan kısırlaştırma oranları 2019 yılına kadar düşük, 2019 yılından sonra yüksek seyretmektedir.), denetimsizliğin sorumluluğu; bahsi geçen Kanun'un tanımlar maddesinde değişiklik yapılarak; sahipsiz hayvanların kapsamının genişletilerek sokakta yaşayan tüm hayvanların barınaklarda toplanması ve akabinde öldürülmesi öngörülme suretiyle; hayvanların üzerine bırakılmaktadır. Halbuki Dünya Hayvan Hakları Örgütü, bugün 100'üncü yaşında hayvanların sağlığının korunması ve refahının artırılması yönünde geline gelişmişliği dünya kamuoyuna duyururken¹³; ülkemizin mevcut kazanımları geri götürücü politikalar izlemesi, uluslararası arenada da sorumluluğumuzu doğuracak niteliktedir. Benzer biçimde Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'nin 1'inci maddesine göre başıboş hayvan, evi olmayan veya sahibinin veya bakıcısının evinin sınırları dışında bulunan ve herhangi bir sahibinin ya da bakıcının kontrolü veya doğrudan denetimi altında bulunmayan ev hayvanını ifade etmektedir. İptali talep edilen bent, bu tanım ile uyumlu değildir. Ne var ki 132 sayılı ve Ekim 2019 tarihli Hayvanların Haklarının Korunması ile Hayvanlara Eziyet ve Kötü Muamelelerin Önlenmesi İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, hayvanların yaşatılmasına yönelik sorumluluğu ve hayvanları önceleyen bir anlayışı kanun koyucuya sunmuştur. Yine bu Raporda terminoloji sorununun varlığına işaret edilmiştir (s.82):

“Mevzuatta tanımlanan “ev ve süs hayvanı”, “başboş hayvan”, “güçten düşmüş hayvan” gibi kavramların yanı sıra farklı mecralarda kullanılan “sokak hayvanı”, “sahipsiz hayvan” gibi ifadelerin yaklaşım ve içerik itibarıyla bir örneklik teşkil edemediği, tanımlama noksanlıkları nedeniyle kapsamının sınırlı kaldığı, nitekim Komisyonumuzun kurulmasına dayanak teşkil eden önergelerde de bu konuda ifade bütünlüğünün bulunmadığı ve karmaşa yaşandığı görülmektedir.”

Öte yandan kanun koyucu, sahipsiz hayvan tanımını değiştirirken nesnel, somut, net, açık ve anlaşılabilir bir gerekçe ortaya koymamıştır. Sahipsiz hayvanların toplum sağlığına etkileri, etki analizi ile bilimselleştirilmemiştir. Kanunun yapım sürecinde ilgili meslek odalarının, ilgili kurum ve kuruluşların, hayvan hakları derneklerinin görüşleri alınmamış; bir müzakere süreci yürütülmemiştir. Sahipsiz hayvanların tanımı değiştirilirken; popülasyonunun kontrol altına alınmasında kullanılacak yöntemlerin seçiminde (barınağa hapsetme ve öldürmenin); karşılaştırmalı hukuk perspektifiyle (söz gelimi İngiltere, Amerika, Almanya ve Kanada'daki düzenlemeler) son çare olup olmadığı temellendirilmemiştir. Sahipsiz hayvan tanımıyla sokaktaki tüm hayvanların bakımevlerinde toplanması yükümlülüğünün merkezi ve yerel yönetimler (ve dahi sivil toplum kuruluşları) arasında hakkaniyete uygun biçimde paylaştırılmasına yönelik kural öngörülmemiştir.

Bu nedenlerle ihtilafı bent, Anayasa'nın 2, 5, 17, 56 ve 63'üncü maddelerine aykırıdır.

ii) Uluslararası anlaşmaların iç hukuka etkisi bakımından: Anayasa'nın 90'ıncı maddesine göre temel hak ve özgürlüklere ilişkin usulüne göre yürürlüğe konmuş uluslararası anlaşmalar, (kanunlara nazaran hakkı koruyucu, kullanımını genişletici hükümler barındırması kaydıyla) normlar hiyerarşisinde kanunun üstündedir. İptali talep edilen bent, hayvanların korunması bağlamında yaşam, çevre ve adil yargılanma haklarına ilişkin Avrupa

¹³ <https://www.woah.org/en/article/100-years-of-championing-animal-health-and-welfare/> (Erişim Tarihi: 05.08.2024).

Sözleşmeleri¹⁴ ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2, 6 ve 8'inci maddelerini, İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nin 3, 10 ve 25'inci maddelerini ve Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni ihlal ettiğinden Anayasa'nın 90'ıncı maddesine de aykırıdır. (Unutulmamalıdır ki uluslararası hukuk; çevre hakkının korunması bakımından devletlerin taraf olmadığı antlaşmaların dahi onlar bakımından yükümlülük doğuracağı yönünde gelişmektedir.)

Buna ilave olarak belirtmek gerekir ki dünyada ekosantrik anlayışın egemen olması için çeşitli faaliyetler yürütülmektedir. Söz gelimi; Birleşmiş Milletler nezdinde Doğa Hakkı ve Doğa ile Uyumlu Yaşam İlkeleri kabul edilmekte doğayla uyum çalışmaları yürütülmektedir¹⁵; ABD'de Nonhuman Rights Project kapsamında insan olmayan şeylerin haklarının güvence altına alınması için çalışmalar yürütülmektedir¹⁶; Uluslararası Hayvan Hakları Kongreleri düzenlenmektedir¹⁷; Uluslararası Cenevre Hayvan Hakları Mahkemesi kurulmuştur¹⁸. Yine hayvan hakları çeşitli mahkeme kararlarına yansımaktadır: söz gelimi Avrupa Birliği Adalet Divanı bir kararında hayvan refahının temel hak ve özgürlükler karşısındaki konumu üzerine tartışmıştır (*Centraal Israëlitisch Consistorie van België and Others, Judgment of the Court (Grand Chamber), 17 December 2020, Case C-336/19*).

Tüm bu nedenlerle 7527 sayılı Kanun'un 2'nci maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 3'üncü maddesinin birinci fıkrasının değiştirilen (f) bendi, Anayasa'nın 2, 5, 17, 56, 63 ve 90'ıncı maddelerine aykırıdır; anılan bendin iptali gerekir.

3) 30.07.2024 tarihli ve 7527 sayılı Hayvanları Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 2'nci maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 3'üncü maddesinin birinci fıkrasının (k) bendinde yer alan değiştirilen “, hayvanların sahiplendirilinceye kadar barındırıldığı ve rehabilite edildiği” ibaresinde bulunan “sahiplendirilinceye kadar” ibaresinin; 3'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 4'üncü maddesinin birinci fıkrasının (j) bendinde yer alan değiştirilen “hayvanların sahiplendirilinceye kadar bakılmaları” ibaresinde bulunan “sahiplendirilinceye kadar” ibaresinin; 4'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 6'ncı maddesinin dördüncü fıkrasının değiştirilen son cümlesinde yer alan “sahiplendirilinceye kadar” ibaresinin; 9'uncu maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 24'üncü maddesinin birinci fıkrasının değiştirilen son cümlesinde yer alan “sahiplendirilinceye kadar” ibaresinin; 13'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un ek 1'inci maddesinin birinci fıkrasına eklenen “sahiplendirilinceye kadar” ibaresi ve ikinci fıkrasının değiştirilen dördüncü cümlesinde yer alan “sahiplendirilinceye kadar” ibaresi ile değiştirilen üçüncü fıkrasında yer

¹⁴ “Türkiye hayvanların korunması konusunda oluşturulan;

- 125 No'lu Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesini 18 Kasım 1999 tarihinde imzalamış, 28 Kasım 2003 tarihinde ise onaylamıştır.
- 123 No'lu Deney ve Diğer Bilimsel Amaçlarla Kullanılan Omurgalıların Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'ni 5 Eylül 1986 tarihinde imzalamıştır.
- 87 No'lu Yetiştirme Amaçlarıyla Muhafaza Edilen Hayvanların Korunması Hakkındaki Avrupa Sözleşmesi'ni 6 Haziran 2007 tarihinde imzalamıştır.
- 65 No'lu Hayvanların Uluslararası Taşıma Sırasında Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi ve 103 sayılı Ek Protokolüne sırasıyla 19 Aralık 1975 ve 19 Mayıs 1989 tarihlerinde onaylamıştır.
- 102 nolu Kesim Sırasında Hayvanların Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi, 17 Eylül 2007 tarihinde imzalamıştır.” T. C. Avrupa Birliği Bakanlığı, Hayvan Hakları, Hayvanların Korunması ve Refahı, Avrupa Birliği'nde Hayvanların Korunması ve Hayvan Refahı, Mart 2011, Ankara, s. 9.

¹⁵ <http://www.harmonywithnatureun.org/> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

¹⁶ <https://www.nonhumanrights.org/about-us/> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

¹⁷ Söz gelimi: <https://www.gedik.edu.tr/hukuk-fakultesi-haberler-duyurular/uluslarararasi-hayvan-haklari-kongresi-gerceklestirildi> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

¹⁸ <https://uia.org/s/or/en/1100046458> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

alan “*sahiplendirilinceye kadar*” ibaresinin; 14’üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un değiştirilen geçici 4’üncü maddesinin ikinci fıkrasının birinci cümlesinde yer alan “*sahiplendirilinceye kadar*” ibaresinin Anayasa’ya aykırılığı

a) 7527 sayılı Kanun’un 2’nci maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un “*Tanımlar*” kenar başlıklı 3’üncü maddesinin birinci fıkrasının (k) bendinde yer alan “*ve hayvanların rehabilite edileceği*” ibaresi “*, hayvanların sahiplendirilinceye kadar barındırıldığı ve rehabilite edildiği*” şeklinde değiştirilmiştir. Anılan bendin söz konusu değişiklikten sonraki hali aşağıdaki şekildedir:

“k) Hayvan bakımevi: Bakanlıktan izin alınmak suretiyle kurulan, hayvanların sahiplendirilinceye kadar barındırıldığı ve rehabilite edildiği bir tesisi,”

Ancak 7527 sayılı Kanun’un 2’nci maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un 3’üncü maddesinin birinci fıkrasının (k) bendinde yer alan değiştirilen “*, hayvanların sahiplendirilinceye kadar barındırıldığı ve rehabilite edildiği*” ibaresinde bulunan “*sahiplendirilinceye kadar*” ibaresi, Anayasa’ya aykırıdır.

b) 7527 sayılı Kanun’un 3’üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un “*İlkeler*” kenar başlıklı 4’üncü maddesinin birinci fıkrasının (j) bendinde yer alan “*ve güçten düşmüş hayvanların korunması*” ibaresi “*hayvanların sahiplendirilinceye kadar bakılmaları*” şeklinde değiştirilmiştir. Anılan bendin söz konusu değişiklikten sonraki hali aşağıdaki şekildedir:

“Yerel yönetimler, gönüllü kuruluşlarla iş birliği içerisinde, sahihsiz hayvanların sahiplendirilinceye kadar bakılmaları için hayvan bakımevleri kurarak onların bakımlarını ve tedavilerini sağlar ve eğitim çalışmaları yapar. Ayrıca yerel yönetimler, ilgili karar organının uygun görmesi halinde hayvan hastanesi kurar.”

Ancak 7527 sayılı Kanun’un 3’üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un 4’üncü maddesinin birinci fıkrasının (j) bendinde yer alan değiştirilen “*hayvanların sahiplendirilinceye kadar bakılmaları*” ibaresinde bulunan “*sahiplendirilinceye kadar*” ibaresi, Anayasa’ya aykırıdır.

c) 7527 sayılı Kanun’un 4’üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un “*Sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanların korunması*” kenar başlıklı 6’ncı maddesinin dördüncü fıkrasının son cümlesi değiştirilmiştir. Anılan cümlemin söz konusu değişiklikten sonraki hali aşağıdaki şekildedir:

“Bakımevlerine alınan hayvanlar Bakanlık veri sistemine kaydedilir ve rehabilite edilen köpekler, sahiplendirilinceye kadar hayvan bakımevlerinde barındırılır.”

Ancak 7527 sayılı Kanun’un 4’üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un 6’ncı maddesinin dördüncü fıkrasının değiştirilen son cümlesinde yer alan “*sahiplendirilinceye kadar*” ibaresi, Anayasa’ya aykırıdır.

ç) 7527 sayılı Kanun’un 9’uncu maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un “*Koruma altına alma*” kenar başlıklı 24’üncü maddesinin birinci fıkrasının son cümlesi değiştirilmiştir. Anılan cümlemin söz konusu değişiklikten sonraki hali aşağıdaki şekildedir:

(Bu Kanunun hayvanları korumaya yönelik hükümlerine aykırı hareket eden veya sahiplendiği hayvanların bakımını ciddi şekilde ihmal eden ya da onlara ağrı, acı veya zarar veren kişilerin denetimle yetkili merci tarafından hayvan bulundurması yasaklanır ve hayvanlarına el konulur.) “Söz konusu hayvanlardan sahiplendirilme niteliği olanlar sahiplendirilinceye kadar hayvan bakımevinde barındırılır.”

Ancak 7527 sayılı Kanun’un 9’uncu maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un 24’üncü maddesinin birinci fıkrasının değiştirilen son cümlesinde yer alan “*sahiplendirilinceye kadar*” ibaresi, Anayasa’ya aykırıdır.

d)

-7527 sayılı Kanun’un 13’üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un “*Yerel yönetimlerin sorumluluğu*” kenar başlıklı ek 1’inci maddesinin birinci fıkrasına “*korunması ve*” ibaresinden sonra gelmek üzere “*sahiplendirilinceye kadar*” ibaresi eklenmiştir. Anılan fıkranın söz konusu değişiklikten sonraki hali aşağıdaki şekildedir:

“Büyükşehir belediyeleri, il belediyeleri ve nüfusu yirmi beş bini aşan belediyeler, sahipsiz veya güçten düşmüş ya da tehlike arz eden hayvanların korunması ve sahiplendirilinceye kadar bakımının yapılması ile rehabilitasyonunun sağlanması amacıyla hayvan bakımevleri kurar.”

Ancak 7527 sayılı Kanun’un 13’üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un ek 1’inci maddesinin birinci fıkrasına eklenen “*sahiplendirilinceye kadar*” ibaresi, Anayasa’ya aykırıdır.

-7527 sayılı Kanun’un 13’üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un ek 1’inci maddesinin ikinci fıkrasının üçüncü ve dördüncü cümlesi değiştirilmiştir. Anılan fıkranın söz konusu değişiklikten sonraki hali aşağıdaki şekildedir:

“*(Birinci fıkroda belirtilen hayvanlar, ilgili belediyeler tarafından hayvan bakımevine götürülür. Hayvan bakımevi kurma zorunluluğu olmayan belediyeler ile il özel idareleri ise sorumluluk alanındaki bu hayvanları en yakın hayvan bakımevine götürür.)* Bakımevlerine alınan hayvanlar Bakanlık veri sistemine kaydedilir. Rehabilite edilen köpekler, sahiplendirilinceye kadar hayvan bakımevlerinde barındırılır.

Ancak 7527 sayılı Kanun’un 13’üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un ek 1’inci maddesinin ikinci fıkrasının değiştirilen dördüncü cümlesinde yer alan “*sahiplendirilinceye kadar*” ibaresi, Anayasa’ya aykırıdır. (Dilekçenin bu kısmında hayvanlar kelimesi kullanılan yerler, rehabilite edilen köpekleri de kapsamaktadır.)

-7527 sayılı Kanun’un 13’üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un ek 1’inci maddesinin üçüncü fıkrası değiştirilmiştir. Anılan fıkranın söz konusu değişiklikten sonraki hali aşağıdaki şekildedir:

“Büyükşehir belediyeleri, il belediyeleri ve nüfusu yirmi beş bini aşan belediyeler bakımından, geçici 4 üncü maddenin ikinci fıkrasında belirtilen kaynağı ayırmayan belediye başkanı ve meclis üyeleri ile ayrılan kaynağı hayvan bakımevi kurmak, sahipsiz hayvanları toplamak, rehabilite etmek veya sahiplendirilinceye kadar bakmak için sarf etmeyen ya da bu

kaynağı başka amaçlar için sarf eden belediye başkanı ve belediye yetkililerine altı aydan iki yıla kadar hapis cezası verilir.”

Ancak 7527 sayılı Kanun’un 13’üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un ek 1’inci maddesinin değiştirilen üçüncü fıkrasında yer alan “*sahiplendirilinceye kadar*” ibaresi, Anayasa’ya aykırıdır.

e) 7527 sayılı Kanun’un 14’üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un geçici 4’üncü maddesi değiştirilmiştir. Anılan geçici değişik maddenin ikinci fıkrası aşağıdaki şekildedir:

“Belediyeler 31/12/2028 tarihine kadar birinci fıkra gereğince hayvan bakımevleri kurmak, rehabilitasyon işlemlerini gerçekleştirmek ve sahihsiz hayvanlara sahiplendirilinceye kadar bakmak için kesinleşmiş en son bütçe gelirlerinin binde beşi oranında kaynak ayırır. Bu oran büyükşehir belediyelerinde binde üç olarak uygulanır. Bu fıkra uyarınca ayrılan ödenekler başka bir amaç için kullanılamaz.”

Ancak 7527 sayılı Kanun’un 14’üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un değiştirilen geçici 4’üncü maddesinin ikinci fıkrasının birinci cümlesinde yer alan “*sahiplendirilinceye kadar*” ibaresi, Anayasa’ya aykırıdır.

İptali talep edilen ibareler, aynı konunun farklı boyutlarına ilişkindir. Zira 5199 sayılı Kanun’un ana omurgasını “*topla, kısırlaştır, aşıla, rehabilite et ve yaşam alanına bırak*” anlayışı oluşturmaktadır ve hayvanların doğal ortamlarında yaşatılmasına yönelik bir bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Ancak 7527 sayılı Kanunla 5199 sayılı Kanunda yapılan değişikliklerle bu bakış açısı, kamu yararı olmaksızın büsbütün terk edilmiş yerine hayvanların sahiplendirilinceye kadar bakımevlerinde tutulmalarına (ve akabinde öldürülmelerine) yönelik bir anlayış benimsenmiştir. İptali talep edilen ibareler de bahsi geçen görüş değişikliği kapsamında düzenlenmiştir. Şöyle ki anılan 3’üncü maddede yapılan değişiklikle hayvan bakımevlerinde hayvanların sahiplendirilinceye kadar kalacağına yönelik tanımlama yapılmış; anılan 4’üncü maddede yapılan değişiklikle yerel yönetimlerin yükümlülükleri arasında sahihsiz hayvanların sahiplendirilinceye kadar bakılmaları için hayvan bakımevleri kuracakları sayılmış; anılan 6’ncı maddede yapılan değişiklikle rehabilite edilen köpeklerin sahiplendirilinceye kadar hayvan bakımevlerinde barındırılacağı kurala bağlanmış; anılan madde 24’te yapılan değişiklikle el konulan hayvanlardan sahiplendirilme niteliği olanların sahiplendirilinceye kadar hayvan bakımevinde barındırılacağı düzenlenmiş; anılan ek 1’inci maddeye yapılan eklemeye büyükşehir belediyeleri, il belediyeleri ve nüfusu yirmi beş bini aşan belediyelerin sahihsiz veya güçten düşmüş ya da tehlike arz eden hayvanların korunması ve sahiplendirilinceye kadar bakımının yapılması ile rehabilitasyonunun sağlanması amacıyla hayvan bakımevleri kuracağı öngörülmüş, yapılan değişiklikle rehabilite edilen köpeklerin, sahiplendirilinceye kadar hayvan bakımevlerinde barındırılacağı kurala bağlanmış ve yapılan değişiklikle bahsi geçen kaynağı sahiplendirilinceye kadar bakmak için sarf etmeyen ilgililer bakımından hapis cezası tayin edilmiş; anılan geçici 4’üncü maddede yapılan değişiklikle belediyelere sahihsiz hayvanlara sahiplendirilinceye kadar bakılması için bütçe ayırma yükümlülüğü yüklenmiştir. İptali talep edilen ibareler, aynı konunun farklı boyutlarına ilişkin olduğundan; usul ekonomisi gereğince; Anayasa’ya aykırılık gerekçeleri aynı başlık altında temellendirilecektir.

i) Kamu yararı, Devletin temel amaç ve görevleri, yaşam hakkı, çevre hakkı, tabiat varlıklarının korunması ve hayvan hakları bakımından: Her ne kadar (sözgelimi İsviçre

Federal Anayasası'nın "*Hayvanları Koruma*" başlıklı 80'inci maddesinde¹⁹ yahut Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası'nın "*Yaşamın ve hayvanların doğal temellerinin korunması*" başlıklı 20a maddesinde²⁰ olduğu gibi) hayvanlar, Anayasa'da *sui generis* hak öznesi olarak konumlandırılmasa ve hayvan tanımı yapılmasa da, yine Anayasa'nın lafzında (sözgelimi Anayasa'nın 45 ve 169'uncu maddelerinde) insan - merkezci bir perspektifle ve araçsal bakış açısıyla "*hayvancılık, hayvansal*" gibi sözcükler kullanılmak suretiyle türevsel bir terminoloji benimsense de; çevre hakkının himaye ettiği flora, fauna ve homo sapiens (biri diğerinden daha az önemli olmayan tüm canlılar) arasındaki ekolojik ilişki bağlamında hayvanların onura, hakka sahip olduğuna ve habitatlarında hayvan refahını temin etmek, onları korumak adına Devletin birtakım yükümlülükleri bulunduğuna yönelik anayasal yorum yapmak mümkündür. Nitekim çevre hakkına dayanan çevre hukuku, "*her şeyden önce 'doğal ortamlar'ı koruma altına alma işlevine sahiptir. Bu nedenle doğa hukuku veya doğayı koruma hukuku, ilk boyutu olarak belirtilebilir. Doğa hukuku, hayvan türlerinin korunması, doğal türlerin korunması ile seyrek ve hassas doğal türlerin muhafazasını kapsamına alır.*"²¹

Yine, Anayasa'nın 17'nci maddesinde temelini bulan manevi varlığını geliştirme hakkı ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8 ve Anayasa'nın 56'ncı maddelerinde hüküm altına alınan çevre hakkı birlikte ele alındığında ortaya çıkacağı üzere; herkesin sağlıklı, dengeli ve yaşanılabilir, planlı bir çevrede yaşama hakkı vardır. Anılan maddeler ve Anayasa'nın 5'nci maddesi gereğince Devlet, sağlıklı, dengeli ve yaşanılabilir, planlı bir çevrede yaşama hakkının standardının sağlanması için gerekli tedbirleri almalıdır. Türkiye'nin de taraf olduğu 1966 tarihli Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme m.12/1-b, sağlık hakkının bir unsuru olarak ve dolaylı şekilde sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına atıf yapmaktadır. 1972 Stockholm Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevre Konferansı Bildirgesi'nin 2'nci maddesine göre: "*İnsan çevresinin korunması ve geliştirilmesi dünyamızın her yerinde insanların refahını ve kalkınmasını etkileyen önemli bir konu, bütün insanların özlemi ve bütün hükümetlerin görevidir*". 1992'de Rio de Janeiro'da ilan edilen Rio Bildirgesi'nin 1'inci maddesi uyarınca: "*İnsanların, tabiatla uyum içinde, sağlıklı ve üretken bir yaşam hakları vardır*". Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de içtihatlarında devletin, bireyin sağlıklı ve güvenli bir çevrede yaşamasını sağlamak için gerekli önlemleri almaya dair kesin bir yükümlülüğü olduğunu vurgulamaktadır. Nitekim Mahkeme'ye göre; "*Tabiatla ormanların ve daha genel olarak çevrenin korunması, savunulması kamuoyunda ve bunun sonucunda da kamu makamlarında devamlı ve güçlü bir ilgi doğuran bir değer oluşturmaktadır. Ekonomik gereklilikler ve hatta mülkiyet hakkı gibi bazı temel haklara, özellikle de devlet bu konuda yasa yaptığında, çevrenin korunmasına ilişkin düşünceler karşısında, öncelik verilmemelidir*" (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 08.07.2008 tarihli ve 1411/03 Başvuru No'lu, Turgut ve diğerleri/Türkiye Kararı, § 90).

Ayrıca Anayasa, 63'üncü maddesiyle de Devlete tabiat varlıklarını ve değerlerini koruma yükümlülüğü yüklemiştir.

Buna ilave olarak Anayasa Mahkemesi'ne göre de "*Hayvanlar varlıkları itibarıyla sağlıklı ve dengeli bir çevrenin unsurlarındandır.*" (Anayasa Mahkemesi'nin 24.03.2022 tarihli ve 2021/97 E.; 2022/36 K. sayılı Kararı). Anayasa Mahkemesi'nin bahsi geçen

¹⁹ <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/fr> (Erişim Tarihi: 05.08.2024).

²⁰ https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

²¹ Kaboğlu, İbrahim Özden, Çevre Hakkı, Cep Üniversitesi, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İletişim Yay., 1995, s. 42.

kararına dönemin başkanı Sayın Zühtü Arslan tarafından yazılan karşıoy gerekçesinin bir bölümü aşağıdadır:

“ ...

2. Anayasa'nın 56. maddesine göre “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.” Anayasa'nın yapımı sürecinde Danışma Meclisi tarafından “Sağlık hizmetleri” kenar başlıklı maddeden ayrı olarak “Çevrenin korunması” kenar başlıklı bir madde önerilmiş, bu maddede devletin “tabii çevreyi koruyucu” tedbirler alacağı öngörülmüştü. Buna karşılık Milli Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonu iki maddeyi birleştirmiş, gerekçesinde de “sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama[nın], sosyal bir hak haline dönüştürülmüş” olduğunu vurgulamıştır.

3. Kuşkusuz hayvanlar, içinde yaşadığımız “tabii çevre”nin vazgeçilmez unsurudur. Nitekim Mahkememiz çoğunluğu da hayvanların “varlıkları itibarıyla sağlıklı ve dengeli bir çevrenin unsurları” (§ 23) olduğunu belirterek kuralı Anayasa'nın 56. maddesi yönünden de incelemiştir.

4. Bu bağlamda hayvanların korunmasına yönelik yasal düzenlemelerin anayasal dayanağının olduğu açıktır. Bireylerin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkının etkili bir şekilde korunması, “sağlıklı ve dengeli çevre”nin zorunlu unsurları olan hayvanların korunmasını gerektirmektedir. Zira hayvanların korunmadığı bir çevrenin sağlıklı ve dengeli olarak nitelendirilmesi, dolayısıyla insanların böyle bir çevrede yaşama hakkının korunduğu söylenemez.

5. Hayvanların korunması zorunluluğunu insanın sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkının korunmasına dayandıran görüş, hayvanlara yönelik “araçsal” bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Bu araçsal yaklaşımın ulusal ve ulusalüstü yargı organlarına hâkim olduğu bilinmektedir. Sözgelimi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bir hayvan hakları aktivistinin “Matthis Pan” isimli şempanze adına yaptığı başvuruyu kişi bakımından yetkisizlik (ratione personae) nedeniyle kabul edilemez bulmuştur (Stibbe/Avusturya, B.No: 26188/08, 22/01/2010).

6. Buna karşılık hayvanların bir “araç” ya da “nesne” değil “amaç” olarak birtakım hakların öznesi oldukları görüşü istisnai olarak kabul edilmiştir. Özellikle bazı Latin Amerika ülkelerinde hayvanların hakların “özne”si kabul edildiklerine dair yargı kararlarına rastlanmaktadır. Bu kapsamda Ekvador Anayasa Mahkemesi, yakın tarihli bir kararında “Estrellita” adındaki maymunun 18 yıldır yanında yaşadığı davacının evinden alınıp bir hayvanat bahçesine götürülmesinden kısa bir süre sonra ölmesi üzerine başlayan yargısal süreçte maymunun yaşam hakkının ihlaline hükmetmiştir.

7. Ekvador Anayasa Mahkemesi söz konusu kararında hayvanların hakların öznesi olduğunu ve hayvan haklarının -kendine has özellikleriyle- Ekvador Anayasasının 71. maddesinde güvence altına alınan “Doğa haklarının spesifik bir boyutunu oluşturduğu”nu belirtmiştir. Diğer yandan Mahkeme aynı anayasa hükmünün hayvanların korunması amacıyla her bireye, tüzel kişiliğe ya da topluluğa, “Doğa adına”, hukuki süreç başlatma ve kamu otoritelerine başvurma hakkı tanıdığını vurgulamıştır (bkz. “Estrellita Monkey” Case, No. 253-20-JH/22, 27/01/2022, <https://animal.law.harvard.edu/wp-content/uploads/Final-judgment-Estrellita-w-Translation-Certification.pdf>, §§ 91, 161).

8. Ülkemizdeki anayasal duruma döndüğümüzde, Anayasa'nın gerek 56. maddesinin, gerekse de tabiat varlıklarının korunmasını güvence altına alan 63. maddesinin, "tabii çevre"nin korunması ve geliştirilmesi gerektiğini özellikle vurguladıkları belirtilmelidir. Bunun dolaylı da olsa bir "çevre hakkı"nın varlığına işaret ettiği, bu kapsamda da hayvanların ve haklarının korunması gerektiği söylenebilir.

9. Doğal çevrenin korunması ve geliştirilmesi görevi, anayasal düzeyde "hak öznesi" olup olmadıklarından bağımsız olarak, hayvanların korunması yükümlülüğünü beraberinde getirmektedir. Kuşkusuz hayvanların korunması onlarla aynı dünyayı ve çevreyi paylaşan insanlara, topluma ve onun örgütlü hali olan devlete düşen önemli bir ödevidir. Hayvanların korunması bakımından devletin negatif yükümlülüğü kamu gücü kullananların hayvanlara hukuka aykırı şekilde davranmaktan kaçınmasını, pozitif yükümlülüğü ise bir yandan bu tür davranışları önlemek için gerekli tedbirleri almayı diğer yandan da hayvanlara karşı suç işleyenleri etkili şekilde cezalandırmayı gerektirmektedir.

...

15. Halbuki sadece sahipli hayvanı öldüren, işe yaramayacak hâle getiren veya değerinin azalmasına neden olan kişilerin cezalandırılmasını düzenleyen Türk Ceza Kanunu'nun 151. maddesinin (2) numaralı fıkrası 7332 sayılı Kanun'un 17. maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır. "Mala zarar verme" başlığı altında yer alan söz konusu düzenlemenin ilga edilmesi, hayvanları "mal" olarak değil, "can" olarak gören yaklaşımla uyumludur. Buna karşılık soruşturma başlatılmasına ilişkin olarak sahipli/sahipsiz hayvan ayrımı yapılmasını aynı yaklaşımla telif etmek mümkün değildir.

16. Esasen hayvanlara yönelik suç teşkil eden eylemlerin asıl ve doğrudan mağduru bu eyleme muhatap olan hayvanlardır. Hayvanlar hissedebilen ve bu anlamda acı çekebilen varlıklardır. Nitekim yaklaşık iki yüz yıl önce Jeremy Bentham'ın belirttiği gibi, hayvanlara muamele konusunda sorulması gereken soru ne "akledebiliyorlar mı?" ne de "konuşabiliyorlar mı?" olmalı; doğru soru "acı çekebiliyorlar mı?" olmalıdır (J. Bentham, An Introduction to The Principles of Morals and Legislation, Hafner Press, 1948, Chapter XVII, § 1, No. IV, dipnot 1, s. 311).

17. Acı çekebilen varlıklar olduklarında şüphe olmayan hayvanların hukuk tarafından etkili şekilde korunmaları gerektiği izahtan varestedir. Diğer yandan hayvanların aynı zamanda ekonomik değeri olduğu, dolayısıyla onların haksız yere öldürülmesi ya da yaralanması durumunda sahibinin de "mağdur" olacağı yönündeki anlayış da dava konusu kuralı haklılaştırmak için yeterli değildir. Sahipli hayvana yönelik haksız eylemin "mağdur"u olarak hayvanın sahibinin şikayetiyle de soruşturmanın başlatılması anlaşılabilir. Bununla birlikte sahibi tarafından "sahipli" hayvana ve herhangi bir kişi tarafından "sahipsiz" hayvana yönelik hukuka aykırı eylemin mağduru da aynı zamanda sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olan herkeştir. Dolayısıyla hayvanlara karşı işlenen suçlarda mağdurların şikayetleri esas alınacaksa herkesin doğrudan savcılığa şikâyetle bulunabilmesi gerekirdi.

18. Yukarıda belirtildiği gibi sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkı, hayvanların etkili şekilde korunması amacıyla bir yandan devlete negatif ve pozitif yükümlülükler diğer yandan topluma ve onu oluşturan bireylere ahlaki ve hukuki görevler yüklemektedir. Arthur Schopenhauer ahlakın temellerini açıklarken hayvanlara merhametin karakter güzelliğiyle yakından ilgili olduğunu, bu anlamda yaşayan canlılara vahşice davrananların "iyi insan"

olamayacağını belirtmiştir (A. Schopenhauer, The Basis of Morality, trans. A.B. Bullock, London: Swan Sonnenschein & Co. Ltd., 1903, s. 223).

25. *Belirtmek gerekir ki, hayvanların anayasal ve yasal düzeyde korunmasına dair tartışmalar dünyanın her yerinde olduğu gibi bizde de devam etmektedir. Esasen bu, aynı çevreyi paylaştığımız ve onun doğal unsuru olan hayvanlara bakışın şekillendirdiği sürekli bir tartışmadır. Nitekim geçen yüzyılın en etkili düşünürlerinden Jacques Derrida “hayvan meselesi”ni sürekli ilgilenilmesi gereken bir konu olarak görmüştür (J. Derrida, The Beast and the Sovereign, Vol. I, trans. G. Bennington, Chicago: The University of Chicago Press, 2009, s. 20).*

27. *Hayvanların korunmasına yönelik yasal düzenlemelerin bilhassa devletin pozitif yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlayacak nitelikte olması gerekir. Bu anlamda hayvanlara karşı suçların etkili şekilde soruşturulması ve kovuşturulmasını engelleyen dava konusu kuralın Anayasa’ya aykırı olduğundan iptal edilmesi gerektiği kanaatindeyim.”*

Anayasa Mahkemesi bir bireysel başvuru kararında şu hususlara yer vermiştir (22.02.2017 tarihli ve 2014/4711 Başvuru No’lu Hint Aseel Hayvanları Koruma ve Geliştirme Derneği ve Hikmet Neğuç Başvurusu):

“48. Hayvanların ahlaki statüsü konusundaki tartışmaların uzun bir geçmişi bulunmakla birlikte bu konuda tam bir uzlaşa sağlanamamıştır. Hayvanlara “iyi” davranmak gereği, herkesin üzerinde anlaştığı ahlak kurallarından biridir. Zira pek çok hayvan türünün tıpkı insanoğlu gibi hissetme yetisine sahip olduğu bilinmektedir. Hayvanların pek çok çıkarı olabilir ancak hissetme yetisine sahip oldukları sürece en azından acı ve ızdıraptan kaçınmanın çıkarlarına olduğunun kabul edilmesi gerekir. Bu düşünce normatif hayvan hakları hukukunun temelini oluşturan ve kökleri 19. yüzyıla dayanan “insanca muamele ilkesi”nde ifadesini bulur. Bu ilke insanın çıkarlarının hayvanın çıkarlarına tercih edilebileceği ama bunun ancak zorunlu hâllerde yapılabileceği, dolayısıyla hayvanlara gereksiz yere acı çektirilmemesi gereğine işaret eder. Hayvanların ahlaki statüsünün varlığına ve niteliğine ilişkinden tartışmalar her geçen gün daha da yoğunlaşmaktadır. Buna karşın kendisine karşı güçlü itirazlar ileri sürülse de çağdaş demokrasilerde kabul edilen insanca muamele ilkesi sadece ahlaki değil aynı zamanda hukuki bir kuraldır. Nitekim hayvanları koruma yasaları hayvanların “gereksiz” yere acı çektirilmesini yasaklar.”

Devletin aldığı, insanların sağlıklı, dengeli, yaşanabilir, planlı bir çevrede yaşamasını, tabiat varlıklarının korunmasını sağlayan tedbirlerden biri de hayvan hakları ve çevre hukuku mevzuatıyla öngörülen hayvanların etkin bir şekilde korunmasıdır. Bunun içindir ki 5199 sayılı Kanun’un 7527 sayılı Kanunla değiştirilmeden önceki hali, hayvanların yerinde/ doğal ortamında yaşatılmasını birinci amaç kabul ederek birtakım kuralları getirmiştir. Sağlıklı ve dengeli çevrenin üç ana ayağından birisini oluşturan hayvanların yerinde yaşatılmadığı ve hayvanların sahiplendirilinceye kadar bakımevlerinde hapsedilmesine (ve dahası öldürülmesine) neden olunan bir ortamda, Anayasa’nın 56 ve 63’üncü maddelerine saygı gösterildiği söylenemez.

O halde hem canlılar arasında tür bazlı ayırım yapmaksızın hayvanların onura sahip *sui generis* hukuki varlık olduğunun anayasal yorumla kabulü halinde hem de insan türü tarafından temin edilmesi talep edilen çevre hakkı bağlamında sağlıklı ve dengeli bir çevrenin oluşturulması bakımından hayvanların zorunlu ve ikame edilemez rolü gözetildiğinde; Devlet, hayvanların korunmasına ve refahının sağlanmasına yönelik yükümlülüklerle sahiptir. Ancak

kanun koyucu, iptali talep edilen ibarelerle topla, kısırlaştır, aşıla, rehabilite et ve yaşam alanına bırak metodunu terk ederek; büyük hayvan hapishanelerinin kurulmasının önünü açmıştır. Halbuki maddi ve tıbbi koşullar, hayvanların sahiplendirilinceye kadar hayvan bakımevlerinde tutulmalarına cevaz vermemektedir. Başka bir anlatımla 5199 sayılı Kanun'un anılan maddelerinde (md. 3, 4, 6, 24, ek 1, geçici 4) hayvanların sahiplendirilinceye kadar bakımevinde barındırılacağı anlayışına yönelik ekleme ve değişiklikler yapılarak; hayvanların bulundukları/toplandıkları ortamda-yerinde özgürce yaşam hakkını hiçe sayılmış; anılan yükümlülüğüne aykırı davranılmış, hayvanların koruma alanının kapsamını aşırı ölçüde daraltılmıştır. İhtilaflı kurallar, bu açıdan, anılan 3'üncü maddeye konu hayvan bakımevlerinin kurulmasından; anılan 4'üncü maddeye konu yerel yönetimlere hayvan bakımevleri kurma yükümlülüğü yüklenmesinden; anılan 6'ncı maddeye konu rehabilite edilen köpeklerin hayvan bakımevlerinde barındırılmasından; anılan 24'üncü maddeye konu el konulan hayvanların hayvan bakımevinde barındırılmasından; anılan ek 1'inci maddeye konu büyükşehir belediyeleri, il belediyeleri ve nüfusu yirmi beş bini aşan belediyelerin sahipsiz veya güçten düşmüş ya da tehlike arz eden hayvanların bakımının yapılması ile rehabilitasyonunun sağlanması amacıyla hayvan bakımevleri kurmasından ve rehabilite edilen köpeklerin, sahiplendirilinceye kadar hayvan bakımevlerinde barındırılmasından, bahsi geçen kaynağın kamu yararı dışında kullanılması halinde ilgililere (dilekçenin ileri bölümünde açıkladığı biçimde hukuka aykırı-orantısız biçimde) hapis cezası verilmesinden; anılan geçici 4'üncü maddeye konu belediyelerin sahipsiz hayvanların bakılması için bütçe ayırmasından beklenen kamusal faydayı ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenlerle iptali talep edilen ibareler, Anayasa'nın 5, 17, 56 ve 63'üncü maddelerini ihlal etmektedir.

Buna ilave olarak Anayasa'nın 2'nci maddesindeki hukuk devleti ilkesi gereğince, yasama işlemlerinin kişisel yararları değil kamu yararını gerçekleştirmek amacıyla yapılması zorunludur (*Anayasa Mahkemesi'nin 17.06.2015 tarihli 2014/179 E.; 2015/54 K. sayılı Kararı*). Ancak iptali talep edilen ibarelerle topla, kısırlaştır, aşıla, rehabilite et ve yaşam alanına bırak metodunu terk edilerek 5199 sayılı Kanun'un bahsi geçen maddelerinde (md. 3, 4, 6, 24, ek 1, geçici 4) yapılan ekleme ve değişikliklerle hayvanların sahiplendirilinceye kadar bakımevlerinde tutulmasının ve akabinde öldürülmesinin önü açılarak; 5199 sayılı Kanun'un adından menkul hayvanları koruma amacı gerçekleştirilemeyecektir. Gerçekten de; ihtilaflı kurallar, hayvanları korumaya yönelik hayvan bakımevi kurma şeklindeki özel tedbirlerin *ratio legis*'ini oluşturan kamusal yarar hedefi bakımından büyük ölçüde etkisiz hale gelmelerine yol açacaktır. İptali talep edilen ibarelerle hayvanların sahiplendirilinceye kadar barınaklarda hapsedilmelerinin gerekliliğine ilişkin hiçbir meşru ve haklı neden bulunmadığı gibi, bu ihtilaflı kurallar, 5199 sayılı Kanun'un hayvan bakımevi kurulmasına yönelik bahsi geçen maddelerinin (md. 3, 4, 6, 24, ek 1, geçici 4) sıklıkla göstermelik ve uygulaması olmayan hükümlere indirgenmesine sebebiyet verecektir. 5199 sayılı Kanun'un hayvanların korunmasına yönelik başlığı ile hayvanların sahiplendirilinceye kadar barınaklarda hapsedilmeleri arasında aşık bir tezat vardır. Oysa çelişki yokluğu ve normatif tutarlılık, hukuki güvenlik alt ilkesini de içeren hukuk devleti ilkesinin asgari bir gereğidir. Bu nedenle ihtilaflı kurallar, Anayasa'nın hukuk devleti ilkesine, 2'nci maddesine aykırıdır.

Başka bir anlatımla insanlığın nüfusunun artışı ile yerleşim alanlarının yeryüzünde yaygınlaşması, hayvanlara yaşam alanı bırakmayacak kadar ileri noktalara doğru gitmektedir. İnsanların kendini ilk dereceye konumlandırarak kaynakları keyfi biçimde tüketmesi, doğal dengeyi bozmuştur. Bu durum doğada insan kadar özne olan hayvanları ikincillığe itmiştir. Bu vahşi koşullarda artık hayvanlar, özne olmaktan çıkmış insanların yıkıcı bir biçimde müdahale ettiği ekosistemde onların korunmasına muhtaç hale gelmiştir. Ne yazık ki bu bağlamda 5199 sayılı Kanun da Hayvan Hakları Kanunu olarak adlandırılmamış; Hayvanları

Koruma Kanunu olarak adlandırılmıştır. Ancak iptali talep edilen ibareler, bu vahim durumun da gerisine düşmektedir. Devletin bahsi geçen Kanunla kendine yüklenen hayvanları koruma yükümlülüğünü yerine getirememesine yol açacak biçimde; iptali talep edilen ibarelerle değişiklik ve ekleme yapılmaktadır. 5199 sayılı Kanun'un hayvanları koruyucu hükümlerinin hiç uygulanmamasından yahut gereği gibi uygulanmamasından doğan sorunların hayvan hakları temelli, sürdürülebilir, etkin, etik çözümü yerine; hayvanların sahiplendirilinceye kadar hayvan bakımevlerine kapatılması ve dahası öldürülmesi öngörülmekle; hayvanların özgürce yerinde yaşam hakkını dahi ortadan kaldıran, hayvana saygı duymayan, hayvanı nesneleştiren hükümler öngörülmektedir.

Diğer bir söyleyişle gerçek ve tüzel kişilerin hatalı uygulamalarının (Söz gelimi gerekçe metnine yansıtılan bilgiye göre 2004'ten bu yana yapılan kısırlaştırma oranları 2019 yılına kadar düşük, 2019 yılından sonra yüksek seyretmektedir.), denetimsizliğin sorumluluğu; bahsi geçen Kanun'un 3, 4, 6, 24, ek 1, geçici 4'üncü maddelerinde değişiklik ve ekleme yapılarak sokakta yaşayan tüm hayvanların barınaklarda toplanması ve akabinde öldürülmesi öngörülmek suretiyle; hayvanların üzerine bırakılmaktadır. Halbuki Dünya Hayvan Hakları Örgütü, bugün 100'üncü yaşında hayvanların sağlığının korunması ve refahının artırılması yönünde geline gelişmişliği dünya kamuoyuna duyururken²²; ülkemizin mevcut kazanımları geri götürücü politikalar izlemesi, uluslararası arenada da sorumluluğumuzu doğuracak niteliktedir. Ne var ki 132 sıra sayılı ve Ekim 2019 tarihli Hayvanların Haklarının Korunması ile Hayvanlara Eziyet ve Kötü Muamelelerin Önlenmesi İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, hayvanların yaşatılmasına yönelik sorumluluğu ve hayvanları önceleyen bir anlayışı kanun koyucuya sunmuştur. Söz gelimi Raporda barınaklarla ilgili olarak şu ifadelerle yer verilmiştir (s. 21):

“Belediyelerin birçok güzel uygulaması yanında, konuya yeterince hassasiyeti olmayan personelin görev yapması sıklıkla kamuoyunda tartışma konusu olmaktadır. Barınak, bakımevi ve hayvan hastanesine sahip olan yerel yönetimlerin, bu barınak ve bakım evlerinde hayvanlar için sundukları hizmetin niteliği ve kalitesi üzerinde de önemle durulmalıdır. Barınaklar ne yazık ki hayvanlar için genelde uygun olmayan koşullarda faaliyet göstermekte ve buralarda tutulan hayvanların sağlık, beslenme, temizlik ve hayvan haklarına uygun fiziksel ortamda yaşama hakları da sıklıkla ihlal edilmektedir. Barınakların maddi ve fiziksel imkânlarının ve personel sayısının yetersizliği, personelin hayvan hakları konusundaki bilgi eksikliği, birçok barınakta veteriner hekim olmaması, yine barınaklardaki koşulları kötüleştirebilmektedir.”

Yine Hayvan Hakları Federasyonunun (HAYTAP) “Bir Bakımevi Nasıl Olmalı?” Konulu Raporu bulunmaktadır.²³ Benzer doğrultuda geçici hayvan bakımevlerine yönelik bilimsel çalışmalar yapılmıştır.²⁴

Öte yandan kanun koyucu, topla, kısırlaştır, aşla, rehabilite et ve yaşam alanına bırak metodunu terk ederken ve 5199 sayılı Kanun'un bahsi geçen maddelerinde (md. 3, 4, 6, 24, ek 1, geçici 4) yapılan ekleme ve değişikliklerle hayvanların sahiplendirilinceye kadar

²² <https://www.woah.org/en/article/100-years-of-championing-animal-health-and-welfare/> (Erişim Tarihi: 05.08.2024).

²³ <https://www.haytap.org/flipbook/mobile/index.html#p=1> (Erişim Tarihi: 05.08.2024).

²⁴ Çağlar, Evren, Arıca, Filiz, Geçici Hayvan Bakımevleri İçin Hata Türleri ve Etkileri Analizi (FMEA) Örneği, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3182861> (Erişim Tarihi: 10.08.2024).

bakımevlerinde tutulmasının ve akabinde öldürülmesinin önünü açarken; nesnel, somut, net, açık ve anlaşılabilir bir gerekçe ortaya koymamıştır. Hayvan bakımevlerinin bu talebi karşılayıp karşılayamayacağı; yerel yönetimlerin finansal olanakları, etki analizi ile bilimselleştirilmemiştir. Kanunun yapım sürecinde ilgili meslek odalarının, ilgili kurum ve kuruluşların, hayvan hakları derneklerinin görüşleri alınmamış; bir müzakere süreci yürütülmemiştir. Topla, kısırlaştır, aşıla, rehabilite et ve yaşam alanına bırak metodu terk edilirken; popülasyonunun kontrol altına alınmasında kullanılacak yöntemlerin seçiminde (barınağa hapsetme ve akabinde öldürmenin); karşılaştırmalı hukuk perspektifiyle (söz gelimi İngiltere, Amerika, Almanya ve Kanada'daki düzenlemeler) son çare olup olmadığı temellendirilmemiştir. Hayvanların bakımevlerinde toplanmasının yükümlülüğünün merkezi ve yerel yönetimler (ve dahi sivil toplum kuruluşları) arasında hakkaniyete uygun biçimde paylaşılmasına yönelik kural öngörülmemiştir.

Başka bir anlatımla Lon L. Fuller, kanun koyucunun bir kural koyarken dikkat etmesi gereken noktaları sıralamıştır. Yasa koymanın iç ahlakı olarak nitelendirilen ilkelerin altıncısına göre kurallar yapılması imkansız olanı gerektirmemelidir.²⁵ Bu ilke aynı zamanda hukuk devleti ilkesinin bir gereğidir. Ancak kanun koyucu, anılan 3'üncü maddede yapılan değişikliklerle hayvan bakımevlerinde hayvanların sahiplendirilinceye kadar kalacağına yönelik tanımlama yapılmış; anılan 4'üncü maddede yapılan değişikliklerle yerel yönetimlerin yükümlülükleri arasında sahipsiz hayvanların sahiplendirilinceye kadar bakılmaları için hayvan bakımevleri kuracakları sayılmış; anılan 6'ncı maddede yapılan değişikliklerle rehabilite edilen köpeklerin sahiplendirilinceye kadar hayvan bakımevlerinde barındırılacağı kurala bağlanmış; anılan madde 24'te yapılan değişikliklerle el konulan hayvanlardan sahiplendirilme niteliği olanların sahiplendirilinceye kadar hayvan bakımevinde barındırılacağı düzenlenmiş; anılan ek 1'inci maddeye yapılan eklemeye büyükşehir belediyeleri, il belediyeleri ve nüfusu yirmi beş bini aşan belediyelerin sahipsiz veya güçten düşmüş ya da tehlike arz eden hayvanların korunması ve sahiplendirilinceye kadar bakımının yapılması ile rehabilitasyonunun sağlanması amacıyla hayvan bakımevleri kuracağı öngörülmüş, yapılan değişikliklerle rehabilite edilen köpeklerin, sahiplendirilinceye kadar hayvan bakımevlerinde barındırılacağı kurala bağlanmış ve yapılan değişikliklerle bahsi geçen kaynağı sahiplendirilinceye kadar bakmak için sarf etmeyen ilgililer bakımından hapis cezası tayin edilmiş; anılan geçici 4'üncü maddede yapılan değişikliklerle belediyelere sahipsiz hayvanlara sahiplendirilinceye kadar bakılması için bütçe ayırma yükümlülüğü yüklenmiştir. Bu kurallar, muhataplarına yapılması imkansız olanı gerektirmektedir. Şöyle ki; ülkemizde halihazırda kaç hayvan bakımevi bulunduğu; bunlardan kaçının yem-hijyen-yer-sağlıklı ortam vs. sorununa sahip olduğu; sokakta yaşayan hayvanların sayısı; mevcut bakımevlerinin mevcut hayvanların barındırılmasına yönelik ihtiyacın ne kadarını karşılayacağı; karşılanmayan kısmın ne kadar sürede karşılanabileceği; gerekli nakdi tutarın ne kadar olacağı; tüm hayvanların hayvan bakımevlerine alınması halinde kısa, orta ve uzun vadede bakım masraflarının toplamı; bakımevinde istihdam edilecek personelin niteliği ve sayısı; bu sorumluluğun merkezi yönetimler ile yerel yönetimler arasında orantılı biçimde nasıl dağıtılacağı; hayvanların uzun sürelerle bakımevlerinde tutulması halinde hayvanların fiziksel ve ruhsal sağlığının bu durumdan nasıl etkileneceği kanun koyucu tarafından açık, net, nesnel ve somut verilerle gerekçelendirilmemiştir.

Söz gelimi Türk Veteriner Hekimleri Birliği açıklamalarında şu hususlara yer vermektedir:

²⁵ Wibren van der Burg, Lon L. Fuller'dan Yasa Koyuculara Dersler, Çev.: E. İrem Akı, Hukuk Kuramı, C. 1, S. 3, Mayıs-Haziran 2014, ss. 55-64.

“Kanun teklifine göre toplanıp rehabilite edilen hayvanların yerine bırakılması yasaklanmaktadır. Ancak hayvan sayısı teklifte belirtildiği gibi 4 milyon olarak kabul edilirse, mevcut barınak kapasitesi ihtiyaç duyulunun yalnızca %3’ünü (105 bin / 4 milyon) karşılamaktadır. Bu durumda toplanan hayvanlara ne olacağı sorusu kaygı yaratmaktadır. Kanun teklifinde belediyelere bakımevi yapması için 2028 yılına kadar süre verildiğine göre mevcut durumda bakımevi olmayan belediye yöneticileri “öldürmek veya hapis cezası” arasında tercih yapmak zorunda kalacaktır.”²⁶

Buna ilave olarak sahipsiz hayvan popülasyonunun kontrol altına alınmasında kullanılacak yöntemlerden topla, kısırlaştır, aşıla, rehabilite et ve yaşam alanına bırak metodunu terk edilerek ve hayvanların sahiplendirilinceye kadar bakımevlerinde tutulması ve akabinde öldürülmesi metodunun benimsenirken; hayvanların sahiplendirilinceye kadar bakımevlerinde tutulmasının ve akabinde öldürülmesinin son çare (*ultima ratio*) olup olmadığı bilimsel olarak sınanmamıştır: topluma gerekli eğitimler verilmemiştir, kısırlaştırma ve kayıt altına alma politikaları gereği gibi işletilmemiştir, hayvanların ithalatı ve ihracatı ile ülke içindeki dolaşımı-ticareti kontrol edilememiştir, sokağa terk edilmeleri önlenememiştir, sahiplendirilmeleri yeteri kadar teşvik edilmemiştir. Bu yöntemler denenmeden; hayvanların sahiplendirilinceye kadar hayvan bakımevlerinde tutulması ve akabinde öldürülmesi, son çare ilkesini işlevsiz hale getirmektedir.

Öte yandan hayvanların sahiplendirilinceye kadar hayvan bakımevlerine kapatılmaları konusundaki yaklaşımın karşılaştırmalı hukuktaki yeri tayin edilmemiştir. Söz gelimi sokak hayvanlarının korunması konusunda bazı üye devlet uygulamaları ayrıntılı çalışmalarla incelenmiştir.²⁷

Rehabilitasyon merkezi sayısı, açılması planlanan rehabilitasyon merkezi sayısı, mevcut rehabilitasyon merkezlerinin kapasitesi, rehabilitasyon merkezlerinde çalışan veteriner hekim ve yardımcı personel sayısı, rehabilitasyon merkezlerinin yıllık ortalama giderleri (personel giderleri hariç), yılda ortalama bakımı üstlenilen hayvan sayısı, belediye sınırları içerisindeki ortalama sokak hayvanı sayısı istatistiki verilerle ortaya konulmadan; iptali talep edilen ibarelerle hayvanların sahiplendirilinceye kadar hayvan bakımevlerinde kalmalarına yönelik düzenlemelerin, fiili durumda hayata geçirilmesi, teknik aksaklıklar ve tıbbi imkansızlıklar nedeniyle mümkün olamayacaktır. Yine gürültü ve enfeksiyon riski, kısırlaştırılmamış dişi ve erkek köpekler için stres kaynağı, hayvanların ruhsal sağlığının bozulması, yer ve mama arzının azlığından kaynaklı hayvanlar arası kavgalar olacaktır.

Başka bir anlatımla barınak sayısına ilişkin somut bilimsel veri bulunmamaktadır. Ancak gerekçe metnine 2024 yılı itibarıyla toplam 105 bin kapasiteli 322 barınak olduğu yansımıştır. Yine bunların uluslararası standartlara uygunluğu hususunda sessiz kalınmıştır. Bununla birlikte ülkemizde toplam belediye sayısı, 1406’dır.²⁸ 4 milyon sokak hayvanının olduğu varsayımında 322 barınağın yaklaşık 38 katı barınak inşa edilmelidir. 7527 sayılı Kanun’un 14’üncü maddesiyle yerel yönetimlere tanınan (31.12.2028 tarihine kadar) dört yıllık süre içinde barınak yapımı ve işletimi için gerekli nakdi kaynak milyarlarca TL’dir.

²⁶ <https://tvhb.org.tr/2024/07/28/meslek-birlikleri-olarak-uyariyoruz-cozum-zor-degil/> (Erişim Tarihi: 05.08.2024).

²⁷ Hayvan Hakları, Hayvanların Korunması ve Refahı, Avrupa Birliği Bakanlığı, Mart 2011, https://www.ab.gov.tr/files/Tar%C4%B1m%20ve%20Bal%C4%B1k%C3%A7%C4%B1l%C4%B1k%20Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1/hayvan_haklari_hayvanlarin_korunmasi_ve_refahi.pdf (Erişim Tarihi: 05.08.2024).

²⁸ <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

Ekonomik krizin yoğun yaşandığı ve yerel yönetimlerin sınırlı kaynakları nazara alındığında; kuralların uygulanabilirliği ortadan kalkmaktadır.

Son olarak belirtmek gerekir ki 7527 sayılı Kanun'un genel gerekçesinde yer alan verilerin, bilimsellikten uzak olduğu gerek Türkiye Barolar Birliği'nin Hayvanları Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifine İlişkin Hukuki Değerlendirmesine²⁹ gerek Türk Veteriner Hekimleri Birliği'nin "Meslek Birlikleri Olarak Uyarıyoruz: Çözüm Zor Değil!"³⁰ başlıklı yazısına konu olmuştur.

Bu nedenlerle ihtilaflı ibareler, Anayasa'nın 2, 5, 17, 56 ve 63'üncü maddelerine aykırıdır.

ii) *Uluslararası anlaşmaların iç hukuka etkisi bakımından:* Anayasa'nın 90'ıncı maddesine göre temel hak ve özgürlüklere ilişkin usulüne göre yürürlüğe konmuş uluslararası anlaşmalar, (kanunlara nazaran hakkı koruyucu, kullanımını genişletici hükümler barındırması kaydıyla) normlar hiyerarşisinde kanunun üstündedir. İptali talep edilen ibareler, hayvanların korunması bağlamında yaşam, çevre ve adil yargılanma haklarına ilişkin Avrupa Sözleşmeleri³¹ ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2, 6 ve 8'inci maddelerini, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 3, 10 ve 25'inci maddelerini ve Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni ihlal ettiğinden Anayasa'nın 90'ıncı maddesine de aykırıdır. (Unutulmamalıdır ki uluslararası hukuk; çevre hakkının korunması bakımından devletlerin taraf olmadığı antlaşmaların dahi onlar bakımından yükümlülük doğuracağı yönünde gelişmektedir.)

Buna ilave olarak belirtmek gerekir ki dünyada ekosantrik anlayışın egemen olması için çeşitli faaliyetler yürütülmektedir. Söz gelimi; Birleşmiş Milletler nezdinde Doğa Hakkı ve Doğa ile Uyumlu Yaşam İlkeleri kabul edilmekte doğayla uyum çalışmaları yürütülmektedir³²; ABD'de Nonhuman Rights Project kapsamında insan olmayan şeylerin haklarının güvence altına alınması için çalışmalar yürütülmektedir³³; Uluslararası Hayvan Hakları Kongreleri düzenlenmektedir³⁴; Uluslararası Cenevre Hayvan Hakları Mahkemesi kurulmuştur³⁵. Yine hayvan hakları çeşitli mahkeme kararlarına yansımaktadır: söz gelimi

²⁹ <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/hayvanlari-koruma-kanununda-degisiklik-yapilmasina-dair-kanun-teklifine-iliskin-hukuki-degerlendirme-84921> (Erişim Tarihi: 05.08.2024).

³⁰ <https://tvhb.org.tr/2024/07/28/meslek-birlikleri-olarak-uyariyoruz-cozum-zor-degil/> (Erişim Tarihi: 05.08.2024).

³¹ "Türkiye hayvanların korunması konusunda oluşturulan;

- 125 No'lu Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesini 18 Kasım 1999 tarihinde imzalamış, 28 Kasım 2003 tarihinde ise onaylamıştır.
- 123 No'lu Deney ve Diğer Bilimsel Amaçlarla Kullanılan Omurgalıların Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'ni 5 Eylül 1986 tarihinde imzalamıştır.
- 87 No'lu Yetiştirme Amaçlarıyla Muhafaza Edilen Hayvanların Korunması Hakkındaki Avrupa Sözleşmesi'ni 6 Haziran 2007 tarihinde imzalamıştır.
- 65 No'lu Hayvanların Uluslararası Taşıma Sırasında Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi ve 103 sayılı Ek Protokolüne sırasıyla 19 Aralık 1975 ve 19 Mayıs 1989 tarihlerinde onaylamıştır.
- 102 nolu Kesim Sırasında Hayvanların Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi, 17 Eylül 2007 tarihinde imzalamıştır." T. C. Avrupa Birliği Bakanlığı, Hayvan Hakları, Hayvanların Korunması ve Refahı, Avrupa Birliği'nde Hayvanların Korunması ve Hayvan Refahı, Mart 2011, Ankara, s. 9.

³² <http://www.harmonywithnatureun.org/> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

³³ <https://www.nonhumanrights.org/about-us/> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

³⁴ Söz gelimi: <https://www.gedik.edu.tr/hukuk-fakultesi-haberler-duyurular/uluslarararasi-hayvan-haklari-kongresi-gerceklestirildi> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

³⁵ <https://uia.org/s/or/en/1100046458> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

Avrupa Birliği Adalet Divanı bir kararında hayvan refahının temel hak ve özgürlükler karşısındaki konumu üzerine tartışmıştır (*Centraal Israëlitisch Consistorie van België and Others, Judgment of the Court (Grand Chamber), 17 December 2020, Case C-336/19*).

Tüm bu nedenlerle 7527 sayılı Kanun'un 2'nci maddesinin birinci fıkrasının (k) bendinde yer alan değiştirilen “, hayvanların sahiplendirilinceye kadar barındırıldığı ve rehabilite edildiği” ibaresinde bulunan “sahiplendirilinceye kadar” ibaresi; 3'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 4'üncü maddesinin birinci fıkrasının (j) bendinde yer alan değiştirilen “hayvanların sahiplendirilinceye kadar bakılmaları” ibaresinde bulunan “sahiplendirilinceye kadar” ibaresi; 4'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 6'ncı maddesinin dördüncü fıkrasının değiştirilen son cümlesinde yer alan “sahiplendirilinceye kadar” ibaresi; 9'uncu maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 24'üncü maddesinin birinci fıkrasının değiştirilen son cümlesinde yer alan “sahiplendirilinceye kadar” ibaresi; 13'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un ek 1'inci maddesinin birinci fıkrasına eklenen “sahiplendirilinceye kadar” ibaresi ve ikinci fıkrasının değiştirilen dördüncü cümlesinde yer alan “sahiplendirilinceye kadar” ibaresi ile değiştirilen üçüncü fıkrasında yer alan “sahiplendirilinceye kadar” ibaresi; 14'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un değiştirilen geçici 4'üncü maddesinin ikinci fıkrasının birinci cümlesinde yer alan “sahiplendirilinceye kadar” ibaresi, Anayasa'nın 2, 5, 17, 56, 63 ve 90'ıncı maddelerine aykırıdır; anılan ibarelerin iptali gerekir.

4) 30.07.2024 tarihli ve 7527 sayılı Hayvanları Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 3'üncü maddesinde yer alan “(b) bendi yürürlükten kaldırılmış” ibaresinin Anayasa'ya aykırılığı

7527 sayılı Kanun'un 3'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un “İlkeler” kenar başlıklı 4'üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi yürürlükten kaldırılmıştır. Yürürlükten kaldırılan bende göre evcil hayvanlar, türüne özgü hayat şartları içinde yaşama özgürlüğüne sahiptir. Sahipsiz hayvanların da, sahipli hayvanlar gibi yaşamları desteklenmelidir. Ancak anılan bendi yürürlükten kaldıran ve 7527 sayılı Kanun'un 3'üncü maddesinde yer alan “(b) bendi yürürlükten kaldırılmış” ibaresi, Anayasa'ya aykırıdır.

i) Kamu yararı, Devletin temel amaç ve görevleri, yaşam hakkı, çevre hakkı, tabiat varlıklarının korunması ve hayvan hakları bakımından: Her ne kadar (sözelimi İsviçre Federal Anayasası'nın “Hayvanları Koruma” başlıklı 80'inci maddesinde³⁶ yahut Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası'nın “Yaşamın ve hayvanların doğal temellerinin korunması” başlıklı 20a maddesinde³⁷ olduğu gibi) hayvanlar, Anayasa'da *sui generis* hak öznesi olarak konumlandırılmasa ve hayvan tanımı yapılmasa da, yine Anayasa'nın lafzında (sözelimi Anayasa'nın 45 ve 169'uncu maddelerinde) insan - merkezci bir perspektifle ve araçsal bakış açısıyla “hayvancılık, hayvansal” gibi sözcükler kullanılmak suretiyle türevsel bir terminoloji benimsense de; çevre hakkının himaye ettiği flora, fauna ve homo sapiens (biri diğerinden daha az önemli olmayan tüm canlılar) arasındaki ekolojik ilişki bağlamında hayvanların onura, hakka sahip olduğuna ve habitatlarında hayvan refahını temin etmek, onları korumak adına Devletin birtakım yükümlülükleri bulunduğu yönelik anayasal yorum yapmak mümkündür. Nitekim çevre hakkına dayanan çevre hukuku, “her şeyden önce “doğal ortamlar”ı koruma altına alma işlevine sahiptir. Bu nedenle doğa hukuku veya doğayı koruma hukuku, ilk boyutu olarak belirtilebilir. Doğa hukuku, hayvan türlerinin

³⁶ <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/fr> (Erişim Tarihi: 05.08.2024).

³⁷ https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

korunması, doğal türlerin korunması ile seyrek ve hassas doğal türlerin muhafazasını kapsamına alır.’³⁸

Yine, Anayasa’nın 17’nci maddesinde temelini bulan manevi varlığını geliştirme hakkı ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 8 ve Anayasa’nın 56’ncı maddelerinde hüküm altına alınan çevre hakkı birlikte ele alındığında ortaya çıkacağı üzere; herkesin sağlıklı, dengeli ve yaşanılabilir, planlı bir çevrede yaşama hakkı vardır. Anılan maddeler ve Anayasa’nın 5’nci maddesi gereğince Devlet, sağlıklı, dengeli ve yaşanılabilir, planlı bir çevrede yaşama hakkının standardının sağlanması için gerekli tedbirleri almalıdır. Türkiye’nin de taraf olduğu 1966 tarihli Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme m.12/1-b, sağlık hakkının bir unsuru olarak ve dolaylı şekilde sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına atıf yapmaktadır. 1972 Stockholm Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevre Konferansı Bildirgesi’nin 2’nci maddesine göre: “İnsan çevresinin korunması ve geliştirilmesi dünyamızın her yerinde insanların refahını ve kalkınmasını etkileyen önemli bir konu, bütün insanların özlemi ve bütün hükümetlerin görevidir”. 1992’de Rio de Janeiro’da ilan edilen Rio Bildirgesi’nin 1’inci maddesi uyarınca: “İnsanların, tabiatla uyum içinde, sağlıklı ve üretken bir yaşam hakları vardır”. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de içtihatlarında devletin, bireyin sağlıklı ve güvenli bir çevrede yaşamasını sağlamak için gerekli önlemleri almaya dair kesin bir yükümlülüğü olduğunu vurgulamaktadır. Nitekim Mahkeme’ye göre; “Tabiatla ormanların ve daha genel olarak çevrenin korunması, savunulması kamuoyunda ve bunun sonucunda da kamu makamlarında devamlı ve güçlü bir ilgi doğuran bir değer oluşturmaktadır. Ekonomik gereklilikler ve hatta mülkiyet hakkı gibi bazı temel haklara, özellikle de devlet bu konuda yasa yaptığında, çevrenin korunmasına ilişkin düşünceler karşısında, öncelik verilmemelidir” (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin 08.07.2008 tarihli ve 1411/03 Başvuru No’lu, Turgut ve diğerleri/Türkiye Kararı, § 90).

Ayrıca Anayasa, 63’üncü maddesiyle de Devlete tabiat varlıklarını ve değerlerini koruma yükümlülüğü yüklemiştir.

Buna ilave olarak Anayasa Mahkemesi’ne göre de ‘‘Hayvanlar varlıkları itibarıyla sağlıklı ve dengeli bir çevrenin unsurlarındandır.’’ (Anayasa Mahkemesi’nin 24.03.2022 tarihli ve 2021/97 E.; 2022/36 K. sayılı Kararı). Anayasa Mahkemesi’nin bahsi geçen kararına dönemin başkanı Sayın Zühtü Arslan tarafından yazılan karşıoy gerekçesinin bir bölümü aşağıdadır:

“... ”

2. Anayasa’nın 56. maddesine göre “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.” Anayasa’nın yapımı sürecinde Danışma Meclisi tarafından “Sağlık hizmetleri” kenar başlıklı maddeden ayrı olarak “Çevrenin korunması” kenar başlıklı bir madde önerilmiş, bu maddede devletin “tabii çevreyi koruyucu” tedbirler alacağı öngörülmüştü. Buna karşılık Milli Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonu iki maddeyi birleştirmiş, gerekçesinde de “sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama[nın], sosyal bir hak haline dönüştürülmüş” olduğunu vurgulamıştır.

3. Kuşkusuz hayvanlar, içinde yaşadığımız “tabii çevre”nin vazgeçilmez unsurudur. Nitekim Mahkememiz çoğunluğu da hayvanların “varlıkları itibarıyla sağlıklı ve dengeli bir

³⁸ Kaboğlu, İbrahim Özden, Çevre Hakkı, Cep Üniversitesi, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İletişim Yay., 1995, s. 42.

çevrenin unsurları” (§ 23) olduğunu belirterek kuralı Anayasa’nın 56. maddesi yönünden de incelemiştir.

4. Bu bağlamda hayvanların korunmasına yönelik yasal düzenlemelerin anayasal dayanağının olduğu açıktır. Bireylerin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkının etkili bir şekilde korunması, “sağlıklı ve dengeli çevre”nin zorunlu unsurları olan hayvanların korunmasını gerektirmektedir. Zira hayvanların korunmadığı bir çevrenin sağlıklı ve dengeli olarak nitelendirilmesi, dolayısıyla insanların böyle bir çevrede yaşama hakkının korunduğu söylenemez.

5. Hayvanların korunması zorunluluğunu insanın sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkının korunmasına dayandıran görüş, hayvanlara yönelik “araçsal” bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Bu araçsal yaklaşımın ulusal ve ulusalüstü yargı organlarına hâkim olduğu bilinmektedir. Sözgelimi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bir hayvan hakları aktivistinin “Matthis Pan” isimli şempanze adına yaptığı başvuruyu kişi bakımından yetkisizlik (ratione personae) nedeniyle kabul edilemez bulmuştur (Stibbe/Avusturya, B.No: 26188/08, 22/01/2010).

6. Buna karşılık hayvanların bir “araç” ya da “nesne” değil “amaç” olarak birtakım hakların öznesi oldukları görüşü istisnai olarak kabul edilmiştir. Özellikle bazı Latin Amerika ülkelerinde hayvanların hakların “özne”si kabul edildiklerine dair yargı kararlarına rastlanmaktadır. Bu kapsamda Ekvador Anayasa Mahkemesi, yakın tarihli bir kararında “Estrellita” adındaki maymunun 18 yıldır yanında yaşadığı davacının evinden alınıp bir hayvanat bahçesine götürülmesinden kısa bir süre sonra ölmesi üzerine başlayan yargısal süreçte maymunun yaşam hakkının ihlaline hükmetmiştir.

7. Ekvador Anayasa Mahkemesi söz konusu kararında hayvanların hakların öznesi olduğunu ve hayvan haklarının -kendine has özellikleriyle- Ekvador Anayasasının 71. maddesinde güvence altına alınan “Doğa haklarının spesifik bir boyutunu oluşturduğu”nu belirtmiştir. Diğer yandan Mahkeme aynı anayasa hükmünün hayvanların korunması amacıyla her bireye, tüzel kişiliğe ya da topluluğa, “Doğa adına”, hukuki süreç başlatma ve kamu otoritelerine başvurma hakkı tanıdığını vurgulamıştır (bkz. “Estrellita Monkey” Case, No. 253-20-JH/22, 27/01/2022, <https://animal.law.harvard.edu/wp-content/uploads/Final-judgment-Estrellita-w-Translation-Certification.pdf>, §§ 91, 161).

8. Ülkemizdeki anayasal duruma döndüğümüzde, Anayasa’nın gerek 56. maddesinin, gerekse de tabiat varlıklarının korunmasını güvence altına alan 63. maddesinin, “tabii çevre”nin korunması ve geliştirilmesi gerektiğini özellikle vurguladıkları belirtilmelidir. Bunun dolaylı da olsa bir “çevre hakkı”nın varlığına işaret ettiği, bu kapsamda da hayvanların ve haklarının korunması gerektiği söylenebilir.

9. Doğal çevrenin korunması ve geliştirilmesi görevi, anayasal düzeyde “hak öznesi” olup olmadıklarından bağımsız olarak, hayvanların korunması yükümlülüğünü beraberinde getirmektedir. Kuşkusuz hayvanların korunması onlarla aynı dünyayı ve çevreyi paylaşan insanlara, topluma ve onun örgütlü hali olan devlete düşen önemli bir ödevdir. Hayvanların korunması bakımından devletin negatif yükümlülüğü kamu gücü kullananların hayvanlara hukuka aykırı şekilde davranmaktan kaçınmasını, pozitif yükümlülüğü ise bir yandan bu tür davranışları önlemek için gerekli tedbirleri almayı diğer yandan da hayvanlara karşı suç işleyenleri etkili şekilde cezalandırmayı gerektirmektedir.

...

15. Halbuki sadece sahipli hayvanı öldüren, işe yaramayacak hâle getiren veya değerinin azalmasına neden olan kişilerin cezalandırılmasını düzenleyen Türk Ceza Kanunu'nun 151. maddesinin (2) numaralı fıkrası 7332 sayılı Kanun'un 17. maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır. "Mala zarar verme" başlığı altında yer alan söz konusu düzenlemenin ilga edilmesi, hayvanları "mal" olarak değil, "can" olarak gören yaklaşımla uyumludur. Buna karşılık soruşturma başlatılmasına ilişkin olarak sahipli/sahipsiz hayvan ayrımı yapılmasını aynı yaklaşımla telif etmek mümkün değildir.

16. Esasen hayvanlara yönelik suç teşkil eden eylemlerin asıl ve doğrudan mağduru bu eyleme muhatap olan hayvanlardır. Hayvanlar hissedebilen ve bu anlamda acı çekebilen varlıklardır. Nitekim yaklaşık iki yüz yıl önce Jeremy Bentham'ın belirttiği gibi, hayvanlara muamele konusunda sorulması gereken soru ne "akledebiliyorlar mı?" ne de "konuşabiliyorlar mı?" olmalı; doğru soru "acı çekebiliyorlar mı?" olmalıdır (J. Bentham, An Introduction to The Principles of Morals and Legislation, Hafner Press, 1948, Chapter XVII, § 1, No. IV, dipnot 1, s. 311).

17. Acı çekebilen varlıklar olduklarında şüphe olmayan hayvanların hukuk tarafından etkili şekilde korunmaları gerektiği izahtan varestedir. Diğer yandan hayvanların aynı zamanda ekonomik değeri olduğu, dolayısıyla onların haksız yere öldürülmesi ya da yaralanması durumunda sahibinin de "mağdur" olacağı yönündeki anlayış da dava konusu kuralı haklılaştırmak için yeterli değildir. Sahipli hayvana yönelik haksız eylemin "mağdur"u olarak hayvanın sahibinin şikayetiyle de soruşturmanın başlatılması anlaşılabilir. Bununla birlikte sahibi tarafından "sahipli" hayvana ve herhangi bir kişi tarafından "sahipsiz" hayvana yönelik hukuka aykırı eylemin mağduru da aynı zamanda sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olan herkestir. Dolayısıyla hayvanlara karşı işlenen suçlarda mağdurların şikayetleri esas alınacaksa herkesin doğrudan savcılığa şikâyetle bulunabilmesi gerekirdi.

18. Yukarıda belirtildiği gibi sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkı, hayvanların etkili şekilde korunması amacıyla bir yandan devlete negatif ve pozitif yükümlülükler diğer yandan topluma ve onu oluşturan bireylere ahlaki ve hukuki görevler yüklemektedir. Arthur Schopenhauer ahlakın temellerini açıklarken hayvanlara merhametin karakter güzelliğiyle yakından ilgili olduğunu, bu anlamda yaşayan canlılara vahşice davrananların "iyi insan" olamayacağını belirtmiştir (A. Schopenhauer, The Basis of Morality, trans. A.B. Bullock, London: Swan Sonnenschein & Co. Ltd., 1903, s. 223).

25. Belirtmek gerekir ki, hayvanların anayasal ve yasal düzeyde korunmasına dair tartışmalar dünyanın her yerinde olduğu gibi bizde de devam etmektedir. Esasen bu, aynı çevreyi paylaştığımız ve onun doğal unsuru olan hayvanlara bakışın şekillendirdiği sürekli bir tartışmadır. Nitekim geçen yüzyılın en etkili düşünürlerinden Jacques Derrida "hayvan meselesi"ni sürekli ilgilenilmesi gereken bir konu olarak görmüştür (J. Derrida, The Beast and the Sovereign, Vol. I, trans. G. Bennington, Chicago: The University of Chicago Press, 2009, s. 20).

27. Hayvanların korunmasına yönelik yasal düzenlemelerin bilhassa devletin pozitif yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlayacak nitelikte olması gerekir. Bu anlamda hayvanlara karşı suçların etkili şekilde soruşturulması ve kovuşturulmasını engelleyen dava konusu kuralın Anayasa'ya aykırı olduğundan iptal edilmesi gerektiği kanaatindeyim."

Anayasa Mahkemesi bir bireysel başvuru kararında şu hususlara yer vermiştir (22.02.2017 tarihli ve 2014/4711 Başvuru No'lu Hint Aseel Hayvanları Koruma ve Geliştirme Derneği ve Hikmet Neğüç Başvurusu):

“48. Hayvanların ahlaki statüsü konusundaki tartışmaların uzun bir geçmişi bulunmakla birlikte bu konuda tam bir uzlaşa sağlanamamıştır. Hayvanlara “iyi” davranmak gereği, herkesin üzerinde anlaştığı ahlak kurallarından biridir. Zira pek çok hayvan türünün tıpkı insanoğlu gibi hissetme yetisine sahip olduğu bilinmektedir. Hayvanların pek çok çıkarı olabilir ancak hissetme yetisine sahip oldukları sürece en azından acı ve ızdıraptan kaçınmanın çıkarlarına olduğunun kabul edilmesi gerekir. Bu düşünce normatif hayvan hakları hukukunun temelini oluşturan ve kökleri 19. yüzyıla dayanan “insanca muamele ilkesi”nde ifadesini bulur. Bu ilke insanın çıkarlarının hayvanın çıkarlarına tercih edilebileceği ama bunun ancak zorunlu hâllerde yapılabileceği, dolayısıyla hayvanlara gereksiz yere acı çektirilmemesi gereğine işaret eder. Hayvanların ahlaki statüsünün varlığına ve niteliğine ilişkind tartışmalar her geçen gün daha da yoğunlaşmaktadır. Buna karşın kendisine karşı güçlü itirazlar ileri sürülse de çağdaş demokrasilerde kabul edilen insanca muamele ilkesi sadece ahlaki değil aynı zamanda hukuki bir kuraldır. Nitekim hayvanları koruma yasaları hayvanların “gereksiz” yere acı çektirilmesini yasaklar.”

Devletin aldığı, insanların sağlıklı, dengeli, yaşanabilir, planlı bir çevrede yaşamasını, tabiat varlıklarının korunmasını sağlayan tedbirlerden biri de hayvan hakları ve çevre hukuku mevzuatıyla öngörülen hayvanların etkin bir şekilde korunmasıdır. Bunun içindir ki 5199 sayılı Kanun’un 7527 sayılı Kanunla değiştirilmeden önceki hali, hayvanların yaşatılmasını birinci amaç kabul ederek birtakım kuralları getirmiştir. Sağlıklı ve dengeli çevrenin üç ana ayağından birisini oluşturan hayvanların yaşatılmadığı ve hayvan haklarını koruyucu nitelikteki bir düzenlemenin (evcil hayvanların, türüne özgü hayat şartları içinde yaşama özgürlüğüne sahip olduğunu; sahipsiz hayvanların da, sahipli hayvanlar gibi yaşamları desteklenmesi gerektiğini kurala bağlayan düzenlemenin) yürürlükten kaldırıldığı bir ortamda, Anayasa’nın 56 ve 63’üncü maddelerine saygı gösterildiği söylenemez.

O halde hem canlılar arasında tür bazlı ayırım yapmaksızın hayvanların onura sahip *sui generis* hukuki varlık olduğunun anayasal yorumla kabulü halinde hem de insan türü tarafından temin edilmesi talep edilen çevre hakkı bağlamında sağlıklı ve dengeli bir çevrenin oluşturulması bakımından hayvanların zorunlu ve ikame edilemez rolü gözetildiğinde; Devlet, hayvanların korunmasına ve refahının sağlanmasına yönelik yükümlülöklere sahiptir. Ancak kanun koyucu, iptali talep edilen ibareyle evcil hayvanların türüne özgü hayat şartları içinde yaşama özgürlüğüne sahip olduğuna ve sahipsiz hayvanların da, sahipli hayvanlar gibi yaşamlarının desteklenmesi gerektiğine yönelik düzenlemeyi yürürlükten kaldırmak suretiyle anılan yükümlölüğüne aykırı davranmış, hayvanların koruma alanının kapsamını aşırı ölçüde daraltmıştır. İhtilafli kural, bu açıdan, hayvanların korunması yönünde ihdas edilen bu kuraldan (bahsi geçen bentten) beklenen kamusal faydayı ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenlerle iptali talep edilen ibare, Anayasa’nın 5, 17, 56 ve 63’üncü maddelerini ihlal etmektedir.

Buna ilave olarak Anayasa’nın 2’nci maddesindeki hukuk devleti ilkesi gereğince, yasama işlemlerinin kişisel yararları değil kamu yararını gerçekleştirmek amacıyla yapılması zorunludur (*Anayasa Mahkemesi’nin 17.06.2015 tarihli 2014/179 E.; 2015/54 K. sayılı Kararı*). Ancak iptali talep edilen ibareyle evcil hayvanların türüne özgü hayat şartları içinde yaşama özgürlüğüne sahip olduğuna ve sahipsiz hayvanların da, sahipli hayvanlar gibi yaşamlarının desteklenmesi gerektiğine yönelik düzenleme, hayvanları ikincil plana atarak

yürürlükten kaldırıldığından; 5199 sayılı Kanun'un adından menkul hayvanları koruma amacı gerçekleştirilemeyecektir. Diğer bir deyişle tüm gerçek ve tüzel kişilerde sahipli ve sahipsiz hayvanların eşit düzeyde yaşama hakkı olduğuna dair bilinç oluşamayacaktır. Gerçekten de; ihtilaflı ibare, hayvanları korumaya yönelik bahsi geçen kuralın (bendin) *ratio legis*'lerini oluşturan kamusal yarar hedefine varamayacaktır. İptali talep edilen ibareyle evcil hayvanların türüne özgü hayat şartları içinde yaşama özgürlüğüne sahip olduğuna ve sahipsiz hayvanların da, sahipli hayvanlar gibi yaşamlarının desteklenmesi gerektiğine yönelik düzenlemeyi ortadan kaldırmanın gerekliliğine ilişkin hiçbir meşru ve haklı neden bulunmamaktadır. Sahipsiz-sahipli hayvanların yaşam hakkını eşit derecede güvenceleyen kuralın yürürlükten kaldırılması, 5199 sayılı Kanun'un tüm hükümlerinin sıklıkla göstermelik ve uygulaması olmayan hükümlere indirgenmesine sebebiyet verecektir. 5199 sayılı Kanun'un hayvanların korunmasına yönelik başlığı ile ilgili bendin yürürlükten kaldırılmasının arasında aşık bir tezat vardır. Oysa çelişki yokluğu ve normatif tutarlılık, hukuki güvenlik alt ilkesini de içeren hukuk devleti ilkesinin asgari bir gereğidir. Bu nedenle ihtilaflı kural, Anayasa'nın hukuk devleti ilkesine, 2'nci maddesine aykırıdır.

Başka bir anlatımla insanlığın nüfusunun artışı ile yerleşim alanlarının yeryüzünde yaygınlaşması, hayvanlara yaşam alanı bırakmayacak kadar ileri noktalara doğru gitmektedir. İnsanların kendini ilk dereceye konumlandırarak kaynakları keyfi biçimde tüketmesi, doğal dengeyi bozmuştur. Bu durum doğada insan kadar özne olan hayvanları ikincillığe itmiştir. Bu vahşi koşullarda artık hayvanlar, özne olmaktan çıkmış insanların yıkıcı bir biçimde müdahale ettiği ekosistemde onların korunmasına muhtaç hale gelmiştir. Ne yazık ki bu bağlamda 5199 sayılı Kanun da Hayvan Hakları Kanunu olarak adlandırılmamış; Hayvanları Koruma Kanunu olarak adlandırılmıştır. Ancak iptali talep edilen ibare, bu vahim durumun da gerisine düşmektedir. Devletin bahsi geçen Kanunla kendine yüklenen hayvanları koruma yükümlülüğünü yerine getirememesine yol açacak biçimde; iptali talep edilen ibareyle yürürlükten kaldırma işlemi yapılmaktadır. 5199 sayılı Kanun'un hayvanları koruyucu hükümlerinin hiç uygulanmamasından yahut gereği gibi uygulanmamasından doğan sorunların hayvan hakları temelli, sürdürülebilir, etkin, etik çözümü yerine; toptan insan merkezci bir anlayışla hayvanların yaşam hakkını dahi ortadan kaldıran, hayvana saygı duymayan, hayvanı nesneleştiren biçimde ilgili bent yürürlükten kaldırılmaktadır.

Diğer bir söyleyişle gerçek ve tüzel kişilerin hatalı uygulamalarının (*Söz gelimi gerekçe metnine yansıtılan bilgiye göre 2004'ten bu yana yapılan kısırlaştırma oranları 2019 yılına kadar düşük, 2019 yılından sonra yüksek seyretmektedir.*), denetimsizliğin sorumluluğu; evcil hayvanların türüne özgü hayat şartları içinde yaşama özgürlüğüne sahip olduğuna ve sahipsiz hayvanların da, sahipli hayvanlar gibi yaşamlarının desteklenmesi gerektiğine yönelik düzenleme yürürlükten kaldırılmak suretiyle; hayvanların üzerine bırakılmaktadır. Halbuki Dünya Hayvan Hakları Örgütü, bugün 100'üncü yaşında hayvanların sağlığının korunması ve refahının arttırılması yönünde geline gelişmişliği dünya kamuoyuna duyururken³⁹; ülkemizin mevcut kazanımları geri götürücü politikalar izlemesi, uluslararası arenada da sorumluluğumuzu doğuracak niteliktedir. Ne var ki 132 sıra sayılı ve Ekim 2019 tarihli Hayvanların Haklarının Korunması ile Hayvanlara Eziyet ve Kötü Muamelelerin Önlenmesi İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, hayvanların yaşatılmasına yönelik sorumluluğu ve hayvanları önceleyen bir anlayışı kanun koyucuya sunmuştur.

³⁹ <https://www.woah.org/en/article/100-years-of-championing-animal-health-and-welfare/> (Erişim Tarihi: 05.08.2024).

Benzer biçimde Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin ilk iki maddesi, aşağıdaki şekildedir:

“Madde 1- Bütün hayvanlar yaşam önünde eşit doğar ve aynı var olmak hakkına sahiptir.

Madde 2-1.Bütün hayvanlar saygı görme hakkına sahiptir. 2.Bir tür hayvan olan insan,öbür hayvanları yok edemez,bu hakkı çiğneyerek onları sömüremez,bilgilerini hayvanların hizmetine sunmakla görevlidir. 3.Bütün hayvanların insanlarca gözetilme,bakılma ve korunma hakları vardır.”

Ancak kanun koyucu, iptali talep edilen ibareyle bu iki maddeyi hiçe saymıştır.

Bu nedenlerle ihtilaflı ibare, Anayasa'nın 2, 5, 17, 56 ve 63'üncü maddelerine aykırıdır.

ii) Uluslararası anlaşmaların iç hukuka etkisi bakımından: Anayasa'nın 90'ıncı maddesine göre temel hak ve özgürlüklere ilişkin usulüne göre yürürlüğe konmuş uluslararası anlaşmalar, (kanunlara nazaran hakkı koruyucu, kullanımını genişletici hükümler barındırması kaydıyla) normlar hiyerarşisinde kanunun üstündedir. İptali talep edilen ibare, hayvanların korunması bağlamında yaşam, çevre ve adil yargılanma haklarına ilişkin Avrupa Sözleşmeleri⁴⁰ ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2, 6 ve 8'inci maddelerini, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 3, 10 ve 25'inci maddelerini ve Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni ihlal ettiğinden Anayasa'nın 90'ıncı maddesine de aykırıdır. (Unutulmamalıdır ki uluslararası hukuk; çevre hakkının korunması bakımından devletlerin taraf olmadığı antlaşmaların dahi onlar bakımından yükümlülük doğuracağı yönünde gelişmektedir.)

Buna ilave olarak belirtmek gerekir ki dünyada ekosantrik anlayışın egemen olması için çeşitli faaliyetler yürütülmektedir. Söz gelimi; Birleşmiş Milletler nezdinde Doğa Hakkı ve Doğa ile Uyumlu Yaşam İlkeleri kabul edilmekte doğayla uyum çalışmaları yürütülmektedir⁴¹; ABD'de Nonhuman Rights Project kapsamında insan olmayan şeylerin haklarının güvence altına alınması için çalışmalar yürütülmektedir⁴²; Uluslararası Hayvan Hakları Kongreleri düzenlenmektedir⁴³; Uluslararası Cenevre Hayvan Hakları Mahkemesi kurulmuştur.⁴⁴ Yine hayvan hakları çeşitli mahkeme kararlarına yansımaktadır: söz gelimi

⁴⁰ “Türkiye hayvanların korunması konusunda oluşturulan;

- 125 No'lu Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesini 18 Kasım 1999 tarihinde imzalamış, 28 Kasım 2003 tarihinde ise onaylamıştır.
- 123 No'lu Deney ve Diğer Bilimsel Amaçlarla Kullanılan Omurgalıların Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'ni 5 Eylül 1986 tarihinde imzalamıştır.
- 87 No'lu Yetiştirme Amaçlarıyla Muhafaza Edilen Hayvanların Korunması Hakkındaki Avrupa Sözleşmesi'ni 6 Haziran 2007 tarihinde imzalamıştır.
- 65 No'lu Hayvanların Uluslararası Taşıma Sırasında Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi ve 103 sayılı Ek Protokolüne sırasıyla 19 Aralık 1975 ve 19 Mayıs 1989 tarihlerinde onaylamıştır.
- 102 nolu Kesim Sırasında Hayvanların Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi, 17 Eylül 2007 tarihinde imzalamıştır.” T. C. Avrupa Birliği Bakanlığı, Hayvan Hakları, Hayvanların Korunması ve Refahı, Avrupa Birliği'nde Hayvanların Korunması ve Hayvan Refahı, Mart 2011, Ankara, s. 9.

⁴¹ <http://www.harmonywithnatureun.org/> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

⁴² <https://www.nonhumanrights.org/about-us/> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

⁴³ Söz gelimi: <https://www.gedik.edu.tr/hukuk-fakultesi-haberler-duyurular/uluslarararasi-hayvan-haklari-kongresi-gerceklestirildi> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

⁴⁴ <https://uia.org/s/or/en/1100046458> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

Avrupa Birliği Adalet Divanı bir kararında hayvan refahının temel hak ve özgürlükler karşısındaki konumu üzerine tartışmıştır (*Centraal Israëlitisch Consistorie van België and Others, Judgment of the Court (Grand Chamber), 17 December 2020, Case C-336/19*).

Tüm bu nedenlerle 7527 sayılı Kanun'un 3'üncü maddesinde yer alan “(b) bendi yürürlükten kaldırılmış” ibaresi, Anayasa'nın 2, 5, 17, 56, 63 ve 90'ıncı maddelerine aykırıdır; anılan ibarenin iptali gerekir.

5) 30.07.2024 tarihli ve 7527 sayılı Hayvanları Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 3'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 4'üncü maddesinin birinci fıkrasının (d) bendinde yer alan değiştirilen “*hayvanları sahiplenmek*” ibaresinin; 4'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 6'ncı maddesinin altıncı fıkrasında yer alan değiştirilen “*hayvanları hayvan bakımevi kurarak sahiplenmek*” ibaresinin; 9'uncu maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 24'üncü maddesinin birinci fıkrasında yer alan değiştirilen “*veya sahiplendiği*” ibaresinin, 15'inci maddesinin (a) bendinde yer alan “*5 inci maddesinin birinci fıkrasında yer alan “veya ona bakan” ibaresi, dördüncü fıkrasında yer alan “ve kontrollü hayvanları bulundurma ve” ibaresi*” ibaresinin Anayasa'ya aykırılığı

a) 7527 sayılı Kanun'un 3'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un “*İlkeler*” kenar başlıklı 4'üncü maddesinin birinci fıkrasının (d) bendinde yer alan “*hayvanlara bakan veya bakmak*” ibaresi “*hayvanları sahiplenmek*” şeklinde değiştirilmiştir. Anılan bendin söz konusu değişiklikten sonraki hali aşağıdaki şekildedir:

“d) Hiçbir maddî kazanç ve menfaat amacı gütmeksizin, sadece insanî ve vicdanî sorumluluklarla, sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanları sahiplenmek isteyen ve bu Kanunda öngörülen koşulları taşıyan gerçek ve tüzel kişilerin teşviki ve bu kapsamda eşgüdüm sağlanması esastır.”

Ancak 7527 sayılı Kanun'un 3'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 4'üncü maddesinin birinci fıkrasının (d) bendinde yer alan değiştirilen “*hayvanları sahiplenmek*” ibaresi, Anayasa'ya aykırıdır.

b) 7527 sayılı Kanun'un 4'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un “*Sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanların korunması*” kenar başlıklı 6'ncı maddesinin altıncı fıkrasında yer alan “*hayvanlara bakan veya bakmak*” ibaresi “*hayvanları hayvan bakımevi kurarak sahiplenmek*” şeklinde değiştirilmiştir. Anılan fıkranın söz konusu değişiklikten sonraki hali aşağıdaki şekildedir:

“Hiçbir kazanç ve menfaat sağlamamak kaydıyla sadece insanî ve vicdanî amaçlarla sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanları hayvan bakımevi kurarak sahiplenmek isteyen ve bu Kanunda öngörülen şartları taşıyan gerçek ve tüzel kişilere; belediyeler, orman idareleri, Maliye Bakanlığı, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından, mülkiyeti idarelerde kalmak koşuluyla arazi ve buna ait binalar ve demirbaşlar tahsis edilebilir. Tahsis edilen arazilerin üzerinde amaca uygun tesisler ilgili Bakanlığın/İdarenin izni ile yapılır.”

Ancak 7527 sayılı Kanun'un 4'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 6'ncı maddesinin altıncı fıkrasında yer alan değiştirilen “*hayvanları hayvan bakımevi kurarak sahiplenmek*” ibaresi, Anayasa'ya aykırıdır.

c) 7527 sayılı Kanun'un 9'uncu maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un "*Koruma altına alma*" kenar başlıklı 24'üncü maddesinin birinci fıkrasında yer alan "*ve bu suretle bulundurduğu*" ibaresi "*veya sahiplendiği*" şeklinde değiştirilmiştir. Anılan fıkranın söz konusu değişiklikten sonraki hali aşağıdaki şekildedir:

"Bu Kanunun hayvanları korumaya yönelik hükümlerine aykırı hareket eden veya sahiplendiği hayvanların bakımını ciddi şekilde ihmal eden ya da onlara ağrı, acı veya zarar veren kişilerin denetimle yetkili merci tarafından hayvan bulundurma yasaklanır ve hayvanlarına el konulur. (Değişik son cümle: 30/7/2024-7527/8 md.) Söz konusu hayvanlardan sahiplendirilme niteliği olanlar sahiplendirilinceye kadar hayvan bakımevinde barındırılır."

Ancak 7527 sayılı Kanun'un 9'uncu maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 24'üncü maddesinin birinci fıkrasında yer alan değiştirilen "*veya sahiplendiği*" ibaresi, Anayasa'ya aykırıdır.

ç) 7527 sayılı Kanun'un 15'inci maddesinin (a) bendiyle 5199 sayılı Kanun'un "*Hayvanların sahiplenilmesi ve bakımı*" kenar başlıklı 5'inci maddesinin birinci fıkrasında yer alan "*veya ona bakan*" ibaresi, dördüncü fıkrasında yer alan "*ve kontrollü hayvanları bulundurma ve*" ibaresi metinden çıkarılmıştır. Anılan birinci ve dördüncü fıkranın çıkarmadan sonraki hali aşağıdaki şekildedir:

(1)" Bir hayvanı, (...)5 sahiplenilen ~~veya ona bakan~~ kişi, hayvanı barındırmak, hayvanın türüne ve üreme yöntemine uygun olan etolojik ihtiyaçlarını temin etmek, sağlığına dikkat etmek, insan, hayvan ve çevre sağlığı açısından gerekli tüm önlemleri almakla yükümlüdür."

(4)" Ev hayvanı ~~ve kontrollü hayvanları bulundurma ve~~ sahiplenme şartları, hayvan bakımı ve korunması konularında verilecek eğitim ile ilgili usul ve esaslar ile sahiplenilerek bakılan hayvanların çevreye verecekleri zarar ve rahatsızlıkları önleyici tedbirler, Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir."

Ancak 7527 sayılı Kanun'un 15'inci maddesinin (a) bendinde yer alan "*5 inci maddesinin birinci fıkrasında yer alan*" ibaresi, dördüncü fıkrasında yer alan "*ve kontrollü hayvanları bulundurma ve*" ibaresi, Anayasa'ya aykırıdır.

İptali talep edilen ibareler, aynı konunun farklı boyutlarına ilişkindir. Zira 5199 sayılı Kanun'un ana omurgasını hayvan hakları oluşturmaktadır ve hayvanlara bakma/bulundurmaya ve sonra sahiplenmeye yönelik bir bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Ancak 7527 sayılı Kanunla 5199 sayılı Kanunda yapılan değişikliklerle bu bakış açısı, kamu yararı olmaksızın büsbütün terk edilmiş yerine hayvanların yalnız sahiplendirilmesine olanak tanıyan bir anlayış benimsenmiştir. İptali talep edilen ibareler de bahsi geçen görüş değişikliği kapsamında düzenlenmiştir. Şöyle ki anılan 4'üncü maddede yapılan değişiklikle hayvanların bakımı yerine sadece sahiplenilmesinin teşvik edileceği kurala bağlanmış; anılan 6'ncı maddede yapılan değişiklikle hayvanların bakımı yerine sadece bakımevi kurularak sahiplenilmesi halinde sayılı kamu mallarının mülkiyeti idarelerde kalmak koşuluyla arazi ve buna ait binalar ve demirbaşların gerçek ve tüzel kişilere tahsis edileceği kurala bağlanmış; anılan 24'üncü maddede yapılan değişiklikle ihmal ya da zarar verme halinde yasaklama ve el koyma tedbirinin hayvan bulunduranlar yerine sadece hayvan sahiplenene uygulanacağı kurala bağlanmış; anılan 5'inci maddede yapılan çıkarmayla önlem alma yükümlülüğü

hayvan bakanının uhdesinden çıkarılıp sadece sahiplenene yüklenmiş ve yönetmeliğin kapsama alanından kontrollü hayvanları bulundurma şartları çıkartılarak sadece sahiplenme şartlarının yönetmelikle düzenleneceği hüküm altına alınmıştır. İptali talep edilen ibareler, aynı konunun farklı boyutlarına ilişkin olduğundan; usul ekonomisi gereğince; Anayasa'ya aykırılık gerekçeleri aynı başlık altında temellendirilecektir.

i) Kamu yararı, Devletin temel amaç ve görevleri, yaşam hakkı, çevre hakkı, tabiat varlıklarının korunması ve hayvan hakları bakımından: Her ne kadar (sözelimi İsviçre Federal Anayasası'nın "*Hayvanları Koruma*" başlıklı 80'inci maddesinde⁴⁵ yahut Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası'nın "*Yaşamın ve hayvanların doğal temellerinin korunması*" başlıklı 20a maddesinde⁴⁶ olduğu gibi) hayvanlar, Anayasa'da *sui generis* hak öznesi olarak konumlandırılmasa ve hayvan tanımı yapılmasa da, yine Anayasa'nın lafzında (sözelimi Anayasa'nın 45 ve 169'uncu maddelerinde) insan - merkezci bir perspektifle ve araçsal bakış açısıyla "*hayvancılık, hayvansal*" gibi sözcükler kullanılmak suretiyle türevsel bir terminoloji benimsense de; çevre hakkının himaye ettiği flora, fauna ve homo sapiens (biri diğerinden daha az önemli olmayan tüm canlılar) arasındaki ekolojik ilişki bağlamında hayvanların onura, hakka sahip olduğuna ve habitatlarında hayvan refahını temin etmek, onları korumak adına Devletin birtakım yükümlülükleri bulunduğu yönelik anayasal yorum yapmak mümkündür. Nitekim çevre hakkına dayanan çevre hukuku, "*her şeyden önce 'doğal ortamlar'ı koruma altına alma işlevine sahiptir. Bu nedenle doğa hukuku veya doğayı koruma hukuku, ilk boyutu olarak belirtilebilir. Doğa hukuku, hayvan türlerinin korunması, doğal türlerin korunması ile seyrek ve hassas doğal türlerin muhafazasını kapsamına alır.*"⁴⁷

Yine, Anayasa'nın 17'nci maddesinde temelini bulan manevi varlığını geliştirme hakkı ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8 ve Anayasa'nın 56'ncı maddelerinde hüküm altına alınan çevre hakkı birlikte ele alındığında ortaya çıkacağı üzere; herkesin sağlıklı, dengeli ve yaşanılabilir, planlı bir çevrede yaşama hakkı vardır. Anılan maddeler ve Anayasa'nın 5'nci maddesi gereğince Devlet, sağlıklı, dengeli ve yaşanılabilir, planlı bir çevrede yaşama hakkının standardının sağlanması için gerekli tedbirleri almalıdır. Türkiye'nin de taraf olduğu 1966 tarihli Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme m.12/1-b, sağlık hakkının bir unsuru olarak ve dolaylı şekilde sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına atıf yapmaktadır. 1972 Stockholm Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevre Konferansı Bildirgesi'nin 2'nci maddesine göre: "*İnsan çevresinin korunması ve geliştirilmesi dünyanın her yerinde insanların refahını ve kalkınmasını etkileyen önemli bir konu, bütün insanların özlemi ve bütün hükümetlerin görevidir*". 1992'de Rio de Janeiro'da ilan edilen Rio Bildirgesi'nin 1'inci maddesi uyarınca: "*İnsanların, tabiatla uyum içinde, sağlıklı ve üretken bir yaşam hakları vardır*". Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de içtihatlarında devletin, bireyin sağlıklı ve güvenli bir çevrede yaşamasını sağlamak için gerekli önlemleri almaya dair kesin bir yükümlülüğü olduğunu vurgulamaktadır. Nitekim Mahkeme'ye göre; "*Tabiatla ormanların ve daha genel olarak çevrenin korunması, savunulması kamuoyunda ve bunun sonucunda da kamu makamlarında devamlı ve güçlü bir ilgi doğuran bir değer oluşturmaktadır. Ekonomik gereklilikler ve hatta mülkiyet hakkı gibi bazı temel haklara, özellikle de devlet bu konuda yasa yaptığında, çevrenin korunmasına ilişkin düşünceler karşısında, öncelik verilmemelidir*" (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 08.07.2008 tarihli ve 1411/03 Başvuru No'lu, Turgut ve diğerleri/Türkiye Kararı, § 90).

⁴⁵ <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/fr> (Erişim Tarihi: 05.08.2024).

⁴⁶ https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

⁴⁷ Kaboğlu, İbrahim Özden, Çevre Hakkı, Cep Üniversitesi, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İletişim Yay., 1995, s. 42.

Ayrıca Anayasa, 63'üncü maddesiyle de Devlete tabiat varlıklarını ve değerlerini koruma yükümlülüğü yüklemiştir.

Buna ilave olarak Anayasa Mahkemesi'ne göre de *‘Hayvanlar varlıkları itibarıyla sağlıklı ve dengeli bir çevrenin unsurlarındandır.’* (Anayasa Mahkemesi'nin 24.03.2022 tarihli ve 2021/97 E.; 2022/36 K. sayılı Kararı). Anayasa Mahkemesi'nin bahsi geçen kararına dönemin başkanı Sayın Zühtü Arslan tarafından yazılan karşıoy gerekçesinin bir bölümü aşağıdadır:

“ ...

2. Anayasa'nın 56. maddesine göre *“Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.”* Anayasa'nın yapımı sürecinde Danışma Meclisi tarafından *“Sağlık hizmetleri”* kenar başlıklı maddeden ayrı olarak *“Çevrenin korunması”* kenar başlıklı bir madde önerilmiş, bu maddede devletin *“tabii çevreyi koruyucu”* tedbirler alacağı öngörülmüştü. Buna karşılık Milli Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonu iki maddeyi birleştirmiş, gerekçesinde de *“sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama[nın], sosyal bir hak haline dönüştürülmüş”* olduğunu vurgulamıştır.

3. Kuşkusuz hayvanlar, içinde yaşadığımız *“tabii çevre”*nin vazgeçilmez unsurudur. Nitekim Mahkememiz çoğunluğu da hayvanların *“varlıkları itibarıyla sağlıklı ve dengeli bir çevrenin unsurları”* (§ 23) olduğunu belirterek kuralı Anayasa'nın 56. maddesi yönünden de incelemiştir.

4. Bu bağlamda hayvanların korunmasına yönelik yasal düzenlemelerin anayasal dayanağının olduğu açıktır. Bireylerin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkının etkili bir şekilde korunması, *“sağlıklı ve dengeli çevre”*nin zorunlu unsurları olan hayvanların korunmasını gerektirmektedir. Zira hayvanların korunmadığı bir çevrenin sağlıklı ve dengeli olarak nitelendirilmesi, dolayısıyla insanların böyle bir çevrede yaşama hakkının korunduğu söylenemez.

5. Hayvanların korunması zorunluluğunu insanın sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkının korunmasına dayandıran görüş, hayvanlara yönelik *“araçsal”* bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Bu araçsal yaklaşımın ulusal ve ulusüstü yargı organlarına hâkim olduğu bilinmektedir. Sözgelimi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bir hayvan hakları aktivistinin *“Matthis Pan”* isimli şempanze adına yaptığı başvuruyu kişi bakımından yetkisizlik (ratione personae) nedeniyle kabul edilemez bulmuştur (Stibbe/Avusturya, B.No: 26188/08, 22/01/2010).

6. Buna karşılık hayvanların bir *“araç”* ya da *“nesne”* değil *“amaç”* olarak birtakım hakların öznesi oldukları görüşü istisnai olarak kabul edilmiştir. Özellikle bazı Latin Amerika ülkelerinde hayvanların hakların *“özne”*si kabul edildiklerine dair yargı kararlarına rastlanmaktadır. Bu kapsamda Ekvador Anayasa Mahkemesi, yakın tarihli bir kararında *“Estrellita”* adındaki maymunun 18 yıldır yanında yaşadığı davacının evinden alınıp bir hayvanat bahçesine götürülmesinden kısa bir süre sonra ölmesi üzerine başlayan yargısal süreçte maymunun yaşam hakkının ihlaline hükmetmiştir.

7. Ekvador Anayasa Mahkemesi söz konusu kararında hayvanların hakların öznesi olduğunu ve hayvan haklarının *-kendine has özellikleriyle-* Ekvador Anayasasının 71.

maddesinde güvence altına alınan “Doğa haklarının spesifik bir boyutunu oluşturduğu”nu belirtmiştir. Diğer yandan Mahkeme aynı anayasa hükmünün hayvanların korunması amacıyla her bireye, tüzel kişiliğe ya da topluluğa, “Doğa adına”, hukuki süreç başlatma ve kamu otoritelerine başvurma hakkı tanıdığını vurgulamıştır (bkz. “Estrellita Monkey” Case, No. 253-20-JH/22, 27/01/2022, <https://animal.law.harvard.edu/wp-content/uploads/Final-judgment-Estrellita-w-Translation-Certification.pdf>, §§ 91, 161).

8. Ülkemizdeki anayasal duruma döndüğümüzde, Anayasa’nın gerek 56. maddesinin, gerekse de tabiat varlıklarının korunmasını güvence altına alan 63. maddesinin, “tabii çevre”nin korunması ve geliştirilmesi gerektiğini özellikle vurguladıkları belirtilmelidir. Bunun dolaylı da olsa bir “çevre hakkı”nın varlığına işaret ettiği, bu kapsamda da hayvanların ve haklarının korunması gerektiği söylenebilir.

9. Doğal çevrenin korunması ve geliştirilmesi görevi, anayasal düzeyde “hak öznesi” olup olmadıklarından bağımsız olarak, hayvanların korunması yükümlülüğünü beraberinde getirmektedir. Kuşkusuz hayvanların korunması onlarla aynı dünyayı ve çevreyi paylaşan insanlara, topluma ve onun örgütlü hali olan devlete düşen önemli bir ödevdir. Hayvanların korunması bakımından devletin negatif yükümlülüğü kamu gücü kullananların hayvanlara hukuka aykırı şekilde davranmaktan kaçınmasını, pozitif yükümlülüğü ise bir yandan bu tür davranışları önlemek için gerekli tedbirleri almayı diğer yandan da hayvanlara karşı suç işleyenleri etkili şekilde cezalandırmayı gerektirmektedir.

...

15. Halbuki sadece sahipli hayvanı öldüren, işe yaramayacak hâle getiren veya değerinin azalmasına neden olan kişilerin cezalandırılmasını düzenleyen Türk Ceza Kanunu’nun 151. maddesinin (2) numaralı fıkrası 7332 sayılı Kanun’un 17. maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır. “Mala zarar verme” başlığı altında yer alan söz konusu düzenlemenin ilga edilmesi, hayvanları “mal” olarak değil, “can” olarak gören yaklaşımla uyumludur. Buna karşılık soruşturma başlatılmasına ilişkin olarak sahipli/sahipsiz hayvan ayrımı yapılmasını aynı yaklaşımla telif etmek mümkün değildir.

16. Esasen hayvanlara yönelik suç teşkil eden eylemlerin asıl ve doğrudan mağduru bu eyleme muhatap olan hayvanlardır. Hayvanlar hissedebilen ve bu anlamda acı çekebilen varlıklardır. Nitekim yaklaşık iki yüz yıl önce Jeremy Bentham’ın belirttiği gibi, hayvanlara muamele konusunda sorulması gereken soru ne “akledebiliyorlar mı?” ne de “konuşabiliyorlar mı?” olmalı; doğru soru “acı çekebiliyorlar mı?” olmalıdır (J. Bentham, An Introduction to The Principles of Morals and Legislation, Hafner Press, 1948, Chapter XVII, § 1, No. IV, dipnot 1, s. 311).

17. Acı çekebilen varlıklar olduklarında şüphe olmayan hayvanların hukuk tarafından etkili şekilde korunmaları gerektiği izahtan varestedir. Diğer yandan hayvanların aynı zamanda ekonomik değeri olduğu, dolayısıyla onların haksız yere öldürülmesi ya da yaralanması durumunda sahibinin de “mağdur” olacağı yönündeki anlayış da dava konusu kuralı haklılaştırmak için yeterli değildir. Sahipli hayvana yönelik haksız eylemin “mağdur”u olarak hayvanın sahibinin şikayetiyle de soruşturmanın başlatılması anlaşılabilir. Bununla birlikte sahibi tarafından “sahipli” hayvana ve herhangi bir kişi tarafından “sahipsiz” hayvana yönelik hukuka aykırı eylemin mağduru da aynı zamanda sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olan herkeştir. Dolayısıyla hayvanlara karşı işlenen suçlarda

mağdurların şikayetleri esas alınacaksa herkesin doğrudan savcılığa şikâyetle bulunabilmesi gerekirdi.

18. Yukarıda belirtildiği gibi sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkı, hayvanların etkili şekilde korunması amacıyla bir yandan devlete negatif ve pozitif yükümlülükler diğer yandan topluma ve onu oluşturan bireylere ahlaki ve hukuki görevler yüklemektedir. Arthur Schopenhauer ahlakın temellerini açıklarken hayvanlara merhametin karakter güzelliğiyle yakından ilgili olduğunu, bu anlamda yaşayan canlılara vahşice davrananların “iyi insan” olamayacağını belirtmiştir (A. Schopenhauer, The Basis of Morality, trans. A.B. Bullock, London: Swan Sonnenschein & Co. Ltd., 1903, s. 223).

25. Belirtmek gerekir ki, hayvanların anayasal ve yasal düzeyde korunmasına dair tartışmalar dünyanın her yerinde olduğu gibi bizde de devam etmektedir. Esasen bu, aynı çevreyi paylaştığımız ve onun doğal unsuru olan hayvanlara bakışın şekillendirdiği sürekli bir tartışmadır. Nitekim geçen yüzyılın en etkili düşünürlerinden Jacques Derrida “hayvan meselesi”ni sürekli ilgilenilmesi gereken bir konu olarak görmüştür (J. Derrida, The Beast and the Sovereign, Vol. I, trans. G. Bennington, Chicago: The University of Chicago Press, 2009, s. 20).

27. Hayvanların korunmasına yönelik yasal düzenlemelerin bilhassa devletin pozitif yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlayacak nitelikte olması gerekir. Bu anlamda hayvanlara karşı suçların etkili şekilde soruşturulması ve kovuşturulmasını engelleyen dava konusu kuralın Anayasa’ya aykırı olduğundan iptal edilmesi gerektiği kanaatindeyim.”

Anayasa Mahkemesi bir bireysel başvuru kararında şu hususlara yer vermiştir (22.02.2017 tarihli ve 2014/4711 Başvuru No’lu Hint Aseel Hayvanları Koruma ve Geliştirme Derneği ve Hikmet Neğuç Başvurusu):

“48. Hayvanların ahlaki statüsü konusundaki tartışmaların uzun bir geçmişi bulunmakla birlikte bu konuda tam bir uzlaşa sağlanamamıştır. Hayvanlara “iyi” davranmak gereği, herkesin üzerinde anlaştığı ahlak kurallarından biridir. Zira pek çok hayvan türünün tıpkı insanoğlu gibi hissetme yetisine sahip olduğu bilinmektedir. Hayvanların pek çok çıkarı olabilir ancak hissetme yetisine sahip oldukları sürece en azından acı ve ızdıraptan kaçınmanın çıkarlarına olduğunun kabul edilmesi gerekir. Bu düşünce normatif hayvan hakları hukukunun temelini oluşturan ve kökleri 19. yüzyıla dayanan “insanca muamele ilkesi”nde ifadesini bulur. Bu ilke insanın çıkarlarının hayvanın çıkarlarına tercih edilebileceği ama bunun ancak zorunlu hâllerde yapılabileceği, dolayısıyla hayvanlara gereksiz yere acı çektirilmemesi gereğine işaret eder. Hayvanların ahlaki statüsünün varlığına ve niteliğine iliskintartışmalar her geçen gün daha da yoğunlaşmaktadır. Buna karşın kendisine karşı güçlü itirazlar ileri sürülse de çağdaş demokrasilerde kabul edilen insanca muamele ilkesi sadece ahlaki değil aynı zamanda hukuki bir kuraldır. Nitekim hayvanları koruma yasaları hayvanların “gereksiz” yere acı çektirilmesini yasaklar.”

Devletin aldığı, insanların sağlıklı, dengeli, yaşanabilir, planlı bir çevrede yaşamasını, tabiat varlıklarının korunmasını sağlayan tedbirlerden biri de hayvan hakları ve çevre hukuku mevzuatıyla öngörülen hayvanların etkin bir şekilde korunmasıdır. Bunun içindir ki 5199 sayılı Kanun’un 7527 sayılı Kanunla değiştirilmeden önceki hali, hayvanların yaşatılmasını birinci amaç kabul ederek birtakım kurallar getirmiştir. Sağlıklı ve dengeli çevrenin üç ana ayağından birisini oluşturan hayvanların yaşatılmadığı ve hayvanla kurulan ilişkide koruma, bakma ve bulundurma halinin dışlanıp bu ilişkinin salt sahiplenme boyutuna indirgeneceği

(buna bağılı olarak sahiplenilmeyen hayvanların bakımevlerinde tutulacağı ve dahası öldürüleceğı) bir ortamda, Anayasa'nın 56 ve 63'üncü maddelerine saygı gösterildiğı söylenemez. Yine koruma, bakma ve bulundurma halinin dışlanıp sahiplenme halinin tek opsiyon olarak kabul edilmesi, hayvanları nesneleştiren, onları mal olarak kabul eden bir anlayışın ürünüdür.

O halde hem canlılar arasında tür bazlı ayırım yapmaksızın hayvanların onura sahip *sui generis* hukuki varlık olduğunun anayasal yorumla kabulü halinde hem de insan türü tarafından temin edilmesi talep edilen çevre hakkı bağlamında sağlıklı ve dengeli bir çevrenin oluşturulması bakımından hayvanların zorunlu ve ikame edilemez rolü gözetildiğinde; Devlet, hayvanların korunmasına ve refahının sağlanmasına yönelik yükümlülöklere sahiptir. Ancak kanun koyucu, iptali talep edilen ibarelerle anılan 4'üncü maddede yapılan değışiklikle hayvanların bakımı yerine sadece sahiplenilmesinin teşvik edileceğı kurala bağlayarak; anılan 6'ncı maddede yapılan değışiklikle hayvanların bakımı yerine sadece bakımevi kurularak sahiplenilmesi halinde sayılı kamu mallarının mülkiyeti idarelerde kalmak koşuluyla arazi ve buna ait binalar ve demirbaşların gerçek ve tüzel kişilere tahsis edileceğı kurala bağlayarak; anılan 24'üncü maddede yapılan değışiklikle ihmal ya da zarar verme halinde yasaklama ve el koyma tedbirinin hayvan bulunduranlar yerine sadece hayvan sahiplenene uygulanacağı kurala bağlayarak; anılan 5'inci maddede yapılan çıkarmayla önlem alma yükümlölüğünü hayvan bakanın uhdesinden çıkarıp sadece sahiplenene yükleyerek ve yönetmeliğın kapsama alanından kontrollü hayvanları bulundurmanın şartlarını çıkartıp sadece sahiplenme şartlarının yönetmelikle düzenleneceğı hüküm altına alarak; hülasa hayvan ile kurulan ilişkiyi bakma-barındırma-bulundurma yerine; sahiplenmeye indirgeyerek (ve nihayetinde sahiplik ilişkisi kurulmayan hayvanların bakımevlerinde tutulmasının ve dahası öldürölmesinin önünü açarak); hayvanların özgürce yaşam hakkını hiçe saymış; anılan yükümlölüğüne aykırı davranmış, hayvanların koruma alanının kapsamını aşırı ölçüde daraltmıştır. Dahası gerçek ve tüzel kişilerin bir hayvanı korumalarını ve bulundurmalarını, bir hayvana bakmalarını engellenmiş; hayvan ile insan arasındaki dostluk bağıını kanun hükmüyle koparmaya çalışmıştır. İhtilaflı kurallar, bu açıdan, teşvik mekanizması, tahsis mekanizması, yasak ve el koymanın işletilmesi, önlem mekanizması ve yönetmelikle çerçeve çizilmesi bakımından; hayvanlarla kurulan ilişkinin boyutu (bakma-barındırma-bulundurma-sahiplenme) nazara alınarak; bunlara ilişkin usul ve esasların ayrı ayrı belirlenmesinden beklenen kamusal faydayı ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenlerle iptali talep edilen ibareler, Anayasa'nın 5, 17, 56 ve 63'üncü maddelerini ihlal etmektedir.

Buna ilave olarak Anayasa'nın 2'nci maddesindeki hukuk devleti ilkesi gereğince, yasama işlemlerinin kişisel yararları değıl kamu yararını gerçekleştirmek amacıyla yapılması zorunludur (*Anayasa Mahkemesi'nin 17.06.2015 tarihli 2014/179 E.; 2015/54 K. sayılı Kararı*). Ancak iptali talep edilen ibarelerle hayvanla kurulan ilişkinin boyutunu koruma-bulundurma ve bakma dışlanarak sahiplenmeye indirgendiğinden (sahiplik ilişkisi kurulmayan hayvanların bakımevlerinde tutsak kalmalarına ve akabinde öldürölmelerine imkan verilecek şekilde) 5199 sayılı Kanun'un bahsi geçen maddeleri (md. 4, 5, 6 ve 24) değıştirildiğinden; 5199 sayılı Kanun'un adından menkul hayvanları koruma amacı gerçekleştirilemeyecektir. Diğeri bir deyişle tüm gerçek ve tüzel kişiler, bir hayvanı koruyamayacak veya bulunduramayacak, hayvana bakamayacaktır. Hayvanla olan ilişki, yalnız sahiplenme opsiyonunda kilitlenmiştir. Gerçekten de; ihtilaflı kurallar, anılan 4, 5, 6 ve 24'üncü maddelere konu kuralların hayvanla kurulan ilişkinin boyutu (bakma-barındırma-bulundurma-sahiplenme) üzerinden koyulmasının *ratio legis*'ini oluşturan kamusal yarar hedefi bakımından; bu maddelerin büyük ölçüde etkisiz hale gelmelerine yol açacaktır. İptali talep edilen ibarelerle hayvanla kurulan ilişkinin boyutunu koruma-bulundurma ve bakma

dışlanarak sahiplenmeye indirgenmesinin gerekliliğine ilişkin hiçbir meşru ve haklı neden bulunmadığı gibi, bu değişiklikler ve çıkarmalar, 5199 sayılı Kanun'un bahsi geçen maddelerinin (md. 4, 5, 6 ve 24) sıklıkla göstermelik ve uygulaması olmayan hükümlere indirgenmesine sebebiyet verecektir. 5199 sayılı Kanun'un hayvanların korunmasına yönelik başlığı ile hayvanla kurulan ilişkinin koruma-bulundurma-bakmadan arındırılması arasında aşık bir tezat vardır. Oysa çelişki yokluğu ve normatif tutarlılık, hukuki güvenlik alt ilkesini de içeren hukuk devleti ilkesinin asgari bir gereğidir. Bu nedenle ihtilaflı kurallar, Anayasa'nın hukuk devleti ilkesine, 2'nci maddesine aykırıdır.

Başka bir anlatımla insanlığın nüfusunun artışı ile yerleşim alanlarının yeryüzünde yaygınlaşması, hayvanlara yaşam alanı bırakmayacak kadar ileri noktalara doğru gitmektedir. İnsanların kendini ilk dereceye konumlandırarak kaynakları keyfi biçimde tüketmesi, doğal dengeyi bozmuştur. Bu durum doğada insan kadar özne olan hayvanları ikincillığe itmiştir. Bu vahşi koşullarda artık hayvanlar, özne olmaktan çıkmış insanların yıkıcı bir biçimde müdahale ettiği ekosistemde onların korunmasına muhtaç hale gelmiştir. Ne yazık ki bu bağlamda 5199 sayılı Kanun da Hayvan Hakları Kanunu olarak adlandırılmamış; Hayvanları Koruma Kanunu olarak adlandırılmıştır. Ancak iptali talep edilen ibareler, bu vahim durumun da gerisine düşmektedir. Devletin bahsi geçen Kanunla kendine yüklenen hayvanları koruma yükümlülüğünü yerine getirememesine yol açacak biçimde; iptali talep edilen ibarelerle değişiklik ve çıkarma yapılmaktadır. 5199 sayılı Kanun'un hayvanları koruyucu hükümlerinin hiç uygulanmamasından yahut gereği gibi uygulanmamasından doğan sorunların hayvan hakları temelli, sürdürülebilir, etkin, etik çözümü yerine; gerçek ve tüzel kişilerin hayvanları yalnızca sahipleneceği ve fakat onları koruyamayacağı-bulunduramayacağı ve onlara bakamayacağı kurala bağlanmakla; hayvanların özgürce yaşam hakkını dahi ortadan kaldıran, hayvana saygı duymayan, hayvanı nesneleştiren hükümler öngörülmektedir.

Diğer bir söyleyişle gerçek ve tüzel kişilerin hatalı uygulamalarının (*Söz gelimi gerekçe metnine yansıtılan bilgiye göre 2004'ten bu yana yapılan kısırlaştırma oranları 2019 yılına kadar düşük, 2019 yılından sonra yüksek seyretmektedir.*), denetimsizliğin sorumluluğu; (sahiplik ilişkisi kurulmayan hayvanların bakımevlerinde tutsak kalmalarına ve akabinde öldürmelerine imkan verilecek şekilde) hayvanla kurulan ilişkinin boyutunun koruma-bulundurma ve bakma dışlanarak sahiplenmeye indirgenmesi suretiyle; hayvanların üzerine bırakılmaktadır. Halbuki Dünya Hayvan Hakları Örgütü, bugün 100'üncü yaşında hayvanların sağlığının korunması ve refahının arttırılması yönünde geline gelişmişliği dünya kamuoyuna duyururken⁴⁸; ülkemizin mevcut kazanımları geri götürücü politikalar izlemesi, uluslararası arenada da sorumluluğumuzu doğuracak niteliktedir. Benzer biçimde Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'nin 4'üncü maddesinde hayvanla kurulan ilişkinin çeşitli boyutları ifade edilmektedir: muhafaza etmek, bakımını kabul etmek, ilgilenmek...

'Muhafaza Etme

1. Bir ev hayvanını muhafaza eden veya bakımını kabul eden kişi, hayvanın sağlığı ve refahından sorumludur.

2. Bir ev hayvanını muhafaza eden veya onunla ilgilenen kişi, hayvanın cinsi ve ırkına bağlı olarak davranış gereksinimlerini dikkate alan barınak, dikkat ve ihtimamı

⁴⁸ <https://www.woah.org/en/article/100-years-of-championing-animal-health-and-welfare/> (Erişim Tarihi: 05.08.2024).

sağlayacaktır. Özellikle; a. Yeterli ve uygun gıda ve su verecek, b. Hareketi için uygun imkanları sağlayacak, c. Kaçışını önleyecek tüm makul tedbirleri alacaktır.

3. Bir hayvan; a. Yukarıdaki 2'nci paragrafta belirtilen şartlar yerine getirilmediği veya b. Belirtilen şartlar yerine getirilmesine rağmen hayvan esarete alışamazsa ev hayvanı olarak muhafaza edilemez.

İptali talep edilen ibareler, bu Sözleşme ile uyumlu değildir. Ne var ki 132 sıra sayılı ve Ekim 2019 tarihli Hayvanların Haklarının Korunması ile Hayvanlara Eziyet ve Kötü Muamelelerin Önlenmesi İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, hayvanların yaşatılmasına yönelik sorumluluğu ve hayvanları önceleyen bir anlayışı kanun koyucuya sunmuştur. Raporun genelinde hayvanla kurulan ilişkinin sahiplenmek dışındaki boyutlarına (korumak, bakmak, barındırmak) da değinilmiştir.

Öte yandan kanun koyucu, bu değişiklik ve çıkarmaları yaparken nesnel, somut, net, açık ve anlaşılabilir bir gerekçe ortaya koymamıştır. Korunan-bakılan-barındırılan hayvan sayısı ve bu hayvanların toplum sağlığına etkileri, etki analizi ile bilimselleştirilmemiştir. Kanunun yapım sürecinde ilgili meslek odalarının, ilgili kurum ve kuruluşların, hayvan hakları derneklerinin görüşleri alınmamış; bir müzakere süreci yürütülmemiştir. Söz konusu değişiklik ve çıkarmalar yapılırken; popülasyonunun kontrol altına alınmasında kullanılacak yöntemlerin seçiminde (hayvanlarla kurulacak ilişkinin sadece sahiplenme boyutuna indirgenip sahipli olmayanların barınağa hapsedilmesinin ve öldürülmenin); karşılaştırmalı hukuk perspektifiyle (söz gelimi İngiltere, Amerika, Almanya ve Kanada'daki düzenlemeler) son çare olup olmadığı temellendirilmemiştir. Sahiplenilmeyen ve fakat bakılan-barındırılan-bulundurululan sokaktaki tüm hayvanların bakımevlerinde toplanmasının yükümlülüğünün merkezi ve yerel yönetimler (ve dahi sivil toplum kuruluşları) arasında hakkaniyete uygun biçimde paylaştırılmasına yönelik kural öngörülmemiştir.

Bu nedenlerle ihtilaflı ibareler, Anayasa'nın 2, 5, 17, 56 ve 63'üncü maddelerine aykırıdır.

ii) Uluslararası anlaşmaların iç hukuka etkisi bakımından: Anayasa'nın 90'ıncı maddesine göre temel hak ve özgürlüklere ilişkin usulüne göre yürürlüğe konmuş uluslararası anlaşmalar, (kanunlara nazaran hakkı koruyucu, kullanımını genişletici hükümler barındırması kaydıyla) normlar hiyerarşisinde kanunun üstündedir. İptali talep edilen ibareler, hayvanların korunması bağlamında yaşam, çevre ve adil yargılanma haklarına ilişkin Avrupa Sözleşmeleri⁴⁹ ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2, 6 ve 8'inci maddelerini, İnsan

⁴⁹ "Türkiye hayvanların korunması konusunda oluşturulan;

- 125 No'lu Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesini 18 Kasım 1999 tarihinde imzalamış, 28 Kasım 2003 tarihinde ise onaylamıştır.
- 123 No'lu Deney ve Diğer Bilimsel Amaçlarla Kullanılan Omurgalıların Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'ni 5 Eylül 1986 tarihinde imzalamıştır.
- 87 No'lu Yetiştirme Amaçlarıyla Muhafaza Edilen Hayvanların Korunması Hakkındaki Avrupa Sözleşmesi'ni 6 Haziran 2007 tarihinde imzalamıştır.
- 65 No'lu Hayvanların Uluslararası Taşıma Sırasında Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi ve 103 sayılı Ek Protokolüne sırasıyla 19 Aralık 1975 ve 19 Mayıs 1989 tarihlerinde onaylamıştır.
- 102 nolu Kesim Sırasında Hayvanların Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi, 17 Eylül 2007 tarihinde imzalamıştır." T. C. Avrupa Birliği Bakanlığı, Hayvan Hakları, Hayvanların Korunması ve Refahı, Avrupa Birliği'nde Hayvanların Korunması ve Hayvan Refahı, Mart 2011, Ankara, s. 9.

Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 3, 10 ve 25'inci maddelerini ve Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni ihlal ettiğinden Anayasa'nın 90'ıncı maddesine de aykırıdır. (Unutulmamalıdır ki uluslararası hukuk; çevre hakkının korunması bakımından devletlerin taraf olmadığı antlaşmaların dahi onlar bakımından yükümlülük doğuracağı yönünde gelişmektedir.)

Buna ilave olarak belirtmek gerekir ki dünyada ekosantrik anlayışın egemen olması için çeşitli faaliyetler yürütülmektedir. Söz gelimi; Birleşmiş Milletler nezdinde Doğa Hakkı ve Doğa ile Uyumlu Yaşam İlkeleri kabul edilmekte doğayla uyum çalışmaları yürütülmektedir⁵⁰; ABD'de Nonhuman Rights Project kapsamında insan olmayan şeylerin haklarının güvence altına alınması için çalışmalar yürütülmektedir⁵¹; Uluslararası Hayvan Hakları Kongreleri düzenlenmektedir⁵²; Uluslararası Cenevre Hayvan Hakları Mahkemesi kurulmuştur⁵³. Yine hayvan hakları çeşitli mahkeme kararlarına yansımaktadır: söz gelimi Avrupa Birliği Adalet Divanı bir kararında hayvan refahının temel hak ve özgürlükler karşısındaki konumu üzerine tartışmıştır (*Centraal Israëlitisch Consistorie van België and Others, Judgment of the Court (Grand Chamber), 17 December 2020, Case C-336/19*).

Tüm bu nedenlerle 7527 sayılı Kanun'un 3'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 4'üncü maddesinin birinci fıkrasının (d) bendinde yer alan değiştirilen "*hayvanları sahiplenmek*" ibaresi; 4'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 6'ncı maddesinin altıncı fıkrasında yer alan değiştirilen "*hayvanları hayvan bakımevi kurarak sahiplenmek*" ibaresi; 9'uncu maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 24'üncü maddesinin birinci fıkrasında yer alan değiştirilen "*veya sahiplendiği*" ibaresi, 15'inci maddesinin (a) bendinde yer alan "*5 inci maddesinin birinci fıkrasında yer alan 'veya ona bakan' ibaresi, dördüncü fıkrasında yer alan 've kontrollü hayvanları bulundurma ve' ibaresi*" ibaresi, Anayasa'nın 2, 5, 17, 56, 63 ve 90'ıncı maddelerine aykırıdır; anılan ibarelerin iptali gerekir.

6) 30.07.2024 tarihli ve 7527 sayılı Hayvanları Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 4'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 6'ncı maddesinin birinci fıkrasında yer alan değiştirilen "*kanuni istisnalar hariç*" ibaresi ile 6'ncı maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 14'üncü maddesinin birinci fıkrasının (h) bendinde yer alan değiştirilen "*Kanunî ve tıbbî*" ibaresinde bulunan "*Kanunî*" ibaresinin Anayasa'ya aykırılığı

a) 7527 sayılı Kanun'un 4'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un "*Sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanların korunması*" kenar başlıklı 6'ncı maddesinin birinci fıkrasında yer alan "*3285 sayılı Hayvan Sağlığı Zabıtası Kanununda öngörülen durumlar dışında*" ibaresi "*kanuni istisnalar hariç*" şeklinde değiştirilmiştir. Anılan fıkranın değişiklikten sonraki hali aşağıdaki şekildedir:

"Sahipsiz ya da güçten düşmüş hayvanların kanuni istisnalar hariç öldürülmeleri yasaktır."

Ancak 7527 sayılı Kanun'un 4'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 6'ncı maddesinin birinci fıkrasında yer alan değiştirilen "*kanuni istisnalar hariç*" ibaresi, Anayasa'ya aykırıdır.

⁵⁰ <http://www.harmonywithnatureun.org/> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

⁵¹ <https://www.nonhumanrights.org/about-us/> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

⁵² Söz gelimi: <https://www.gedik.edu.tr/hukuk-fakultesi-haberler-duyurular/uluslarararasi-hayvan-haklari-kongresi-gerceklestirildi> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

⁵³ <https://uia.org/s/or/en/1100046458> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

b) 7527 sayılı Kanun'un 6'ncı maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un “Yasaklar” kenar başlıklı 14'üncü maddesinin birinci fıkrasının (h) bendinde yer alan “Tıbbî” ibaresi “Kanunî ve tıbbî” şeklinde değiştirilmiştir. Anılan bendin değişiklikten sonraki hali aşağıdaki şekildedir:

“*Kanunî ve tıbbî* gerekçeler hariç hayvanlara ya da onların ana karnındaki yavrularına veya havyar üretimi hariç yumurtalarına zarar verebilecek sunî müdahaleler yapmak, yabancı maddeler vermek”

Ancak 7527 sayılı Kanun'un 6'ncı maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 14'üncü maddesinin birinci fıkrasının (h) bendinde yer alan değiştirilen “*Kanunî ve tıbbî*” ibaresinde bulunan “*Kanunî*” ibaresi, Anayasa'ya aykırıdır.

İptali talep edilen ibareler, aynı konunun farklı boyutlarına ilişkindir. Zira 5199 sayılı Kanun'un ana omurgasını hayvan hakları oluşturmaktadır ve hayvanları özgürce yaşatma bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Ancak 7527 sayılı Kanunla 5199 sayılı Kanunda yapılan değişikliklerle bu bakış açısı, kamu yararı olmaksızın büsbütün terk edilmiş yerine hayvanların öldürülmesini kolaylaştıran bir anlayış benimsenmiştir. İptali talep edilen ibareler de bahsi geçen görüş değişikliği kapsamında düzenlenmiştir. Şöyle ki anılan 4'üncü maddede yapılan değişiklikle sahipsiz ya da güçten düşmüş hayvanlar, kanunda istisna varsa öldürülebilecektir; anılan 14'üncü maddede yapılan değişiklikle kanuni gerekçelerle hayvanlara ya da onların ana karnındaki yavrularına veya havyar üretimi hariç yumurtalarına zarar verebilecek sunî müdahaleler yapılabilecektir ve yabancı maddeler verilebilecektir. İptali talep edilen ibareler, aynı konunun farklı boyutlarına ilişkin olduğundan; usul ekonomisi gereğince; Anayasa'ya aykırılık gerekçeleri aynı başlık altında temellendirilecektir.

i) Kamu yararı, Devletin temel amaç ve görevleri, yaşam hakkı, çevre hakkı, tabiat varlıklarının korunması ve hayvan hakları bakımından: Her ne kadar (sözgelimi İsviçre Federal Anayasası'nın “Hayvanları Koruma” başlıklı 80'inci maddesinde⁵⁴ yahut Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası'nın “Yaşamın ve hayvanların doğal temellerinin korunması” başlıklı 20a maddesinde⁵⁵ olduğu gibi) hayvanlar, Anayasa'da *sui generis* hak öznesi olarak konumlandırılmasa ve hayvan tanımı yapılmasa da, yine Anayasa'nın lafzında (sözgelimi Anayasa'nın 45 ve 169'uncu maddelerinde) insan - merkezci bir perspektifle ve araçsal bakış açısıyla “*hayvancılık, hayvansal*” gibi sözcükler kullanılmak suretiyle türevsel bir terminoloji benimsense de; çevre hakkının himaye ettiği flora, fauna ve homo sapiens (biri diğerinden daha az önemli olmayan tüm canlılar) arasındaki ekolojik ilişki bağlamında hayvanların onura, hakka sahip olduğuna ve habitatlarında hayvan refahını temin etmek, onları korumak adına Devletin birtakım yükümlülükleri bulunduğuna yönelik anayasal yorum yapmak mümkündür. Nitekim çevre hakkına dayanan çevre hukuku, “*her şeyden önce “doğal ortamlar”ı koruma altına alma işlevine sahiptir. Bu nedenle doğa hukuku veya doğayı koruma hukuku, ilk boyutu olarak belirtilebilir. Doğa hukuku, hayvan türlerinin korunması, doğal türlerin korunması ile seyrek ve hassas doğal türlerin muhafazasını kapsamına alır.*”⁵⁶

Yine, Anayasa'nın 17'nci maddesinde temelini bulan manevi varlığını geliştirme hakkı ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8 ve Anayasa'nın 56'ncı maddelerinde hüküm

⁵⁴ <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/fr> (Erişim Tarihi: 05.08.2024).

⁵⁵ https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

⁵⁶ Kaboğlu, İbrahim Özden, Çevre Hakkı, Cep Üniversitesi, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İletişim Yay., 1995, s. 42.

altına alınan çevre hakkı birlikte ele alındığında ortaya çıkacağı üzere; herkesin sağlıklı, dengeli ve yaşanılabilir, planlı bir çevrede yaşama hakkı vardır. Anılan maddeler ve Anayasa'nın 5'nci maddesi gereğince Devlet, sağlıklı, dengeli ve yaşanılabilir, planlı bir çevrede yaşama hakkının standardının sağlanması için gerekli tedbirleri almalıdır. Türkiye'nin de taraf olduğu 1966 tarihli Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme m.12/1-b, sağlık hakkının bir unsuru olarak ve dolaylı şekilde sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına atıf yapmaktadır. 1972 Stockholm Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevre Konferansı Bildirgesi'nin 2'nci maddesine göre: *"İnsan çevresinin korunması ve geliştirilmesi dünyamızın her yerinde insanların refahını ve kalkınmasını etkileyen önemli bir konu, bütün insanların özlemi ve bütün hükümetlerin görevidir"*. 1992'de Rio de Janeiro'da ilan edilen Rio Bildirgesi'nin 1'inci maddesi uyarınca: *"İnsanların, tabiatla uyum içinde, sağlıklı ve üretken bir yaşam hakları vardır"*. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de içtihatlarında devletin, bireyin sağlıklı ve güvenli bir çevrede yaşamasını sağlamak için gerekli önlemleri almaya dair kesin bir yükümlülüğü olduğunu vurgulamaktadır. Nitekim Mahkeme'ye göre; *"Tabiatla ormanların ve daha genel olarak çevrenin korunması, savunulması kamuoyunda ve bunun sonucunda da kamu makamlarında devamlı ve güçlü bir ilgi doğuran bir değer oluşturmaktadır. Ekonomik gereklilikler ve hatta mülkiyet hakkı gibi bazı temel haklara, özellikle de devlet bu konuda yasa yaptığında, çevrenin korunmasına ilişkin düşünceler karşısında, öncelik verilmemelidir"* (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 08.07.2008 tarihli ve 1411/03 Başvuru No'lu, Turgut ve diğerleri/Türkiye Kararı, § 90).

Ayrıca Anayasa, 63'üncü maddesiyle de Devlete tabiat varlıklarını ve değerlerini koruma yükümlülüğü yüklemiştir.

Buna ilave olarak Anayasa Mahkemesi'ne göre de *"Hayvanlar varlıkları itibarıyla sağlıklı ve dengeli bir çevrenin unsurlarındandır."* (Anayasa Mahkemesi'nin 24.03.2022 tarihli ve 2021/97 E.; 2022/36 K. sayılı Kararı). Anayasa Mahkemesi'nin bahsi geçen kararına dönemin başkanı Sayın Zühtü Arslan tarafından yazılan karşıoy gerekçesinin bir bölümü aşağıdadır:

“ ...

2. Anayasa'nın 56. maddesine göre *"Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir."* Anayasa'nın yapımı sürecinde Danışma Meclisi tarafından *"Sağlık hizmetleri"* kenar başlıklı maddeden ayrı olarak *"Çevrenin korunması"* kenar başlıklı bir madde önerilmiş, bu maddede devletin *"tabii çevreyi koruyucu"* tedbirler alacağı öngörülmüştü. Buna karşılık Milli Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonu iki maddeyi birleştirmiş, gerekçesinde de *"sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama[nın], sosyal bir hak haline dönüştürülmüş"* olduğunu vurgulamıştır.

3. Kuşkusuz hayvanlar, içinde yaşadığımız *"tabii çevre"*nin vazgeçilmez unsurudur. Nitekim Mahkememiz çoğunluğu da hayvanların *"varlıkları itibarıyla sağlıklı ve dengeli bir çevrenin unsurları"* (§ 23) olduğunu belirterek kuralı Anayasa'nın 56. maddesi yönünden de incelemiştir.

4. Bu bağlamda hayvanların korunmasına yönelik yasal düzenlemelerin anayasal dayanağının olduğu açıktır. Bireylerin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkının etkili bir şekilde korunması, *"sağlıklı ve dengeli çevre"*nin zorunlu unsurları olan hayvanların korunmasını gerektirmektedir. Zira hayvanların korunmadığı bir çevrenin sağlıklı ve dengeli

olarak nitelendirilmesi, dolayısıyla insanların böyle bir çevrede yaşama hakkının korunduğu söylenemez.

5. Hayvanların korunması zorunluluğunu insanın sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkının korunmasına dayandıran görüş, hayvanlara yönelik “araçsal” bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Bu araçsal yaklaşımın ulusal ve ulusalüstü yargı organlarına hâkim olduğu bilinmektedir. Sözgelimi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bir hayvan hakları aktivistinin “Matthis Pan” isimli şempanze adına yaptığı başvuruyu kişi bakımından yetkisizlik (ratione personae) nedeniyle kabul edilemez bulmuştur (Stibbe/Avusturya, B.No: 26188/08, 22/01/2010).

6. Buna karşılık hayvanların bir “araç” ya da “nesne” değil “amaç” olarak birtakım hakların öznesi oldukları görüşü istisnai olarak kabul edilmiştir. Özellikle bazı Latin Amerika ülkelerinde hayvanların hakların “özne”si kabul edildiklerine dair yargı kararlarına rastlanmaktadır. Bu kapsamda Ekvador Anayasa Mahkemesi, yakın tarihli bir kararında “Estrellita” adındaki maymunun 18 yıldır yanında yaşadığı davacının evinden alınıp bir hayvanat bahçesine götürülmesinden kısa bir süre sonra ölmesi üzerine başlayan yargısal süreçte maymunun yaşam hakkının ihlaline hükmetmiştir.

7. Ekvador Anayasa Mahkemesi söz konusu kararında hayvanların hakların öznesi olduğunu ve hayvan haklarının -kendine has özellikleriyle- Ekvador Anayasasının 71. maddesinde güvence altına alınan “Doğa haklarının spesifik bir boyutunu oluşturduğu”nu belirtmiştir. Diğer yandan Mahkeme aynı anayasa hükmünün hayvanların korunması amacıyla her bireye, tüzel kişiliğe ya da topluluğa, “Doğa adına”, hukuki süreç başlatma ve kamu otoritelerine başvurma hakkı tanıdığını vurgulamıştır (bkz. “Estrellita Monkey” Case, No. 253-20-JH/22, 27/01/2022, <https://animal.law.harvard.edu/wp-content/uploads/Final-judgment-Estrellita-w-Translation-Certification.pdf>, §§ 91, 161).

8. Ülkemizdeki anayasal duruma döndüğümüzde, Anayasa’nın gerek 56. maddesinin, gerekse de tabiat varlıklarının korunmasını güvence altına alan 63. maddesinin, “tabii çevre”nin korunması ve geliştirilmesi gerektiğini özellikle vurguladıkları belirtilmelidir. Bunun dolaylı da olsa bir “çevre hakkı”nın varlığına işaret ettiği, bu kapsamda da hayvanların ve haklarının korunması gerektiği söylenebilir.

9. Doğal çevrenin korunması ve geliştirilmesi görevi, anayasal düzeyde “hak öznesi” olup olmadıklarından bağımsız olarak, hayvanların korunması yükümlülüğünü beraberinde getirmektedir. Kuşkusuz hayvanların korunması onlarla aynı dünyayı ve çevreyi paylaşan insanlara, topluma ve onun örgütlü hali olan devlete düşen önemli bir ödevdir. Hayvanların korunması bakımından devletin negatif yükümlülüğü kamu gücü kullananların hayvanlara hukuka aykırı şekilde davranmaktan kaçınmasını, pozitif yükümlülüğü ise bir yandan bu tür davranışları önlemek için gerekli tedbirleri almayı diğer yandan da hayvanlara karşı suç işleyenleri etkili şekilde cezalandırmayı gerektirmektedir.

...

15. Halbuki sadece sahipli hayvanı öldüren, işe yaramayacak hâle getiren veya değerinin azalmasına neden olan kişilerin cezalandırılmasını düzenleyen Türk Ceza Kanunu’nun 151. maddesinin (2) numaralı fıkrası 7332 sayılı Kanun’un 17. maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır. “Mala zarar verme” başlığı altında yer alan söz konusu düzenlemenin ilga edilmesi, hayvanları “mal” olarak değil, “can” olarak gören yaklaşımla

uyumludur. Buna karşılık soruşturma başlatılmasına ilişkin olarak sahipli/sahipsiz hayvan ayrımı yapılmasını aynı yaklaşımla telif etmek mümkün değildir.

16. Esasen hayvanlara yönelik suç teşkil eden eylemlerin asıl ve doğrudan mağduru bu eyleme muhatap olan hayvanlardır. Hayvanlar hissedebilen ve bu anlamda acı çekebilen varlıklardır. Nitekim yaklaşık iki yüz yıl önce Jeremy Bentham'ın belirttiği gibi, hayvanlara muamele konusunda sorulması gereken soru ne "akledebiliyorlar mı?" ne de "konuşabiliyorlar mı?" olmalı; doğru soru "acı çekebiliyorlar mı?" olmalıdır (J. Bentham, An Introduction to The Principles of Morals and Legislation, Hafner Press, 1948, Chapter XVII, § 1, No. IV, dipnot 1, s. 311).

17. Acı çekebilen varlıklar olduklarında şüphe olmayan hayvanların hukuk tarafından etkili şekilde korunmaları gerektiği izahtan varestedir. Diğer yandan hayvanların aynı zamanda ekonomik değeri olduğu, dolayısıyla onların haksız yere öldürülmesi ya da yaralanması durumunda sahibinin de "mağdur" olacağı yönündeki anlayış da dava konusu kuralı haklılaştırmak için yeterli değildir. Sahipli hayvana yönelik haksız eylemin "mağdur"u olarak hayvanın sahibinin şikayetiyle de soruşturmanın başlatılması anlaşılabilir. Bununla birlikte sahibi tarafından "sahipli" hayvana ve herhangi bir kişi tarafından "sahipsiz" hayvana yönelik hukuka aykırı eylemin mağduru da aynı zamanda sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olan herkestir. Dolayısıyla hayvanlara karşı işlenen suçlarda mağdurların şikayetleri esas alınacaksa herkesin doğrudan savcılığa şikâyetle bulunabilmesi gerekirdi.

18. Yukarıda belirtildiği gibi sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkı, hayvanların etkili şekilde korunması amacıyla bir yandan devlete negatif ve pozitif yükümlülükler diğer yandan topluma ve onu oluşturan bireylere ahlaki ve hukuki görevler yüklemektedir. Arthur Schopenhauer ahlakın temellerini açıklarken hayvanlara merhametin karakter güzelliğiyle yakından ilgili olduğunu, bu anlamda yaşayan canlılara vahşice davrananların "iyi insan" olamayacağını belirtmiştir (A. Schopenhauer, The Basis of Morality, trans. A.B. Bullock, London: Swan Sonnenschein & Co. Ltd., 1903, s. 223).

25. Belirtmek gerekir ki, hayvanların anayasal ve yasal düzeyde korunmasına dair tartışmalar dünyanın her yerinde olduğu gibi bizde de devam etmektedir. Esasen bu, aynı çevreyi paylaştığımız ve onun doğal unsuru olan hayvanlara bakışın şekillendirdiği sürekli bir tartışmadır. Nitekim geçen yüzyılın en etkili düşünürlerinden Jacques Derrida "hayvan meselesi"ni sürekli ilgilenilmesi gereken bir konu olarak görmüştür (J. Derrida, The Beast and the Sovereign, Vol. I, trans. G. Bennington, Chicago: The University of Chicago Press, 2009, s. 20).

27. Hayvanların korunmasına yönelik yasal düzenlemelerin bilhassa devletin pozitif yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlayacak nitelikte olması gerekir. Bu anlamda hayvanlara karşı suçların etkili şekilde soruşturulması ve kovuşturulmasını engelleyen dava konusu kuralın Anayasa'ya aykırı olduğundan iptal edilmesi gerektiği kanaatindeyim."

Anayasa Mahkemesi bir bireysel başvuru kararında şu hususlara yer vermiştir (22.02.2017 tarihli ve 2014/4711 Başvuru No'lu Hint Aseel Hayvanları Koruma ve Geliştirme Derneği ve Hikmet Neğüç Başvurusu):

"48. Hayvanların ahlaki statüsü konusundaki tartışmaların uzun bir geçmişi bulunmakla birlikte bu konuda tam bir uzlaş sağlanamamıştır. Hayvanlara "iyi" davranmak

gereği, herkesin üzerinde anlaştığı ahlak kurallarından biridir. Zira pek çok hayvan türünün tıpkı insanoğlu gibi hissetme yetisine sahip olduğu bilinmektedir. Hayvanların pek çok çıkarı olabilir ancak hissetme yetisine sahip oldukları sürece en azından acı ve ızdıraptan kaçınmanın çıkarlarına olduğunun kabul edilmesi gerekir. Bu düşünce normatif hayvan hakları hukukunun temelini oluşturan ve kökleri 19. yüzyıla dayanan “insanca muamele ilkesi”nde ifadesini bulur. Bu ilke insanın çıkarlarının hayvanın çıkarlarına tercih edilebileceği ama bunun ancak zorunlu hâllerde yapılabileceği, dolayısıyla hayvanlara gereksiz yere acı çektirilmemesi gereğine işaret eder. Hayvanların ahlaki statüsünün varlığına ve niteliğine ilişkindir tartışmalar her geçen gün daha da yoğunlaşmaktadır. Buna karşın kendisine karşı güçlü itirazlar ileri sürülse de çağdaş demokrasilerde kabul edilen insanca muamele ilkesi sadece ahlaki değil aynı zamanda hukuki bir kuraldır. Nitekim hayvanları koruma yasaları hayvanların “gereksiz” yere acı çektirilmesini yasaklar.”

Devletin aldığı, insanların sağlıklı, dengeli, yaşanabilir, planlı bir çevrede yaşamasını, tabiat varlıklarının korunmasını sağlayan tedbirlerden biri de hayvan hakları ve çevre hukuku mevzuatıyla öngörülen hayvanların etkin bir şekilde korunmasıdır. Bunun içindir ki 5199 sayılı Kanun’un 7527 sayılı Kanunla değiştirilmeden önceki hali, hayvanların yaşatılmasını birinci amaç kabul ederek birtakım kurallar getirmiştir. Sağlıklı ve dengeli çevrenin üç ana ayağından birisini oluşturan hayvanların yaşatılmadığı ve hayvanların yaşam hakkını ve vücut bütünlüğünü koruyucu nitelikteki düzenlemelerin kanuni istisnalar yahut kanuni gerekçelerin varlığı halinde askıya alınabildiği bir ortamda, Anayasa’nın 56 ve 63’üncü maddelerine saygı gösterildiği söylenemez.

O halde hem canlılar arasında tür bazlı ayırım yapmaksızın hayvanların onura sahip *sui generis* hukuki varlık olduğunun anayasal yorumla kabulü halinde hem de insan türü tarafından temin edilmesi talep edilen çevre hakkı bağlamında sağlıklı ve dengeli bir çevrenin oluşturulması bakımından hayvanların zorunlu ve ikame edilemez rolü gözetildiğinde; Devlet, hayvanların korunmasına ve refahının sağlanmasına yönelik yükümlülöklere sahiptir. Ancak kanun koyucu, iptali talep edilen ibarelerle bir yandan sahipsiz ya da güçten düşmüş hayvanların, kanunda istisna varsa öldürülebileceğini diğer yandan kanuni gerekçelerle hayvanlara ya da onların ana karnındaki yavrularına veya havyar üretimi hariç yumurtalarına zarar verebilecek sunî müdahaleler yapılabileceğini ve yabancı maddeler verilebileceğini öngörmek suretiyle anılan yükümlölüğüne aykırı davranmış, hayvanların koruma alanının kapsamını aşırı ölçüde daraltmıştır. İhtilaflı kurallar, bu açıdan, hayvanların korunması yönünde ihdas edilen bu düzenlemelerden (öldürme ve zarar verme yasaklarından) beklenen kamusal faydayı ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenlerle iptali talep edilen ibareler, Anayasa’nın 5, 17, 56 ve 63’üncü maddelerini ihlal etmektedir.

Buna ilave olarak Anayasa’nın 2’nci maddesindeki hukuk devleti ilkesi gereğince, yasama işlemlerinin kişisel yararları değil kamu yararını gerçekleştirmek amacıyla yapılması zorunludur (*Anayasa Mahkemesi’nin 17.06.2015 tarihli 2014/179 E.; 2015/54 K. sayılı Kararı*). Ancak iptali talep edilen ibarelerle tıbbi koşul olmaksızın kanuni istisna ve gerekçenin varlığı halinde hayvanların öldürülebileceği, onlara suni müdahale yapılacağı-yabancı madde verileceği (hayvanların yaşam hakkı ile vücut bütünlüğünü hiçe sayılarak) öngörüldüğünden; 5199 sayılı Kanun’un adından menkul hayvanları koruma amacı gerçekleştirilemeyecektir. Diğer bir deyişle tüm gerçek ve tüzel kişilerde hayvanların yaşama hakkının ve vücut bütünlüğünün olduğuna dair bilinç oluşamayacaktır. Gerçekten de; ihtilaflı ibareler, hayvanları korumaya yönelik bahsi geçen kuralların (öldürme ve zarar verme yasasının) *ratio legis*’lerini oluşturan kamusal yarar hedefine varamayacaktır. İptali talep edilen ibarelerle bu yasakların tıbbi gerekçeler yerine kanuni istisna halinde ve kanuni

gerekçe varlığında uygulanmamasının gerekliliğine ilişkin hiçbir meşru ve haklı neden bulunmamaktadır. Kanuni istisna ve kanuni gerekçenin varlığı argümanları, 5199 sayılı Kanun'un başta anılan 6 ve 14'üncü maddeleri olmak üzere hayvanların yaşama ve vücut bütünlüğünün korunmasına ilişkin tüm hükümlerinin sıklıkla göstermelik ve uygulaması olmayan hükümlere indirgenmesine sebebiyet verecektir. 5199 sayılı Kanun'un hayvanların korunmasına yönelik başlığı ile iptali talep edilen ibarelere konu değişiklikler arasında aşık bir tezat vardır. Oysa çelişki yokluğu ve normatif tutarlılık, hukuki güvenlik alt ilkesini de içeren hukuk devleti ilkesinin asgari bir gereğidir. Bu nedenle ihtilafı kurallar, Anayasa'nın hukuk devleti ilkesine, 2'nci maddesine aykırıdır.

Başka bir anlatımla insanlığın nüfusunun artışı ile yerleşim alanlarının yeryüzünde yaygınlaşması, hayvanlara yaşam alanı bırakmayacak kadar ileri noktalara doğru gitmektedir. İnsanların kendini ilk dereceye konumlandırarak kaynakları keyfi biçimde tüketmesi, doğal dengeyi bozmuştur. Bu durum doğada insan kadar özne olan hayvanları ikincillığe itmiştir. Bu vahşi koşullarda artık hayvanlar, özne olmaktan çıkmış insanların yıkıcı bir biçimde müdahale ettiği ekosistemde onların korunmasına muhtaç hale gelmiştir. Ne yazık ki bu bağlamda 5199 sayılı Kanun da Hayvan Hakları Kanunu olarak adlandırılmamış; Hayvanları Koruma Kanunu olarak adlandırılmıştır. Ancak iptali talep edilen ibareler, bu vahim durumun da gerisine düşmektedir. Devletin bahsi geçen Kanunla kendine yüklenen hayvanları koruma yükümlülüğünü yerine getirememesine yol açacak biçimde; kanuni istisna halinde hayvanların öldürülmesinin, kanuni gerekçe varlığında onlara suni müdahale yapılmasının ve yabancı madde verilmesinin önü açılmaktadır. 5199 sayılı Kanun'un hayvanları koruyucu hükümlerinin hiç uygulanmamasından yahut gereği gibi uygulanmamasından doğan sorunların hayvan hakları temelli, sürdürülebilir, etkin, etik çözümü yerine; hayvanların yaşam hakkını ve vücut bütünlüğünü ortadan kaldıran, hayvana saygı duymayan, hayvanı nesneleştiren biçimde iptali talep edilen ibarelere konu değişiklikler yapılmaktadır.

Diğer bir söyleyişle gerçek ve tüzel kişilerin hatalı uygulamalarının (*Söz gelimi gerekçe metnine yansıtılan bilgiye göre 2004'ten bu yana yapılan kısırlaştırma oranları 2019 yılına kadar düşük, 2019 yılından sonra yüksek seyretmektedir.*), denetimsizliğin sorumluluğu; kanuni istisna ve kanuni gerekçenin varlığı halinde öldürülmelerinin, suni müdahale yapılmasının, yabancı madde verilmesinin önü açılmak suretiyle; hayvanların üzerine bırakılmaktadır. Halbuki Dünya Hayvan Hakları Örgütü, bugün 100'üncü yaşında hayvanların sağlığının korunması ve refahının artırılması yönünde geline gelişmişliği dünya kamuoyuna duyururken⁵⁷; ülkemizin mevcut kazanımları geri götürücü politikalar izlemesi, uluslararası arenada da sorumluluğumuzu doğuracak niteliktedir. Ne var ki 132 sıra sayılı ve Ekim 2019 tarihli Hayvanların Haklarının Korunması ile Hayvanlara Eziyet ve Kötü Muamelelerin Önlenmesi İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, hayvanların yaşatılmasına yönelik sorumluluğu ve hayvanları önceleyen bir anlayışı kanun koyucuya sunmuştur.

Benzer biçimde Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin ilk iki maddesi, aşağıdaki şekildedir:

“Madde 1- Bütün hayvanlar yaşam önünde eşit doğar ve aynı var olmak hakkına sahiptir.

⁵⁷ <https://www.woah.org/en/article/100-years-of-championing-animal-health-and-welfare/> (Erişim Tarihi: 05.08.2024).

Madde 2-1.Bütün hayvanlar saygı görme hakkına sahiptir. 2.Bir tür hayvan olan insan,öbür hayvanları yok edemez,bu hakkı çiğneyerek onları sömüremez,bilgilerini hayvanların hizmetine sunmakla görevlidir. 3.Bütün hayvanların insanlarca gözetilme,bakılma ve korunma hakları vardır.’’

Ancak kanun koyucu, iptali talep edilen ibarelerle bu iki maddeyi hiçe saymıştır.

Son olarak belirtmek gerekir ki bir hukuk devletinde kanun koyucu tarafından genel kural ortaya konulduktan sonra kamu yararının gerektirdiği haklı-meşru nedenleri varlığı halinde; bir istisna hükmü öngörülebilir. Nitekim ‘‘*Bu kuralın dayanağını bulduğu, Roma hukukunda genel hukuk kuralları veya genele ait olan hukuk (ius commune) karşısında; bu kuralları ihlal eden, özel durumlar gereği yaratılan ve bu özel durumların gerektirdiği menfaatleri gerçekleştirmeye hizmet eden hukuk kuralları da (ius singularia) bulunmaktaydı. Digestada ius singularia, “genel kurallara aykırı olarak, belirli bir menfaatin temini için kanun koyucunun otoritesi ile ihdas edilen hukuk” şeklinde tanımlanmıştır.*’’⁵⁸ Ancak bu istisna hükmünün, ‘‘*İstisnalar, geniş yorumlanamaz (singularia non sunt extendi).*’’ ilkesine uygun biçimde (istisnanın çerçevesi belli olacak şekilde) kaleme alınması gerekmektedir. Ne var ki kanun koyucu, 7527 sayılı Kanunla 5199 sayılı Kanun’da yaptığı değişikliklerle istisnalara yönelik bu haklı-meşru nedeni ortadan kaldırmıştır. Başka bir anlatımla kanun koyucu, (bu dilekçede ayrıntılı biçimde açıklandığı üzere) 5199 sayılı Kanun’da Anayasa’ya aykırı pek çok değişiklik yaparak; hayvanların yaşatılması anlayışını terk etmiş ve hayvanların kolaylıkla öldürülebilmesi anlayışını benimsemiştir. Diğer bir deyişle bahsi geçen Kanun, hayvanların yaşam hakkını güvenceleyici niteliğini kaybetmiş; hayvanların öldürülmesine yönelik usul ve esasları düzenleyen yazılı bir metin haline gelmiştir. Böyle bir durumda kanuni istisna ya da kanuni gerekçenin atıfta bulunduğu 5199 sayılı Kanun, istisnaların dar yorumlanması ilkesinin gereğini karşılamaz. Zira bahsi geçen Kanun, artık öyle bir değiştirilmiştir ki; her hükmü, hayvanların öldürülmesinin yahut hayvanlara suni müdahale yapılmasının ve yabancı madde verilmesinin haklı bir gerekçesi olarak yorumlanabilir. Hal böyle iken tıbbi gerekçe ve tıbbi istisna kavramları yerine kanuni gerekçe ve kanuni istisna kavramlarını kullanmak; sistematik olarak hayvanların öldürülmesine ve onlara suni müdahale yapılmasına, yabancı madde verilmesine imkan tanıyacaktı.

Bu nedenlerle ihtilaflı ibareler, Anayasa’nın 2, 5, 17, 56 ve 63’üncü maddelerine aykırıdır.

ii) Uluslararası anlaşmaların iç hukuka etkisi bakımından: Anayasa’nın 90’ıncı maddesine göre temel hak ve özgürlüklere ilişkin usulüne göre yürürlüğe konmuş uluslararası anlaşmalar, (kanunlara nazaran hakkı koruyucu, kullanımını genişletici hükümler barındırması kaydıyla) normlar hiyerarşisinde kanunun üstündedir. İptali talep edilen ibareler, hayvanların korunması bağlamında yaşam, çevre ve adil yargılanma haklarına ilişkin Avrupa Sözleşmeleri⁵⁹ ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 2, 6 ve 8’inci maddelerini, İnsan

⁵⁸ Yongalık, Aynur, ‘‘İstisnalar Dar Yorumlanır’’ Kuralı ve Değerlendirilmesi, AÜHFD, 60 (1) 2011:1-15.

⁵⁹ ‘‘Türkiye hayvanların korunması konusunda oluşturulan;

- 125 No’lu Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesini 18 Kasım 1999 tarihinde imzalamış, 28 Kasım 2003 tarihinde ise onaylamıştır.
- 123 No’lu Deney ve Diğer Bilimsel Amaçlarla Kullanılan Omurgalıların Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi’ni 5 Eylül 1986 tarihinde imzalamıştır.
- 87 No’lu Yetiştirme Amaçlarıyla Muhafaza Edilen Hayvanların Korunması Hakkındaki Avrupa Sözleşmesi’ni 6 Haziran 2007 tarihinde imzalamıştır.

Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 3, 10 ve 25'inci maddelerini ve Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni ihlal ettiğinden Anayasa'nın 90'ıncı maddesine de aykırıdır. (Unutulmamalıdır ki uluslararası hukuk; çevre hakkının korunması bakımından devletlerin taraf olmadığı antlaşmaların dahi onlar bakımından yükümlülük doğuracağı yönünde gelişmektedir.)

Buna ilave olarak belirtmek gerekir ki dünyada ekosantrik anlayışın egemen olması için çeşitli faaliyetler yürütülmektedir. Söz gelimi; Birleşmiş Milletler nezdinde Doğa Hakkı ve Doğa ile Uyumlu Yaşam İlkeleri kabul edilmekte doğayla uyum çalışmaları yürütülmektedir⁶⁰; ABD'de Nonhuman Rights Project kapsamında insan olmayan şeylerin haklarının güvence altına alınması için çalışmalar yürütülmektedir⁶¹; Uluslararası Hayvan Hakları Kongreleri düzenlenmektedir⁶²; Uluslararası Cenevre Hayvan Hakları Mahkemesi kurulmuştur⁶³. Yine hayvan hakları çeşitli mahkeme kararlarına yansımaktadır: söz gelimi Avrupa Birliği Adalet Divanı bir kararında hayvan refahının temel hak ve özgürlükler karşısındaki konumu üzerine tartışmıştır (*Centraal Israëlitisch Consistorie van België and Others, Judgment of the Court (Grand Chamber), 17 December 2020, Case C-336/19*).

Tüm bu nedenlerle 7527 sayılı Kanun'un 4'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 6'ncı maddesinin birinci fıkrasında yer alan değiştirilen “*kanuni istisnalar hariç*” ibaresi ile 6'ncı maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 14'üncü maddesinin birinci fıkrasının (h) bendinde yer alan değiştirilen “*Kanunî ve tıbbî*” ibaresinde bulunan “*Kanunî*” ibaresi, Anayasa'nın 2, 5, 17, 56, 63 ve 90'ıncı maddelerine aykırıdır; anılan ibarelerin iptali gerekir.

7) 30.07.2024 tarihli ve 7527 sayılı Hayvanları Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 5'inci maddesinin; 10'uncu maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 28'inci maddesinin birinci fıkrasının (ı) bendinde yer alan değiştirilen “*dördüncü*” ibaresinin; 11'inci maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 28/A maddesinin ikinci fıkrasına “*birinci*” ibaresinden sonra gelmek üzere eklenen “, *ikinci ve üçüncü*” ibaresinin Anayasa'ya aykırılığı

a) 7527 sayılı Kanun'un 5'inci maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un İkinci Kısım Dördüncü Bölüm başlığında yer alan “*Öldürülmesi*” ibaresi “*Ötanazisi*” şeklinde değiştirilmiştir. Anılan başlığın değişiklikten sonraki hali, aşağıdaki şekildedir:

“Hayvanların Kesimi, Ötanazisi ve Yasaklar”

b) 7527 sayılı Kanun'un 5'inci maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 13'üncü maddesinin “*Hayvanların öldürülmesi*” şeklinde olan kenar başlığı “*Hayvanların ötanazisi*” şeklinde değiştirilmiştir. Anılan kenar başlığının değişiklikten sonraki hali, aşağıdaki şekildedir:

“Hayvanların ötanazisi”

- 65 No'lu Hayvanların Uluslararası Taşıma Sırasında Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi ve 103 sayılı Ek Protokolüne sırasıyla 19 Aralık 1975 ve 19 Mayıs 1989 tarihlerinde onaylamıştır.

- 102 nolu Kesim Sırasında Hayvanların Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi, 17 Eylül 2007 tarihinde imzalamıştır.” T. C. Avrupa Birliği Bakanlığı, Hayvan Hakları, Hayvanların Korunması ve Refahı, Avrupa Birliği'nde Hayvanların Korunması ve Hayvan Refahı, Mart 2011, Ankara, s. 9.

⁶⁰ <http://www.harmonywithnatureun.org/> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

⁶¹ <https://www.nonhumanrights.org/about-us/> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

⁶² Söz gelimi: <https://www.gedik.edu.tr/hukuk-fakultesi-haberler-duyurular/uluslarararasi-hayvan-haklari-kongresi-gerceklestirildi> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

⁶³ <https://uia.org/s/or/en/1100046458> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

c) 7527 sayılı Kanun'un 5'inci maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 13'üncü maddesine birinci fıkrasından önce gelmek üzere aşağıdaki fıkralar eklenmiştir:

“Bakımevine alınan köpeklerden; insan ve hayvanların hayatı ve sağlığı için tehlike teşkil eden ve olumsuz davranışları kontrol edilemeyen, bulaşıcı veya tedavi edilemeyen hastalığı bulunan ya da sahiplenilmesi yasak olanlara 11/6/2010 tarihli ve 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanununun 9 uncu maddesinin üçüncü fıkrasında belirtilen tedbir uygulanır.

Yerel yönetimler sahipsiz köpeklere ilişkin yürüttüğü iş ve işlemlerde Bakanlar Kurulunun 28/8/2003 tarihli ve 2003/6168 sayılı Kararı ile onaylanan Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi kapsamında gerekli idari tedbirleri almaya yetkilidir.”

ç) 7527 sayılı Kanun'un 5'inci maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 13'üncü maddesinin mevcut ikinci fıkrasının ikinci cümlesinde yer alan “*Öldürme esas ve usulleri*” ibaresi “*Öldürme ve ötanazi işlemine ilişkin esas ve usuller*” şeklinde değiştirilmiştir. Anılan mevcut ikinci fıkranın değişiklikten sonraki hali, aşağıdaki şekildedir:

“(Öldürme işleminden sorumlu kişi ve kuruluşlar, hayvanın kesin olarak öldüğünden emin olunduktan sonra, hayvanın ölüsünü usulüne uygun olarak bertaraf etmek veya ettirmekle yükümlüdürler.) Öldürme ve ötanazi işlemine ilişkin esas ve usuller Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.”

Ancak, 7527 sayılı Kanun'un 5'inci maddesi, Anayasa'ya aykırıdır.

d) 7527 sayılı Kanun'un 10'uncu maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un “*İdarî para cezaları*” kenar başlıklı 28'inci maddesinin birinci fıkrasının (1) bendinde yer alan “*ikinci*” ibaresi “*dördüncü*” şeklinde değiştirilmiştir. Anılan (1) bendinin değişiklikten sonraki hali, aşağıdaki şekildedir:

“1) 13 üncü maddenin dördüncü fıkrası hükmüne aykırı davrananlara hayvan başına iki bin iki yüz Türk lirası; aykırı davranışların işletmelerce gösterilmesi hâlinde hayvan başına beş bin beş yüz Türk lirası idarî para cezası.”

Bahsi geçen 13'üncü maddesinin dördüncü fıkrası ise “*Öldürme işleminden sorumlu kişi ve kuruluşlar, hayvanın kesin olarak öldüğünden emin olunduktan sonra, hayvanın ölüsünü usulüne uygun olarak bertaraf etmek veya ettirmekle yükümlüdürler. Öldürme ve ötanazi işlemine ilişkin esas ve usuller Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.*” şeklindedir.

Söz konusu 13'üncü maddenin dördüncü fıkrasında 7527 sayılı Kanun'un 5'inci maddesiyle değişiklik yapılmıştır. Öte yandan söz konusu 13'üncü maddenin birinci ve ikinci fıkraları, 7527 sayılı Kanun'un 5'inci maddesiyle eklenmiş ve mevcut ikinci fıkra, dördüncü fıkra konumuna gelmiştir.

Ancak 7527 sayılı Kanun'un 10'uncu maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 28'inci maddesinin birinci fıkrasının (1) bendinde yer alan değiştirilen “*dördüncü*” ibaresi, Anayasa'ya aykırıdır.

e) 7527 sayılı Kanun'un 11'inci maddesiyle 5199 sayılı Kanunun “*Adli cezalar*” kenar başlıklı 28/A maddesinin ikinci fıkrasına “*birinci*” ibaresinden sonra gelmek üzere “,

ikinci ve üçüncü” ibaresi eklenmiştir. Anılan ikinci fıkranın değişiklikten sonraki hali, aşağıdaki şekildedir:

“12 nci madde kapsamındaki hayvan kesimleri ile 13 üncü maddenin birinci, *ikinci ve üçüncü* fıkrasında belirtilen hususlar dışında bir ev hayvanını veya evcil hayvanı kasten öldüren kişi altı aydan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”

Bahsi geçen 13’üncü maddenin birinci, ikinci, üçüncü fıkraları aşağıdaki şekildedir:

(1) “Bakımevine alınan köpeklerden; insan ve hayvanların hayatı ve sağlığı için tehlike teşkil eden ve olumsuz davranışları kontrol edilemeyen, bulaşıcı veya tedavi edilemeyen hastalığı bulunan ya da sahiplenilmesi yasak olanlara 11/6/2010 tarihli ve 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanununun 9 uncu maddesinin üçüncü fıkrasında belirtilen tedbir uygulanır.”

(2) “Yerel yönetimler sahihsiz köpeklere ilişkin yürüttüğü iş ve işlemlerde Bakanlar Kurulunun 28/8/2003 tarihli ve 2003/6168 sayılı Kararı ile onaylanan Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi kapsamında gerekli idari tedbirleri almaya yetkilidir.”

(3) “Kanunî istisnalar ile tıbbî ve bilimsel gerekçeler ve gıda amaçlı olmayan, insan ve çevre sağlığına yönelen önlenemez tehditler bulunan acil durumlar dışında yavrulama, gebelik ve süt anneliği dönemlerinde hayvanlar öldürülemez.”

Söz konusu 13’üncü maddenin birinci ve ikinci fıkraları, 7527 sayılı Kanun’un 5’inci maddesine eklenmiş ve mevcut birinci fıkra, üçüncü fıkra konumuna gelmiştir.

Ancak 7527 sayılı Kanun’un 11’inci maddesiyle 5199 sayılı Kanunun 28/A maddesinin ikinci fıkrasına “*birinci*” ibaresinden sonra gelmek üzere eklenen “, *ikinci ve üçüncü*” ibaresi, Anayasa’ya aykırıdır.

Açıklamalara geçmeden önce belirtmek gerekir ki 5996 sayılı Kanun’un “*Hayvan refahı*” kenar başlıklı 9’uncu maddesinin üçüncü fıkrası aşağıdaki şekildedir:

“(3) Hayvanlara ötenazi yapmak yasaktır. Ancak,

a) Hayvanlara acı ve ıstırap çektiren veya iyileşme durumu bulunmayan hastalık durumlarında,

b) Akut bulaşıcı bir hayvan hastalığının önlenmesi ya da eradikasyonu amacıyla veya insan sağlığı için risk oluşturan durumlarda,

c) Davranışları insan ve hayvanların hayatı ve sağlığı için tehlike teşkil eden ve olumsuz davranışları kontrol edilemeyen durumlarda,

veteriner hekim tarafından ötenazi yapılmasına karar verilebilir. Ötenazi işlemi veteriner hekim tarafından veya veteriner hekim gözetiminde yapılır.”

Burada şu hususa değinmekte fayda bulunmaktadır: sözlük anlamıyla ötanazi, ölme hakkıdır.⁶⁴ Gerçek kişi, irade beyanı ile ölme hakkını kullanmak istediğini dile getirir akabinde usulüne uygun biçimde öldürülür. Hayvanların ötanazisi, mantığa ters düşmektedir. Zira hayvanın, ölme hakkını kullanmaya yönelik iradesinin, açıklamak bir kenara, oluşması tabiatı gereği mümkün değildir. O halde insanların iradesi sonucu hayvanların öldürülmesi işlemini tanımlamak için ötanazi kavramını kullanmak, ötanazinin anlamı ile bağdaşmamaktadır.

İptali talep edilen maddedeki düzenlemeler, aynı konunun farklı boyutlarına ilişkindir. Zira 5199 sayılı Kanun'un ana omurgasını hayvan hakları oluşturmaktadır ve hayvanların yaşatılmasına yönelik bir bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Ancak 7527 sayılı Kanunla 5199 sayılı Kanunda yapılan değişikliklerle bu bakış açısı, kamu yararı olmaksızın büsbütün terk edilmiş yerine hayvanların/köpeklerin öldürülmesini/ötanazisini kolaylaştıran hükümler getirilmiştir. İptali talep edilen madde metnindeki düzenlemeler de bahsi geçen görüş değişikliği kapsamında düzenlenmiştir. Şöyle ki bölüm ve madde başlıklarında ötanazi kelimesi tercih edilmiş; bakımevine alınan köpeklerden; insan ve hayvanların hayatı ve sağlığı için tehlike teşkil eden ve olumsuz davranışları kontrol edilemeyen, bulaşıcı veya tedavi edilemeyen hastalığı bulunan ya da sahiplenilmesi yasak olanlara 5996 sayılı Kanun'un 9'uncu maddesinin üçüncü fıkrasında belirtilen tedbire atıfla ötanazi uygulanabileceği kurala bağlanmış; yerel yönetimlere sahipsiz köpeklerle ilişkin yürüttüğü iş ve işlemlerde Avrupa Sözleşmesi kapsamında gerekli idari tedbirleri alma yetkisi tevdi edilmiş; öldürme ve ötanazi işlemine ilişkin esas ve usullerin Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirleneceği hüküm altına alınmıştır. İptali talep edilen maddedeki düzenlemeler, aynı konunun farklı boyutlarına ilişkin olduğundan; usul ekonomisi gereğince; Anayasa'ya aykırılık gerekçeleri aynı başlık altında temellendirilecektir.

Buna ilave olarak iptali talep edilen ibareler, iptali talep edilen maddenin fer'i hükmüdür. Bu nedenle iptali talep edilen maddenin iptal edilmesiyle birlikte iptali talep edilen ibarelerin uygulama kabiliyeti kalmayacaktır. Zira iptali talep edilen maddeyle söz konusu 13'üncü maddeye eklenen fıkralar nedeniyle; iptali talep edilen ibarelerle teselsül yapılmıştır. Nitekim gerekçede de bu husus vurgulanmıştır:

“Madde 10- Maddeyle, 5199 sayılı Kanunun 28 inci maddesinde değişiklik yapılmaktadır. Düzenlemeyle, caydırıcılığın sağlanması amacıyla sahipli hayvanın sahibi tarafından terk edilmesi kabahatine ilişkin idari para cezası artırılmakta ve yerel yönetimler adına toplanan sahipsiz hayvanları bakımevi dışında bir yere terk etmek veya bakımevinde barındırılan hayvanı bakımevi dışında bir yere bırakmak fiili kabahat olarak düzenlenerek ilk kez idari yaptırıma tabi tutulmaktadır. Ayrıca, bu Kanunla yapılan değişikliklere yönelik uyum düzenlemeleri yapılmaktadır.

Madde 11- Maddeyle, Kanunun 28/A maddesinde değişiklik yapılmaktadır. Düzenlemeyle, bu Kanunla yapılan değişikliklere yönelik uyum düzenlemeleri yapılmaktadır.”

i) Kamu yararı, Devletin temel amaç ve görevleri, yaşam hakkı, çevre hakkı, tabiat varlıklarının korunması ve hayvan hakları bakımından: Her ne kadar (sözgelimi İsviçre Federal Anayasası'nın “Hayvanları Koruma” başlıklı 80'inci maddesinde⁶⁵ yahut Federal

⁶⁴ <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 07.08.2024).

⁶⁵ <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/fr> (Erişim Tarihi: 05.08.2024).

Almanya Cumhuriyeti Anayasası'nın "Yaşamın ve hayvanların doğal temellerinin korunması" başlıklı 20a maddesinde⁶⁶ olduğu gibi) hayvanlar, Anayasa'da *sui generis* hak öznesi olarak konumlandırılmasa ve hayvan tanımı yapılmasa da, yine Anayasa'nın lafzında (sözgelimi Anayasa'nın 45 ve 169'uncu maddelerinde) insan - merkezci bir perspektifle ve araçsal bakış açısıyla "hayvancılık, hayvansal" gibi sözcükler kullanılmak suretiyle türevsel bir terminoloji benimsense de; çevre hakkının himaye ettiği flora, fauna ve homo sapiens (biri diğerinden daha az önemli olmayan tüm canlılar) arasındaki ekolojik ilişki bağlamında hayvanların onura, hakka sahip olduğuna ve habitatlarında hayvan refahını temin etmek, onları korumak adına Devletin birtakım yükümlülükleri bulunduğuna yönelik anayasal yorum yapmak mümkündür. Nitekim çevre hakkına dayanan çevre hukuku, "her şeyden önce "doğal ortamlar"ı koruma altına alma işlevine sahiptir. Bu nedenle doğa hukuku veya doğayı koruma hukuku, ilk boyutu olarak belirtilebilir. Doğa hukuku, hayvan türlerinin korunması, doğal türlerin korunması ile seyrek ve hassas doğal türlerin muhafazasını kapsamına alır." ⁶⁷

Yine, Anayasa'nın 17'nci maddesinde temelini bulan manevi varlığını geliştirme hakkı ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8 ve Anayasa'nın 56'ncı maddelerinde hüküm altına alınan çevre hakkı birlikte ele alındığında ortaya çıkacağı üzere; herkesin sağlıklı, dengeli ve yaşanılabilir, planlı bir çevrede yaşama hakkı vardır. Anılan maddeler ve Anayasa'nın 5'nci maddesi gereğince Devlet, sağlıklı, dengeli ve yaşanılabilir, planlı bir çevrede yaşama hakkının standardının sağlanması için gerekli tedbirleri almalıdır. Türkiye'nin de taraf olduğu 1966 tarihli Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme m.12/1-b, sağlık hakkının bir unsuru olarak ve dolaylı şekilde sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına atıf yapmaktadır. 1972 Stockholm Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevre Konferansı Bildirgesi'nin 2'nci maddesine göre: "İnsan çevresinin korunması ve geliştirilmesi dünyamızın her yerinde insanların refahını ve kalkınmasını etkileyen önemli bir konu, bütün insanların özlemi ve bütün hükûmetlerin görevidir". 1992'de Rio de Janeiro'da ilan edilen Rio Bildirgesi'nin 1'inci maddesi uyarınca: "İnsanların, tabiatla uyum içinde, sağlıklı ve üretken bir yaşam hakları vardır". Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de içtihatlarında devletin, bireyin sağlıklı ve güvenli bir çevrede yaşamasını sağlamak için gerekli önlemleri almaya dair kesin bir yükümlülüğü olduğunu vurgulamaktadır. Nitekim Mahkeme'ye göre; "Tabiatla ormanların ve daha genel olarak çevrenin korunması, savunulması kamuoyunda ve bunun sonucunda da kamu makamlarında devamlı ve güçlü bir ilgi doğuran bir değer oluşturmaktadır. Ekonomik gereklilikler ve hatta mülkiyet hakkı gibi bazı temel haklara, özellikle de devlet bu konuda yasa yaptığında, çevrenin korunmasına ilişkin düşünceler karşısında, öncelik verilmemelidir" (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 08.07.2008 tarihli ve 1411/03 Başvuru No'lu, Turgut ve diğerleri/Türkiye Kararı, § 90).

Ayrıca Anayasa, 63'üncü maddesiyle de Devlete tabiat varlıklarını ve değerlerini koruma yükümlülüğü yüklemiştir.

Buna ilave olarak Anayasa Mahkemesi'ne göre de "Hayvanlar varlıkları itibarıyla sağlıklı ve dengeli bir çevrenin unsurlarındandır." (Anayasa Mahkemesi'nin 24.03.2022 tarihli ve 2021/97 E.; 2022/36 K. sayılı Kararı). Anayasa Mahkemesi'nin bahsi geçen kararına dönemin başkanı Sayın Zühtü Arslan tarafından yazılan karşıoy gerekçesinin bir bölümü aşağıdadır:

⁶⁶ https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

⁶⁷ Kaboğlu, İbrahim Özden, Çevre Hakkı, Cep Üniversitesi, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İletişim Yay., 1995, s. 42.

“ ...

2. Anayasa'nın 56. maddesine göre “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.” Anayasa'nın yapımı sürecinde Danışma Meclisi tarafından “Sağlık hizmetleri” kenar başlıklı maddeden ayrı olarak “Çevrenin korunması” kenar başlıklı bir madde önerilmiş, bu maddede devletin “tabii çevreyi koruyucu” tedbirler alacağı öngörülmüştü. Buna karşılık Milli Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonu iki maddeyi birleştirmiş, gerekçesinde de “sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama[nın], sosyal bir hak haline dönüştürülmüş” olduğunu vurgulamıştır.

3. Kuşkusuz hayvanlar, içinde yaşadığımız “tabii çevre”nin vazgeçilmez unsurudur. Nitekim Mahkememiz çoğunluğu da hayvanların “varlıkları itibarıyla sağlıklı ve dengeli bir çevrenin unsurları” (§ 23) olduğunu belirterek kuralı Anayasa'nın 56. maddesi yönünden de incelemiştir.

4. Bu bağlamda hayvanların korunmasına yönelik yasal düzenlemelerin anayasal dayanağının olduğu açıktır. Bireylerin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkının etkili bir şekilde korunması, “sağlıklı ve dengeli çevre”nin zorunlu unsurları olan hayvanların korunmasını gerektirmektedir. Zira hayvanların korunmadığı bir çevrenin sağlıklı ve dengeli olarak nitelendirilmesi, dolayısıyla insanların böyle bir çevrede yaşama hakkının korunduğu söylenemez.

5. Hayvanların korunması zorunluluğunu insanın sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkının korunmasına dayandıran görüş, hayvanlara yönelik “araçsal” bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Bu araçsal yaklaşımın ulusal ve ulusalüstü yargı organlarına hâkim olduğu bilinmektedir. Sözgelimi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bir hayvan hakları aktivistinin “Matthis Pan” isimli şempanze adına yaptığı başvuruyu kişi bakımından yetkisizlik (ratione personae) nedeniyle kabul edilemez bulmuştur (Stibbe/Avusturya, B.No: 26188/08, 22/01/2010).

6. Buna karşılık hayvanların bir “araç” ya da “nesne” değil “amaç” olarak birtakım hakların öznesi oldukları görüşü istisnai olarak kabul edilmiştir. Özellikle bazı Latin Amerika ülkelerinde hayvanların hakların “özne”si kabul edildiklerine dair yargı kararlarına rastlanmaktadır. Bu kapsamda Ekvador Anayasa Mahkemesi, yakın tarihli bir kararında “Estrellita” adındaki maymunun 18 yıldır yanında yaşadığı davacının evinden alınıp bir hayvanat bahçesine götürülmesinden kısa bir süre sonra ölmesi üzerine başlayan yargısal süreçte maymunun yaşam hakkının ihlaline hükmetmiştir.

7. Ekvador Anayasa Mahkemesi söz konusu kararında hayvanların hakların öznesi olduğunu ve hayvan haklarının -kendine has özellikleriyle- Ekvador Anayasasının 71. maddesinde güvence altına alınan “Doğa haklarının spesifik bir boyutunu oluşturduğu”nu belirtmiştir. Diğer yandan Mahkeme aynı anayasa hükmünün hayvanların korunması amacıyla her bireye, tüzel kişiliğe ya da topluluğa, “Doğa adına”, hukuki süreç başlatma ve kamu otoritelerine başvurma hakkı tanıdığını vurgulamıştır (bkz. “Estrellita Monkey” Case, No. 253-20-JH/22, 27/01/2022, <https://animal.law.harvard.edu/wp-content/uploads/Final-judgment-Estrellita-w-Translation-Certification.pdf>, §§ 91, 161).

8. Ülkemizdeki anayasal duruma döndüğümüzde, Anayasa'nın gerek 56. maddesinin, gerekse de tabiat varlıklarının korunmasını güvence altına alan 63. maddesinin, “tabii

çevre”nin korunması ve geliştirilmesi gerektiğini özellikle vurguladıkları belirtilmelidir. Bunun dolaylı da olsa bir “çevre hakkı”nın varlığına işaret ettiği, bu kapsamda da hayvanların ve haklarının korunması gerektiği söylenebilir.

9. Doğal çevrenin korunması ve geliştirilmesi görevi, anayasal düzeyde “hak öznesi” olup olmadıklarından bağımsız olarak, hayvanların korunması yükümlülüğünü beraberinde getirmektedir. Kuşkusuz hayvanların korunması onlarla aynı dünyayı ve çevreyi paylaşan insanlara, topluma ve onun örgütlü hali olan devlete düşen önemli bir ödevdir. Hayvanların korunması bakımından devletin negatif yükümlülüğü kamu gücü kullananların hayvanlara hukuka aykırı şekilde davranmaktan kaçınmasını, pozitif yükümlülüğü ise bir yandan bu tür davranışları önlemek için gerekli tedbirleri almayı diğer yandan da hayvanlara karşı suç işleyenleri etkili şekilde cezalandırmayı gerektirmektedir.

...

15. Halbuki sadece sahipli hayvanı öldüren, işe yaramayacak hâle getiren veya değerinin azalmasına neden olan kişilerin cezalandırılmasını düzenleyen Türk Ceza Kanunu’nun 151. maddesinin (2) numaralı fıkrası 7332 sayılı Kanun’un 17. maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır. “Mala zarar verme” başlığı altında yer alan söz konusu düzenlemenin ilga edilmesi, hayvanları “mal” olarak değil, “can” olarak gören yaklaşımla uyumludur. Buna karşılık soruşturma başlatılmasına ilişkin olarak sahipli/sahipsiz hayvan ayrımı yapılmasını aynı yaklaşımla telif etmek mümkün değildir.

16. Esasen hayvanlara yönelik suç teşkil eden eylemlerin asıl ve doğrudan mağduru bu eyleme muhatap olan hayvanlardır. Hayvanlar hissedebilen ve bu anlamda acı çekebilen varlıklardır. Nitekim yaklaşık iki yüz yıl önce Jeremy Bentham’ın belirttiği gibi, hayvanlara muamele konusunda sorulması gereken soru ne “aklediyorlar mı?” ne de “konuşabiliyorlar mı?” olmalı; doğru soru “acı çekebiliyorlar mı?” olmalıdır (J. Bentham, An Introduction to The Principles of Morals and Legislation, Hafner Press, 1948, Chapter XVII, § 1, No. IV, dipnot 1, s. 311).

17. Acı çekebilen varlıklar olduklarında şüphe olmayan hayvanların hukuk tarafından etkili şekilde korunmaları gerektiği izahtan varestedir. Diğer yandan hayvanların aynı zamanda ekonomik değeri olduğu, dolayısıyla onların haksız yere öldürülmesi ya da yaralanması durumunda sahibinin de “mağdur” olacağı yönündeki anlayış da dava konusu kuralı haklılaştırmak için yeterli değildir. Sahipli hayvana yönelik haksız eylemin “mağdur”u olarak hayvanın sahibinin şikayetiyle de soruşturmanın başlatılması anlaşılabilir. Bununla birlikte sahibi tarafından “sahipli” hayvana ve herhangi bir kişi tarafından “sahipsiz” hayvana yönelik hukuka aykırı eylemin mağduru da aynı zamanda sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olan herkeştir. Dolayısıyla hayvanlara karşı işlenen suçlarda mağdurların şikayetleri esas alınacaksa herkesin doğrudan savcılığa şikâyetle bulunabilmesi gerekirdi.

18. Yukarıda belirtildiği gibi sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkı, hayvanların etkili şekilde korunması amacıyla bir yandan devlete negatif ve pozitif yükümlülükler diğer yandan topluma ve onu oluşturan bireylere ahlaki ve hukuki görevler yüklemektedir. Arthur Schopenhauer ahlakın temellerini açıklarken hayvanlara merhametin karakter güzelliğiyle yakından ilgili olduğunu, bu anlamda yaşayan canlılara vahşice davrananların “iyi insan” olamayacağını belirtmiştir (A. Schopenhauer, The Basis of Morality, trans. A.B. Bullock, London: Swan Sonnenschein & Co. Ltd., 1903, s. 223).

25. Belirtmek gerekir ki, hayvanların anayasal ve yasal düzeyde korunmasına dair tartışmalar dünyanın her yerinde olduğu gibi bizde de devam etmektedir. Esasen bu, aynı çevreyi paylaştığımız ve onun doğal unsuru olan hayvanlara bakışın şekillendirdiği sürekli bir tartışmadır. Nitekim geçen yüzyılın en etkili düşünürlerinden Jacques Derrida “hayvan meselesi”ni sürekli ilgilenilmesi gereken bir konu olarak görmüştür (J. Derrida, *The Beast and the Sovereign*, Vol. I, trans. G. Bennington, Chicago: The University of Chicago Press, 2009, s. 20).

27. Hayvanların korunmasına yönelik yasal düzenlemelerin bilhassa devletin pozitif yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlayacak nitelikte olması gerekir. Bu anlamda hayvanlara karşı suçların etkili şekilde soruşturulması ve kovuşturulmasını engelleyen dava konusu kuralın Anayasa’ya aykırı olduğundan iptal edilmesi gerektiği kanaatindeyim.”

Anayasa Mahkemesi bir bireysel başvuru kararında şu hususlara yer vermiştir (22.02.2017 tarihli ve 2014/4711 Başvuru No’lu Hint Aseel Hayvanları Koruma ve Geliştirme Derneği ve Hikmet Neğüç Başvurusu):

“48. Hayvanların ahlaki statüsü konusundaki tartışmaların uzun bir geçmişi bulunmakla birlikte bu konuda tam bir uzlaşa sağlanamamıştır. Hayvanlara “iyi” davranmak gereği, herkesin üzerinde anlaştığı ahlak kurallarından biridir. Zira pek çok hayvan türünün tıpkı insanoğlu gibi hissetme yetisine sahip olduğu bilinmektedir. Hayvanların pek çok çıkarı olabilir ancak hissetme yetisine sahip oldukları sürece en azından acı ve ızdıraptan kaçınmanın çıkarlarına olduğunun kabul edilmesi gerekir. Bu düşünce normatif hayvan hakları hukukunun temelini oluşturan ve kökleri 19. yüzyıla dayanan “insanca muamele ilkesi”nde ifadesini bulur. Bu ilke insanın çıkarlarının hayvanın çıkarlarına tercih edilebileceği ama bunun ancak zorunlu hâllerde yapılabileceği, dolayısıyla hayvanlara gereksiz yere acı çektirilmemesi gereğine işaret eder. Hayvanların ahlaki statüsünün varlığına ve niteliğine ilişkind tartışmalar her geçen gün daha da yoğunlaşmaktadır. Buna karşın kendisine karşı güçlü itirazlar ileri sürülse de çağdaş demokrasilerde kabul edilen insanca muamele ilkesi sadece ahlaki değil aynı zamanda hukuki bir kuraldır. Nitekim hayvanları koruma yasaları hayvanların “gereksiz” yere acı çektirilmesini yasaklar.”

Devletin aldığı, insanların sağlıklı, dengeli, yaşanabilir, planlı bir çevrede yaşamasını, tabiat varlıklarının korunmasını sağlayan tedbirlerden biri de hayvan hakları ve çevre hukuku mevzuatıyla öngörülen hayvanların etkin bir şekilde korunmasıdır. Bunun içindir ki 5199 sayılı Kanun’un 7527 sayılı Kanunla değiştirilmeden önceki hali, hayvanların yerinde/doğal ortamında yaşatılmasını birinci amaç kabul ederek birtakım kuralları getirmiştir. Sağlıklı ve dengeli çevrenin üç ana ayağından birisini oluşturan hayvanların yerinde yaşatılmadığı ve hayvanların/köpeklerin toplatılıp öldürüldüğü/ötanazi yapıldığı bir ortamda, Anayasa’nın 56 ve 63’üncü maddelerine saygı gösterildiği söylenemez.

O halde hem canlılar arasında tür bazlı ayırım yapmaksızın hayvanların onura sahip *sui generis* hukuki varlık olduğunun anayasal yorumla kabulü halinde hem de insan türü tarafından temin edilmesi talep edilen çevre hakkı bağlamında sağlıklı ve dengeli bir çevrenin oluşturulması bakımından hayvanların zorunlu ve ikame edilemez rolü gözetildiğinde; Devlet, hayvanların korunmasına ve refahının sağlanmasına yönelik yükümlülüklerle sahiptir. Ancak kanun koyucu, iptali talep edilen maddeyle topla, kısırlaştır, aşıl, rehabilite et ve yaşam alanına bırak metodunu terk ederek; hayvanların/köpeklerin toplatılıp öldürülmesinin/ötanazisinin önünü açmıştır. Başka bir anlatımla 5199 sayılı Kanun’un bütününde ve bilakis 13’üncü maddesinde hayvanların/köpeklerin toplatılıp

öldürülmesine/ötanazisine ilişkin ekleme ve değişiklikler yaparak; hayvanların bulundukları/toplandıkları ortamda-yerinde özgürce yaşam hakkını hiçe saymış; anılan yükümlülüğüne aykırı davranmış, hayvanların koruma alanının kapsamını aşırı ölçüde daraltmıştır. İhtilaflı kural, bu açıdan, 5199 sayılı Kanun'un genel amacından-hayvanların korunup yaşatılmasından beklenen kamusal faydayı ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenlerle iptali talep edilen madde, Anayasa'nın 5, 17, 56 ve 63'üncü maddelerini ihlal etmektedir.

Buna ilave olarak Anayasa'nın 2'nci maddesindeki hukuk devleti ilkesi gereğince, yasama işlemlerinin kişisel yararları değil kamu yararını gerçekleştirmek amacıyla yapılması zorunludur (*Anayasa Mahkemesi'nin 17.06.2015 tarihli 2014/179 E.; 2015/54 K. sayılı Kararı*). Ancak iptali talep edilen maddeyle; topla, kısırlaştır, aşıla, rehabilite et ve yaşam alanına bırak metodunu terk edilmesi; 5199 sayılı Kanun'un 13'üncü maddesinde yapılan ekleme ve değişikliklerle hayvanların/köpeklerin toplatılınıp öldürülmesinin/ötanazisinin önü açılması nedeniyle; 5199 sayılı Kanun'un adından menkul hayvanları koruma amacı gerçekleştirilemeyecektir. Gerçekten de; ihtilaflı kural, hayvanları korumaya yönelik hayvanların bakımevinde iyileştirilip alındığı yere bırakılması şeklindeki özel tedbirlerin (*ratio legis*'ini oluşturan kamusal yarar hedefi bakımından) büyük ölçüde etkisiz hale gelmelerine yol açacaktır. İptali talep edilen maddeyle hayvanların/köpeklerin toplatılınıp öldürülmesinin/ötanazisinin gerekliliğine ilişkin hiçbir meşru ve haklı neden bulunmadığı gibi, bu ihtilaflı kural, 5199 sayılı Kanun'un tamamının sıklıkla göstermelik ve uygulaması olmayan hükümlere indirgenmesine sebebiyet verecektir. 5199 sayılı Kanun'un hayvanların korunmasına yönelik başlığı ile hayvanların/köpeklerin toplatılınıp öldürülmesi/ötanazisi arasında aşık bir tezat vardır. Oysa çelişki yokluğu ve normatif tutarlılık, hukuki güvenlik alt ilkesini de içeren hukuk devleti ilkesinin asgari bir gereğidir. Bu nedenle ihtilaflı kural, Anayasa'nın hukuk devleti ilkesine, 2'nci maddesine aykırıdır.

Başka bir anlatımla insanlığın nüfusunun artışı ile yerleşim alanlarının yeryüzünde yaygınlaşması, hayvanlara yaşam alanı bırakmayacak kadar ileri noktalara doğru gitmektedir. İnsanların kendini ilk dereceye konumlandırarak kaynakları keyfi biçimde tüketmesi, doğal dengeyi bozmuştur. Bu durum doğada insan kadar özne olan hayvanları ikincillığe itmiştir. Bu vahşi koşullarda artık hayvanlar, özne olmaktan çıkmış insanların yıkıcı bir biçimde müdahale ettiği ekosistemde onların korunmasına muhtaç hale gelmiştir. Ne yazık ki bu bağlamda 5199 sayılı Kanun da Hayvan Hakları Kanunu olarak adlandırılmamış; Hayvanları Koruma Kanunu olarak adlandırılmıştır. Ancak iptali talep edilen madde, bu vahim durumun da gerisine düşmektedir. Devletin bahsi geçen Kanunla kendine yüklenen hayvanları koruma yükümlülüğünü yerine getirememesine yol açacak biçimde; iptali talep edilen maddeyle değişiklik ve ekleme yapılmaktadır. 5199 sayılı Kanun'un hayvanları koruyucu hükümlerinin hiç uygulanmamasından yahut gereği gibi uygulanmamasından doğan sorunların hayvan hakları temelli, sürdürülebilir, etkin, etik çözümü yerine; hayvanların/köpeklerin toplatılınıp öldürülmesi/ötanazisi öngörülmekle; hayvanların özgürce yerinde yaşam hakkını dahi ortadan kaldıran, hayvana saygı duymayan, hayvanı nesneleştiren hükümler öngörülmektedir.

Diğer bir söyleyişle gerçek ve tüzel kişilerin hatalı uygulamalarının (*Söz gelimi gerekçe metnine yansıtılan bilgiye göre 2004'ten bu yana yapılan kısırlaştırma oranları 2019 yılına kadar düşük, 2019 yılından sonra yüksek seyretmektedir.*), denetimsizliğin sorumluluğu; bahsi geçen Kanun'un 13'üncü maddesinde değişiklik ve ekleme yapılarak hayvanların/köpeklerin toplatılıp öldürülmesi/ötanazisi öngörülmek suretiyle; hayvanların üzerine bırakılmaktadır. Halbuki Dünya Hayvan Hakları Örgütü, bugün 100'üncü yaşında hayvanların sağlığının korunması ve refahının artırılması yönünde geline gelişmişliği dünya

kamuoyuna duyururken⁶⁸; ülkemizin mevcut kazanımları geri götürücü politikalar izlemesi, uluslararası arenada da sorumluluğumuzu doğuracak niteliktedir. Ne var ki 132 sıra sayılı ve Ekim 2019 tarihli Hayvanların Haklarının Korunması ile Hayvanlara Eziyet ve Kötü Muamelelerin Önlenmesi İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, hayvanların yaşatılmasına yönelik sorumluluğu ve hayvanları önceleyen bir anlayışı kanun koyucuya sunmuştur.

Bu noktada bir çelişkiye değinmekte fayda bulunmaktadır. Komisyon Başkanı Sayın Mustafa Yel (Adalet ve Kalkınma Partisi Tekirdağ Milletvekili) sunuş konuşmasında (s.1);

“Yaşadığımız dünyada, bütün canlıların hayatlarını koruma ve devam ettirme yönünden birbirleriyle yakın ilişkileri vardır. Doğada yaşayan her canlı varlık, doğal düzenin bir parçası ve koruyucusudur. Yok edilen her hayvan ve bitki türünde doğamız, telafisi mümkün olmayan kayıplarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunların çözümünde, yaşama saygı duyma felsefesi yatmaktadır. Toplumsal uzlaşmadan ahlâka, insan haklarından diğer canlıların haklarına kadar uzanan her türlü sorunun yaşama saygı duyulmadan çözümlenmesi mümkün değildir. Bu nedenle, tüm canlıları bir bütün olarak ele almak ve değerlendirmek gerekir. İnsan, ekolojik bir varlıktır ve tüm canlılarla sürekli bir etkileşim içindedir. Bu etkileşimin doğru yapılması, dünya dengelerinin korunması ve sürdürülebilir hale gelmesinde fevkalade önemlidir. Bu etkileşim doğru kurulmadığı içindir ki, dünya dengeleri önemli sıkıntılara gebedir. Bu nedenle, dünya dengelerini korumak, tüm canlılarla, bitki ve hayvanlarla, yani, doğadaki sistemi bilerek, bu dengeyi bozmadan, onlarla beraber hareket etme gereği vardır; bu, doğaya hükmetmek değil, doğanın dengeleriyle ve sistemiyle beraber yürümenin amacıdır. Bu nedenle, tüm canlılarla ve hayvanlarla ilgili olarak, gerek insanî açıdan gerek dinlerin odak noktasında, onları koruma, himaye etme tavsiyesi, öğretisi ve emri vardır.”

şeklinde açıklamalarda bulunarak hayvanların yaşam hakkına vurgu yapmıştır. Tarihsel yorum yapıldığında 2019 yılındaki görüş, bu yönde iken; 2024 yılında bu görüşün tamamen terk edilip yerine öldürme/ötanazi temelli yeni bir anlayış benimsenmesinin bilimsel ve haklı nedeni anlaşılamamaktadır. Halbuki kanun koyucu, bir kanunu kamu yararı amacıyla ihdas etmelidir. Bu bağlamda 31.03.2024 tarihinde yapılan seçimlerle (yirmi yılı aşkın süredir iktidar partisinin idaresinde olan) yerel yönetimlerin idaresinin çoğunluğunun Cumhuriyet Halk Partisi’ne geçmesinin akabinde; belediyelere hukuka aykırı biçimde öldürme/ötanazi yetkisinin verilmesi, 7527 sayılı Kanun’un siyasi saiklerle kanunlaştırıldığını ortaya çıkarmaktadır.

Öte yandan kanun koyucu, topla, kısırlaştır, aşıla, rehabilite et ve yaşam alanına bırak metodunu terk ederken ve 5199 sayılı Kanun’un 13’üncü maddesinde yapılan ekleme ve değişikliklerle hayvanların/köpeklerin toplatılıp öldürülmesinin/ötanazisinin önünü açarken; nesnel, somut, net, açık ve anlaşılabilir bir gerekçe ortaya koymamıştır. Hayvan bakımevlerinin toplanılan hayvanlara/köpeklere yetip yetmeyeceği; yerel yönetimlerin finansal olanakları, etki analizi ile bilimselleştirilmemiştir. Kanunun yapım sürecinde ilgili meslek odalarının, ilgili kurum ve kuruluşların, hayvan hakları derneklerinin görüşleri alınmamış; bir müzakere süreci yürütülmemiştir. Hayvanların/köpeklerin toplatılıp öldürülmesinin/ötanazisinin yükümlülüğünün merkezi ve yerel yönetimler (ve dahi sivil

⁶⁸ <https://www.woah.org/en/article/100-years-of-championing-animal-health-and-welfare/> (Erişim Tarihi: 05.08.2024).

toplum kuruluşları) arasında hakkaniyete uygun biçimde paylaştırılmasına yönelik kural öngörülmemiştir.

Türk Veteriner Hekimleri Birliği de kanun gerekçesinin bilimsel olmadığına vurgu yapmaktadır.⁶⁹

“Kanun teklifi bu haliyle meclisten geçerse;

1. Ötanazi maddesinin tekliften çıkarıldığı iddia edilse de yerine getirilen 5996 Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu’nun 9. maddesinin 3. Fıkrası teklifte bulunan diğer bazı maddeler ile birlikte değerlendirildiğinde ötanaziye imkan vermektedir. Kanun teklifinin 1. Maddesinde geçen; “insan, hayvan ve çevre sağlığı gözetilmek kaydıyla”, 4. Maddesinde geçen; “.. kanuni istisnalar hariç” ve “..... insan ve çevre sağlığı için oluşabilecek”, 6. Maddesinde geçen; “kanuni ve tıbbi” gibi geniş kapsamlı ifadelerle hem ötanaziye açık kapı bırakılmakta, hem de karar verme yetkisi veteriner hekimin iradesi dışına çıkarılmaktadır.

2. Kanun teklifine göre toplanıp rehabilite edilen hayvanların yerine bırakılması yasaklanmaktadır. Ancak hayvan sayısı teklifte belirtildiği gibi 4 milyon olarak kabul edilirse, mevcut barınak kapasitesi ihtiyaç duyulunun yalnızca %3’ünü (105 bin / 4 milyon) karşılamaktadır. Bu durumda toplanan hayvanlara ne olacağı sorusu kaygı yaratmaktadır. Kanun teklifinde belediyelere bakımevi yapması için 2028 yılına kadar süre verildiğine göre mevcut durumda bakımevi olmayan belediye yöneticileri “öldürmek veya hapis cezası” arasında tercih yapmak zorunda kalacaktır.

3. Kanun teklifinde köpek popülasyonunu azaltmak için çözüm olarak sunulan ötanazi/itlaf yönteminin iddia edildiğinin aksine başarılı olmadığı, buna karşın tüm yeni bilimsel çalışmalar ile farklı ülkelerde yapılmakta olan saha uygulamalarında kısırlaştırmanın köpek sayısını azaltmakta en uygun yöntem olduğu konusunda tam bir mutabakat bulunmaktadır.

4. Kanun teklifine gerekçe yapılan hayvanlarda ve insanlarda kuduz artışı iddiasının da Tarım ve Orman Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığı verilerine göre doğru olmadığı görülmektedir. Dünya Hayvan Sağlığı Örgütü (WOAH) ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) bilinenin aksine, kuduz kontrolü açısından sahipsiz köpeklerin itlaf edilmelerine geniş ölçüde karşı çıkmaktadır: “Köpek kaynaklı kuduzu kontrol altına almakta kitlesel olarak yapılan aşılamaların etkili olduğu defalarca gösterilirken, köpeklerin yok edilmesinin ise uzun vadede köpek yoğunluğunu azaltmadığı veya kuduzu kontrol altına almada başarılı olmadığı açıkça belirtilmiştir. Bu nedenle toplu köpek itlafları kuduz kontrol stratejisinin bir parçası olmamalıdır. Bu strateji etkili olmadığı gibi sahipsiz köpekler hedef alındığında aşılama programlarına zarar verebilmektedir.”

5. Teklif kabul edilerek kanunlaşırsa toplanacak hayvanlar genellikle aşılı ve toplumla uyumlu hayvanlar olacaktır. Boşalan sokaklara yakalanması daha zor, güçlü, üreme kapasitesi yüksek ve aşısız hayvanlar gelecektir. İnsan merkezli olduğu söylenen bu uygulama bilakis daha fazla kuduz ve yeni saldırı riskini birlikte getirecektir.

⁶⁹ <https://tvhb.org.tr/2024/07/28/meslek-birlikleri-olarak-uyariyoruz-cozum-zor-degil/> (Erişim Tarihi: 07.08.2024).

6. Kırsal bölgeler başta olmak üzere yaban hayvanlarını yerleşim bölgelerine sokmayan köpekler fiziksel olarak bariyer görevi yapmaktadırlar. Köpeklerin toplatılarak oluşturdukları bu bariyerin ortadan kaldırılması ile, bu kanun teklifine gerekçe yapılan kuduz hastalığının doğadaki rezervuarları olan tilki, çakal gibi yabani memelilerden evcil memeli hayvanlara (sığır, koyun, kedi vb.) ve insanlara bulaşmasının kolaylaşacağı unutulmamalıdır.

7. Şehirlerde kedi ve köpeklerin yerine sokaklarda ve bahçelerde daha fazla kemirgen ve yılan gibi hayvanlar ile bunların getireceği hastalık riski artacaktır.

8. Kanun teklifi kabul edilirse belediyelerde çalışan veteriner hekimler, ettikleri yeminle idarecilerin baskısı arasında kalacaklar, evrensel etik ve tıbbi ilkelere göre sağlıklı karar vermekte zorlanacaklardır.”

Ne yazık ki gerekçede kuduz vakaları özelinde ülkemiz için 2024 tarihi itibarıyla Sağlık Bakanlığı Kuduz Profilaksi Rehberi gibi ayrıntılı analize yer verilmemiştir.⁷⁰

Topla, kısırlaştır, aşıla, rehabilite et ve yaşam alanına bırak metodu terk edilirken; popülasyonunun kontrol altına alınmasında kullanılacak yöntemlerin seçiminde (barınağa hapsetme ve akabinde öldürmenin/ötanazinin); karşılaştırmalı hukuk perspektifiyle (söz gelimi İngiltere, Amerika, Almanya ve Kanada’daki düzenlemeler) son çare olup olmadığı temellendirilmemiştir. Söz gelimi:

“Özellikle Belçika, Danimarka, Almanya, Hollanda ve İsveç’te, sokak hayvanlarının kontrolüne ilişkin oldukça etkili bir yasal zemin bulunmaktadır. Söz konusu mevzuatın uygulanmasından yerel otoriteler sorumlu tutulmuştur. Bu ülkelerde sokak hayvanlarına yönelik zorunlu kayıt sistemi uygulanmakta olup, köpeklerin kalıcı olarak tanımlanmasında mikroçip veya dövme (tattoo) yaygın olarak kullanılmaktadır. Ayrıca, AB üyesi olmayan Norveç ve İsviçre de dahil olmak üzere, bu ülkelerde hayvan popülasyonunu kontrol altına almak adına yerel düzeyde eğitim programları düzenlenmektedir. ...”⁷¹

Söz gelimi 2000’li yıllarda Romanya’da sokak köpeklerinin sayısı ciddi düzeyde artış göstermiş ve ülkede köpek saldırısı vakalarına sık rastlanır olmuş, saldırı sebebiyle açılan davaların bazıları AİHM’nin önüne gelmiştir: 71 yaşındaki başvuru, 2000 yılında yedi adet sokak köpeğinin saldırısına uğramış ve ağır yaralanmıştır. AİHM, Devletin sokak köpeklerine ilişkin önlem alma yükümlülüğünü gerekçe göstererek AİHS md. 8 kapsamında ihlal kararı vermiştir.⁷² Bu bağlamda Romanya’da artan köpek popülasyonunun önüne geçilmesi için öldürme metodu uygulansa da; bu metod, kısa vadede olumlu sonuçlar verse de; uzun vadede köpek sayısı artmıştır. Kullanılan metodun çözüm olmayışı, kamu kaynaklarının israf edilmesi sonucunu doğurmuştur. Zira öldürme işleminin yapılması için yüksek miktarda kamu kaynağı kullanıldığından; hayvan popülasyonunun kontrol edilmesine yönelik diğer önlemler, finanse edilememiştir. Romanya örneğindeki Law #258/ 2013’da olduğu gibi gerçek ve ön tartışmalar yapılmadan acele biçimde çıkarılan yasalar, bu sorunun etkin çözümü değildir.⁷³

⁷⁰ https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/zoonotik-ve-vektorel-hastaliklar-db/Dokumanlar/Rehberler/Kuduz_Profilaksi_Rehberi.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

⁷¹ https://www.ab.gov.tr/files/Tar%C4%B1m%20ve%20Bal%C4%B1k%C3%A7%C4%B1k%C4%B1k%20Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1/hayvan_haklari_hayvanlarin_korunmasi_ve_refahi.pdf (Erişim Tarihi: 07.08.2024).

⁷² [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-105820%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-105820%22]}) par. 61-63 (Erişim Tarihi: 10.08.2024).

⁷³ Pencea, Roxana, Brădăţan, Tudor, Stray Dogs in Romania - Policies, legal framework and solutions, January 2015, https://library.fes.de/pdf-files/bueros/bukarest/11281-20150428.pdf?utm_source=aposto (Erişim Tarihi: 10.08.2024).

Yine sokak köpeklerinin ekolojisi üzerine Uluslararası Evcil Hayvan Refahı Konferansı gerçekleştirilmiştir.⁷⁴

Bu bağlamda kısırlaştırma ve rehabilite etme ve yaşam alanına bırakma yerine öldürme/ötanaziyi önceleyen iptali talep edilen ihtilaflı düzenleme, uzun vadede sokak hayvanlarının popülasyonunun kontrol altına alınması şeklindeki amaç bakımından zorunlu-elverişli-orantılı olmadığı gibi kamu kaynaklarının israf edilmesine de neden olacaktır.

Buna ilave olarak Word Health Organization ile Word Society for the Protection of Animals tarafından 1990 tarihinde yayımlanan “*Guidelines for dog population management*” isimli raporda; öldürmeyi ilk seçeneğe koymayan ekosantrik çözüm önerileri yer almaktadır.⁷⁵ Yine Dog Population Managemet Article 7.7.1.’de kuduz bakımından köpeklerin toplu olarak itlaf edilmesinin etkisiz olduğu ve ters etki yaratabileceği kabul edilmektedir.⁷⁶ Yukarıda bahsedildiği üzere gerekçede kuduz vakaları özelinde ülkemiz için 2024 tarihi itibarıyla Sağlık Bakanlığı Kuduz Profilaksi Rehberi gibi ayrıntılı analize yer verilmemiştir.⁷⁷

Yine ilk etapta toplanıp öldürülecek hayvanların sokaklarda yaşayan ve erişimi kolay olan sokak köpekleri olduğu nazara alındığında; bunlar öldürüldüğünde yerlerine diğer bölgelerde yaşayan daha vahşi ve zaptı zor hayvanların geçmesi, kuvvetle muhtemeldir. Bu durum dahi, ötanazinin elverişsiz bir araç olduğunu göstermektedir. İlave olarak sokak hayvanlarının yabani hayat ile insani yaşam alanları arasında bir duvar ördüğü yatsınmaktadır.

Başka bir anlatımla ülkemizde halihazırda kaç hayvan bakımevi bulunduğu; bunlardan kaçının yem-hijyen-yer-sağlıklı ortam vs. sorununa sahip olduğu; sokakta yaşayan hayvanların sayısı; mevcut bakımevlerinin mevcut hayvanların barındırılmasına yönelik ihtiyacın ne kadarını karşılayacağı; karşılanmayan kısmın ne kadar sürede karşılanabileceği; gerekli nakdi tutarın ne kadar olacağı; tüm hayvanların hayvan bakımevlerine alınması halinde kısa, orta ve uzun vadede bakım masraflarının toplamı; bakımevinde istihdam edilecek personelin niteliği ve sayısı; bu sorumluluğun merkezi yönetimler ile yerel yönetimler arasında orantılı biçimde nasıl dağıtılacağı; hayvanların uzun sürelerle bakımevlerinde tutulması halinde hayvanların fiziksel ve ruhsal sağlığının bu durumdan nasıl etkileneceği; öldürülmeleri/ötanazileri halinde işlemlerin yapılması için gerekli bütçe ve insan kaynağının miktarı; ne kadarının öldürüldüğü/ötanazi uygulandığı takdirde sokak köpekleri sorununun çözüleceği; öldürülen/ötanazisi yapılan köpeklerin nasıl bertaraf edileceği kanun koyucu tarafından açık, net, nesnel ve somut verilerle gerekçelendirilmemiştir.

Buna ilave olarak sahipsiz hayvan popülasyonunun kontrol altına alınmasında kullanılacak yöntemlerden topla, kısırlaştır, aşıla, rehabilite et ve yaşam alanına bırak metodunu terk edilerek; hayvanların sahiplendirilinceye kadar bakımevlerinde tutulmasının ve akabinde öldürülmesi/ötanazisi metodunun benimsenirken; hayvanların sahiplendirilinceye kadar bakımevlerinde tutulmasının ve akabinde öldürülmesinin son çare (*ultima ratio*) olup olmadığı bilimsel olarak sınınamamıştır: topluma gerekli eğitimler verilmemiştir, kısırlaştırma

⁷⁴ Klinge, Nathalie, Barcelona, October 15th 2013, back to basics, <https://www.slideshare.net/dogstrust/icawc-2013-nathalie-klinglestray-dog-ecology-back-to-basics#15> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

⁷⁵ <http://www.stray-afp.org/wp-content/uploads/2012/07/WHO-WSPA-dog-population-management-19902.pdf> (Erişim Tarihi: 10.08.2024).

⁷⁶ https://www.woah.org/fileadmin/Home/eng/Health_standards/tahc/current/chapitre_aw_stray_dog.pdf (Erişim Tarihi: 10.08.2024).

⁷⁷ https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/zoonotik-ve-vektorel-hastaliklar-db/Dokumanlar/Rehberler/Kuduz_Profilaksi_Rehberi.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

ve kayıt altına alma politikaları gereği gibi işletilmemiştir, hayvanların ithalatı ve ihracatı ile ülke içindeki dolaşımı-ticareti kontrol edilememiştir, sokağa terk edilmeleri önlenememiştir, sahiplendirilmeleri yeteri kadar teşvik edilmemiştir. Bu yöntemler denenmeden; hayvanların sahiplendirilinceye kadar hayvan bakımevlerinde tutulması ve akabinde öldürülmesi/ötanazisi, son çare ilkesini işlevsiz hale getirmektedir.

Rehabilitasyon merkezi sayısı, açılması planlanan rehabilitasyon merkezi sayısı, mevcut rehabilitasyon merkezlerinin kapasitesi, rehabilitasyon merkezlerinde çalışan veteriner hekim ve yardımcı personel sayısı, rehabilitasyon merkezlerinin yıllık ortalama giderleri (personel giderleri hariç), yılda ortalama bakımı üstlenilen hayvan sayısı, belediye sınırları içerisindeki ortalama sokak hayvanı sayısı istatistiki verilerle ortaya konulmadan; iptali talep edilen maddeyle hayvanların/köpeklerin toplatılıp öldürülmesine/ötanazisine yönelik düzenlemelerin, fiili durumda hayata geçirilmesi, teknik aksaklıklar ve tıbbi imkansızlıklar nedeniyle mümkün olamayacaktır. Yine toplanma halinde gürültü ve enfeksiyon riski, kısırlaştırılmamış dişi ve erkek köpekler için stres kaynağı, hayvanların ruhsal sağlığının bozulması, yer ve mama arzının azlığından kaynaklı hayvanlar arası kavgalar olması; öldürme/ötanazi için gerekçe olarak sunulacaktır.

Başka bir anlatımla Veteriner Hekimler Derneği Sahipsiz Sokak Hayvanları Raporu'nda *“Türkiye’de ise, 6,5 milyon civarı sahipsiz köpek varlığı tahmin edilmektedir.”* ifadesi yer almaktadır.⁷⁸ Komisyon görüşmelerinde dile getirilen 4 milyon sokak hayvanı ile 105 bin adet hayvan bakımevi olduğunun kabulü halinde dahi; bu hayvanların, %3’ü yerleştirilebilecek ve fakat diğerleri, öldürülmek tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Bu noktada belirtmek gerekir ki Komisyon görüşmelerinde valiliklerden gelen bilgilerin 2 milyon yönünde olduğu aktarılmıştır. Ne yazık ki bilimsel verilerle net bir sayı verilmeyişi dahi, teklifin hazırlanışındaki ciddiyetin düzeyini ortaya çıkarmaktadır.

Diğer bir söyleyişle barınak sayısına ilişkin somut bilimsel veri bulunmamaktadır. Ancak gerekçe metnine 2024 yılı itibarıyla toplam 105 bin kapasiteli 322 barınak olduğu yansımıştır. Bununla birlikte ülkemizde toplam belediye sayısı, 1406’dır.⁷⁹ Yine bunların uluslararası standartlara uygunluğu hususunda sessiz kalınmıştır. 4 milyon sokak hayvanının olduğu varsayımında 322 barınağın yaklaşık 38 katı barınak inşa edilmelidir. 7527 sayılı Kanun’un 14’üncü maddesiyle yerel yönetimlere tanınan (31.12.2028 tarihine kadar) dört yıllık süre içinde barınak yapımı ve işletimi için gerekli nakdi kaynak milyarlarca TL’dir. Ekonomik krizin yoğun yaşandığı ve yerel yönetimlerin sınırlı kaynakları nazara alındığında; kuralların uygulanabilirliği ortadan kalkmaktadır.

Buna ilave olarak 7527 sayılı Kanun’un genel gerekçesinde yer alan verilerin, bilimsellikten uzak olduğu gerek Türkiye Barolar Birliği’nin Hayvanları Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifine İlişkin Hukuki Değerlendirmesine⁸⁰ gerek Türk Veteriner Hekimleri Birliği’nin *“Meslek Birlikleri Olarak Uyarıyoruz: Çözüm Zor Değil!”*⁸¹ başlıklı yazısına konu olmuştur. Bahsi geçen Meclis Araştırması Komisyonu Raporu’nun *“Sonuç ve Öneriler”* bölümünde de verilerin somut olmadığı görüşü yer almaktadır.

⁷⁸ <https://vethkimder.org.tr/Eklenti/19.vhd-rapor-sahipsiz-sokakpdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 10.08.2024).

⁷⁹ <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

⁸⁰ <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/hayvanlari-koruma-kanununda-degisiklik-yapilmasina-dair-kanun-teklifine-iliskin-hukuki-degerlendirme-84921> (Erişim Tarihi: 05.08.2024).

⁸¹ <https://tvhb.org.tr/2024/07/28/meslek-birlikleri-olarak-uyariyoruz-cozum-zor-degil/> (Erişim Tarihi: 05.08.2024).

Öte yandan 15.07.2003 tarihli ve 4934 sayılı Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun'un gerekçesi ile iptali talep edilen maddenin gerekçesi örtüşmemektedir:⁸²

“Dünya, toplumsal, ahlâkî ve vicdanî açıdan, tüm hayvanların yaşamlarının güvence altına alınması yolunda önemli mesafeler katetmeye başlamıştır. Bu çerçevede 15 Ekim, 1978 tarihinde Paris'te UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) merkezinde yayınlanan "Hayvan Hakları Evrensel Beyannamesi" kabul edilmiştir. Katılmaya hazırlandığımız Avrupa Birliği üye ülkeleri ise anılan Beyanname'nin 14 üncü maddesi gereğince ülkelerinde hayvanları koruma açısından önemli adımlar atmışlardır.

Almanya, İsviçre, Avusturya, Hollanda, İsveç gibi ülkeler hayvanları koruma kanunlarını çıkarmışlar, Almanya ise daha sonra yasada yaptığı değişikliklerle, bu korumanın kapsamını daha da genişletmiştir. Bundan başka, zamanın Avrupa Topluluğu üyesi olan devletler, 13 Aralık 1968 tarihli Uluslararası Taşımada Hayvanların Korunmasına İlişkin Avrupa Anlaşmasını ve 10 Mayıs 1979 tarihli Kesim Hayvanlarının Korunmasına İlişkin Avrupa Anlaşmasını ve 13 Kasım 1987 tarihli Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'ni yapmışlardır.

Dünya ve Avrupa, hayvanların korunması yolunda önemli mesafeler alırken, geçmişi bu konuda çeşitli örneklerle dolu Milletimizin bu gelişmelerin dışında kalması düşünülemez. Geçmişte, atalarımız gerek Selçuklu, gerek Osmanlı döneminde hayvanlara büyük bir şefkat ve sevgi göstermişler, hayvanlar yararına birçok vakıflar kurmuşlardır.

Sonuç olarak, insanlığın, tüm canlı varlıkların yaşamları konusunda ahlâkî yükümlülük taşıdığı ve ev hayvanlarının insanlarla özel ilişkileri bulunduğu gözönüne alınarak, ev hayvanlarının yaşam kalitesine mevcut katkıları ve bunun sonucu toplum için taşıdığı önem nedeniyle bu Sözleşmeye taraf olunması gerektiği değerlendirilmektedir.

Ülkemizde hayvanların korunması konularının yakından incelendiği, bu konuda çalışmalar yapıldığı ve yasal düzenlemelere olan ihtiyacın arttığı bu dönemde, evcil hayvanların korunması konusunda Hayvanları Koruma Kanun Tasarısına da önemli bir destek sağlayacak olan bu Sözleşmeye taraf olmanın ülkemize yarar sağlayacağı düşünülmektedir.”

Son olarak belirtmek gerekir ki öldürme/ötanazi uygulamasının halkın ruh sağlığını da negatif etkileyeceği ve şiddet eğilimini arttıracığı, Türkiye Psikiyatri Derneğinin açıklamasına konu olmuştur:⁸³

“Dünya sağlık örgütü şiddeti “Yaralanma, ölüm, ruhsal açıdan zarar, kötü gelişim veya mahrumiyetle sonuçlanan veya sonuçlanma olasılığı yüksek olan, kişinin kendisine, başka bir kişiye veya bir gruba veya topluluğa karşı fiziksel güç veya kuvvetin tehditle veya fiilen kasıtlı olarak kullanılması” olarak tanımlamaktadır. Şiddet’ varlığı ve yıkıcılığı ile ruhsal sağlığın en önemli etkenlerindendir. Doğrudan yaşanmasa bile şiddete tanık olmak; şiddetin dilde, kurumlarda, kültürde, toplumsal söylemde varlığı zihinlerde yapacağı yıkıcı etki için yeter koşuldur. Diğer canlılara göre çok da uzun olmayan insanlık tarihi, kendi

⁸² <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/tutanak/tbmm/d22/c022/tbmm22022106ss0085.pdf> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

⁸³ <https://psikiyatri.org.tr/3887/sokak-hayvanlari-yasasi-hk> (Erişim Tarihi: 07.08.2024).

türüne, diğer türlere ve tüm canlılara uygulanan şiddetin örnekleri ile doludur. En temel işleyişin yok ederek var olmak değil, birlikte bir denge halinde yaşamaya çalışmak olduğu bir düzende insanın yaşam hakkını yaşama dair değerleri yok etme üzerine kurması savunulabilir, sürdürülebilir bir tutum değildir. Sokakta yaşayan hayvanların trafik kazalarına neden oldukları, çocuklara, yaşlılara saldırdıkları gerekçe gösterilerek yaşam hakkını koruyacak çözümler yerine yıkıcı bir düzenleme oluşturma çabasının, bireylere ‘senin iyiliğin için, seni korumak için’ şeklinde sunularak zorunlu onaya gerekçe yaratılmaya çalışıldığı, korku yaratabilecek bir durumun altı çizilerek olağan koşullarda toplumun kabul etmeyeceği bir yaklaşıma, toplumsal zorunluluk ve güvensizlik algısı ile destek oluşturulmaya çalışıldığı gözlenmektedir. Sokakta yaşayan hayvanlar ile ilgili hastalık, fiziksel saldırı, ekonomik kayıp istatistiklerinde bir artış olup olmadığı tartışmalı bir konu iken, 5199 sayılı kanunun kabul edildiğinden bu yana geçen 20 yılda kısırlaştırma ve barınak hizmetlerinin yeterince uygulanamamasının, 20 yılda bu konuya gerekli kaynağın aktarılamamasının sebebinin sokakta yaşayan hayvanlar olmadığını biliyoruz. Sokakta yaşayan canlılar için yaşam hakkını önceleyen düzenlemelerin gerekli olduğu muhakkaktır. Ancak farklı çözüm yolları mümkün iken ölümü, yok etmeyi çözüm olarak sunmanın kabul edilebilir bir yanı olmadığı gibi yöneticiler tarafından çizilmeye çalışılan tablo karşısında, bahsedilen kanun teklifinin sokağımızdaki dostlarımızı bile bile ölüme göndermek olduğunun hepimiz farkındayız. Ruhsal sağlık için en büyük tehditlerden olan şiddet, bir tür sosyal virüs gibi hızla yayılan, karşıtı ile beslenen, kendisine biçilen meşru çizgilerle sınırlanamayan bir olgudur. Toplumsal yaşamda şiddeti olağanlaştıran her adım bir diğer ortamda şiddetin kök salmasına yol açar. Meslek ortamında artan şiddete yönelik uyarımızı daha yeni yapmışken şiddeti yaygınlaştıracak bir uygulamanın konuşuluyor olması ülkemiz açısından üzücüdür. Şiddet eyleminin sabit bir nesnesi olmadığını, bir ülkede artan şiddet olaylarından şiddeti uygulayanlar dahil olmak üzere tüm toplumun etkilendiğini hatırlatmak istiyoruz.”

Türk Psikologlar Derneği İstanbul Şubesi’nin görüşü de aynı doğrultudadır:

“SOKAK KÖPEKLERİNİN YASASI ŞİDDETİ NORMALLEŞTİRME EĞİLİMLERİNE YOL AÇABİLİR

...

Şiddet, insan ve toplum psikolojisine hâkim olan “model alma”, “genelleme”, “meşrulaştırma” gibi çok sayıdaki psiko-sosyal mekanizma sebebiyle yayılma eğilimine sahiptir. Bu psikolojik mekanizmalar nedeniyle, toplumda herhangi bir sosyal grubu veya bir canlı türünü hedef alan yaygın şiddet bir süre sonra tüm toplumu tehdit edecek hale gelebilir. Hayvanların topluca öldürüleceği bilgisinin bilinmesi ve buna şahitlik edilmesi, toplum üzerinde şüphesiz birçok olumsuz sonuç doğuracaktır. Hayvanların gördüğü şiddet ve buna şahitlik etmek bir süre sonra şiddetin normalize edilmesine ve insanlara karşı şiddet davranışlarının görülme sıklığını artmasına sebep olacaktır.

Kendi varlığımız dışında kalan her şeye verdiğimiz zarar ve gösterdiğimiz şiddet, ne zaman olacağını bilemeyeceğimiz şekilde, kolektif yaşamımıza zarar verebilir. Doğaya, hayvanlara ve çevremize yönelik tahribat, sadece bireysel eylemlerimizin ötesine geçerek toplumsal bütünlüğümüzü ve geleceğimizi tehdit etmektedir. Sokak köpeklerine yönelik bu tür uygulamalar, empati ve merhamet duygularımızın azalmasına neden olabilir. Tekrarlanan şekilde sokak köpeklerinin uyutulmasına maruz kalmak, bazı bireylerde duyarsızlaşma ve şiddeti normalleştirme eğilimlerine yol açabilir.

...

BARINAK ÇALIŞANLARI “ÖLÜM MAKİNASI” OLMAMALI

Sokak hayvanlarını uyutma işlemini üstlenmek zorunda kalan barınak çalışanlarının yaşadığı duygusal yük, oldukça ağır ve karmaşıktır. Barınak çalışanlarının bu zorunlu görevlerinde karşılaştıkları içsel çatışmalar ve duygusal zorluklar, işlerini daha da güçleştirmektedir. Hayvanları uyutmak zorunda kalan barınak çalışanları, oldukça zor bir bakım-öldürme paradoksuyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu iş, onların iç dünyalarında derin izler bırakır; çünkü yalnızca sahiplenilecek bir yuva bulunsaydı hayatta kalabilecek olan bu kadar çok hayvana ötenazi uygulamak, onlar için oldukça yanlış ve doğalarına aykırı bir eylem olarak görünmektedir. Hayvanlar, korkunç derecede acı çekmedikçe onları öldürmek, barınak çalışanları için son derece rahatsız edicidir ve içgüdülerine aykırıdır.

Bu nedenle, yaptıkları işten her zaman büyük bir üzüntü ve nefret duyduklarını ve toplum tarafından suçlandıklarını hissettiklerini ifade etmektedirler. Tipik bir hayvan barınağında çalışanlar, işlerini kolaylaştırmak adına barınak hayvanlarıyla derin ve karmaşık ilişkiler kurmamayı tercih ederler. Duygularını bastırarak ve bağlılıklarını en aza indirerek, rutin bir şekilde ve acımasızca hayvanlara ötenazi uygulamak zorunda kalırlar. Bir çalışan, yaşadığı durumu şu şekilde tanımlamıştır: "Bir ölüm makinesi gibiydim; her gün hayvanlara ötenazi uygulayan sertifikalı bir ötenazi görevlisiydim. Bazı günler tek yaptığım şey buydu; temizlemek ve öldürmek. Sonra eve gitmek. Duygularınızı rafa kaldırırsınız ve sadece işinizi yaparsınız. Ama ileride bir gün, bununla yüzleşmek zorunda kalırsınız."

... ”

Bu nedenlerle ihtilaflı madde, Anayasa'nın 2, 5, 17, 56 ve 63'üncü maddelerine aykırıdır. Bu noktada belirtmek gerekir ki yukarıda ihtilaflı ibarelerin ihtilaflı maddeye ilişkin uyum düzenlemesi olduğu ve bir fer'i hüküm teşkil ettiği açıklanmıştır. Bu kapsamda anılan 13'üncü maddeye yönelik yapılan Anayasa'ya aykırılık gerekçeleri, idari ve adli cezaları düzenleyen ihtilaflı ibarelere de sirayet etmiştir. Diğer bir deyişle suçtaki Anayasa'ya aykırılık, *mutatis mutandis* ceza bakımından da geçerlidir. O halde ihtilaflı madde ve ibareler, Anayasa'nın 2, 5, 17, 56 ve 63'üncü maddelerine aykırıdır.

ii)Hukuk devleti ve idarenin kanuniliği ilkeleri bakımından: Hukuk devleti, bütün işlem ve eylemlerinin hukuk kurallarına uygunluğunu başlıca geçerlik koşulu sayan, her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurmayı amaçlayan ve bunu geliştirerek sürdüren, hukuku tüm devlet organlarına egemen kılan, Anayasa'ya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, insan haklarına saygı duyarak bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, Anayasa'ya ve hukuk kurallarına bağlılığa özen gösteren, yargı denetimine açık olan, yasaların üstünde yasa koyucunun da uymak zorunda olduğu temel hukuk ilkeleri ile Anayasa'nın bulunduğu bilinci olan devlettir (*Anayasa Mahkemesi'nin 02.06.2009 tarihli ve 2004/10 E.; 2009/68 K. sayılı Kararı*). Hukuk devletinin önkoşullarından olan hukuki güvenlik ilkesi hukuk normlarının öngörülebilir olmasını, hukuki belirlilik ilkesi de kanun hükümlerinin şüpheyeye yer vermeyecek şekilde açık, net, anlaşılabilir olmasını ve ayrıca kamu otoritelerinin keyfi uygulamalarına karşı koruyucu önlem içermesini ifade etmektedir (bkz. AYM 9.2.2017, 2016/143 E.– 2017/23 K. par. 13; RG. 12.4.2017-30036) (*Anayasa Mahkemesi'nin 04.05.2017 tarihli ve 2015/41 E.; 2017/98 K. sayılı Kararı*). Başka bir deyişle, hukuk devleti ilkesi gereğince, idareye işlem tesis ederken ve eylemde bulunurken veya görevlerini yerine getirirken belirli ölçüde hareket serbestliği sağlayan takdir yetkisinin kullanımı mutlak,

sınırsız, keyfi biçimde gerçekleşemez; idarenin takdir yetkisinin sınırları, keyfi işlem ve eylemleri önlemek amacıyla kanunla çizilmelidir.

Anayasa'nın 123'üncü maddesinde yer alan idarenin kanuniliği ilkesinin iki boyutu bulunmaktadır. İlk boyutu, idarenin *secundum legem* özelliğidir (kanuna dayanma ilkesidir). Bu ilkeye göre idarenin düzenleme yetkisi kanundan kaynaklanır. İkinci boyutu, idarenin *intra legem* özelliğidir (kanuna aykırı olmama ilkesidir). Bu ilkeye göre idarenin işlem ve eylemleri kanunun çizdiği sınırlar içinde kalmalıdır.

Bu nedenle bakımevine alınan köpeklerden; insan ve hayvanların hayatı ve sağlığı için tehlike teşkil eden ve olumsuz davranışları kontrol edilemeyen, bulaşıcı veya tedavi edilemeyen hastalığı bulunan ya da sahiplenilmesi yasak olanlara 5996 sayılı Kanun'un 9'uncu maddesinin üçüncü fıkrasında belirtilen tedbir uygulanmasına yönelik usul ve esasların; yerel yönetimlerin sahipsiz köpeklere ilişkin yürüttüğü iş ve işlemlerde Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi kapsamında gerekli idari tedbirleri almasına yönelik usul ve esasların; öldürme ve ötanazi işlemine ilişkin (yönetmelik konusu) esas ve usullerin; hukuk devletinin temel taşı olan maddi anlamdaki kanunilik kıstasının gereklerini karşılaması ve kanuna dayanması ile kanuna aykırı olmaması için; genel çerçevesinin keyfi uygulamaya yer vermeyecek açıklıkta kanun düzeyinde çizilmesi gerekmektedir. Ancak kanun koyucu; iptali talep edilen maddede bu esas ve usuller hakkında –anayasal ilkelerin aksine- tamamen sessiz kalmış, idareyi bu hususları belirlerken esas alacağı objektif kıstaslarla sınırlandırmamış, bu hususları idarenin düzenleyici (ve dahi birel) işleminin konusu yapmıştır. Bu durum, idarenin sübjektif değerlendirme yapmasına sebep olacaktır.

Başka bir anlatımla bahsi geçen tedbirler ile usul ve esasların kapsamı, keyfi uygulamalara sebep olacak biçimde oldukça geniştir. Ancak iptali talep edilen maddede, idareyi kısıylayıcı hiçbir nesnel, net, açık, anlaşılabilir, somut, bilimsel kıstas bulunmamaktadır.

Şöyle ki bakımevine alınan köpeklerden; insan ve hayvanların hayatı ve sağlığı için tehlike teşkil eden ve olumsuz davranışları kontrol edilemeyen, bulaşıcı veya tedavi edilemeyen hastalığı bulunan ya da sahiplenilmesi yasak olanları veteriner hekimler değil, idare tespit edecektir ve idare, bu tespiti yapmaya yeterli ve ehil değildir. Yine insan ve hayvanların hayatı ve sağlığı için tehlike teşkil etmek, olumsuz davranış, kontrol etmek gibi kavramlar oldukça muğlak nitelikte olduğu gibi; tüm köpeklerin katledilmesine olanak verecek düzeydedir. Yine 5996 sayılı Kanun'un 9'uncu maddesinin üçüncü fıkrasında (hayvanlara acı ve ıstırap çektiren veya iyileşme durumu bulunmayan hastalık durumlarında; akut bulaşıcı bir hayvan hastalığının önlenmesi ya da eradikasyonu amacıyla veya insan sağlığı için risk oluşturan durumlarda; davranışları insan ve hayvanların hayatı ve sağlığı için tehlike teşkil eden ve olumsuz davranışları kontrol edilemeyen durumlarda) veteriner hekimlere ötanazi yapıp yapmayacağı hususunda takdir yetkisi verilmiştir. Ancak iptali talep edilen maddede yer alan ek fıkra ile 5996 sayılı Kanun'un 9'uncu maddesinin üçüncü fıkrası birlikte değerlendirildiğinde; uygulamada veteriner hekimlere tanınan takdir yetkisinin, idarelerin keyfi talepleri doğrultusunda şekilleneceği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle yerel yönetim ötanazi yapılmasına karar verdiğinde; veteriner hekimin bu karara karşı irade sergilemesi mümkün olmayacaktır.

Yine yerel yönetimler, sahipsiz köpeklere ilişkin yürüttüğü iş ve işlemlerde Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi kapsamında gerekli idari tedbirleri

almaya yetkili kılınmıştır. Belirtmek gerekir ki Sözleşme, Türk iç hukuku bakımından bağlayıcıdır. Diğer bir deyişle bahsi geçen fıkra hükmü olmasa dahi; bu Sözleşme yerel yönetimler bakımından uygulanabilir niteliktedir. Bu bağlamda Sözleşmenin idareyi kayıtlayıcı kanuni ölçüt olarak nitelendirilmesi mümkün değildir. Sözleşmede Md. 4 (Muhafaza Etme), Md. 10 (Cerrahi Operasyonlar), Md. 11 (Öldürme), Md. 12 (Sayılarının Azaltılması), Md. 13 (Yakalama, muhafaza etme ve öldürme için istisnalar) gibi tedbirler mevcuttur. Sözleşme genel çerçeveyi çizse de; iç hukukta Sözleşmenin hükümleri, kanun düzeyinde somutlaştırılmalıdır. Ancak iptali talep edilen maddede, hükümlerin nasıl uygulanacağına dair kanun düzeyinde esas ve usuller düzenlenmemiştir. Yine bu Sözleşmenin hükümleri, Anayasa'nın 2, 5, 17, 56 ve 63'üncü maddeleri bağlamında yorumlanmalıdır.

Benzer biçimde kanun koyucu hiçbir kanuni çerçeve çizmeksizin öldürme ve ötanazi işlemine ilişkin esas ve usulleri Bakanlıkça çıkarılacak yönetmeliğin konusu yapmıştır.

Öte yandan normlar arasında hukuka uygun kademelenmenin sağlanabilmesi, diğer bir deyişle normlar hiyerarşisinde anılan önlemlere ilişkin tesis edilecek idari işlemlerin 7527 sayılı Kanun'a uygun olması, yalnız bu Kanun'un temel ilkeleri ortaya koymasıyla mümkündür. Aksi takdirde, Kanun'un genel çerçeveyi çizmemesi, idari işlemlerin hukuka uygunluk denetiminde gözetilecek ölçü normun (7527 sayılı Kanun'un) maddi anlamda kanunun asgari ögelerini karşılamaması durumunda, idari işlem hukuki dayanaktan yoksun kılınacaktır.

Yine idarenin uhdesine sınırları belirsiz, çok geniş bir düzenleme alanının bırakılması, anılan 5'inci maddenin uygulanmasını sağlamaya ilişkin anayasal işlevinin ötesine geçerek, şekli anlamda kanun aracılığıyla, idarenin düzenleyici /yönetmelik (ve dahi birel) işlemlerine, maddi anlamda kanun koyma yetkisinin tanınması anlamına gelecektir.

Anayasa'nın 2 ve 123'üncü maddeleri uyarınca kanun düzeyinde tanımlanması gereken hususları, idarenin düzenleyici/yönetmelik (ve dahi birel) işlemlerine tevdi eden, maddi anlamda bir kanunda bulunması gereken öngörülebilirlik niteliğini içermeyip, yukarıda tanımlandığı anlamda hukuki güvenlik ve belirlilik ilkelerinin gereklerini yerine getirmeyen ihtilaflı madde, Anayasa'nın 2 ve 123'üncü maddelerine aykırıdır.

Bu noktada belirtmek gerekir ki yukarıda ihtilaflı ibarelerin ihtilaflı maddeye ilişkin uyum düzenlemesi olduğu ve bir fer'i hüküm teşkil ettiği açıklanmıştır. Bu kapsamda anılan 13'üncü maddeye yönelik yapılan Anayasa'ya aykırılık gerekçeleri, idari ve adli cezaları düzenleyen ihtilaflı ibarelere de sirayet etmiştir. Diğer bir deyişle suçtaki Anayasa'ya aykırılık, *mutatis mutandis* ceza bakımından da geçerlidir. O halde ihtilaflı madde ve ibareler, Anayasa'nın 2 ve 123'üncü maddelerine aykırıdır.

iii)Yasama yetkisinin devredilmezliği bakımından: Anayasa'nın 7'nci maddesinde temelini bulan yasama yetkisinin devredilmezliği ilkesine göre yasama yetkisi yalnız Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne aittir. Bu nedenle idareye düzenleme yetkisi veren bir yasa kuralının temel ilkeleri ortaya koyması ve çerçeveyi çizmesi gerekir. Diğer bir deyişle idareye sınırsız ve belirsiz bir düzenleme yetkisi bırakılamaz. Nitekim idarenin düzenleme yetkisi; sınırlı, tamamlayıcı ve bağımlı bir yetkidir. Yasa ile yetkilendirme, Anayasa'nın öngördüğü biçimde yasa ile düzenleme anlamını taşımamaktadır (*Anayasa Mahkemesi'nin 02.05.2008 tarihli ve 2005/68 E.; 2008/102 K. sayılı Kararı*). İptali talep edilen madde hükmünde olduğu gibi temel ilkeleri belirlenmeksizin ve çerçevesi çizilmeksizin, idareye bakımevine alınan köpeklerden; insan ve hayvanların hayatı ve sağlığı için tehlike teşkil eden ve olumsuz

davranışları kontrol edilemeyen, bulaşıcı veya tedavi edilemeyen hastalığı bulunan ya da sahiplenilmesi yasak olanlara 5996 sayılı Kanun'un 9'uncu maddesinin üçüncü fıkrasında belirtilen tedbir uygulanmasına yönelik usul ve esasları; yerel yönetimlerin sahipsiz köpeklerle ilişkin yürüttüğü iş ve işlemlerde Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi kapsamında gerekli idari tedbirleri almasına yönelik usul ve esasları; öldürme ve ötanazi işlemine ilişkin esas ve usulleri belirleme yetkisi veren yasa hükmü, Anayasa'nın 7'nci maddesine aykırılık oluşturur.

Bu noktada belirtmek gerekir ki yukarıda ihtilaflı ibarelerin ihtilaflı maddeye ilişkin uyum düzenlemesi olduğu ve bir fer'i hüküm teşkil ettiği açıklanmıştır. Bu kapsamda anılan 13'üncü maddeye yönelik yapılan Anayasa'ya aykırılık gerekçeleri, idari ve adli cezaları düzenleyen ihtilaflı ibarelere de sirayet etmiştir. Diğer bir deyişle suçtaki Anayasa'ya aykırılık, *mutatis mutandis* ceza bakımından da geçerlidir. O halde ihtilaflı madde ve ibareler, Anayasa'nın 7'nci maddesine aykırıdır.

iv)Yönetmelikle düzenleme bakımından: Anayasa koyucu, idarenin düzenleyici işlemlerinin bir türü –kural işlem- olan yönetmelikler için özel bir Anayasal hüküm öngörmüştür. Anayasa'nın 124'üncü maddesine göre Cumhurbaşkanı, Bakanlıklar ve kamu tüzel kişileri, kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla, yönetmelikler çıkarabilirler. İdarenin (Bakanlığın) öldürme ve ötanazi işlemine ilişkin esas ve usuller hakkında çıkaracağı yönetmeliğin 7527 sayılı Kanun'un 5'inci maddesinin uygulanmasını sağlaması ve ona aykırı olmaması için; yönetmelik çıkartılmasına cevaz veren kanuni hükmün, hangi iş ve işlemlerin yasal çerçeve içinde kalacağına yönelik temel çerçeve ve sınırları belirlemesi gerekmektedir. Aksi bir tutum, kanunun uygulanmasını sağlamaya ilişkin Anayasal işlevinin ötesine geçerek, şekli anlamda kanun aracılığıyla, yönetmeliğe, maddi anlamda kanun koyma yetkisinin tanınması ve aşırı geniş bir düzenleme alanının idarenin uhdesine bırakılması anlamına gelecektir. İhtilaflı kurala bakıldığında, ortada, idare tarafından tecessüm ettirilmeye elverişli bir kanuni genel düzenleme yoktur. İdare tarafından takdir yetkisinin keyfî biçimde kullanılmasına neden olabilecek iptali talep edilen madde, Anayasa'nın 124'üncü maddesine de aykırıdır. Bu noktada belirtmek gerekir ki yukarıda ihtilaflı ibarelerin ihtilaflı maddeye ilişkin uyum düzenlemesi olduğu ve bir fer'i hüküm teşkil ettiği açıklanmıştır. Bu kapsamda anılan 13'üncü maddeye yönelik yapılan Anayasa'ya aykırılık gerekçeleri, idari ve adli cezaları düzenleyen ihtilaflı ibarelere de sirayet etmiştir. Diğer bir deyişle suçtaki Anayasa'ya aykırılık, *mutatis mutandis* ceza bakımından da geçerlidir. O halde ihtilaflı madde ve ibareler, Anayasa'nın 124'üncü maddesine aykırıdır.

v)Eşitlik ilkesi bakımından: İptali talep edilen maddenin idareye verdiği sınırsız takdir yetkisi, aynı durumda bulunan hayvanlar/köpekler arasında idare tarafından kayırma/ayrımcılık yapılmasına neden olabileceğinden; anılan madde, Anayasa'nın 10'uncu maddesinde yer alan eşitlik ilkesine de aykırıdır. İhtilaflı madde, aynı şekilde, önlem alınmasına ilişkin objektif esas ve usulleri öngörmemesi sebebiyle de yine eşitlik ilkesini ihlal etmektedir. Zira eşitlik ilkesinin ihlal edilip edilmediği hususunun tespiti, münferit olayda benzer kişi kategorileri arasında gerçekleştirilen ayrıma ilişkin bir "*haklı neden*"ın var olup olmadığına göre yapılır.

Anayasa Mahkemesi'nin ifade ettiği üzere; "[Eşitlik ilkesi] ile güdülen amaç, benzer koşullar içinde olan, özdeş nitelikte bulunan durumların yasalarca aynı işleme yuruk tutulmasını sağlamaktır." (Anayasa Mahkemesi'nin 13.04.1976 tarihli ve 1976/3 E.; 1976/3 K. sayılı Kararı). Yine AYM'ye göre; "Eşitlik ilkesinin amacı, aynı durumda bulunan

kişilerin yasalar karşısında aynı işleme bağlı tutulmalarını sağlamak, ayırım yapılmasını ve ayrıcalık tanınmasını önlemektir” (Anayasa Mahkemesi’nin 07.02.2006 tarihli ve 2006/11 E.; 2006/17 K. sayılı Kararı). Eşitlik ilkesinin ihlal edilip edilmediği hususunun tespitinde, somut olayda yapılan ayırımın haklı bir nedene dayanıp dayanmadığı noktası dikkate alınır: “Anayasa’nın 10. maddesinde öngörülen eşitlik, mutlak anlamda bir eşitlik olmayıp, ortada haklı nedenlerin bulunması halinde, farklı uygulamalara imkan veren bir ilkedir” (Anayasa Mahkemesi’nin 11.12.1986 tarihli ve 1985/11 E.; 1986/29 K. sayılı Kararı).

Ne var ki, iptali talep edilen maddenin idareye verdiği keyfi uygulamalara sebep olabilecek sınırsız takdir yetkisi, idare tarafından aynı durumda bulunan bazı hayvanların/köpeklerin öldürülmesine/ötanazisine; bazı hayvanlara/köpeklere barınakta barındırma tedbiri gibi farklı tedbirler uygulanmasına ilişkin haklı nedeni somutlaştırmaya elverişli değildir. Başka bir anlatımla, bakımevine alınan köpeklerden; insan ve hayvanların hayatı ve sağlığı için tehlike teşkil eden ve olumsuz davranışları kontrol edilemeyen, bulaşıcı veya tedavi edilemeyen hastalığı bulunan ya da sahiplenilmesi yasak olanlara 5996 sayılı Kanun’un 9’uncu maddesinin üçüncü fıkrasında belirtilen tedbir uygulanmasına yönelik usul ve esasların; yerel yönetimlerin sahipsiz köpeklere ilişkin yürüttüğü iş ve işlemlerde Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi kapsamında gerekli idari tedbirleri almasına yönelik usul ve esasların; öldürme ve ötanazi işlemine ilişkin esas ve usullerin tespitinin idareye bırakılması; aynı durumda bulunan hayvan/köpek kategorileri arasında haklı nedene dayanmayan ve keyfi muamele farklılıklarına yol açacaktır.

Bu nedenle anılan madde, Anayasa’nın 10’uncu maddesine aykırıdır. Bu noktada belirtmek gerekir ki yukarıda ihtilaflı ibarelerin ihtilaflı maddeye ilişkin uyum düzenlemesi olduğu ve bir fer’i hüküm teşkil ettiği açıklanmıştır. Bu kapsamda anılan 13’üncü maddeye yönelik yapılan Anayasa’ya aykırılık gerekçeleri, idari ve adli cezaları düzenleyen ihtilaflı ibarelere de sirayet etmiştir. Diğer bir deyişle suçtaki Anayasa’ya aykırılık, *mutatis mutandis* ceza bakımından da geçerlidir. O halde ihtilaflı madde ve ibareler, Anayasa’nın 10’uncu maddesine aykırıdır.

vi) Uluslararası anlaşmaların iç hukuka etkisi bakımından: Anayasa’nın 90’ıncı maddesine göre temel hak ve özgürlüklere ilişkin usulüne göre yürürlüğe konmuş uluslararası anlaşmalar, (kanunlara nazaran hakkı koruyucu, kullanımını genişletici hükümler barındırması kaydıyla) normlar hiyerarşisinde kanunun üstündedir. İptali talep edilen madde, hayvanların korunması bağlamında yaşam, çevre ve adil yargılanma haklarına ilişkin Avrupa Sözleşmeleri⁸⁴ ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 2, 6 ve 8’inci maddelerini, İnsan Hakları Evrensel Beyanname’sinin 3, 10 ve 25’inci maddelerini ve Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi’ni ihlal ettiğinden Anayasa’nın 90’ıncı maddesine de aykırıdır. (Unutulmamalıdır ki uluslararası hukuk; çevre hakkının korunması bakımından devletlerin taraf olmadığı

⁸⁴ “Türkiye hayvanların korunması konusunda oluşturulan;

- 125 No’lu Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesini 18 Kasım 1999 tarihinde imzalamış, 28 Kasım 2003 tarihinde ise onaylamıştır.
- 123 No’lu Deney ve Diğer Bilimsel Amaçlarla Kullanılan Omurgalıların Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi’ni 5 Eylül 1986 tarihinde imzalamıştır.
- 87 No’lu Yetiştirme Amaçlarıyla Muhafaza Edilen Hayvanların Korunması Hakkındaki Avrupa Sözleşmesi’ni 6 Haziran 2007 tarihinde imzalamıştır.
- 65 No’lu Hayvanların Uluslararası Taşıma Sırasında Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi ve 103 sayılı Ek Protokolüne sırasıyla 19 Aralık 1975 ve 19 Mayıs 1989 tarihlerinde onaylamıştır.
- 102 nolu Kesim Sırasında Hayvanların Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi, 17 Eylül 2007 tarihinde imzalamıştır.” T. C. Avrupa Birliği Bakanlığı, Hayvan Hakları, Hayvanların Korunması ve Refahı, Avrupa Birliği’nde Hayvanların Korunması ve Hayvan Refahı, Mart 2011, Ankara, s. 9.

antlaşmaların dahi onlar bakımından yükümlülük doğuracağı yönünde gelişmektedir.) Bu noktada belirtmek gerekir ki yukarıda ihtilaflı ibarelerin ihtilaflı maddeye ilişkin uyum düzenlemesi olduğu ve bir fer'i hüküm teşkil ettiği açıklanmıştır. Bu kapsamda anılan 13'üncü maddeye yönelik yapılan Anayasa'ya aykırılık gerekçeleri, idari ve adli cezaları düzenleyen ihtilaflı ibarelere de sirayet etmiştir. Diğer bir deyişle suçtaki Anayasa'ya aykırılık, *mutatis mutandis* ceza bakımından da geçerlidir. O halde ihtilaflı madde ve ibareler, Anayasa'nın 90'ıncı maddesine aykırıdır.

Buna ilave olarak belirtmek gerekir ki dünyada ekosantrik anlayışın egemen olması için çeşitli faaliyetler yürütülmektedir. Söz gelimi; Birleşmiş Milletler nezdinde Doğa Hakkı ve Doğa ile Uyumlu Yaşam İlkeleri kabul edilmekte doğayla uyum çalışmaları yürütülmektedir⁸⁵; ABD'de Nonhuman Rights Project kapsamında insan olmayan şeylerin haklarının güvence altına alınması için çalışmalar yürütülmektedir⁸⁶; Uluslararası Hayvan Hakları Kongreleri düzenlenmektedir⁸⁷; Uluslararası Cenevre Hayvan Hakları Mahkemesi kurulmuştur⁸⁸. Yine hayvan hakları çeşitli mahkeme kararlarına yansımaktadır: söz gelimi Avrupa Birliği Adalet Divanı bir kararında hayvan refahının temel hak ve özgürlükler karşısındaki konumu üzerine tartışmıştır (*Centraal Israëlitisch Consistorie van België and Others, Judgment of the Court (Grand Chamber), 17 December 2020, Case C-336/19*).

Son olarak belirtmek gerekir ki iptali talep edilen ibareler, kanun gerekçesinde de açıklandığı üzere iptali talep edilen maddenin uyum düzenlemesidir. Bu itibarla iptali talep edilen madde ile iptali talep edilen ibarelerin arasındaki ilişki asli hüküm-fer'i hüküm ilişkisidir. Asli hükmün iptal edilmesiyle birlikte fer'i hükmün uygulama imkanı kalmayacağı gibi; asli hükümdeki Anayasa'ya aykırılık, fer'i hükme de sirayet edecektir. Zira asli hüküm suçlara, fer'i hüküm adli ve idari cezalara ilişkindir.

Tüm bu nedenlerle 7527 sayılı Kanun'un 5'inci maddesi; 10'uncu maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 28'inci maddesinin birinci fıkrasının (ı) bendinde yer alan değiştirilen “dördüncü” ibaresi; 11'inci maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 28/A maddesinin ikinci fıkrasına “birinci” ibaresinden sonra gelmek üzere eklenen “; ikinci ve üçüncü” ibaresi, Anayasa'nın 2, 5, 7, 10, 17, 56, 63, 90, 123 ve 124'üncü maddelerine aykırıdır; anılan maddenin ve ibarelerin iptali gerekir.

8) 30.07.2024 tarihli ve 7527 sayılı Hayvanları Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 6'ncı maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 14'üncü maddesinin birinci fıkrasına eklenen bent ile 10'uncu maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 28'inci maddesinin birinci fıkrasının (j) bendinde yer alan değiştirilen “; (o) bendine aykırı davrananlara hayvan başına elli bin Türk lirası idarî para cezası.” ibaresinin Anayasa'ya aykırılığı

a) 7527 sayılı Kanun'un 6'ncı maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un “Yasaklar” kenar başlıklı 14'üncü maddesinin birinci fıkrasına bent eklenmiştir. Anılan bent, aşağıdaki şekildedir:

⁸⁵ <http://www.harmonywithnatureun.org/> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

⁸⁶ <https://www.nonhumanrights.org/about-us/> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

⁸⁷ Söz gelimi: <https://www.gedik.edu.tr/hukuk-fakultesi-haberler-duyurular/uluslarararasi-hayvan-haklari-kongresi-gerceklestirildi> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

⁸⁸ <https://uia.org/s/or/en/1100046458> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

“o) Yerel yönetimler adına toplanan sahipsiz hayvanları bakımevi dışında bir yere terk etmek veya bakımevinde barındırılan köpekleri bakımevi dışında bir yere bırakmak.”

Ancak 7527 sayılı Kanun’un 6’ncı maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un 14’üncü maddesinin birinci fıkrasına eklenen bent, Anayasa’ya aykırıdır.

b) 7527 sayılı Kanun’un 10’uncu maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un “*İdarî para cezaları*” kenar başlıklı 28’inci maddesinin birinci fıkrasının (j) bendinde yer alan “*idarî para cezası.*” ibaresi “; (o) bendine aykırı davrananlara hayvan başına elli bin Türk lirası idarî para cezası.” şeklinde değiştirilmiştir. Anılan bendin değişiklikten sonraki hali aşağıdaki şekildedir:

“j) 14 üncü maddenin birinci fıkrasının (a), (b), (e), (g), (h), (ı) ve (k) bentlerine aykırı davrananlara hayvan başına bin beş yüz Türk lirası; (f) ve (l) bentlerine aykırı davrananlara hayvan başına on bir bin Türk lirası; (d) bendine aykırı davrananlara iki bin Türk lirası; (n) bendine aykırı davrananlara hayvan başına altmış bin Türk lirası; (o) bendine aykırı davrananlara hayvan başına elli bin Türk lirası idarî para cezası.”

Ancak 7527 sayılı Kanun’un 10’uncu maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un 28’inci maddesinin birinci fıkrasının (j) bendinde yer alan değiştirilen “; (o) bendine aykırı davrananlara hayvan başına elli bin Türk lirası idarî para cezası.” ibaresi, Anayasa’ya aykırıdır.

Açıklamalara geçmeden önce belirtmek gerekir ki iptali talep edilen ibare, iptali talep edilen bendin fer’i hükmüdür. Zira iptali talep edilen bent, yasağı belirtmekte; iptali talep edilen ibare ise bu yasağa aykırı davranıldığı takdirde cezayı tayin etmektedir. Bu itibarla iptali talep edilen bent ile iptali talep edilen ibarenin arasındaki ilişki, asli hüküm-fer’i hüküm ilişkisidir. Asli hükmün iptal edilmesiyle, birlikte fer’i hükmün uygulama imkanı kalmayacağı gibi; asli hükümdeki Anayasa’ya aykırılık, fer’i hükme de sirayet edecektir. Zira asli hüküm suça, fer’i hüküm idari cezaya ilişkindir.

i) Kamu yararı, Devletin temel amaç ve görevleri, yaşam hakkı, çevre hakkı, tabiat varlıklarının korunması ve hayvan hakları bakımından: Her ne kadar (sözelimi İsviçre Federal Anayasası’nın “*Hayvanları Koruma*” başlıklı 80’inci maddesinde⁸⁹ yahut Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası’nın “*Yaşamın ve hayvanların doğal temellerinin korunması*” başlıklı 20a maddesinde⁹⁰ olduğu gibi) hayvanlar, Anayasa’da *sui generis* hak öznesi olarak konumlandırılmasa ve hayvan tanımı yapılmassa da, yine Anayasa’nın lafzında (sözelimi Anayasa’nın 45 ve 169’uncu maddelerinde) insan - merkezci bir perspektifle ve araçsal bakış açısıyla “*hayvancılık, hayvansal*” gibi sözcükler kullanılmak suretiyle türevsel bir terminoloji benimsense de; çevre hakkının himaye ettiği flora, fauna ve homo sapiens (biri diğerinden daha az önemli olmayan tüm canlılar) arasındaki ekolojik ilişki bağlamında hayvanların onura, hakka sahip olduğuna ve habitatlarında hayvan refahını temin etmek, onları korumak adına Devletin birtakım yükümlülükleri bulunduğu yönelik anayasal yorum yapmak mümkündür. Nitekim çevre hakkına dayanan çevre hukuku, “*her şeyden önce “doğal ortamlar”ı koruma altına alma işlevine sahiptir. Bu nedenle doğa hukuku veya doğayı koruma hukuku, ilk boyutu olarak belirtilebilir. Doğa hukuku, hayvan türlerinin*

⁸⁹ <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/fr> (Erişim Tarihi: 05.08.2024)

⁹⁰ https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html (Erişim Tarihi: 11.08.2024)

*korunması, doğal türlerin korunması ile seyrek ve hassas doğal türlerin muhafazasını kapsamına alır.*⁹¹

Yine, Anayasa'nın 17'nci maddesinde temelini bulan manevi varlığını geliştirme hakkı ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8 ve Anayasa'nın 56'ncı maddelerinde hüküm altına alınan çevre hakkı birlikte ele alındığında ortaya çıkacağı üzere; herkesin sağlıklı, dengeli ve yaşanılabilir, planlı bir çevrede yaşama hakkı vardır. Anılan maddeler ve Anayasa'nın 5'nci maddesi gereğince Devlet, sağlıklı, dengeli ve yaşanılabilir, planlı bir çevrede yaşama hakkının standardının sağlanması için gerekli tedbirleri almalıdır. Türkiye'nin de taraf olduğu 1966 tarihli Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme m.12/1-b, sağlık hakkının bir unsuru olarak ve dolaylı şekilde sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına atıf yapmaktadır. 1972 Stockholm Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevre Konferansı Bildirgesi'nin 2'nci maddesine göre: *“İnsan çevresinin korunması ve geliştirilmesi dünyamızın her yerinde insanların refahını ve kalkınmasını etkileyen önemli bir konu, bütün insanların özlemi ve bütün hükümetlerin görevidir”*. 1992'de Rio de Janeiro'da ilan edilen Rio Bildirgesi'nin 1'inci maddesi uyarınca: *“İnsanların, tabiatla uyum içinde, sağlıklı ve üretken bir yaşam hakları vardır”*. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de içtihatlarında devletin, bireyin sağlıklı ve güvenli bir çevrede yaşamasını sağlamak için gerekli önlemleri almaya dair kesin bir yükümlülüğü olduğunu vurgulamaktadır. Nitekim Mahkeme'ye göre; *“Tabiatla ormanların ve daha genel olarak çevrenin korunması, savunulması kamuoyunda ve bunun sonucunda da kamu makamlarında devamlı ve güçlü bir ilgi doğuran bir değer oluşturmaktadır. Ekonomik gereklilikler ve hatta mülkiyet hakkı gibi bazı temel haklara, özellikle de devlet bu konuda yasa yaptığında, çevrenin korunmasına ilişkin düşünceler karşısında, öncelik verilmemelidir”* (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 08.07.2008 tarihli ve 1411/03 Başvuru No'lu, Turgut ve diğerleri/Türkiye Kararı, § 90).

Ayrıca Anayasa, 63'üncü maddesiyle de Devlete tabiat varlıklarını ve değerlerini koruma yükümlülüğü yüklemiştir.

Buna ilave olarak Anayasa Mahkemesi'ne göre de *“Hayvanlar varlıkları itibarıyla sağlıklı ve dengeli bir çevrenin unsurlarındandır.”* (Anayasa Mahkemesi'nin 24.03.2022 tarihli ve 2021/97 E.; 2022/36 K. sayılı Kararı). Anayasa Mahkemesi'nin bahsi geçen kararına dönemin başkanı Sayın Zühtü Arslan tarafından yazılan karşıoy gerekçesinin bir bölümü aşağıdadır:

“... ”

2. Anayasa'nın 56. maddesine göre *“Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.”* Anayasa'nın yapımı sürecinde Danışma Meclisi tarafından *“Sağlık hizmetleri”* kenar başlıklı maddeden ayrı olarak *“Çevrenin korunması”* kenar başlıklı bir madde önerilmiş, bu maddede devletin *“tabii çevreyi koruyucu”* tedbirler alacağı öngörülmüştü. Buna karşılık Milli Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonu iki maddeyi birleştirmiş, gerekçesinde de *“sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama[nın], sosyal bir hak haline dönüştürülmüş”* olduğunu vurgulamıştır.

3. Kuşkusuz hayvanlar, içinde yaşadığımız *“tabii çevre”*nin vazgeçilmez unsurudur. Nitekim Mahkememiz çoğunluğu da hayvanların *“varlıkları itibarıyla sağlıklı ve dengeli bir*

⁹¹ Kaboğlu, İbrahim Özden, Çevre Hakkı, Cep Üniversitesi, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İletişim Yay., 1995, s. 42.

çevrenin unsurları” (§ 23) olduğunu belirterek kuralı Anayasa’nın 56. maddesi yönünden de incelemiştir.

4. Bu bağlamda hayvanların korunmasına yönelik yasal düzenlemelerin anayasal dayanağının olduğu açıktır. Bireylerin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkının etkili bir şekilde korunması, “sağlıklı ve dengeli çevre”nin zorunlu unsurları olan hayvanların korunmasını gerektirmektedir. Zira hayvanların korunmadığı bir çevrenin sağlıklı ve dengeli olarak nitelendirilmesi, dolayısıyla insanların böyle bir çevrede yaşama hakkının korunduğu söylenemez.

5. Hayvanların korunması zorunluluğunu insanın sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkının korunmasına dayandıran görüş, hayvanlara yönelik “araçsal” bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Bu araçsal yaklaşımın ulusal ve ulusalüstü yargı organlarına hâkim olduğu bilinmektedir. Sözgelimi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bir hayvan hakları aktivistinin “Matthis Pan” isimli şempanze adına yaptığı başvuruyu kişi bakımından yetkisizlik (ratione personae) nedeniyle kabul edilemez bulmuştur (Stibbe/Avusturya, B.No: 26188/08, 22/01/2010).

6. Buna karşılık hayvanların bir “araç” ya da “nesne” değil “amaç” olarak birtakım hakların öznesi oldukları görüşü istisnai olarak kabul edilmiştir. Özellikle bazı Latin Amerika ülkelerinde hayvanların hakların “özne”si kabul edildiklerine dair yargı kararlarına rastlanmaktadır. Bu kapsamda Ekvador Anayasa Mahkemesi, yakın tarihli bir kararında “Estrellita” adındaki maymunun 18 yıldır yanında yaşadığı davacının evinden alınıp bir hayvanat bahçesine götürülmesinden kısa bir süre sonra ölmesi üzerine başlayan yargısal süreçte maymunun yaşam hakkının ihlaline hükmetmiştir.

7. Ekvador Anayasa Mahkemesi söz konusu kararında hayvanların hakların öznesi olduğunu ve hayvan haklarının -kendine has özellikleriyle- Ekvador Anayasasının 71. maddesinde güvence altına alınan “Doğa haklarının spesifik bir boyutunu oluşturduğu”nu belirtmiştir. Diğer yandan Mahkeme aynı anayasa hükmünün hayvanların korunması amacıyla her bireye, tüzel kişiliğe ya da topluluğa, “Doğa adına”, hukuki süreç başlatma ve kamu otoritelerine başvurma hakkı tanıdığını vurgulamıştır (bkz. “Estrellita Monkey” Case, No. 253-20-JH/22, 27/01/2022, <https://animal.law.harvard.edu/wp-content/uploads/Final-judgment-Estrellita-w-Translation-Certification.pdf>, §§ 91, 161).

8. Ülkemizdeki anayasal duruma döndüğümüzde, Anayasa’nın gerek 56. maddesinin, gerekse de tabiat varlıklarının korunmasını güvence altına alan 63. maddesinin, “tabii çevre”nin korunması ve geliştirilmesi gerektiğini özellikle vurguladıkları belirtilmelidir. Bunun dolaylı da olsa bir “çevre hakkı”nın varlığına işaret ettiği, bu kapsamda da hayvanların ve haklarının korunması gerektiği söylenebilir.

9. Doğal çevrenin korunması ve geliştirilmesi görevi, anayasal düzeyde “hak öznesi” olup olmadıklarından bağımsız olarak, hayvanların korunması yükümlülüğünü beraberinde getirmektedir. Kuşkusuz hayvanların korunması onlarla aynı dünyayı ve çevreyi paylaşan insanlara, topluma ve onun örgütlü hali olan devlete düşen önemli bir ödevdir. Hayvanların korunması bakımından devletin negatif yükümlülüğü kamu gücü kullananların hayvanlara hukuka aykırı şekilde davranmaktan kaçınmasını, pozitif yükümlülüğü ise bir yandan bu tür davranışları önlemek için gerekli tedbirleri almayı diğer yandan da hayvanlara karşı suç işleyenleri etkili şekilde cezalandırmayı gerektirmektedir.

...

15. Halbuki sadece sahipli hayvanı öldüren, işe yaramayacak hâle getiren veya değerinin azalmasına neden olan kişilerin cezalandırılmasını düzenleyen Türk Ceza Kanunu'nun 151. maddesinin (2) numaralı fıkrası 7332 sayılı Kanun'un 17. maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır. "Mala zarar verme" başlığı altında yer alan söz konusu düzenlemenin ilga edilmesi, hayvanları "mal" olarak değil, "can" olarak gören yaklaşımla uyumludur. Buna karşılık soruşturma başlatılmasına ilişkin olarak sahipli/sahipsiz hayvan ayrımı yapılmasını aynı yaklaşımla telif etmek mümkün değildir.

16. Esasen hayvanlara yönelik suç teşkil eden eylemlerin asıl ve doğrudan mağduru bu eyleme muhatap olan hayvanlardır. Hayvanlar hissedebilen ve bu anlamda acı çekebilen varlıklardır. Nitekim yaklaşık iki yüz yıl önce Jeremy Bentham'ın belirttiği gibi, hayvanlara muamele konusunda sorulması gereken soru ne "aklediyorlar mı?" ne de "konuşabiliyorlar mı?" olmalı; doğru soru "acı çekebiliyorlar mı?" olmalıdır (J. Bentham, An Introduction to The Principles of Morals and Legislation, Hafner Press, 1948, Chapter XVII, § 1, No. IV, dipnot 1, s. 311).

17. Acı çekebilen varlıklar olduklarında şüphe olmayan hayvanların hukuk tarafından etkili şekilde korunmaları gerektiği izahtan varestedir. Diğer yandan hayvanların aynı zamanda ekonomik değeri olduğu, dolayısıyla onların haksız yere öldürülmesi ya da yaralanması durumunda sahibinin de "mağdur" olacağı yönündeki anlayış da dava konusu kuralı haklılaştırmak için yeterli değildir. Sahipli hayvana yönelik haksız eylemin "mağdur"u olarak hayvanın sahibinin şikayetiyle de soruşturmanın başlatılması anlaşılabilir. Bununla birlikte sahibi tarafından "sahipli" hayvana ve herhangi bir kişi tarafından "sahipsiz" hayvana yönelik hukuka aykırı eylemin mağduru da aynı zamanda sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olan herkestir. Dolayısıyla hayvanlara karşı işlenen suçlarda mağdurların şikayetleri esas alınacaksa herkesin doğrudan savcılığa şikâyetle bulunabilmesi gerekirdi.

18. Yukarıda belirtildiği gibi sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkı, hayvanların etkili şekilde korunması amacıyla bir yandan devlete negatif ve pozitif yükümlülükler diğer yandan topluma ve onu oluşturan bireylere ahlaki ve hukuki görevler yüklemektedir. Arthur Schopenhauer ahlakın temellerini açıklarken hayvanlara merhametin karakter güzelliğiyle yakından ilgili olduğunu, bu anlamda yaşayan canlılara vahşice davrananların "iyi insan" olamayacağını belirtmiştir (A. Schopenhauer, The Basis of Morality, trans. A.B. Bullock, London: Swan Sonnenschein & Co. Ltd., 1903, s. 223).

25. Belirtmek gerekir ki, hayvanların anayasal ve yasal düzeyde korunmasına dair tartışmalar dünyanın her yerinde olduğu gibi bizde de devam etmektedir. Esasen bu, aynı çevreyi paylaştığımız ve onun doğal unsuru olan hayvanlara bakışın şekillendirdiği sürekli bir tartışmadır. Nitekim geçen yüzyılın en etkili düşünürlerinden Jacques Derrida "hayvan meselesi"ni sürekli ilgilenilmesi gereken bir konu olarak görmüştür (J. Derrida, The Beast and the Sovereign, Vol. I, trans. G. Bennington, Chicago: The University of Chicago Press, 2009, s. 20).

27. Hayvanların korunmasına yönelik yasal düzenlemelerin bilhassa devletin pozitif yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlayacak nitelikte olması gerekir. Bu anlamda hayvanlara karşı suçların etkili şekilde soruşturulması ve kovuşturulmasını engelleyen dava konusu kuralın Anayasa'ya aykırı olduğundan iptal edilmesi gerektiği kanaatindeyim."

Anayasa Mahkemesi bir bireysel başvuru kararında şu hususlara yer vermiştir (22.02.2017 tarihli ve 2014/4711 Başvuru No'lu Hint Aseel Hayvanları Koruma ve Geliştirme Derneği ve Hikmet Neğüç Başvurusu):

“48. Hayvanların ahlaki statüsü konusundaki tartışmaların uzun bir geçmişi bulunmakla birlikte bu konuda tam bir uzlaşa sağlanamamıştır. Hayvanlara “iyi” davranmak gereği, herkesin üzerinde anlaştığı ahlak kurallarından biridir. Zira pek çok hayvan türünün tıpkı insanoğlu gibi hissetme yetisine sahip olduğu bilinmektedir. Hayvanların pek çok çıkarı olabilir ancak hissetme yetisine sahip oldukları sürece en azından acı ve ızdıraptan kaçınmanın çıkarlarına olduğunun kabul edilmesi gerekir. Bu düşünce normatif hayvan hakları hukukunun temelini oluşturan ve kökleri 19. yüzyıla dayanan “insanca muamele ilkesi”nde ifadesini bulur. Bu ilke insanın çıkarlarının hayvanın çıkarlarına tercih edilebileceği ama bunun ancak zorunlu hâllerde yapılabileceği, dolayısıyla hayvanlara gereksiz yere acı çektirilmemesi gereğine işaret eder. Hayvanların ahlaki statüsünün varlığına ve niteliğine iliskintartışmalar her geçen gün daha da yoğunlaşmaktadır. Buna karşın kendisine karşı güçlü itirazlar ileri sürülse de çağdaş demokrasilerde kabul edilen insanca muamele ilkesi sadece ahlaki değil aynı zamanda hukuki bir kuraldır. Nitekim hayvanları koruma yasaları hayvanların “gereksiz” yere acı çektirilmesini yasaklar.”

Devletin aldığı, insanların sağlıklı, dengeli, yaşanabilir, planlı bir çevrede yaşamasını, tabiat varlıklarının korunmasını sağlayan tedbirlerden biri de hayvan hakları ve çevre hukuku mevzuatıyla öngörülen hayvanların etkin bir şekilde korunmasıdır. Bunun içindir ki 5199 sayılı Kanun’un 7527 sayılı Kanunla değiştirilmeden önceki hali, hayvanların yerinde/doğal ortamında yaşatılmasını birinci amaç kabul ederek birtakım kurallar getirmiştir. Sağlıklı ve dengeli çevrenin üç ana ayağından birisini oluşturan hayvanların yerinde yaşatılmadığı ve (yerel yönetimler adına toplanan sahipsiz hayvanları bakımevi dışında bir yere terk etmenin veya bakımevinde barındırılan köpekleri bakımevi dışında bir yere bırakmanın yasaklanması ve her biri başına elli bin Türk lirası idari para cezası tayin edilmesi suretiyle) bakımevlerinde hapsedilmesine (ve dahası öldürülmesine) neden olunan bir ortamda, Anayasa’nın 56 ve 63’üncü maddelerine saygı gösterildiği söylenemez.

O halde hem canlılar arasında tür bazlı ayırım yapmaksızın hayvanların onura sahip *sui generis* hukuki varlık olduğunun anayasal yorumla kabulü halinde hem de insan türü tarafından temin edilmesi talep edilen çevre hakkı bağlamında sağlıklı ve dengeli bir çevrenin oluşturulması bakımından hayvanların zorunlu ve ikame edilemez rolü gözetildiğinde; Devlet, hayvanların korunmasına ve refahının sağlanmasına yönelik yükümlülüklerle sahiptir. Ancak kanun koyucu, iptali talep edilen bent ve ibareyle topla, kısırlaştır, aşıla, rehabilite et ve yaşam alanına bırak metodunu terk ederek; büyük hayvan hapishanelerinin kurulmasının önünü açmıştır. Halbuki maddi ve tıbbi koşullar, hayvanların uzun süre hayvan bakımevlerinde tutulmalarına cevaz vermemektedir. Başka bir anlatımla 5199 sayılı Kanun’un 14 ve 28’inci maddelerinde ekleme ve değişiklik yapılarak (yerel yönetimler adına toplanan sahipsiz hayvanları bakımevi dışında bir yere terk etmenin veya bakımevinde barındırılan köpekleri bakımevi dışında bir yere bırakmanın yasaklanması ve her biri başına elli bin Türk lirası idari para cezası tayin edilmesi suretiyle); hayvanların (rehabilite edildikten sonra) bulundukları/toplandıkları ortamda-yerinde özgürce yaşam hakkını hiçe saymış; anılan yükümlülüğüne aykırı davranmış, hayvanların koruma alanının kapsamını aşırı ölçüde daraltmıştır. Söz konusu hayvanlar/köpekler, sağlıklı yaşamlarına kavuştuğu takdirde doğal ortamlarına bırakılamayacak ve barınakta kalmaya devam edecektir. Bu yasak ve ceza hükmü nedeniyle; barınaklarda yeterli kapasite olmadığı için yeni yer açmak üzere; söz konusu

köpekler ve hayvanların bir kısmı, itlaf edilmek zorunda kalınacaktır. Yerel yönetimler, yüklü miktarda idari para cezası ödeme ile hayvanları katletme opsiyonları arasında sıkışacaktır.

İhtilaflı kurallar, bu açıdan, hayvanların/köpeklerin toplanıp rehabilite edilmek, kısırlaştırmak, aşılama amacıyla belirli bir süre için hayvan bakımevlerinde kalmalarına yönelik düzenlemelerden beklenen kamusal faydayı ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenlerle iptali talep edilen bent ve ibare, Anayasa'nın 5, 17, 56 ve 63'üncü maddelerini ihlal etmektedir.

Buna ilave olarak Anayasa'nın 2'nci maddesindeki hukuk devleti ilkesi gereğince, yasama işlemlerinin kişisel yararları değil kamu yararını gerçekleştirmek amacıyla yapılması zorunludur (*Anayasa Mahkemesi'nin 17.06.2015 tarihli 2014/179 E.; 2015/54 K. sayılı Kararı*). Ancak iptali talep edilen bent ve ibareyle topla, kısırlaştır, aşılama, rehabilite et ve yaşam alanına bırak metodu terk edilerek; 5199 sayılı Kanun'un bahsi geçen maddelerinde (md. 14, 28) yapılan ekleme ve değişikliklerle hayvanların uzun sürelerle bakımevlerinde tutulmasının ve akabinde öldürülmesinin önü açılarak; 5199 sayılı Kanun'un adından menkul hayvanları koruma amacı gerçekleştirilemeyecektir. Gerçekten de; ihtilaflı kurallar, hayvanları korumaya yönelik hayvan bakımevi kurma şeklindeki özel tedbirlerin (*ratio legis*)'ini oluşturan kamusal yarar hedefi bakımından) büyük ölçüde etkisiz hale gelmelerine yol açacaktır. İptali talep edilen bent ve ibareyle yerel yönetimler adına toplanan sahipsiz hayvanları bakımevi dışında bir yere terk etmenin veya bakımevinde barındırılan köpekleri bakımevi dışında bir yere bırakmanın yasaklanmasının ve her biri başına elli bin Türk lirası idari para cezası tayin edilmesinin gerekliliğine ilişkin hiçbir meşru ve haklı neden bulunmadığı gibi, bu ihtilaflı kurallar, 5199 sayılı Kanun'un hayvan bakımevi kurulmasına yönelik maddelerinin sıklıkla göstermelik ve uygulaması olmayan hükümlere indirgenmesine sebebiyet verecektir. 5199 sayılı Kanun'un hayvanların korunmasına yönelik başlığı ile yerel yönetimler adına toplanan sahipsiz hayvanları bakımevi dışında bir yere terk etmenin veya bakımevinde barındırılan köpekleri bakımevi dışında bir yere bırakmanın yasaklanması ve her biri başına elli bin Türk lirası idari para cezası tayin edilmesi arasında aşık bir tezat vardır. Zira bahsi geçen yasak ve idari para cezası ile barınaklardaki kapasite azlığı ve sokak hayvanı sayısının yoğunluğu birlikte düşünüldüğünde; yeni gelenlere yer açmak için eskilerin bir kısmı öldürülecektir/ötanaziye tabi tutulacaktır. Oysa çelişki yokluğu ve normatif tutarlılık, hukuki güvenlik alt ilkesini de içeren hukuk devleti ilkesinin asgari bir gereğidir. Bu nedenle ihtilaflı kurallar, Anayasa'nın hukuk devleti ilkesine, 2'nci maddesine aykırıdır.

Başka bir anlatımla insanlığın nüfusunun artışı ile yerleşim alanlarının yeryüzünde yaygınlaşması, hayvanlara yaşam alanı bırakmayacak kadar ileri noktalara doğru gitmektedir. İnsanların kendini ilk dereceye konumlandırarak kaynakları keyfi biçimde tüketmesi, doğal dengeyi bozmuştur. Bu durum doğada insan kadar özne olan hayvanları ikincillığe itmiştir. Bu vahşi koşullarda artık hayvanlar, özne olmaktan çıkmış insanların yıkıcı bir biçimde müdahale ettiği ekosistemde onların korunmasına muhtaç hale gelmiştir. Ne yazık ki bu bağlamda 5199 sayılı Kanun da Hayvan Hakları Kanunu olarak adlandırılmamış; Hayvanları Koruma Kanunu olarak adlandırılmıştır. Ancak iptali talep edilen bent ve ibare, bu vahim durumun da gerisine düşmektedir. Devletin bahsi geçen Kanunla kendine yüklenen hayvanları koruma yükümlülüğünü yerine getirememesine yol açacak biçimde; iptali talep edilen bent ve ibareyle değişiklik ve ekleme yapılmaktadır. 5199 sayılı Kanun'un hayvanları koruyucu hükümlerinin hiç uygulanmamasından yahut gereği gibi uygulanmamasından doğan sorunların hayvan hakları temelli, sürdürülebilir, etkin, etik çözümü yerine; yerel yönetimler adına toplanan sahipsiz hayvanları bakımevi dışında bir yere terk etmek veya bakımevinde barındırılan köpekleri bakımevi dışında bir yere bırakmak yasaklanmakla ve her biri başına

elli bin Türk lirası idari para cezası tayin edilmekle (dolayısıyla yerel yönetimleri hayvanları itlaf etme yahut yüksek miktarda idari para cezaları ödemek arasında bırakmakla); hayvanların özgürce yerinde yaşam hakkını dahi ortadan kaldıran, hayvana saygı duymayan, hayvanı nesneleştiren hükümler öngörülmektedir.

Diğer bir söyleyişle gerçek ve tüzel kişilerin hatalı uygulamalarının (*Söz gelimi gerekçe metnine yansıtılan bilgiye göre 2004'ten bu yana yapılan kısırlaştırma oranları 2019 yılına kadar düşük, 2019 yılından sonra yüksek seyretmektedir.*), denetimsizliğin sorumluluğu; bahsi geçen Kanun'un 14 ve 28'inci maddelerinde değişiklik ve ekleme yapılarak; idari para cezası ödemeyi tercih etmeyen yerel yönetimlerce sokakta yaşayan tüm hayvanların barınaklarda toplanması ve akabinde öldürülmesi öngörülmek suretiyle; hayvanların üzerine bırakılmaktadır. Bu noktada belirtmek gerekir ki hayvan bakımevi sayısının ve kapasitesinin yetersizliği, hayvanların/köpeklerin sağlıksız koşullarda bir arada yaşamasına sebep olacaktır. Halbuki Dünya Hayvan Hakları Örgütü, bugün 100'üncü yaşında hayvanların sağlığının korunması ve refahının artırılması yönünde geline gelişmişliği dünya kamuoyuna duyururken⁹²; ülkemizin mevcut kazanımları geri götürücü politikalar izlemesi, uluslararası arenada da sorumluluğumuzu doğuracak niteliktedir. Ne var ki 132 sıra sayılı ve Ekim 2019 tarihli Hayvanların Haklarının Korunması ile Hayvanlara Eziyet ve Kötü Muamelelerin Önlenmesi İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, hayvanların yaşatılmasına yönelik sorumluluğu ve hayvanları önceleyen bir anlayışı kanun koyucuya sunmuştur. Bu anlayışa rağmen iptali talep edilen bent ve ibare; yerel yönetimler adına toplanan sahipsiz hayvanları bakımevi dışında bir yere terk etmenin veya bakımevinde barındırılan köpekleri bakımevi dışında bir yere bırakmanın yasaklanmasını ve her biri başına elli bin Türk lirası idari para cezası tayin edilmesini öngördüğünden; bu yasak ve ceza hükmü, nihayetinde hayvanların barınaklara hapsedilmesi yahut öldürülmesi sonucunu doğuracaktır. Halbuki Raporda barınaklarla ilgili olarak şu ifadeler yer verilmiştir (s. 21):

“Belediyelerin birçok güzel uygulaması yanında, konuya yeterince hassasiyeti olmayan personelin görev yapması sıklıkla kamuoyunda tartışma konusu olmaktadır. Barınak, bakımevi ve hayvan hastanesine sahip olan yerel yönetimlerin, bu barınak ve bakım evlerinde hayvanlar için sundukları hizmetin niteliği ve kalitesi üzerinde de önemle durulmalıdır. Barınaklar ne yazık ki hayvanlar için genelde uygun olmayan koşullarda faaliyet göstermekte ve buralarda tutulan hayvanların sağlık, beslenme, temizlik ve hayvan haklarına uygun fiziksel ortamda yaşama hakları da sıklıkla ihlal edilmektedir. Barınakların maddi ve fiziksel imkânlarının ve personel sayısının yetersizliği, personelin hayvan hakları konusundaki bilgi eksikliği, birçok barınakta veteriner hekim olmaması, yine barınaklardaki koşulları kötüleştirebilmektedir.”

Yine Hayvan Hakları Federasyonunun (HAYTAP) “Bir Bakımevi Nasıl Olmalı?” Konulu Raporu bulunmaktadır.⁹³ Benzer doğrultuda geçici hayvan bakımevlerine yönelik bilimsel çalışmalar yapılmıştır.⁹⁴ Ancak mevcut bakımevleri, bu Raporun çok gerisindedir. O nedenle söz konusu yasak ve ceza hükmü nedeniyle; itlaf edilmeyen hayvanlar/köpekler, sağlıksız koşullarda barınaklara hapsedilecektir.

⁹² <https://www.woah.org/en/article/100-years-of-championing-animal-health-and-welfare/> (Erişim Tarihi: 05.08.2024).

⁹³ <https://www.haytap.org/flipbook/mobile/index.html#p=1> (Erişim Tarihi: 05.08.2024).

⁹⁴ Çağlar, Evren, Arıca, Filiz, Geçici Hayvan Bakımevleri İçin Hata Türleri ve Etkileri Analizi (FMEA) Örneği, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3182861> (Erişim Tarihi: 10.08.2024).

Öte yandan kanun koyucu, topla, kısırlaştır, aşıla, rehabilite et ve yaşam alanına bırak metodunu terk ederken ve 5199 sayılı Kanun'un bahsi geçen maddelerinde (md. 14, 28) yapılan ekleme ve değişikliklerle yerel yönetimler adına toplanan sahipsiz hayvanları bakımevi dışında bir yere terk etmeyi veya bakımevinde barındırılan köpekleri bakımevi dışında bir yere bırakmayı yasaklarken ve her biri başına elli bin Türk lirası idari para cezası tayin ederken (dolayısıyla yerel yönetimleri hayvanları itlaf etmek yahut yüksek miktarda idari para cezaları ödemek arasında bırakırken); nesnel, somut, net, açık ve anlaşılabilir bir gerekçe ortaya koymamıştır. Hayvan bakımevlerinin bu talebi karşılayıp karşılayamayacağı; yerel yönetimlerin finansal olanakları, etki analizi ile bilimselleştirilmemiştir. Kanunun yapım sürecinde ilgili meslek odalarının, ilgili kurum ve kuruluşların, hayvan hakları derneklerinin görüşleri alınmamış; bir müzakere süreci yürütülmemiştir. Topla, kısırlaştır, aşıla, rehabilite et ve yaşam alanına bırak metodu terk edilirken; popülasyonunun kontrol altına alınmasında kullanılacak yöntemlerin seçiminde (barınağa hapsetme, hapsedil(e)mediği takdirde idari para cezası ile cezalandırma ve akabinde öldürmenin); karşılaştırmalı hukuk perspektifiyle (söz gelimi İngiltere, Amerika, Almanya ve Kanada'daki düzenlemeler) son çare olup olmadığı temellendirilmemiştir. Hayvanların bakımevlerinde toplanmasının yükümlülüğünün merkezi ve yerel yönetimler (ve dahi sivil toplum kuruluşları) arasında hakkaniyete uygun biçimde paylaştırılmasına yönelik kural öngörülmemiştir.

Başka bir anlatımla Lon L. Fuller, kanun koyucunun bir kural koyarken dikkat etmesi gereken noktaları sıralamıştır. Yasa koymanın iç ahlakı olarak nitelendirilen ilkelerin altıncısına göre kurallar yapılması imkansız olanı gerektirmemelidir.⁹⁵ Bu ilke aynı zamanda hukuk devleti ilkesinin bir gereğidir. Ancak kanun koyucu, anılan 14'üncü maddede yapılan eklemeye yerel yönetimler adına toplanan sahipsiz hayvanları bakımevi dışında bir yere terk etmeyi veya bakımevinde barındırılan köpekleri bakımevi dışında bir yere bırakmayı yasaklamış; anılan 28'inci maddede yapılan değişiklikle bu hükme aykırılık halinde her bir hayvan başına elli bin Türk lirası idari para cezasını öngörmüştür. Diğer bir deyişle hayvanların hayvan bakımevlerine kapatılmalarına yahut (kapatılmadıkları takdirde yüksek miktarda idari para cezası alacakları için ve barınaklarda tüm hayvanları barındırabilecek kapasite olmadığı için) öldürülmelerine imkan veren hükümler ihdas edilmiştir. Bu kurallar, muhataplarına yapılması imkansız olanı gerektirmektedir. Şöyle ki; ülkemizde halihazırda kaç hayvan bakımevi bulunduğu; bunlardan kaçının yem-hijyen-yer-sağlıklı ortam vs. sorununa sahip olduğu; sokakta yaşayan hayvanların sayısı; mevcut bakımevlerinin mevcut hayvanların barındırılmasına yönelik ihtiyacın ne kadarını karşılayacağı; karşılanmayan kısmın ne kadar sürede karşılanabileceği; gerekli nakdi tutarın ne kadar olacağı; tüm hayvanların hayvan bakımevlerine alınması halinde kısa, orta ve uzun vadede bakım masraflarının toplamı; bakımevinde istihdam edilecek personelin niteliği ve sayısı; bu sorumluluğun merkezi yönetimler ile yerel yönetimler arasında orantılı biçimde nasıl dağıtılacağı; hayvanların uzun sürelerle bakımevlerinde tutulması halinde hayvanların fiziksel ve ruhsal sağlığının bu durumdan nasıl etkileneceği kanun koyucu tarafından açık, net, nesnel ve somut verilerle gerekçelendirilmemiştir.

Söz gelimi Türk Veteriner Hekimleri Birliği açıklamalarında şu hususlara yer vermektedir:

“Kanun teklifine göre toplanıp rehabilite edilen hayvanların yerine bırakılması yasaklanmaktadır. Ancak hayvan sayısı teklifte belirtildiği gibi 4 milyon olarak kabul edilirse,

⁹⁵ Wibren van der Burg, Lon. L. Fuller'dan Yasa Koyuculara Dersler, Çev.: E. İrem Akı, Hukuk Kuramı, C. 1, S. 3, Mayıs-Haziran 2014, ss. 55-64.

mevcut barınak kapasitesi ihtiyaç duyulanan yalnızca %3'ünü (105 bin / 4 milyon) karşılamaktadır. Bu durumda toplanan hayvanlara ne olacağı sorusu kaygı yaratmaktadır. Kanun teklifinde belediyelere bakımevi yapması için 2028 yılına kadar süre verildiğine göre mevcut durumda bakımevi olmayan belediye yöneticileri “öldürmek veya hapis cezası” arasında tercih yapmak zorunda kalacaktır.”⁹⁶

Buna ilave olarak sahipsiz hayvan popülasyonunun kontrol altına alınmasında kullanılacak yöntemlerden topla, kısırlaştır, aşıla, rehabilite et ve yaşam alanına bırak metodunun terk edilirken ve yerine yerel yönetimler adına toplanan sahipsiz hayvanları bakımevi dışında bir yere terk etmeyi veya bakımevinde barındırılan köpekleri bakımevi dışında bir yere bırakmayı yasaklama ve her biri başına elli bin Türk lirası idari para cezası tayin etme (dolayısıyla yerel yönetimleri, hayvanları itlaf etmek yahut yüksek miktarda idari para cezaları ödemek arasında bırakma) metodu benimsenirken; hayvanların bakımevlerinde tutulmasının ve akabinde öldürülmesinin son çare (*ultima ratio*) olup olmadığı bilimsel olarak sınınamamıştır: topluma gerekli eğitimler verilmemiştir, kısırlaştırma ve kayıt altına alma politikaları gereği gibi işletilmemiştir, hayvanların ithalatı ve ihracatı ile ülke içindeki dolaşımı-ticareti kontrol edilememiştir, sokağa terk edilmeleri önlenememiştir, sahiplendirilmeleri yeteri kadar teşvik edilmemiştir. Bu yöntemler denenmeden; hayvanların hayvan bakımevlerinde tutulması ve akabinde öldürülmesine yol açacak metodların benimsenmesi, son çare ilkesini işlevsiz hale getirmektedir.

Öte yandan yasak ve idari para cezası öngörmek suretiyle hayvanların/köpeklerin bakımevlerine kapatılmaları konusundaki yaklaşımın karşılaştırmalı hukuktaki yeri tayin edilmemiştir. Söz gelimi sokak hayvanlarının korunması konusunda bazı üye devlet uygulamaları ayrıntılı çalışmalarla incelenmiştir.⁹⁷

Rehabilitasyon merkezi sayısı, açılması planlanan rehabilitasyon merkezi sayısı, mevcut rehabilitasyon merkezlerinin kapasitesi, rehabilitasyon merkezlerinde çalışan veteriner hekim ve yardımcı personel sayısı, rehabilitasyon merkezlerinin yıllık ortalama giderleri (personel giderleri hariç), yılda ortalama bakımı üstlenilen hayvan sayısı, belediye sınırları içerisindeki ortalama sokak hayvanı sayısı istatistiki verilerle ortaya konulmadan; iptali talep edilen bent ve ibareyle yasak ve idari para cezası öngörmek suretiyle hayvanların/köpeklerin hayvan bakımevlerinde kalmalarına yönelik düzenlemelerin, fiili durumda hayata geçirilmesi, teknik aksaklıklar ve tıbbi imkansızlıklar nedeniyle mümkün olamayacaktır. Yine bakımevlerinde tutulmaları nedeniyle; gürültü ve enfeksiyon riski, kısırlaştırılmamış dişi ve erkek köpekler için stres kaynağı, hayvanların ruhsal sağlığının bozulması, yer ve mama arzının azlığından kaynaklı hayvanlar arası kavgalar olacaktır.

Başka bir anlatımla Veteriner Hekimler Derneği Sahipsiz Sokak Hayvanları Raporu'nda “Türkiye’de ise, 6,5 milyon civarı sahipsiz köpek varlığı tahmin edilmektedir.” ifadesi yer almaktadır.⁹⁸ Komisyon görüşmelerinde dile getirilen 4 milyon sokak hayvanı ile 105 bin adet hayvan bakımevi olduğunun kabulü halinde dahi; bu hayvanların, %3’ü yerleştirilebilecek ve fakat diğerleri, öldürülmek tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Bu

⁹⁶ <https://tvhb.org.tr/2024/07/28/meslek-birlikleri-olarak-uyariyoruz-cozum-zor-degil/> (Erişim Tarihi: 05.08.2024).

⁹⁷ Hayvan Hakları, Hayvanların Korunması ve Refahı, Avrupa Birliği Bakanlığı, Mart 2011, <https://www.ab.gov.tr/files/Tar%C4%B1m%20ve%20Bal%C4%B1k%C3%A7%C4%B1l%C4%B1k%20Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1/hayvan-haklari-hayvanlarin-korunmasi-ve-refahi.pdf> (Erişim Tarihi: 05.08.2024).

⁹⁸ <https://vethkimder.org.tr/Eklenti/19.vhd-rapor-sahipsiz-sokakpdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 10.08.2024).

noktada belirtmek gerekir ki Komisyon görüşmelerinde valiliklerden gelen bilgilerin 2 milyon yönünde olduğu aktarılmıştır. Ne yazık ki bilimsel verilerle net bir sayı verilmeyişi dahi, teklifin hazırlanışındaki ciddiyetin düzeyini ortaya çıkarmaktadır.

Diğer bir söyleyişle barınak sayısına ilişkin somut bilimsel veri bulunmamaktadır. Ancak gerekçe metnine 2024 yılı itibarıyla toplam 105 bin kapasiteli 322 barınak olduğu yansımıştır. Bununla birlikte ülkemizde toplam belediye sayısı, 1406'dır.⁹⁹ Yine bunların uluslararası standartlara uygunluğu hususunda sessiz kalınmıştır. 4 milyon sokak hayvanının olduğu varsayımında 322 barınağın yaklaşık 38 katı barınak inşa edilmelidir. 7527 sayılı Kanun'un 14'üncü maddesiyle yerel yönetimlere tanınan (31.12.2028 tarihine kadar) dört yıllık süre içinde barınak yapımı ve işletimi için gerekli nakdi kaynak milyarlarca TL'dir. Ekonomik krizin yoğun yaşandığı ve yerel yönetimlerin sınırlı kaynakları nazara alındığında; kuralların uygulanabilirliği ortadan kalkmaktadır.

Son olarak belirtmek gerekir ki 7527 sayılı Kanun'un genel gerekçesinde yer alan verilerin, bilimsellikten uzak olduğu gerek Türkiye Barolar Birliği'nin Hayvanları Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifine İlişkin Hukuki Değerlendirmesine¹⁰⁰ gerek Türk Veteriner Hekimleri Birliği'nin "Meslek Birlikleri Olarak Uyarıyoruz: Çözüm Zor Değil!"¹⁰¹ başlıklı yazısına konu olmuştur.

Bu nedenlerle ihtilaflı bent ve ibare, Anayasa'nın 2, 5, 17, 56 ve 63'üncü maddelerine aykırıdır.

ii) Uluslararası anlaşmaların iç hukuka etkisi bakımından: Anayasa'nın 90'ıncı maddesine göre temel hak ve özgürlüklere ilişkin usulüne göre yürürlüğe konmuş uluslararası anlaşmalar, (kanunlara nazaran hakkı koruyucu, kullanımını genişletici hükümler barındırması kaydıyla) normlar hiyerarşisinde kanunun üstündedir. İptali talep edilen bent ve ibare, hayvanların korunması bağlamında yaşam, çevre ve adil yargılanma haklarına ilişkin Avrupa Sözleşmeleri¹⁰² ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2, 6 ve 8'inci maddelerini, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 3, 10 ve 25'inci maddelerini ve Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni ihlal ettiğinden Anayasa'nın 90'ıncı maddesine de aykırıdır. (Unutulmamalıdır ki uluslararası hukuk; çevre hakkının korunması bakımından devletlerin taraf olmadığı antlaşmaların dahi onlar bakımından yükümlülük doğuracağı yönünde gelişmektedir.)

⁹⁹ <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiildariBolumleri.aspx> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

¹⁰⁰ <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/hayvanlari-koruma-kanununda-degisiklik-yapilmasina-dair-kanun-teklifine-iliskin-hukuki-degerlendirme-84921> (Erişim Tarihi: 05.08.2024).

¹⁰¹ <https://tvhb.org.tr/2024/07/28/meslek-birlikleri-olarak-uyariyoruz-cozum-zor-degil/> (Erişim Tarihi: 05.08.2024).

¹⁰² "Türkiye hayvanların korunması konusunda oluşturulan;

- 125 No'lu Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesini 18 Kasım 1999 tarihinde imzalamış, 28 Kasım 2003 tarihinde ise onaylamıştır.
- 123 No'lu Deney ve Diğer Bilimsel Amaçlarla Kullanılan Omurgalıların Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'ni 5 Eylül 1986 tarihinde imzalamıştır.
- 87 No'lu Yetiştirme Amaçlarıyla Muhafaza Edilen Hayvanların Korunması Hakkındaki Avrupa Sözleşmesi'ni 6 Haziran 2007 tarihinde imzalamıştır.
- 65 No'lu Hayvanların Uluslararası Taşıma Sırasında Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi ve 103 sayılı Ek Protokolüne sırasıyla 19 Aralık 1975 ve 19 Mayıs 1989 tarihlerinde onaylamıştır.
- 102 nolu Kesim Sırasında Hayvanların Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi, 17 Eylül 2007 tarihinde imzalamıştır." T. C. Avrupa Birliği Bakanlığı, Hayvan Hakları, Hayvanların Korunması ve Refahı, Avrupa Birliği'nde Hayvanların Korunması ve Hayvan Refahı, Mart 2011, Ankara, s. 9.

Buna ilave olarak belirtmek gerekir ki dünyada ekosantrik anlayışın egemen olması için çeşitli faaliyetler yürütülmektedir. Söz gelimi; Birleşmiş Milletler nezdinde Doğa Hakkı ve Doğa ile Uyumlu Yaşam İlkeleri kabul edilmekte doğayla uyum çalışmaları yürütülmektedir¹⁰³; ABD’de Nonhuman Rights Project kapsamında insan olmayan şeylerin haklarının güvence altına alınması için çalışmalar yürütülmektedir¹⁰⁴; Uluslararası Hayvan Hakları Kongreleri düzenlenmektedir¹⁰⁵; Uluslararası Cenevre Hayvan Hakları Mahkemesi kurulmuştur¹⁰⁶. Yine hayvan hakları çeşitli mahkeme kararlarına yansımaktadır: söz gelimi Avrupa Birliği Adalet Divanı bir kararında hayvan refahının temel hak ve özgürlükler karşısındaki konumu üzerine tartışmıştır (*Centraal Israëlitisch Consistorie van België and Others, Judgment of the Court (Grand Chamber), 17 December 2020, Case C-336/19*).

Tüm bu nedenlerle 7527 sayılı Kanun’un 6’ncı maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un 14’üncü maddesinin birinci fıkrasına eklenen bent ile 10’uncu maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un 28’inci maddesinin birinci fıkrasının (j) bendinde yer alan değiştirilen “; (o) bendine aykırı davrananlara hayvan başına elli bin Türk lirası idarî para cezası.” ibaresi, Anayasa’nın 2, 5, 17, 56, 63 ve 90’uncü maddelerine aykırıdır; anılan bendin ve ibarenin iptali gerekir.

9) 30.07.2024 tarihli ve 7527 sayılı Hayvanları Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un 7’nci maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un 16’ncü maddesinin birinci fıkrasının değiştirilen (b) bendinde yer alan “her türlü önlemi almak” ibaresinin Anayasa’ya aykırılığı

7527 sayılı Kanun’un 7’nci maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un “İl hayvanları koruma kurulunun görevleri” kenar başlıklı 16’ncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi değiştirilmiştir. Anılan değişik bent ile il hayvanları koruma kurulunun görevlerinin arasında (hayvanları koruma kurulu münhasıran hayvanların korunması, sorunların tespiti ve çözümlerini karara bağlamak üzere; av ve yaban hayvanlarının ve yaşama alanlarının korunması ve avcılığın düzenlenmesi hususlarında alınmış olan Merkez Av Komisyonu kararlarını göz önünde bulundurarak) “il sınırları içinde hayvanların korunmasına ilişkin ve sahipsiz hayvanlardan kaynaklı sorunları belirleyip, sorunların çözüm tekliflerini içeren yıllık, beş yıllık ve on yıllık plan ve projeler yapmak, yıllık hedef raporları hazırlayıp Bakanlığın uygun görüşüne sunmak, Bakanlığın olumlu görüşünü alarak insan, hayvan ve çevre sağlığına ilişkin her türlü önlemi almak” sayılmıştır. Ancak 7527 sayılı Kanun’un 7’nci maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un 16’ncü maddesinin birinci fıkrasının değiştirilen (b) bendinde yer alan “her türlü önlemi almak” ibaresi, Anayasa’ya aykırıdır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki 5199 sayılı Kanun’un 15’inci maddesine göre her ilde il hayvanları koruma kurulu, valinin başkanlığında, sadece hayvanların korunması ve mevcut sorunlar ile çözümlerine yönelik olmak üzere toplanır. Bu toplantılara; büyükşehir belediyesi olan illerde büyükşehir belediye başkanları, büyükşehirle bağlı ilçe belediye başkanları, büyükşehir olmayan illerde belediye başkanları, doğa koruma ve milli parklar il şube müdürü, tarım ve orman il müdürü, çevre ve şehircilik il müdürü, il sağlık müdürü, il millî eğitim müdürü, il müftüsü, belediyelerin veteriner işleri müdürü, veteriner fakülteleri olan yerlerde

¹⁰³ <http://www.harmonywithnatureun.org/> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

¹⁰⁴ <https://www.nonhumanrights.org/about-us/> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

¹⁰⁵ Söz gelimi: <https://www.gedik.edu.tr/hukuk-fakultesi-haberler-duyurular/uluslarararasi-hayvan-haklari-kongresi-gerceklestirildi> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

¹⁰⁶ <https://uia.org/s/or/en/1100046458> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

fakülte temsilcisi, münhasıran hayvanları koruma ile ilgili faaliyet gösteren gönüllü kuruluşlardan valilik tarafından seçilecek en çok iki temsilci, il veya bölge veteriner hekimler odasından bir temsilci, il baro temsilcisi veya ildeki barolardan birer temsilci katılır. Anlaşılacağı üzere; il hayvanları koruma kurulu, idarenin bir parçasıdır.

i)Hukuk devleti ve idarenin kanuniliği ilkeleri bakımından: Hukuk devleti, bütün işlem ve eylemlerinin hukuk kurallarına uygunluğunu başlıca geçerlik koşulu sayan, her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurmayı amaçlayan ve bunu geliştirerek sürdüren, hukuku tüm devlet organlarına egemen kılan, Anayasa'ya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, insan haklarına saygı duyarak bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, Anayasa'ya ve hukuk kurallarına bağlılığa özen gösteren, yargı denetimine açık olan, yasaların üstünde yasa koyucunun da uymak zorunda olduğu temel hukuk ilkeleri ile Anayasa'nın bulunduğu bilinci olan devlettir (*Anayasa Mahkemesi'nin 02.06.2009 tarihli ve 2004/10 E.; 2009/68 K. sayılı Kararı*). Hukuk devletinin önkoşullarından olan hukuki güvenlik ilkesi hukuk normlarının öngörülebilir olmasını, hukuki belirlilik ilkesi de kanun hükümlerinin şüpheyeye yer vermeyecek şekilde açık, net, anlaşılabilir olmasını ve ayrıca kamu otoritelerinin keyfi uygulamalarına karşı koruyucu önlem içermesini ifade etmektedir (bkz. AYM 9.2.2017, 2016/143 E.– 2017/23 K. par. 13; RG. 12.4.2017-30036) (*Anayasa Mahkemesi'nin 04.05.2017 tarihli ve 2015/41 E.; 2017/98 K. sayılı Kararı*). Başka bir deyişle, hukuk devleti ilkesi gereğince, idareye işlem tesis ederken ve eylemde bulunurken veya görevlerini yerine getirirken belirli ölçüde hareket serbestliği sağlayan takdir yetkisinin kullanımı mutlak, sınırsız, keyfi biçimde gerçekleşemez; idarenin takdir yetkisinin sınırları, keyfi işlem ve eylemleri önlemek amacıyla kanunla çizilmelidir.

Anayasa'nın 123'üncü maddesinde yer alan idarenin kanuniliği ilkesinin iki boyutu bulunmaktadır. İlk boyutu, idarenin *secundum legem* özelliğidir (kanuna dayanma ilkesidir). Bu ilkeye göre idarenin düzenleme yetkisi kanundan kaynaklanır. İkinci boyutu, idarenin *intra legem* özelliğidir (kanuna aykırı olmama ilkesidir). Bu ilkeye göre idarenin işlem ve eylemleri kanunun çizdiği sınırlar içinde kalmalıdır.

Bu nedenle il hayvanları koruma kurulu tarafından Bakanlığın olumlu görüşü alınarak insan, hayvan ve çevre sağlığına ilişkin her türlü önlemin alınmasına ilişkin usul ve esasların; hukuk devletinin temel taşı olan maddi anlamdaki kanunilik kıstasının gereklerini karşılaması ve kanuna dayanması ile kanuna aykırı olmaması için; genel çerçevesinin keyfi uygulamaya yer vermeyecek açıklıkta kanun düzeyinde çizilmesi gerekmektedir. Ancak kanun koyucu; iptali talep edilen ibarenin yer aldığı bentte bu önlemler hakkında –anayasal ilkelerin aksine– tamamen sessiz kalmış, idareyi bu önlemleri belirlerken esas alacağı objektif kıstaslarla sınırlandırmamış, bu hususları idarenin düzenleyici (ve dahi birel) işleminin konusu yapmıştır. Bu durum, idarenin sübjektif değerlendirme yapmasına sebep olacaktır. Yine Bakanlığın olumlu görüşü, istişari niteliktedir. İdarenin bir biriminin diğer birime verdiği olumlu görüş, kanunilik ilkesinin gereğini karşılamaz.

Başka bir anlatımla insan, hayvan ve çevre sağlığına ilişkin her türlü önlemin kapsamı, keyfi uygulamalara sebep olacak biçimde oldukça geniştir. Söz gelimi bakımevlerine müdahale edileceği gibi hayvanlarla insanlar arasındaki bakma-barındırma-koruma ilişkisini ortadan kaldırıcı fiillerde de bulunulabilir. Yine hayvanların toplatılıp barınaklara kapatılması yahut öldürülmesi için gerekli ortam hazırlanabilir. Ancak iptali talep edilen ibarenin yer aldığı bent hükmünde, idareyi kısıtlayıcı hiçbir nesnel, net, açık, anlaşılabilir, somut, bilimsel kıstas bulunmamaktadır.

Öte yandan normlar arasında hukuka uygun kademelenmenin sağlanabilmesi, diğer bir deyişle normlar hiyerarşisinde anılan önlemlere ilişkin tesis edilecek idari işlemlerin 7527 sayılı Kanun'a uygun olması, yalnız bu Kanun'un temel ilkeleri ortaya koymasıyla mümkündür. Aksi takdirde, Kanun'un genel çerçeveyi çizmemesi, idari işlemlerin hukuka uygunluk denetiminde gözetilecek ölçü normun (7527 sayılı Kanun'un) maddi anlamda kanunun asgari öğelerini karşılamaması durumunda, idari işlem hukuki dayanaktan yoksun kılınacaktır.

Yine idarenin uhdesine sınırları belirsiz, çok geniş bir düzenleme alanının bırakılması, anılan 16'ncı maddenin uygulanmasını sağlamaya ilişkin anayasal işlevinin ötesine geçerek, şekli anlamda kanun aracılığıyla, idarenin düzenleyici (ve dahi birel) işlemlerine, maddi anlamda kanun koyma yetkisinin tanınması anlamına gelecektir.

Anayasa'nın 2 ve 123'üncü maddeleri uyarınca kanun düzeyinde tanımlanması gereken hususları, idarenin düzenleyici (ve dahi birel) işlemlerine tevdi eden, maddi anlamda bir kanunda bulunması gereken öngörülebilirlik niteliğini içermeyip, yukarıda tanımlandığı anlamda hukuki güvenlik ve belirlilik ilkelerinin gereklerini yerine getirmeyen ihtilaflı ibare, Anayasa'nın 2 ve 123'üncü maddelerine aykırıdır.

ii)Yasama yetkisinin devredilmezliği bakımından: Anayasa'nın 7'nci maddesinde temelini bulan yasama yetkisinin devredilmezliği ilkesine göre yasama yetkisi yalnız Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne aittir. Bu nedenle idareye düzenleme yetkisi veren bir yasa kuralının temel ilkeleri ortaya koyması ve çerçeveyi çizmesi gerekir. Diğer bir deyişle idareye sınırsız ve belirsiz bir düzenleme yetkisi bırakılamaz. Nitekim idarenin düzenleme yetkisi; sınırlı, tamamlayıcı ve bağımlı bir yetkidir. Yasa ile yetkilendirme, Anayasa'nın öngördüğü biçimde yasa ile düzenleme anlamını taşımamaktadır (*Anayasa Mahkemesi'nin 02.05.2008 tarihli ve 2005/68 E.; 2008/102 K. sayılı Kararı*). İptali talep edilen ibarenin yer aldığı bent hükmünde olduğu gibi temel ilkeleri belirlenmeksizin ve çerçevesi çizilmeksizin, idareye (il hayvanları koruma kuruluna) Bakanlığın olumlu görüşünü alarak insan, hayvan ve çevre sağlığına ilişkin her türlü önlemi alma (bu önlemlerin usul ve esaslarını belirleme) yetkisi veren yasa hükmü, Anayasa'nın 7'nci maddesine aykırılık oluşturur.

iii)Eşitlik ilkesi bakımından: İptali talep edilen ibarenin idareye verdiği sınırsız takdir yetkisi, insan, hayvan ve çevre sağlığı karşısında aynı nitelikte bulunan olaylar ya da durumlar arasında idare tarafından kayırma/ayrımcılık yapılmasına neden olabileceğinden; anılan ibare, Anayasa'nın 10'uncu maddesinde yer alan eşitlik ilkesine de aykırıdır. İhtilaflı ibare, aynı şekilde, önlem alınmasına ilişkin objektif esas ve usulleri öngörmemesi sebebiyle de yine eşitlik ilkesini ihlal etmektedir. Zira eşitlik ilkesinin ihlal edilip edilmediği hususunun tespiti, münferit olayda benzer kişi kategorileri arasında gerçekleştirilen ayrıma ilişkin bir "haklı neden" in var olup olmadığına göre yapılır.

Anayasa Mahkemesi'nin ifade ettiği üzere; "[Eşitlik ilkesi] ile güdülen amaç, benzer koşullar içinde olan, özdeş nitelikte bulunan durumların yasalarca aynı işleme uyruk tutulmasını sağlamaktır." (*Anayasa Mahkemesi'nin 13.04.1976 tarihli ve 1976/3 E.; 1976/3 K. sayılı Kararı*). Yine AYM'ye göre; "Eşitlik ilkesinin amacı, aynı durumda bulunan kişilerin yasalar karşısında aynı işleme bağlı tutulmalarını sağlamak, ayırım yapılmasını ve ayrıcalık tanınmasını önlemektir" (*Anayasa Mahkemesi'nin 07.02.2006 tarihli ve 2006/11 E.; 2006/17 K. sayılı Kararı*). Eşitlik ilkesinin ihlal edilip edilmediği hususunun tespitinde, somut olayda yapılan ayırımın haklı bir nedene dayanıp dayanmadığı noktası dikkate alınır: "Anayasa'nın 10. maddesinde öngörülen eşitlik, mutlak anlamda bir eşitlik olmayıp, ortada

haklı nedenlerin bulunması halinde, farklı uygulamalara imkan veren bir ilkedir” (Anayasa Mahkemesi’nin 11.12.1986 tarihli ve 1985/11 E.; 1986/29 K. sayılı Kararı).

Ne var ki, iptali talep edilen ibarenin idareye verdiği keyfi uygulamalara sebep olabilecek sınırsız takdir yetkisi, idare tarafından insan, hayvan ve çevre sağlığı karşısında aynı nitelikte bulunan olaylar ya da durumların bazılarında hayvanların toplatılıp başka bir yere bırakılmalarına, bazılarının barınaklara kapatılmalarına, bazılarının öldürülmelerine; bazı bölgelerde insanların hayvanlara bakmalarına izin verilip bazılarında izin verilmemesine ilişkin haklı nedeni somutlaştırmaya elverişli değildir. Başka bir anlatımla, insan, hayvan ve çevre sağlığına ilişkin her türlü önlemin alınmasına yönelik usul ve esasların tespiti idareye bırakılması, insan, hayvan ve çevre sağlığı karşısında aynı nitelikte bulunan olay ya da durum kategorileri arasında haklı nedene dayanmayan ve keyfi muamele farklılıklarına yol açacaktır. Bu nedenle anılan ibare, Anayasa’nın 10’uncu maddesine aykırıdır.

Tüm bu nedenlerle 7527 sayılı Kanun’un 7’nci maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un 16’ncı maddesinin birinci fıkrasının değiştirilen (b) bendinde yer alan *“her türlü önlemi almak”* ibaresi, Anayasa’nın 2, 7, 10 ve 123’üncü maddelerine aykırıdır; anılan ibarenin iptali gerekir.

10) 30.07.2024 tarihli ve 7527 sayılı Hayvanları Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un 7’nci maddesinde yer alan *“(f) bendi yürürlükten kaldırılmıştır”* ibaresi ile 15’inci maddesinin (b) bendinin Anayasa’ya aykırılığı

a) 7527 sayılı Kanun’un 7’nci maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un *“İl hayvanları koruma kurulunun görevleri”*’ni düzenleyen 16’ncı maddesinin birinci fıkrasının (f) bendi yürürlükten kaldırılmıştır. Yürürlükten kaldırılan (f) bendi, aşağıdaki şekildedir:

“f) Yerel hayvan koruma gönüllülerinin müracaatlarını değerlendirmek”

Ancak 7527 sayılı Kanun’un 7’nci maddesinde yer alan *“(f) bendi yürürlükten kaldırılmıştır”* ibaresi, Anayasa’ya aykırıdır.

b) 7527 sayılı Kanun’un 15’inci maddesinin (b) bendine göre 5199 sayılı Kanun Üçüncü Kısım İkinci Bölüm başlığında yer alan *“ve Hayvan Koruma Gönüllüleri”* ibaresi kanun metninden çıkarılmış ve 18’inci maddesi yürürlükten kaldırılmıştır.

-Söz konusu çıkarma işleminden sonra 5199 sayılı Kanun Üçüncü Kısım İkinci Bölüm başlığı: *“Denetim”* şeklindedir.

-Yürürlükten kaldırılan 18’inci madde ise aşağıdaki şekildedir:

“Yerel hayvan koruma görevlilerinin sorumlulukları

Madde 18-

Özellikle kedi ve köpekler gibi sahipsiz hayvanların kendi mekânlarında, bulundukları bölge ve mahallerde yaşamaları sorumluluğunu üstlenen gönüllü kişilere yerel hayvan koruma görevlisi adı verilir. Bu görevliler, hayvan koruma dernek ve vakıflarına üye ya da bu konuda faydalı hizmetler yapmış kişiler arasından il hayvan koruma kurulu tarafından her yıl için seçilir. Yerel hayvan koruma görevlileri görev anında belgelerini taşımak zorundadır ve bu

belgelerin her yıl yenilenmesi gerekir. Olumsuz faaliyetleri tespit edilen kişilerin belgeleri iptal edilir. Yerel hayvan görevlilerinin görev ve sorumluluklarına, bu kişilere verilecek belgelere, bu belgelerin iptaline ve verilecek eğitime ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

Yerel hayvan koruma görevlileri; bölge ve mahallerindeki, öncelikle köpekler ve kediler olmak üzere, sahihsiz hayvanların bakımları, aşılarının yapılması, aşıli hayvanların markalanması ve kayıtlarının tutulmasının sağlanması, kısırlaştırılması, saldırgan olanların eğitilmesi ve sahiplendirilmelerinin yapılması için yerel yönetimler tarafından kurulan hayvan bakımevlerine gönderilmesi gibi yapılan tüm faaliyetleri yerel yönetimler ile eşgüdümlü olarak yaparlar.”

Ancak 7527 sayılı Kanun’un 15’inci maddesinin (b) bendi, Anayasa’ya aykırıdır.

İptali talep edilen ibare ve bent, aynı konunun farklı boyutlarına ilişkindir. Zira 5199 sayılı Kanun’un ana omurgasını hayvan hakları oluşturmaktadır ve hayvan haklarının merkezi ve yerel yönetimler ile gönüllüler-sivil toplum kuruluşları vb. ile eşgüdümlü olarak korunmasına yönelik bir bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Ancak 7527 sayılı Kanunla 5199 sayılı Kanun’da yapılan değişikliklerle bu bakış açısı, kamu yararı olmaksızın büsbütün terk edilmiş ve yerel hayvan koruma görevlilerinin (ve gönüllülerinin) varlığı ortadan kaldırılmıştır. İptali talep edilen ibare ve bent de bahsi geçen görüş değişikliği kapsamında düzenlenmiştir. Şöyle ki anılan 16’ncı maddede yapılan yürürlükten kaldırmayla il hayvanları koruma kurulunun görevlerinin arasından “yerel hayvan koruma gönüllülerinin müracaatlarını değerlendirmek” çıkarılmıştır; iptali talep edilen bentle yapılan metinden çıkarma ve yürürlükten kaldırmayla Kanun’un bahsi geçen bölümünde hayvan koruma gönüllüleri ile yerel hayvan koruma görevlilerinin sorumlulukları ortadan kaldırılmıştır. İptali talep edilen ibare ve bent, aynı konunun farklı boyutlarına ilişkin olduğundan; usul ekonomisi gereğince; Anayasa’ya aykırılık gerekçeleri aynı başlık altında temellendirilecektir. (Belirtmek gerekir ki yerel hayvan koruma gönüllüleri ile yerel hayvan koruma görevlileri aynı kişiyi betimler. Kanun’da gönüllünün tanımı bulunmamaktadır. Ancak gönüllü, prosedürü tamamlayıp görevli olmaktadır.)

i) Katılımcı demokratik devlet, kamu yararı, Devletin temel amaç ve görevleri, yaşam hakkı, çevre hakkı, tabiat varlıklarının korunması ve hayvan hakları bakımından: Her ne kadar (sözelimi İsviçre Federal Anayasası’nın “Hayvanları Koruma” başlıklı 80’inci maddesinde¹⁰⁷ yahut Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası’nın “Yaşamın ve hayvanların doğal temellerinin korunması” başlıklı 20a maddesinde¹⁰⁸ olduğu gibi) hayvanlar, Anayasa’da *sui generis* hak öznesi olarak konumlandırılmasa ve hayvan tanımı yapılmasa da, yine Anayasa’nın lafzında (sözelimi Anayasa’nın 45 ve 169’uncu maddelerinde) insan - merkezci bir perspektifle ve araçsal bakış açısıyla “*hayvancılık, hayvansal*” gibi sözcükler kullanılmak suretiyle türevsel bir terminoloji benimsense de; çevre hakkının himaye ettiği flora, fauna ve homo sapiens (biri diğerinden daha az önemli olmayan tüm canlılar) arasındaki ekolojik ilişki bağlamında hayvanların onura, hakka sahip olduğuna ve habitatlarında hayvan refahını temin etmek, onları korumak adına Devletin birtakım yükümlülükleri bulunduğu yönelik anayasal yorum yapmak mümkündür. Nitekim çevre hakkına dayanan çevre hukuku, “her şeyden önce “doğal ortamlar”ı koruma altına alma işlevine sahiptir. Bu nedenle doğa hukuku veya doğayı koruma hukuku, ilk boyutu olarak belirtilebilir. Doğa hukuku, hayvan

107 <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/fr> (Erişim Tarihi: 05.08.2024).

108 https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

türlerinin korunması, doğal türlerin korunması ile seyrek ve hassas doğal türlerin muhafazasını kapsamına alır.''¹⁰⁹

Yine, Anayasa'nın 17'nci maddesinde temelini bulan manevi varlığını geliştirme hakkı ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8 ve Anayasa'nın 56'ncı maddelerinde hüküm altına alınan çevre hakkı birlikte ele alındığında ortaya çıkacağı üzere; herkesin sağlıklı, dengeli ve yaşanılabilir, planlı bir çevrede yaşama hakkı vardır. Anılan maddeler ve Anayasa'nın 5'nci maddesi gereğince Devlet, sağlıklı, dengeli ve yaşanılabilir, planlı bir çevrede yaşama hakkının standardının sağlanması için gerekli tedbirleri almalıdır. Türkiye'nin de taraf olduğu 1966 tarihli Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme m.12/1-b, sağlık hakkının bir unsuru olarak ve dolaylı şekilde sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına atıf yapmaktadır. 1972 Stockholm Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevre Konferansı Bildirgesi'nin 2'nci maddesine göre: *“İnsan çevresinin korunması ve geliştirilmesi dünyamızın her yerinde insanların refahını ve kalkınmasını etkileyen önemli bir konu, bütün insanların özlemi ve bütün hükümetlerin görevidir”*. 1992'de Rio de Janeiro'da ilan edilen Rio Bildirgesi'nin 1'inci maddesi uyarınca: *“İnsanların, tabiatla uyum içinde, sağlıklı ve üretken bir yaşam hakları vardır”*. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de içtihatlarında devletin, bireyin sağlıklı ve güvenli bir çevrede yaşamasını sağlamak için gerekli önlemleri almaya dair kesin bir yükümlülüğü olduğunu vurgulamaktadır. Nitekim Mahkeme'ye göre; *“Tabiatla ormanların ve daha genel olarak çevrenin korunması, savunulması kamuoyunda ve bunun sonucunda da kamu makamlarında devamlı ve güçlü bir ilgi doğuran bir değer oluşturmaktadır. Ekonomik gereklilikler ve hatta mülkiyet hakkı gibi bazı temel haklara, özellikle de devlet bu konuda yasa yaptığında, çevrenin korunmasına ilişkin düşünceler karşısında, öncelik verilmemelidir”* (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 08.07.2008 tarihli ve 1411/03 Başvuru No'lu, Turgut ve diğerleri/Türkiye Kararı, § 90).

Ayrıca Anayasa, 63'üncü maddesiyle de Devlete tabiat varlıklarını ve değerlerini koruma yükümlülüğü yüklemiştir.

Buna ilave olarak Anayasa Mahkemesi'ne göre de *“Hayvanlar varlıkları itibarıyla sağlıklı ve dengeli bir çevrenin unsurlarındandır.”* (Anayasa Mahkemesi'nin 24.03.2022 tarihli ve 2021/97 E.; 2022/36 K. sayılı Kararı). Anayasa Mahkemesi'nin bahsi geçen kararına dönemin başkanı Sayın Zühtü Arslan tarafından yazılan karşıoy gerekçesinin bir bölümü aşağıdadır:

“... ”

2. Anayasa'nın 56. maddesine göre *“Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.”* Anayasa'nın yapımı sürecinde Danışma Meclisi tarafından *“Sağlık hizmetleri”* kenar başlıklı maddeden ayrı olarak *“Çevrenin korunması”* kenar başlıklı bir madde önerilmiş, bu maddede devletin *“tabii çevreyi koruyucu”* tedbirler alacağı öngörülmüştü. Buna karşılık Milli Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonu iki maddeyi birleştirmiş, gerekçesinde de *“sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama[nın], sosyal bir hak haline dönüştürülmüş”* olduğunu vurgulamıştır.

3. Kuşkusuz hayvanlar, içinde yaşadığımız *“tabii çevre”*nin vazgeçilmez unsurudur. Nitekim Mahkememiz çoğunluğu da hayvanların *“varlıkları itibarıyla sağlıklı ve dengeli bir*

109 Kaboğlu, İbrahim Özden, Çevre Hakkı, Cep Üniversitesi, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İletişim Yay., 1995, s. 42.

çevrenin unsurları” (§ 23) olduğunu belirterek kuralı Anayasa’nın 56. maddesi yönünden de incelemiştir.

4. Bu bağlamda hayvanların korunmasına yönelik yasal düzenlemelerin anayasal dayanağının olduğu açıktır. Bireylerin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkının etkili bir şekilde korunması, “sağlıklı ve dengeli çevre”nin zorunlu unsurları olan hayvanların korunmasını gerektirmektedir. Zira hayvanların korunmadığı bir çevrenin sağlıklı ve dengeli olarak nitelendirilmesi, dolayısıyla insanların böyle bir çevrede yaşama hakkının korunduğu söylenemez.

5. Hayvanların korunması zorunluluğunu insanın sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkının korunmasına dayandıran görüş, hayvanlara yönelik “araçsal” bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Bu araçsal yaklaşımın ulusal ve ulusalüstü yargı organlarına hâkim olduğu bilinmektedir. Sözgelimi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bir hayvan hakları aktivistinin “Matthis Pan” isimli şempanze adına yaptığı başvuruyu kişi bakımından yetkisizlik (ratione personae) nedeniyle kabul edilemez bulmuştur (Stibbe/Avusturya, B.No: 26188/08, 22/01/2010).

6. Buna karşılık hayvanların bir “araç” ya da “nesne” değil “amaç” olarak birtakım hakların öznesi oldukları görüşü istisnai olarak kabul edilmiştir. Özellikle bazı Latin Amerika ülkelerinde hayvanların hakların “özne”si kabul edildiklerine dair yargı kararlarına rastlanmaktadır. Bu kapsamda Ekvador Anayasa Mahkemesi, yakın tarihli bir kararında “Estrellita” adındaki maymunun 18 yıldır yanında yaşadığı davacının evinden alınıp bir hayvanat bahçesine götürülmesinden kısa bir süre sonra ölmesi üzerine başlayan yargısal süreçte maymunun yaşam hakkının ihlaline hükmetmiştir.

7. Ekvador Anayasa Mahkemesi söz konusu kararında hayvanların hakların öznesi olduğunu ve hayvan haklarının -kendine has özellikleriyle- Ekvador Anayasasının 71. maddesinde güvence altına alınan “Doğa haklarının spesifik bir boyutunu oluşturduğu”nu belirtmiştir. Diğer yandan Mahkeme aynı anayasa hükmünün hayvanların korunması amacıyla her bireye, tüzel kişiliğe ya da topluluğa, “Doğa adına”, hukuki süreç başlatma ve kamu otoritelerine başvurma hakkı tanıdığını vurgulamıştır (bkz. “Estrellita Monkey” Case, No. 253-20-JH/22, 27/01/2022, <https://animal.law.harvard.edu/wp-content/uploads/Final-judgment-Estrellita-w-Translation-Certification.pdf>, §§ 91, 161).

8. Ülkemizdeki anayasal duruma döndüğümüzde, Anayasa’nın gerek 56. maddesinin, gerekse de tabiat varlıklarının korunmasını güvence altına alan 63. maddesinin, “tabii çevre”nin korunması ve geliştirilmesi gerektiğini özellikle vurguladıkları belirtilmelidir. Bunun dolaylı da olsa bir “çevre hakkı”nın varlığına işaret ettiği, bu kapsamda da hayvanların ve haklarının korunması gerektiği söylenebilir.

9. Doğal çevrenin korunması ve geliştirilmesi görevi, anayasal düzeyde “hak öznesi” olup olmadıklarından bağımsız olarak, hayvanların korunması yükümlülüğünü beraberinde getirmektedir. Kuşkusuz hayvanların korunması onlarla aynı dünyayı ve çevreyi paylaşan insanlara, topluma ve onun örgütlü hali olan devlete düşen önemli bir ödevdir. Hayvanların korunması bakımından devletin negatif yükümlülüğü kamu gücü kullananların hayvanlara hukuka aykırı şekilde davranmaktan kaçınmasını, pozitif yükümlülüğü ise bir yandan bu tür davranışları önlemek için gerekli tedbirleri almayı diğer yandan da hayvanlara karşı suç işleyenleri etkili şekilde cezalandırmayı gerektirmektedir.

...

15. Halbuki sadece sahipli hayvanı öldüren, işe yaramayacak hâle getiren veya değerinin azalmasına neden olan kişilerin cezalandırılmasını düzenleyen Türk Ceza Kanunu'nun 151. maddesinin (2) numaralı fıkrası 7332 sayılı Kanun'un 17. maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır. "Mala zarar verme" başlığı altında yer alan söz konusu düzenlemenin ilga edilmesi, hayvanları "mal" olarak değil, "can" olarak gören yaklaşımla uyumludur. Buna karşılık soruşturma başlatılmasına ilişkin olarak sahipli/sahipsiz hayvan ayrımı yapılmasını aynı yaklaşımla telif etmek mümkün değildir.

16. Esasen hayvanlara yönelik suç teşkil eden eylemlerin asıl ve doğrudan mağduru bu eyleme muhatap olan hayvanlardır. Hayvanlar hissedebilen ve bu anlamda acı çekebilen varlıklardır. Nitekim yaklaşık iki yüz yıl önce Jeremy Bentham'ın belirttiği gibi, hayvanlara muamele konusunda sorulması gereken soru ne "akledebiliyorlar mı?" ne de "konuşabiliyorlar mı?" olmalı; doğru soru "acı çekebiliyorlar mı?" olmalıdır (J. Bentham, An Introduction to The Principles of Morals and Legislation, Hafner Press, 1948, Chapter XVII, § 1, No. IV, dipnot 1, s. 311).

17. Acı çekebilen varlıklar olduklarında şüphe olmayan hayvanların hukuk tarafından etkili şekilde korunmaları gerektiği izahtan varestedir. Diğer yandan hayvanların aynı zamanda ekonomik değeri olduğu, dolayısıyla onların haksız yere öldürülmesi ya da yaralanması durumunda sahibinin de "mağdur" olacağı yönündeki anlayış da dava konusu kuralı haklılaştırmak için yeterli değildir. Sahipli hayvana yönelik haksız eylemin "mağdur"u olarak hayvanın sahibinin şikayetiyle de soruşturmanın başlatılması anlaşılabilir. Bununla birlikte sahibi tarafından "sahipli" hayvana ve herhangi bir kişi tarafından "sahipsiz" hayvana yönelik hukuka aykırı eylemin mağduru da aynı zamanda sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olan herkestir. Dolayısıyla hayvanlara karşı işlenen suçlarda mağdurların şikayetleri esas alınacaksa herkesin doğrudan savcılığa şikâyetle bulunabilmesi gerekirdi.

18. Yukarıda belirtildiği gibi sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkı, hayvanların etkili şekilde korunması amacıyla bir yandan devlete negatif ve pozitif yükümlülükler diğer yandan topluma ve onu oluşturan bireylere ahlaki ve hukuki görevler yüklemektedir. Arthur Schopenhauer ahlakın temellerini açıklarken hayvanlara merhametin karakter güzelliğiyle yakından ilgili olduğunu, bu anlamda yaşayan canlılara vahşice davrananların "iyi insan" olamayacağını belirtmiştir (A. Schopenhauer, The Basis of Morality, trans. A.B. Bullock, London: Swan Sonnenschein & Co. Ltd., 1903, s. 223).

25. Belirtmek gerekir ki, hayvanların anayasal ve yasal düzeyde korunmasına dair tartışmalar dünyanın her yerinde olduğu gibi bizde de devam etmektedir. Esasen bu, aynı çevreyi paylaştığımız ve onun doğal unsuru olan hayvanlara bakışın şekillendirdiği sürekli bir tartışmadır. Nitekim geçen yüzyılın en etkili düşünürlerinden Jacques Derrida "hayvan meselesi"ni sürekli ilgilenilmesi gereken bir konu olarak görmüştür (J. Derrida, The Beast and the Sovereign, Vol. I, trans. G. Bennington, Chicago: The University of Chicago Press, 2009, s. 20).

27. Hayvanların korunmasına yönelik yasal düzenlemelerin bilhassa devletin pozitif yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlayacak nitelikte olması gerekir. Bu anlamda hayvanlara karşı suçların etkili şekilde soruşturulması ve kovuşturulmasını engelleyen dava konusu kuralın Anayasa'ya aykırı olduğundan iptal edilmesi gerektiği kanaatindeyim."

Anayasa Mahkemesi bir bireysel başvuru kararında şu hususlara yer vermiştir (22.02.2017 tarihli ve 2014/4711 Başvuru No'lu Hint Aseel Hayvanları Koruma ve Geliştirme Derneği ve Hikmet Neğüç Başvurusu):

“48. Hayvanların ahlaki statüsü konusundaki tartışmaların uzun bir geçmişi bulunmakla birlikte bu konuda tam bir uzlaşa sağlanamamıştır. Hayvanlara “iyi” davranmak gereği, herkesin üzerinde anlaştığı ahlak kurallarından biridir. Zira pek çok hayvan türünün tıpkı insanoğlu gibi hissetme yetisine sahip olduğu bilinmektedir. Hayvanların pek çok çıkarı olabilir ancak hissetme yetisine sahip oldukları sürece en azından acı ve ızdıraptan kaçınmanın çıkarlarına olduğunun kabul edilmesi gerekir. Bu düşünce normatif hayvan hakları hukukunun temelini oluşturan ve kökleri 19. yüzyıla dayanan “insanca muamele ilkesi”nde ifadesini bulur. Bu ilke insanın çıkarlarının hayvanın çıkarlarına tercih edilebileceği ama bunun ancak zorunlu hâllerde yapılabileceği, dolayısıyla hayvanlara gereksiz yere acı çektirilmemesi gereğine işaret eder. Hayvanların ahlaki statüsünün varlığına ve niteliğine ilişintartışmalar her geçen gün daha da yoğunlaşmaktadır. Buna karşın kendisine karşı güçlü itirazlar ileri sürülse de çağdaş demokrasilerde kabul edilen insanca muamele ilkesi sadece ahlaki değil aynı zamanda hukuki bir kuraldır. Nitekim hayvanları koruma yasaları hayvanların “gereksiz” yere acı çektirilmesini yasaklar.”

Öte yandan Anayasa’nın 2’nci maddesinde Devletin nitelikleri arasında demokratiklik sayılmıştır. Anayasa’nın lafzı ve ruhu nazara alındığından demokratik devlet niteliğinin, katılımcı demokrasi anlayışını haiz olduğu ortaya çıkacaktır. Diğer bir deyişle Türkiye Cumhuriyeti, idari karar alım mekanizmalarında; bu kararın alınma sürecinde vatandaşın dahlini önemsemektedir. Bilhassa hayvan ve çevre sağlığı gibi çok boyutlu konularda katılımcı demokrasi anlayışının ehemmiyeti daha da ön plana çıkmaktadır. Vatandaşın bu sürece, gerek alınması gerek uygulanması gerek denetlenmesi safhalarında katılımı; müzakereyle alınan kararların uygulanırılığını, muhatabın kurala göre davranma düzeyini en üst seviyeye çıkaracaktır. Bu minvalde katılımcı demokrasi anlayışının hayvan haklarına izdüşümü de yerel hayvan koruma görevlileridir (ve gönüllüleridir). Nitekim yürürlükten kaldırılan 18’inci maddenin gerekçesi, aşağıdaki şekildedir¹¹⁰:

“Hayvanlara kötü muamele yapıldığında haberdar olan vatandaşların, kötü muamelenin durdurulması ve kötü muamele yapanların cezalandırılması için idari makamlara başvurma hakkı düzenlenmiştir.”

Bununla birlikte her ne kadar Türkiye Cumhuriyeti taraf olmasa da Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Çevresel Karar Verme Sürecine Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru Sözleşmesi/Aarhus Sözleşmesi de çevresel süreçlerde vatandaşın dahlini önemsemektedir. Unutulmamalıdır ki uluslararası hukuk; çevre hakkının korunması bakımından devletlerin taraf olmadığı antlaşmaların dahi onlar bakımından yükümlülük doğuracağı yönünde gelişmektedir.

Devletin aldığı, insanların sağlıklı, dengeli, yaşanabilir, planlı bir çevrede yaşamasını, tabiat varlıklarının korunmasını sağlayan tedbirlerden biri de hayvan hakları ve çevre hukuku mevzuatıyla öngörülen hayvanların etkin bir şekilde korunmasıdır. Bunun içindir ki 5199 sayılı Kanun’un 7527 sayılı Kanunla değiştirilmeden önceki hali, hayvanların yaşatılmasını birinci amaç kabul etmiş ve bu sürece vatandaşların yerel hayvan koruma görevlisi (ve

¹¹⁰ <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D22/Y1/T1/DosyaKomisyonRaporunuVerdi/8943ea4e-7c3e-4a17-841b-92fd14b99aff.htm> (Erişim Tarihi: 06.08.2024).

gönüllüsü) sıfatıyla katılmasını sağlayacak şekilde birtakım kurallar getirmiştir. Sağlıklı ve dengeli çevrenin üç ana ayağından birisini oluşturan hayvanların yaşatılması için bu süreçten yerel hayvan koruma görevlilerini (ve gönüllülerini) dışlayan (ve bu suretle hayvanların korunmasının engellendiği ve merkezi – yerel idarenin vatandaş marifetiyle denetlenemediği) bir ortamda, Anayasa'nın 56 ve 63'üncü maddelerine saygı gösterildiği söylenemez.

O halde hem canlılar arasında tür bazlı ayırım yapmaksızın hayvanların onura sahip *sui generis* hukuki varlık olduğunun anayasal yorumla kabulü halinde hem de insan türü tarafından temin edilmesi talep edilen çevre hakkı bağlamında sağlıklı ve dengeli bir çevrenin oluşturulması bakımından hayvanların zorunlu ve ikame edilemez rolü gözetildiğinde; Devlet, hayvanların korunmasına ve refahının sağlanmasına yönelik yükümlülöklere sahiptir. Ancak kanun koyucu, iptali talep edilen ibareyle anılan 16'ncı maddede yapılan yürürlükten kaldırmayla il hayvanları koruma kurulunun görevlerinin arasından yerel hayvan koruma gönüllülerinin müracaatlarını değerlendirmeyi çıkararak; iptali talep edilen bentle yapılan metinden çıkarma ve yürürlükten kaldırmayla Kanun'un bahsi geçen bölümünde hayvan koruma gönüllüleri ile yerel hayvan koruma görevlilerinin sorumluluklarını ortadan kaldırarak hülasa yerel hayvan koruma görevlilerin (ve gönüllülerin) varlığı için kurduğı mekanizmayı lağv ederek; yerel hayvan koruma görevlilerinin (ve gönüllülerinin) faaliyetleri aracılığıyla temin edilen hayvanların özgürce yaşam hakkını hiçe saymış; anılan yükümlölüğüne aykırı davranmış, hayvanların koruma alanının kapsamını aşırı ölçüde daraltmış, hayvanların korunmasında bir özne olan yerel hayvan koruma görevlilerini (ve gönüllülerini) sistemin dışına itmiştir. İhtilaflı kurallar, vatandaşlar tarafından hayvan haklarının temin edilmesinden beklenen kamusal faydayı ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenlerle iptali talep edilen ibare ve bent, Anayasa'nın 2, 5, 17, 56 ve 63'üncü maddelerini ihlal etmektedir.

Buna ilave olarak Anayasa'nın 2'nci maddesindeki hukuk devleti ilkesi gereğince, yasama işlemlerinin kişisel yararları değil kamu yararını gerçekleştirmek amacıyla yapılması zorunludur (*Anayasa Mahkemesi'nin 17.06.2015 tarihli 2014/179 E.; 2015/54 K. sayılı Kararı*). Ancak iptali talep edilen ibare ve bentle yerel hayvan koruma görevlililiğı (ve gönüllölüğü) mekanizmasının ortadan kaldırılması nedeniyle; 5199 sayılı Kanun'un adından menkul hayvanları koruma amacı gerçekleştirilemeyecektir. Gerçekten de; ihtilaflı kurallar, hayvanların tüm özneler bakımından eşgüdüm içinde korunmasının *ratio legis*'ini oluşturan kamusal yarar hedefi bakımından; 5199 sayılı Kanun'un uygulanırılığının büyük ölçüde etkisiz hale gelmesine yol açacaktır. İptali talep edilen ibare ve bentle yerel hayvan koruma görevlililiğı (ve gönüllölüğü) mekanizmasının ortadan kaldırılmasının gerekliliğine ilişkin hiçbir meşru ve haklı neden bulunmadığı gibi, bu ibare ve bent, 5199 sayılı Kanun'un toplumun tüm kesimlerince, sivil toplum, yerel ve merkezi idare tarafından uygulanmasını (ve dahi denetlenmesini) önleyecektir. 5199 sayılı Kanun'un hayvanların korunmasına yönelik başlığı ile iptali talep edilen ibare ve bentle yerel hayvan koruma görevlililiğı (ve gönüllölüğü) mekanizmasının ortadan kaldırılması arasında aşık bir tezat vardır. Oysa çelişki yokluğu ve normatif tutarlılık, hukuki güvenlik alt ilkesini de içeren hukuk devleti ilkesinin asgari bir gereğidir. Bu nedenle ihtilaflı kurallar, Anayasa'nın hukuk devleti ilkesine, 2'nci maddesine aykırıdır.

Başka bir anlatımla insanlığın nüfusunun artışı ile yerleşim alanlarının yeryüzünde yaygınlaşması, hayvanlara yaşam alanı bırakmayacak kadar ileri noktalara doğru gitmektedir. İnsanların kendini ilk dereceye konumlandırarak kaynakları keyfi biçimde tüketmesi, doğal dengeyi bozmuştur. Bu durum doğada insan kadar özne olan hayvanları ikincilliliğe itmiştir. Bu vahşi koşullarda artık hayvanlar, özne olmaktan çıkmış insanların yıkıcı bir biçimde müdahale ettiği ekosistemde onların korunmasına muhtaç hale gelmiştir. Ne yazık ki bu

bağlamda 5199 sayılı Kanun da Hayvan Hakları Kanunu olarak adlandırılmamış; Hayvanları Koruma Kanunu olarak adlandırılmıştır. Ancak iptali talep edilen ibare ve bent, bu vahim durumun da gerisine düşmektedir. Devletin bahsi geçen Kanunla kendine yüklenen hayvanları koruma yükümlülüğünü yerine getirememesine yol açacak biçimde; iptali talep edilen ibare ve bentle yürürlükten kaldırma ve çıkarma yapılmaktadır. Zira Devlet, bu yükümlülüklerin bazılarını görevliler-gönüllüler marifetiyle yerine getirir; Devletin bu yükümlülüklerini yerine getirip getirmediği gönüllüler-görevliler tarafından denetlenir. 5199 sayılı Kanun'un hayvanları koruyucu hükümlerinin hiç uygulanmamasından yahut gereği gibi uygulanmamasından doğan sorunların hayvan hakları temelli, sürdürülebilir, etkin, etik çözümü yerine; hayvan haklarını temin eden gönüllülük-görevlilik mekanizmasının kaldırılması öngörülmekle; hayvanların özgürce yaşam hakkının temin edileceği ortamların yaratılmasının önüne geçilmekte; aksine denetimsizlik vasıtasıyla sorumsuzluk yaratılmaktadır.

Diğer bir söyleyişle gerçek ve tüzel kişilerin hatalı uygulamalarının (*Söz gelimi gerekçe metnine yansıtılan bilgiye göre 2004'ten bu yana yapılan kısırlaştırma oranları 2019 yılına kadar düşük, 2019 yılından sonra yüksek seyretmektedir.*), denetimsizliğin sorumluluğu; gönüllülük-görevlilik mekanizmasının kaldırılması suretiyle; hayvanların üzerine bırakılmaktadır. Halbuki Dünya Hayvan Hakları Örgütü, bugün 100'üncü yaşında hayvanların sağlığının korunması ve refahının artırılması yönünde gelinen gelişmişliği dünya kamuoyuna duyururken¹¹¹; ülkemizin mevcut kazanımları geri götürücü politikalar izlemesi, uluslararası arenada da sorumluluğumuzu doğuracak niteliktedir. Ne var ki 132 sıra sayılı ve Ekim 2019 tarihli Hayvanların Haklarının Korunması ile Hayvanlara Eziyet ve Kötü Muamelelerin Önlenmesi İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, hayvanların yaşatılmasına yönelik sorumluluğu ve hayvanları önceleyen bir anlayışı kanun koyucuya sunmuştur. Raporun genelinde hayvanları koruma gönüllülerinin hayvanların yaşatılmasına yönelik olumlu etkilerine de değinilmiştir.

Öte yandan il hayvanları koruma kurulu, yerel hayvan koruma gönüllülerinin müracaatlarını değerlendirirken; kendisinin nüfuz edemeyeceği şekilde sokak sokak gerçekleşen olaylardan haberdar olacak; aldıkları kararların, ilgililerce uygulanıp uygulanmadığını bu müracaatlar aracılığıyla denetleyebilecektir. Yine yerel hayvan koruma görevlileri, bölge ve mahallerindeki, öncelikle köpekler ve kediler olmak üzere, sahipsiz hayvanların bakımları, aşılarının yapılması, aşıli hayvanların markalanması ve kayıtlarının tutulmasının sağlanması, kısırlaştırılması, saldırgan olanların eğitilmesi ve sahiplendirilmelerinin yapılması için yerel yönetimler tarafından kurulan hayvan bakımevlerine gönderilmesi gibi tüm faaliyetlerde görev alacak ve bunları kolaylaştıracaktır. Bu mekanizmanın ortadan kaldırılmasının nedeni anlaşılmaktadır. Her ne kadar kanun koyucu tarafından yeni benimsenen yaklaşımla sokak hayvanları olmayacağı ve bu nedenle gönüllü-görevliye ihtiyaç duyulmayacağı ileri sürülse de; kanun koyucu tarafından getirilen yeni yaklaşımın, Anayasa'ya aykırı olduğu bu dilekçenin çeşitli bölümlerinde açıklanmıştır. Kaldı ki gönüllü-görevlilerin varlığı büyük bir kamuoyu denetimi oluşturduğundan; onlara yönelik kanuni düzenlemelerin ortadan kaldırılması, idare bakımından bir sorumsuzluk alanı yaratılmasına sebep olacaktır. Gönüllüler-görevliler aracılığıyla hayvanların yaşam kalitesi yükseltilemeyecektir; toplum eğitilemeyecek-bilinçlendirilemeyecektir; yerel ve merkezi yönetimlerin işyükü hafifletilemeyecektir.

¹¹¹ <https://www.woah.org/en/article/100-years-of-championing-animal-health-and-welfare/> (Erişim Tarihi: 05.08.2024).

Bu nedenlerle ihtilaflı ibare ve bent, Anayasa'nın 2, 5, 17, 56 ve 63'üncü maddelerine aykırıdır.

ii) Uluslararası anlaşmaların iç hukuka etkisi bakımından: Anayasa'nın 90'ıncı maddesine göre temel hak ve özgürlüklere ilişkin usulüne göre yürürlüğe konmuş uluslararası anlaşmalar, (kanunlara nazaran hakkı koruyucu, kullanımını genişletici hükümler barındırması kaydıyla) normlar hiyerarşisinde kanunun üstündedir. İptali talep edilen ibare ve bent, hayvanların korunması bağlamında yaşam, çevre ve adil yargılanma haklarına ilişkin Avrupa Sözleşmeleri¹¹² ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2, 6 ve 8'inci maddelerini, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 3, 10 ve 25'inci maddelerini ve Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni ihlal ettiğinden Anayasa'nın 90'ıncı maddesine de aykırıdır. (Unutulmamalıdır ki uluslararası hukuk; çevre hakkının korunması bakımından devletlerin taraf olmadığı antlaşmaların dahi onlar bakımından yükümlülük doğuracağı yönünde gelişmektedir.)

Buna ilave olarak belirtmek gerekir ki dünyada ekosantrik anlayışın egemen olması için çeşitli faaliyetler yürütülmektedir. Söz gelimi; Birleşmiş Milletler nezdinde Doğa Hakkı ve Doğa ile Uyumlu Yaşam İlkeleri kabul edilmekte doğayla uyum çalışmaları yürütülmektedir¹¹³; ABD'de Nonhuman Rights Project kapsamında insan olmayan şeylerin haklarının güvence altına alınması için çalışmalar yürütülmektedir¹¹⁴; Uluslararası Hayvan Hakları Kongreleri düzenlenmektedir¹¹⁵; Uluslararası Cenevre Hayvan Hakları Mahkemesi kurulmuştur¹¹⁶. Yine hayvan hakları çeşitli mahkeme kararlarına yansımaktadır: söz gelimi Avrupa Birliği Adalet Divanı bir kararında hayvan refahının temel hak ve özgürlükler karşısındaki konumu üzerine tartışmıştır (*Centraal Israëlitisch Consistorie van België and Others, Judgment of the Court (Grand Chamber), 17 December 2020, Case C-336/19*).

Tüm bu nedenlerle 7527 sayılı Kanun'un 7'nci maddesinde yer alan “(f) bendi yürürlükten kaldırılmıştır” ibaresi ile 15'inci maddesinin (b) bendi, Anayasa'nın 2, 5, 17, 56, 63 ve 90'ıncı maddelerine aykırıdır; anılan ibare ve bendin iptali gerekir.

11) 30.07.2024 tarihli ve 7527 sayılı Hayvanları Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 8'inci maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 19'uncu maddesinin birinci fıkrasının değiştirilen birinci cümlesinde yer alan “Bakanlıkça uygun görülen miktarlarda” ibaresinin Anayasa'ya aykırılığı

¹¹² “Türkiye hayvanların korunması konusunda oluşturulan;

- 125 No'lu Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesini 18 Kasım 1999 tarihinde imzalamış, 28 Kasım 2003 tarihinde ise onaylamıştır.
- 123 No'lu Deney ve Diğer Bilimsel Amaçlarla Kullanılan Omurgalıların Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'ni 5 Eylül 1986 tarihinde imzalamıştır.
- 87 No'lu Yetiştirme Amaçlarıyla Muhafaza Edilen Hayvanların Korunması Hakkındaki Avrupa Sözleşmesi'ni 6 Haziran 2007 tarihinde imzalamıştır.
- 65 No'lu Hayvanların Uluslararası Taşıma Sırasında Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi ve 103 sayılı Ek Protokolüne sırasıyla 19 Aralık 1975 ve 19 Mayıs 1989 tarihlerinde onaylamıştır.
- 102 nolu Kesim Sırasında Hayvanların Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi, 17 Eylül 2007 tarihinde imzalamıştır.” T. C. Avrupa Birliği Bakanlığı, Hayvan Hakları, Hayvanların Korunması ve Refahı, Avrupa Birliği'nde Hayvanların Korunması ve Hayvan Refahı, Mart 2011, Ankara, s. 9.

¹¹³ <http://www.harmonywithnatureun.org/> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

¹¹⁴ <https://www.nonhumanrights.org/about-us/> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

¹¹⁵ Söz gelimi: <https://www.gedik.edu.tr/hukuk-fakultesi-haberler-duyurular/uluslarararasi-hayvan-haklari-kongresi-gerceklestirildi> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

¹¹⁶ <https://uia.org/s/or/en/1100046458> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

7527 sayılı Kanun'un 8'inci maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un "*Mali destek*" kenar başlıklı 19'uncu maddesinin birinci fıkrasının birinci cümlesi değiştirilmiştir. Değişik cümleye göre insan, hayvan ve çevre sağlığının korunması amacıyla bakımevleri, hastaneler ve ameliyathaneler kurmak, bunlara ilişkin ilaç, alet ve ekipmanları temin etmek ile bakımevlerinde bakım, rehabilitasyon ve saiplendirme gibi faaliyetleri yürütmek için, başta yerel yönetimler olmak üzere diğer ilgili kurum ve kuruluşlara teşvik veya Bakanlıkça uygun görülen miktarlarda mali destek sağlanacaktır. Ancak insan, hayvan ve çevre sağlığının korunması amacıyla bakımevleri, hastaneler ve ameliyathaneler kurmak, bunlara ilişkin ilaç, alet ve ekipmanları temin etmek ile bakımevlerinde bakım, rehabilitasyon ve saiplendirme gibi faaliyetleri yürütmek için, başta yerel yönetimler olmak üzere diğer ilgili kurum ve kuruluşlara sağlanacak mali desteğin miktarının Bakanlık (Tarım ve Orman Bakanlığı) tarafından (uygun görülmek suretiyle) belirlenmesi, Anayasa'ya aykırıdır.

i)Hukuk devleti ve idarenin kanuniliği ilkeleri bakımından: Hukuk devleti, bütün işlem ve eylemlerinin hukuk kurallarına uygunluğunu başlıca geçerlik koşulu sayan, her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurmayı amaçlayan ve bunu geliştirerek sürdüren, hukuku tüm devlet organlarına egemen kılan, Anayasa'ya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, insan haklarına saygı duyarak bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, Anayasa'ya ve hukuk kurallarına bağlılığa özen gösteren, yargı denetimine açık olan, yasaların üstünde yasa koyucunun da uymak zorunda olduğu temel hukuk ilkeleri ile Anayasa'nın bulunduğu bilinci olan devlettir (*Anayasa Mahkemesi'nin 02.06.2009 tarihli ve 2004/10 E.; 2009/68 K. sayılı Kararı*). Hukuk devletinin ön koşullarından olan hukuki güvenlik ilkesi hukuk normlarının öngörülebilir olmasını, hukuki belirlilik ilkesi de kanun hükümlerinin şüpheye yer vermeyecek şekilde açık, net, anlaşılabilir olmasını ve ayrıca kamu otoritelerinin keyfi uygulamalarına karşı koruyucu önlem içermesini ifade etmektedir (bkz. AYM 9.2.2017, 2016/143 E.– 2017/23 K. par. 13; RG. 12.4.2017-30036) (*Anayasa Mahkemesi'nin 04.05.2017 tarihli ve 2015/41 E.; 2017/98 K. sayılı Kararı*). Başka bir deyişle, hukuk devleti ilkesi gereğince, idareye işlem tesis ederken ve eylemde bulunurken veya görevlerini yerine getirirken belirli ölçüde hareket serbestliği sağlayan takdir yetkisinin kullanımı mutlak, sınırsız, keyfi biçimde gerçekleşemez; idarenin takdir yetkisinin sınırları, keyfi işlem ve eylemleri önlemek amacıyla kanunla çizilmelidir.

Anayasa'nın 123'üncü maddesinde yer alan idarenin kanuniliği ilkesinin iki boyutu bulunmaktadır. İlk boyutu, idarenin *secundum legem* özelliğidir (kanuna dayanma ilkesidir). Bu ilkeye göre idarenin düzenleme yetkisi kanundan kaynaklanır. İkinci boyutu, idarenin *intra legem* özelliğidir (kanuna aykırı olmama ilkesidir). Bu ilkeye göre idarenin işlem ve eylemleri kanunun çizdiği sınırlar içinde kalmalıdır.

Bu nedenle, insan, hayvan ve çevre sağlığının korunması amacıyla bakımevleri, hastaneler ve ameliyathaneler kurmak, bunlara ilişkin ilaç, alet ve ekipmanları temin etmek ile bakımevlerinde bakım, rehabilitasyon ve saiplendirme gibi faaliyetleri yürütmek için, başta yerel yönetimler olmak üzere diğer ilgili kurum ve kuruluşlara sağlanacak mali desteğin miktarının belirlenmesine ilişkin usul ve esasların; normlar hiyerarşisinin ana halkası olarak hukuk devletinin temel taşı olan maddi anlamdaki kanunilik kıstasının gereklerinin karşılanması ve kanuna dayanması ile kanuna aykırı olmaması için; genel çerçevesinin keyfi uygulamaya yer vermeyecek açıklıkta kanun düzeyinde çizilmesi gerekmektedir. Ancak kanun koyucu; –anayasal ilkelerin aksine- mali desteğin tutarının hesaplanması yöntemine ilişkin usul ve esasların (*sokak hayvan sayısı, veteriner hekim sayısı, belediye sınır genişliği, belediye nüfusu vb.*) genel çerçevesi hakkında tamamen sessiz kalmış, bu konuların düzenlenmesini idarenin (Bakanlığın) uhdesine bırakmıştır; Bakanlık, azami-asgari had ile de

kayıtlanmamıştır. Bu hususların kanun düzeyinde açık ve net bir şekilde düzenlenmemesi ve bunlara yönelik nesnel, somut ölçüt öngörülmemesi; başta yerel yönetimler olmak üzere diğer ilgili kurum ve kuruluşlara farklı miktarda destek verilmesine, keyfi uygulamalara neden olacaktır. Yine Bakanlığın yapacağı düzenlemeleri, tek başına ve çok kısa vadede değiştirebilmesi olasılığı da; mali desteğin muhatapları bakımından hukuki ve iktisadi öngörülebilirliğe hanel getirmektedir. Başta yerel yönetimler olmak üzere diğer ilgili kurum ve kuruluşlara az miktarda mali destek sağlanması; insan, hayvan ve çevre sağlığının korunması amacıyla bakımevlerinin, hastanelerin ve ameliyathanelerin kurulamamasına; bunlara ilişkin ilaç, alet ve ekipmanların temin edilememesine; bakımevlerinde bakım, rehabilitasyon ve saiplendirme gibi faaliyetlerin yürütülememesine ve dolayısıyla hayvan haklarının ve halk sağlığının temin edilememesine neden olacaktır.

Bakanlığın uhdesine sınırları belirsiz, çok geniş bir düzenleme alanının bırakılması, anılan cümlelerin uygulanmasını sağlamaya ilişkin Anayasal işlevinin ötesine geçerek, şekli anlamda kanun aracılığıyla, Bakanlığın (düzenleyici ve dahi birel) işlemlerine, maddi anlamda kanun koyma yetkisinin tanınması anlamına gelecektir. Bu nedenlerle iptali talep edilen ibare, Anayasa'nın 2 ve 123'üncü maddelerine aykırıdır.

ii) Yasama yetkisinin devredilmezliği bakımından: Anayasa'nın 7'nci maddesinde temelini bulan yasama yetkisinin devredilmezliği ilkesine göre yasama yetkisi yalnız Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne aittir. Bu nedenle idareye düzenleme yetkisi veren bir yasa kuralının temel ilkeleri ortaya koyması ve çerçeveyi çizmesi gerekir. Diğer bir deyişle idareye sınırsız ve belirsiz bir düzenleme yetkisi bırakılamaz. Nitekim idarenin düzenleme yetkisi; sınırlı, tamamlayıcı ve bağımlı bir yetkidir. Yasa ile yetkilendirme, Anayasa'nın öngördüğü biçimde yasa ile düzenleme anlamını taşımamaktadır (*Anayasa Mahkemesi'nin 02.05.2008 tarihli ve 2005/68 E.; 2008/102 K. sayılı Kararı*). İptali talep edilen ibarenin yer aldığı cümle hükmünde olduğu gibi idareye (Bakanlığa) insan, hayvan ve çevre sağlığının korunması amacıyla bakımevleri, hastaneler ve ameliyathaneler kurmak, bunlara ilişkin ilaç, alet ve ekipmanları temin etmek ile bakımevlerinde bakım, rehabilitasyon ve saiplendirme gibi faaliyetleri yürütmek için, başta yerel yönetimler olmak üzere diğer ilgili kurum ve kuruluşlara sağlanacak mali desteğin miktarını (uygun görmek suretiyle) belirleme yetkisi veren yasa hükmü, Anayasa'nın 7'nci maddesine aykırılık oluşturur.

iii) İdarenin bütünlüğü ilkesi ve yerel yönetimlerin özerkliği bakımından: Söz konusu mali destek, başta yerel yönetimler olmak üzere diğer ilgili kurum ve kuruluşlara verilecektir. Yerel yönetimlerin kapsamında belediyeler de bulunmaktadır.

Öncelikle belediyelerin hukuki statüsünü belirtmekte ve bunların Bakanlık ile ilişkisini ortaya koymakta fayda bulunmaktadır. Bilindiği üzere Anayasa'nın 123'üncü maddesi uyarınca idarenin kuruluş ve görevleri merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanır. Belediyeler, Anayasa'nın 127'nci maddesi uyarınca mahalli idareler (yerel yönetimler) kapsamında kalan tüzel kişilerdir. Merkezi idare, belediye üzerinde idari vesayet yetkisine sahiptir. Ancak bu yetki, kayıtsız değildir. İdari vesayet yetkisinin kullanılabilmesi için; mahalli hizmetlerin idarenin bütünlüğü ilkesine uygun şekilde yürütülmesi, kamu görevlerinde birliğin sağlanması, toplum yararının korunması ve mahalli ihtiyaçların gereği gibi karşılanması amacı güdülmelidir. Aynı zamanda idari vesayet yetkisi, kanunda gösterilen usul ve esaslar çerçevesinde kullanılabilir. Bununla birlikte belediyelere görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır.

Öte yandan Anayasa Mahkemesi'ne göre ‘‘Anayasa’nın 127’nci maddesinin birinci fıkrasında mahallî idarelerin il, belediye veya köy halkının mahallî müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları yine kanunda gösterilen seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzelkişileri oldukları ifade edilmiştir. Anayasa’da merkezî yönetim-yerel yönetim ayrımının yapılması, yerel yönetimlerin organlarının seçimle göreve gelmesinin öngörülmesi, seçimlerinin süreli olması, kararlarını kendi organları eliyle alması ve uygulaması, kendilerine özgü bütçelerinin bulunması, görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanması gibi yetki ve ayrıcalıkların tanınmış olması, bu idarelerin özerkliklerinin göstergeleridir (Anayasa Mahkemesi’nin 16.07.2020 tarihli ve 2018/104 E.; 2020/39 K. sayılı Kararı, §174). Yine Anayasa Mahkemesi’ne göre ‘‘Mahallî idareler, kendilerine verilen görevleri yerine getirebilmek için yeterli gelir kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır. Yerel yönetim birimi olarak belediyelerin etkin ve verimli hizmet sunabilmeleri, belediyelere verilen görevlerin etkin şekilde yerine getirilmesi, bunların mali açıdan güçlü olması ile yakından ilgilidir. Bu nedenden dolayı mahallî idarelere, merkezî idarenin kontrolü altındaki birtakım maddi kaynaklardan pay ayrılmaktadır.’’ (Anayasa Mahkemesi’nin 14.07.2021 tarihli ve 2019/32 E.; 2021/54 K. sayılı Kararı, §135). İptali talep edilen ibare, başta belediyeler olmak üzere yerel yönetimlerin insan, hayvan ve çevre sağlığının korunması amacıyla bakımevleri, hastaneler ve ameliyathaneler kurmak, bunlara ilişkin ilaç, alet ve ekipmanları temin etmek ile bakımevlerinde bakım, rehabilitasyon ve saiplendirme gibi faaliyetleri yürütmesi için gerekli finans kaynağı olan ve Bakanlık tarafından sağlanan mali desteğe ilişkin olduğu için, mahalli idarelerin mali özerkliği ile ilgilidir.

Bakanlık tarafından sağlanacak mali destek, yerel yönetimlerin insan, hayvan ve çevre sağlığının korunması amacıyla bakımevleri, hastaneler ve ameliyathaneler kurmak, bunlara ilişkin ilaç, alet ve ekipmanları temin etmek ile bakımevlerinde bakım, rehabilitasyon ve saiplendirme gibi faaliyetleri yürütmesi için yapacağı bütçenin bir kısmını oluşturacaktır. Yerel yönetim, bu bütçe doğrultusunda söz konusu iş ve işlemleri gerçekleştirecektir. Mali desteğin yetersizliği, bu iş ve işlemlerin zamanında ve gereği gibi gerçekleştirilmesi için; yerel yönetimin kendi iç kaynaklarını arttırmasına neden olacaktır. Bakanlığın mali desteğin miktarına yönelik keyfi kararı, nihayetinde yerel yönetimin kendi mali kaynaklarını nasıl yöneteceğine dair kararını etkileyecektir. Halbuki yerel yönetimlerin mali özerkliği ilkesi gereğince; yerel yönetim, bütçesini nasıl yöneteceğine tek başına kendi karar verir. Bir başka deyişle Bakanlık, mali desteği minimum seviyede tutarak; belediyenin kendi bütçesini nasıl değerlendirileceğine ilişkin karar verme yetkisini, üzerine almaktadır. Yine mali desteğin düşük tutulması, yerel yönetimlerin üzerine düşen görevleri yerine getirememesine neden olacaktır.

Buna ilave olarak mali özerkliğin kaybedilmesi; idari özerkliğin de kaybedilmesine sebebiyet verecektir. Zira yerel yönetimler, bütçenin denkliği ilkesi gereğince; bütçeleri doğrultusunda finansal olarak gerçekleştirebilecekleri kararları almaktadır. Ancak bütçelerine yapılan bir müdahale; görevlerin icrasına yönelik idari kararları da etkileyecektir. Bütçe yetersizliği nedeniyle başka konulara ilişkin idari kararlar alınamayacaktır.

Ne var ki ‘‘Anayasa’nın 123’üncü maddesinde düzenlenen idarenin bütünlüğü, idari görevleri yerine getiren kurumlar arasında birliğin sağlanması ve idari yapı içinde yer alan kurumların bir bütünlük içinde çalışmasını öngörmektedir. İdarede bütünlüğü sağlamak için başlıca iki hukuksal araç *hiyerarşi* ve *idari vesayet* kullanılmaktadır. Hiyerarşi, hem merkezi yönetim içinde yer alan örgütler ve bunlara bağlı birimler arasındaki hem de yerinden yönetim kuruluşlarının kendi içerisindeki bütünleşmeyi sağlamaktadır. İdari vesayet ise merkezi

yönetim ile yerinden yönetim kuruluşları arasındaki bütünleşmeyi sağlayan araçtır (*Anayasa Mahkemesi'nin 05.07.2018 tarihli ve 2018/15 E.; 2018/78 K. sayılı Kararı, § 7*)". "İdari vesayet yetkisi, hiyerarşik denetimde olduğu gibi genel bir yetki olmayıp kanunla çerçevesi çizilen sınırlar içerisinde kullanılması gereken istisnai bir yetkidir. İstisnailik ve kanunilik idari vesayetin en belirgin iki temel özelliğidir. Bu bağlamda vesayet yetkisi mutlak bir kullanım zorunluluğunu da içermez. Anayasa'da belirtilen amaç ve çerçeve içinde kalmak koşuluyla bu yetkinin kapsam ve sınırını belirleme yetkisi kanun koyucuya aittir (*Anayasa Mahkemesi'nin 14.11.2019 tarihli ve 2018/90 E.; 2019/85 K. sayılı Kararı, § 20*)." Diğer yandan "idari özerklik ile idari vesayet arasında ters orantılı bir ilişki bulunmaktadır. İdari vesayet yetkisinin kapsamının genişlemesi idari özerkliği daraltmaktayken idari vesayet yetkisinin kapsamının daralması ise idari özerkliği genişletmektedir. Bu sebeple idari vesayet yetkisi idari özerkliğin sınırını oluşturmaktadır (*Anayasa Mahkemesi'nin 05.07.2018 tarihli ve 2018/15 E.; 2018/78 K. sayılı Kararı, § 7*)."

İptali talep edilen ibare, merkezi idare olan Bakanlığın mahalli idare (özellikle belediye) üzerindeki idari vesayet yetkisini sınırsız şekilde aşmak ve yerel yönetimlerin idari ve mali özerklik alanını daraltmak suretiyle; yerinden yönetim ilkesine aykırıdır. Başka deyişle iptali talep edilen ibareyle idari vesayet yetkisinin kayıtsız ve geniş kullanımı; idarenin bütünlüğü ilkesi içinde teşkilatlanmış ikili idari yapı arasındaki dengeyi merkezi yönetim lehine bozmakta, idari vesayeti istisnai değil kural yetki haline getirmektedir. Zira Bakanlık, yerel yönetimlere sağlanacak mali desteğin tutarının belirlenmesi bakımından nesnel ve somut ölçütlerle sınırlandırılmamıştır.

Başka bir deyişle iptali talep edilen ibare nedeniyle belediyelerin görevleri ile orantılı olan gelirlerine, Bakanlık tarafından ölçüsüz şekilde el koyulmaktadır. Zira Bakanlık tarafından minimum seviyede sağlanacak mali destek, nihayetinde yerel yönetimlerin, iptali talep edilen ibarenin bulunduğu cümleye konu iş ve işlemlerinin zamanında ve gereği gibi yerine getirilmesi için; iç kaynaklarını aşırı ölçüde sarf etmesine neden olacaktır. Halbuki yerel yönetimlere (belediyelere) "mahalli idare" vasfını kazandıran unsurlardan biri, mali özerkliktir. Ayrıca belediyeler hayvan haklarının korunmasına ilişkin kamu hizmetinin yürütülememesi tehdidiyle karşı karşıya kalmaktadır. İhtilaflı düzenlemenin, uygulamada taraflı şekilde uygulanma ve yalnızca merkezi yönetimin muhalif olarak sınıflayabileceği belediyelere karşı düşük miktarda kullanılma ihtimalinin bulunduğu da açıktır. Mahalli idarelerde merkezi yönetime karşı derin bir güvensizlik yaratacak bu türden bir yaklaşımın, idarenin bütünlüğü ilkesine hizmet etmeyeceği açıktır. Öte yandan, böyle bir düzenleme, hukuk devletinin varlık nedeni ile de çelişmektedir. Gerçekten, "yöneticileri ve yönetilenleri, hukukça yönetilebilirlik bakımından eşitleme" hedefine dayanan hukuk devleti, merkezi ve yerel yönetim arasında, bir tür makamlar hiyerarşisi anlayışını yansıtan ölçüsüz mali destek düzeneğini meşru ve haklı kılamaz.

Ayrıca imzalayıp onaylamış olduğumuz Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın 3'üncü maddesi gereğince özerk yerel yönetim kavramı, yerel makamların, kanunlarla belirlenen sınırlar çerçevesinde, kamu işlerinin önemli bir bölümünü kendi sorumlulukları altında ve yerel nüfusun çıkarları doğrultusunda düzenleme ve yönetme hakkı ve imkanı anlamını taşır. Anılan Şart'ın 9'uncu maddesi uyarınca ekonomik politika çerçevesinde, yerel makamlara kendi yetkileri dahilinde serbestçe kullanabilecekleri yeterli mali kaynaklar sağlanacaktır. Ancak iptali talep edilen ibare; söz konusu 3'üncü ve 9'uncu maddelerle güvence altına alınan belediyelerin idari ve mali özerkliklerini ölçüsüz şekilde sınırlandırdığından Şart'a da aykırıdır.

Son olarak belirtmek gerekir ki insan, hayvan ve çevre sağlığının korunması amacıyla bakımevleri, hastaneler ve ameliyathaneler kurmak, bunlara ilişkin ilaç, alet ve ekipmanları temin etmek ile bakımevlerinde bakım, rehabilitasyon ve sahiplendirme gibi faaliyetleri yürütmek için; teşvik veya mali destek yerine farklı bir finansal yöntemin benimsenmesi de mümkündür. Nitekim Türkiye Büyük Millet Meclisi, Hayvanların Haklarının Korunması ile Hayvanlara Eziyet ve Kötü Muamelelerin Önlenmesi İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, hayvanların refahı ve korunması için işbirliği yapılmasını, bu amaçla yerel yönetimlere mali desteğin artırılmasını (s. 98) ve hayvan hakları fonu kurulmasını önermiştir (s. 101):

“Hayvanlara ilişkin süreçlerin yönetimi konusunda gerek merkezi gerekse yerel yönetimlerde yeterli bütçenin bulunmaması önemli bir sorundur. Yeterli bütçe bulunmaması personel istihdamını, altyapıyı ve hayvan sağlığına yönelik uygulamaları (kısırlaştırma, aşılama, diğer sağlık hizmetleri) doğrudan etkilemekte, şehir hayvanlarına yönelik olarak giderek büyüyen sorunlara çözüm bulunmasını güçleştirmektedir. Komisyon toplantılarına katılarak görüş ve önerilerini ileten kurum, kuruluş ve kişilerin ortak önerilerinden bir tanesi, hayvanlara yönelik süreçlerin yönetilmesinde kullanılmak üzere “Hayvan Hakları Fonu” ya da başka bir ad altında bir fon oluşturulması önerisidir.

Bu fonun gelirlerinin; belediyelerin aldığı emlak, çevre temizlik vergilerinden aktarılabilecek paylardan; at yarışı, milli piyango gibi şans oyunlarından aktarılabilecek paylardan, kesilen idari para cezaları ile yapılacak bağışlardan oluşabileceği; kurulacak bu fonun yine Komisyonumuza iletilen önemli bir sorun olan usulsüz ve kayıtdışı bağış toplanmasının önüne geçebileceği ve hayvanların rehabilitasyonu çalışmalarının tüm ülkeyle paylaşılmasını sağlayacağı düşünülmektedir.

Kurulacak bu fon, Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü uhdesinde bulunmalı, fonun dağıtımı mevzuatla düzenlenmelidir.”

Bu nedenle iptali talep edilen ibare, Anayasa’nın 123 ve 127’nci maddelerine aykırıdır.

iv)Eşitlik ilkesi bakımından: İptali talep edilen ibarenin idareye verdiği sınırsız takdir yetkisi, başta yerel yönetimler olmak üzere diğer ilgili kurum ve kuruluşlar arasında idare tarafından kayırma/ayırımcılık yapılmasına neden olabileceğinden; anılan ibare, Anayasa’nın 10’uncu maddesinde yer alan eşitlik ilkesine de aykırıdır. Zira eşitlik ilkesinin ihlal edilip edilmediği hususunun tespiti, münferit olayda benzer durumdaki kişi kategorileri arasında gerçekleştirilen ayrıma ilişkin bir ‘*haklı neden*’in var olup olmadığına göre yapılır ve ancak ihtilaflı düzenlemede haksız nedenlere dayalı keyfi muamele farklılıklarını engelleyecek hiçbir objektif kıstas ve güvence bulunmamaktadır.

Anayasa Mahkemesi’nin ifade ettiği üzere; “[Eşitlik ilkesi] ile güdülen amaç, benzer koşullar içinde olan, özdeş nitelikte bulunan durumların yasalarca aynı işleme uyruk tutulmasını sağlamaktır.” (Anayasa Mahkemesi’nin 13.04.1976 tarihli ve 1976/3 E.; 1976/3 K. sayılı Kararı). Yine AYM’ye göre; “Eşitlik ilkesinin amacı, aynı durumda bulunan kişilerin yasalar karşısında aynı işleme bağlı tutulmalarını sağlamak, ayırım yapılmasını ve ayrıcalık tanınmasını önlemektir” (Anayasa Mahkemesi’nin 07.02.2006 tarihli ve 2006/11 E.; 2006/17 K. sayılı Kararı). Eşitlik ilkesinin ihlal edilip edilmediği hususunun tespitinde, somut olayda yapılan ayırımın haklı bir nedene dayanıp dayanmadığı noktası dikkate alınır: “Anayasa’nın 10. maddesinde öngörülen eşitlik, mutlak anlamda bir eşitlik olmayıp, ortada

haklı nedenlerin bulunması halinde, farklı uygulamalara imkan veren bir ilkedir” (Anayasa Mahkemesi’nin 11.12.1986 tarihli ve 1985/11 E.; 1986/29 K. sayılı Kararı).

Ancak iptali talep edilen ibarenin idareye verdiği öznel ve keyfi uygulamalara sebep olabilecek sınırsız takdir yetkisi; söz gelimi aynı durumda bulunan, aynı finansal yeterlilikteki, (iptali talep edilen ibarenin bulunduğu cümleye konu) aynı iş ve işlemleri gerçekleştirecek başta yerel yönetimler olmak üzere diğer ilgili kurum ve kuruluşların bazılarına daha düşük bazılarına daha yüksek tutarda mali destek sağlanmasına ilişkin haklı nedeni somutlaştırmaya elverişli değildir. Bir başka deyişle, ihtilaflı düzenleme, haklı bir sebebe dayanmayan muamele farklılıklarını idarenin yetki alanına dahil etmektedir. İdare, haklı bir neden olmaksın başta yerel yönetimler olmak üzere diğer ilgili kurum ve kuruluşlara farklı hesaplama yöntemi uygulamak suretiyle; mali destek mekanizmasının, (merkezi idare karşısında) başta yerel yönetimler olmak üzere diğer ilgili kurum ve kuruluşlar üzerinde mali baskı aracına dönüştürülmesine imkan bulacaktır. Bu nedenle anılan ibare, Anayasa’nın 10’uncu maddesine aykırıdır.

Tüm bu nedenlerle 7527 sayılı Kanun’un 8’inci maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un 19’uncu maddesinin birinci fıkrasının değiştirilen birinci cümlesinde yer alan *“Bakanlıkça uygun görülen miktarlarda”* ibaresi, Anayasa’nın 2, 7, 10, 123 ve 127’nci maddelerine aykırıdır; anılan ibarenin iptali gerekir.

12) 30.07.2024 tarihli ve 7527 sayılı Hayvanları Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un 9’uncu maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un 24’üncü maddesinin birinci fıkrasının değiştirilen son cümlesinde yer alan *“sahiplendirilme niteliği olanlar”* ibaresinin Anayasa’ya aykırılığı

7527 sayılı Kanun’un 9’uncu maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un *“Koruma altına alma”* kenar başlıklı 24’üncü maddesinin birinci fıkrasının son cümlesi değiştirilmiştir. Anılan birinci fıkranın mevcut birinci cümlesine göre bu Kanun’un hayvanları korumaya yönelik hükümlerine aykırı hareket eden veya sahiplendiği hayvanların bakımını ciddi şekilde ihmal eden ya da onlara ağrı, acı veya zarar veren kişilerin denetimle yetkili merci tarafından hayvan bulundurması yasaklanır ve hayvanlarına el konulur. Anılan birinci fıkranın değişik son cümlesine göre söz konusu hayvanlardan sahiplendirilme niteliği olanlar sahiplendirilinceye kadar hayvan bakımevinde barındırılacaktır. Ancak bir hayvanın sahiplendirilme niteliği olup olmadığını belirleme yetkisini idareye tevdi eden ve iptali talep edilen ibare, Anayasa’ya aykırıdır.

i)Hukuk devleti ve idarenin kanuniliği ilkeleri bakımından: Hukuk devleti, bütün işlem ve eylemlerinin hukuk kurallarına uygunluğunu başlıca geçerlik koşulu sayan, her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurmayı amaçlayan ve bunu geliştirerek sürdüren, hukuku tüm devlet organlarına egemen kılan, Anayasa’ya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, insan haklarına saygı duyarak bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, Anayasa’ya ve hukuk kurallarına bağlılığa özen gösteren, yargı denetimine açık olan, yasaların üstünde yasa koyucunun da uymak zorunda olduğu temel hukuk ilkeleri ile Anayasa’nın bulunduğu bilinci olan devlettir (*Anayasa Mahkemesi’nin 02.06.2009 tarihli ve 2004/10 E.; 2009/68 K. sayılı Kararı*). Hukuk devletinin önkoşullarından olan hukuki güvenlik ilkesi hukuk normlarının öngörülebilir olmasını, hukuki belirlilik ilkesi de kanun hükümlerinin şüpheyeye yer vermeyecek şekilde açık, net, anlaşılabilir olmasını ve ayrıca kamu otoritelerinin keyfi uygulamalarına karşı koruyucu önlem içermesini ifade etmektedir (bkz. AYM 9.2.2017, 2016/143 E.– 2017/23 K. par. 13; RG. 12.4.2017-30036) (*Anayasa Mahkemesi’nin*

04.05.2017 tarihli ve 2015/41 E.; 2017/98 K. sayılı Kararı). Başka bir deyişle, hukuk devleti ilkesi gereğince, idareye işlem tesis ederken ve eylemde bulunurken veya görevlerini yerine getirirken belirli ölçüde hareket serbestliği sağlayan takdir yetkisinin kullanımı mutlak, sınırsız, keyfi biçimde gerçekleşemez; idarenin takdir yetkisinin sınırları, keyfi işlem ve eylemleri önlemek amacıyla kanunla çizilmelidir.

Anayasa'nın 123'üncü maddesinde yer alan idarenin kanuniliği ilkesinin iki boyutu bulunmaktadır. İlk boyutu, idarenin *secundum legem* özelliğidir (kanuna dayanma ilkesidir). Bu ilkeye göre idarenin düzenleme yetkisi kanundan kaynaklanır. İkinci boyutu, idarenin *intra legem* özelliğidir (kanuna aykırı olmama ilkesidir). Bu ilkeye göre idarenin işlem ve eylemleri kanunun çizdiği sınırlar içinde kalmalıdır.

Bu nedenle bu Kanun'un hayvanları korumaya yönelik hükümlerine aykırı hareket eden veya sahiplendiği hayvanların bakımını ciddi şekilde ihmal eden ya da onlara ağrı, acı veya zarar veren kişilerin el konulan hayvanlarının sahiplendirilme niteliği olup olmadığının belirlenmesine ilişkin usul ve esasların; hukuk devletinin temel taşı olan maddi anlamdaki kanunilik kıstasının gereklerini karşılaması ve kanuna dayanması ile kanuna aykırı olmaması için; genel çerçevesinin keyfi uygulamaya yer vermeyecek açıklıkta kanun düzeyinde çizilmesi gerekmektedir. Ancak kanun koyucu; iptali talep edilen ibarenin yer aldığı cümlede bu niteleme hakkında–anayasal ilkelerin aksine tamamen sessiz kalmış, idareyi bu nitelemeyi yaparken esas alacağı objektif kıstaslarla sınırlandırmamış, bu hususu idarenin düzenleyici (ve dahi birel) işleminin konusu yapmıştır. Bu durum, idarenin sübjektif değerlendirme yapmasına sebep olacaktır. Zira iptali talep edilen ibarenin yer aldığı cümle hükmünde, idareyi kısıtlayıcı hiçbir nesnel, net, açık, anlaşılabilir, somut, bilimsel kıstas bulunmamaktadır.

Buna ilave olarak 5199 sayılı Kanun'un “*Tanımlar*” kenar başlıklı 3'üncü maddesinde hayvanlar, sahiplendirilme niteliği üzerinden tanımlanmamıştır. Yine iptali talep edilen ibarenin yer aldığı cümle hükmünde veteriner hekimler tarafından bu nitelemenin yapılacağına dair bir kayıt da bulunmamaktadır. Burada nitelemeyi yapacak idarenin Bakanlık (merkezi idare) mı yahut belediye mi (yerel yönetim) olup olmadığı, net biçimde anlaşılamamaktadır.

Öte yandan normlar arasında hukuka uygun kademelenmenin sağlanabilmesi, diğer bir deyişle normlar hiyerarşisinde anılan nitelemeye ilişkin tesis edilecek idari işlemlerin 7527 sayılı Kanun'a uygun olması, yalnız bu Kanun'un temel ilkeleri ortaya koymasıyla mümkündür. Aksi takdirde, Kanun'un genel çerçeveyi çizmemesi, idari işlemlerin hukuka uygunluk denetiminde gözetilecek ölçü normun (7527 sayılı Kanun'un) maddi anlamda kanunun asgari öğelerini karşılamaması durumunda, idari işlem hukuki dayanaktan yoksun kılınacaktır.

Yine idarenin uhdesine sınırları belirsiz, çok geniş bir düzenleme alanının bırakılması, anılan 24'üncü maddenin uygulanmasını sağlamaya ilişkin anayasal işlevinin ötesine geçerek, şekli anlamda kanun aracılığıyla, idarenin düzenleyici (ve dahi birel) işlemlerine, maddi anlamda kanun koyma yetkisinin tanınması anlamına gelecektir.

Anayasa'nın 2 ve 123'üncü maddeleri uyarınca kanun düzeyinde tanımlanması gereken hususu, idarenin düzenleyici (ve dahi birel) işlemlerine tevdi eden, maddi anlamda bir kanunda bulunması gereken öngörülebilirlik niteliğini içermeyip, yukarıda tanımlandığı

anlamda hukuki güvenlik ve belirlilik ilkelerinin gereklerini yerine getirmeyen ihtilaflı ibare, Anayasa'nın 2 ve 123'üncü maddelerine aykırıdır.

ii)Yasama yetkisinin devredilmezliği bakımından: Anayasa'nın 7'nci maddesinde temelini bulan yasama yetkisinin devredilmezliği ilkesine göre yasama yetkisi yalnız Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne aittir. Bu nedenle idareye düzenleme yetkisi veren bir yasa kuralının temel ilkeleri ortaya koyması ve çerçeveyi çizmesi gerekir. Diğer bir deyişle idareye sınırsız ve belirsiz bir düzenleme yetkisi bırakılamaz. Nitekim idarenin düzenleme yetkisi; sınırlı, tamamlayıcı ve bağımlı bir yetkidir. Yasa ile yetkilendirme, Anayasa'nın öngördüğü biçimde yasa ile düzenleme anlamını taşımamaktadır (*Anayasa Mahkemesi'nin 02.05.2008 tarihli ve 2005/68 E.; 2008/102 K. sayılı Kararı*). İptali talep edilen ibarenin yer aldığı cümle hükmünde olduğu gibi temel ilkeleri belirlenmeksizin ve çerçevesi çizilmeksizin, idareye hayvanın sahiplendirilme niteliği olup olmadığını belirleme yetkisi veren yasa hükmü, Anayasa'nın 7'nci maddesine aykırılık oluşturur.

iii)Eşitlik ilkesi bakımından: İptali talep edilen ibarenin idareye verdiği sınırsız takdir yetkisi, bu Kanun'un hayvanları korumaya yönelik hükümlerine aykırı hareket eden veya sahiplendiği hayvanların bakımını ciddi şekilde ihmal eden ya da onlara ağrı, acı veya zarar veren kişilerin el konulan ve aynı durumda bulunan hayvanlarının arasında idare tarafından kayırma/ayrımcılık yapılmasına neden olabileceğinden; anılan ibare, Anayasa'nın 10'uncu maddesinde yer alan eşitlik ilkesine de aykırıdır. İhtilaflı ibare, aynı şekilde, nitelemeye ilişkin objektif esas ve usulleri öngörmemesi sebebiyle de yine eşitlik ilkesini ihlal etmektedir. Zira eşitlik ilkesinin ihlal edilip edilmediği hususunun tespiti, münferit olayda benzer kişi kategorileri arasında gerçekleştirilen ayrıma ilişkin bir "*haklı neden*"in var olup olmadığına göre yapılır.

Anayasa Mahkemesi'nin ifade ettiği üzere; "[Eşitlik ilkesi] ile güdülen amaç, benzer koşullar içinde olan, özdeş nitelikte bulunan durumların yasalarca aynı işleme uyruk tutulmasını sağlamaktır." (*Anayasa Mahkemesi'nin 13.04.1976 tarihli ve 1976/3 E.; 1976/3 K. sayılı Kararı*). Yine AYM'ye göre; "Eşitlik ilkesinin amacı, aynı durumda bulunan kişilerin yasalar karşısında aynı işleme bağlı tutulmalarını sağlamak, ayırım yapılmasını ve ayrıcalık tanınmasını önlemektir" (*Anayasa Mahkemesi'nin 07.02.2006 tarihli ve 2006/11 E.; 2006/17 K. sayılı Kararı*). Eşitlik ilkesinin ihlal edilip edilmediği hususunun tespitinde, somut olayda yapılan ayırımın haklı bir nedene dayanıp dayanmadığı noktası dikkate alınır: "Anayasa'nın 10. maddesinde öngörülen eşitlik, mutlak anlamda bir eşitlik olmayıp, ortada haklı nedenlerin bulunması halinde, farklı uygulamalara imkan veren bir ilkedir" (*Anayasa Mahkemesi'nin 11.12.1986 tarihli ve 1985/11 E.; 1986/29 K. sayılı Kararı*).

Ne var ki, iptali talep edilen ibarenin idareye verdiği keyfi uygulamalara sebep olabilecek sınırsız takdir yetkisi, idare tarafından söz konusu hayvanlardan bazılarını sahiplendirilme niteliğinin izafe edilip sahiplendirilmesine ve fakat bazılarını sahiplendirilme niteliği izafe edilmeyip bir süre hayvan bakımevinde tutulduktan sonra öldürülmesine/ötanazi yapılmasına ilişkin haklı nedeni somutlaştırmaya elverişli değildir. Başka bir anlatımla, hayvanın sahiplendirilme niteliği olup olmadığının tespitinin idareye bırakılması, aynı nitelikte olan ve el konulan hayvan kategorileri arasında haklı nedene dayanmayan ve keyfi muamele farklılıklarına yol açacaktır. Bu nedenle anılan ibare, Anayasa'nın 10'uncu maddesine aykırıdır.

Tüm bu nedenlerle 7527 sayılı Kanun'un 9'uncu maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 24'üncü maddesinin birinci fıkrasının değiştirilen son cümlesinde yer alan "*sahiplendirilme*

niteliği olanlar'' ibaresi, Anayasa'nın 2, 7, 10 ve 123'üncü maddelerine aykırıdır; anılan ibarenin iptali gerekir.

13) 30.07.2024 tarihli ve 7527 sayılı Hayvanları Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 13'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un ek 1'inci maddesinin değiştirilen üçüncü fıkrasında yer alan *“geçici 4 üncü maddenin ikinci fıkrasında belirtilen kaynağı”* ibaresinin; 14'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un değiştirilen geçici 4'üncü maddesinin ikinci fıkrasının birinci cümlesinde yer alan *“kesinleşmiş en son bütçe gelirlerinin binde beşi oranında kaynak ayırır”* ibaresi ile ikinci cümlesinde yer alan *“binde üç olarak uygulanır”* ibaresinin; üçüncü fıkrasının birinci cümlesinde yer alan *“yüzde 40'ı”* ibaresi ile ikinci cümlesinde yer alan *“yüzde 40'ını”* ibaresinin Anayasa'ya aykırılığı

a) 7527 sayılı Kanun'un 13'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un yerel yönetimlerin sorumluluğunu düzenleyen ek 1'inci maddesinin üçüncü fıkrası değiştirilmiştir. Değişik üçüncü fıkranın son hali, aşağıdaki şekildedir:

“Büyükşehir belediyeleri, il belediyeleri ve nüfusu yirmi beş bini aşan belediyeler bakımından, geçici 4 üncü maddenin ikinci fıkrasında belirtilen kaynağı ayırmayan belediye başkanı ve meclis üyeleri ile ayrılan kaynağı hayvan bakımevi kurmak, sahipsiz hayvanları toplamak, rehabilite etmek veya sahiplendirilinceye kadar bakmak için sarf etmeyen ya da bu kaynağı başka amaçlar için sarf eden belediye başkanı ve belediye yetkililerine altı aydan iki yıla kadar hapis cezası verilir.”

Söz konusu hapis cezasını vermeyi gerektirir suçun ana unsuru, geçici 4'üncü maddenin ikinci fıkrasında belirtilen kaynağı ayırmamaktır (ve sarf etmemek ve başka amaç için sarf etmektir).

b) 7527 sayılı Kanun'un 14'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un geçici 4'üncü maddesi değiştirilmiştir. Değişik geçici 4'üncü maddenin birinci fıkrasına göre büyükşehir belediyeleri, il belediyeleri ve nüfusu yirmi beş bini aşan belediyeler 31.12.2028 tarihine kadar ek 1'inci maddenin birinci fıkrasında belirtilen hayvan bakımevlerini kurmakla ve mevcut bakımevlerinin koşullarını iyileştirmekle yükümlüdür.

Değişik geçici 4'üncü maddenin ikinci fıkrası, aşağıdaki şekildedir:

“Belediyeler 31/12/2028 tarihine kadar birinci fıkra gereğince hayvan bakımevleri kurmak, rehabilitasyon işlemlerini gerçekleştirmek ve sahipsiz hayvanlara sahiplendirilinceye kadar bakmak için kesinleşmiş en son bütçe gelirlerinin binde beşi oranında kaynak ayırır. Bu oran büyükşehir belediyelerinde binde üç olarak uygulanır. Bu fıkra uyarınca ayrılan ödenekler başka bir amaç için kullanılamaz.”

Değişik geçici 4'üncü maddenin birinci fıkrasına konu iş ve işlemleri gerçekleştirmek için belediyeler, kesinleşmiş en son bütçe gelirlerinin binde beşi oranında kaynak ayıracaktır; büyükşehir belediyeleri, kesinleşmiş en son bütçe gelirlerinin binde üçü oranında kaynak ayıracaktır.

Değişik geçici 4'üncü maddenin üçüncü fıkrası, aşağıdaki şekildedir:

“Belediyelerce bu maddenin ikinci fıkrasında belirlenen oranların üzerinde yapılan harcamaların yüzde 40'ı, tevsik edilmesi kaydıyla ilgili belediyeye Hazine ve Maliye

Bakanlığınca aktarılır. Ancak, aktarılacak tutar hiçbir şekilde ikinci fıkrada belirlenen oranların yüzde 40'ını geçemez. Bu fıkranın uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Hazine ve Maliye Bakanlığınca belirlenir.”

Hazine ve Maliye Bakanlığı, değişik geçici 4'üncü maddenin ikinci fıkrasına konu oranların üzerinde yapılan harcamaların yüzde 40'ını belediyeye aktaracaktır. Bu aktarımın üst sınırı, ikinci fıkrada belirlenen oranların yüzde 40'ını geçemeyecektir.

Ancak 7527 sayılı Kanun'un 13'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un ek 1'inci maddesinin değiştirilen üçüncü fıkrasında yer alan “*geçici 4 üncü maddenin ikinci fıkrasında belirtilen kaynağı*” ibaresi; 14'üncü maddesiyle değiştirilen geçici 4'üncü maddesinin ikinci fıkrasının birinci cümlesinde yer alan “*kesinleşmiş en son bütçe gelirlerinin binde beşi oranında kaynak ayırır*” ibaresi ile ikinci cümlesinde yer alan “*binde üç olarak uygulanır*” ibaresi; üçüncü fıkrasının birinci cümlesinde yer alan “*yüzde 40'ı*” ibaresi ile ikinci cümlesinde yer alan “*yüzde 40'ını*” ibaresi, Anayasa'ya aykırıdır.

İptali talep edilen ibareler, aynı konunun farklı boyutlarına ilişkindir. Zira 7527 sayılı Kanunla 5199 sayılı Kanun'da yapılan değişikliklerle hayvanların korunmasına yönelik sorumluluk; merkezi idare ile yerel idare arasında paylaştırılmak yerine; kamu yararı olmaksızın tamamen yerel idarenin üstüne bırakılmıştır. İptali talep edilen ibareler de bahsi geçen görüş değişikliği kapsamında düzenlenmiştir. Şöyle ki anılan ek 1'inci maddede yapılan değişiklikle değişik geçici 4'üncü maddenin ikinci fıkrasında belirtilen kaynağı ayırmayan (sarf etmeyen ve başka amaç için sarf eden) belediye başkanı ve meclis üyelerine, yetkililerine hapis cezası verileceği öngörülmüş; anılan geçici 4'üncü maddenin ikinci fıkrasında yapılan değişiklikle değişik geçici 4'üncü maddenin birinci fıkrasına konu iş ve işlemleri gerçekleştirmek için belediyelerin, kesinleşmiş en son bütçe gelirlerinin binde beşi oranında kaynak ayıracağı; büyükşehir belediyelerinin, kesinleşmiş en son bütçe gelirlerinin binde üçü oranında kaynak ayıracağı kurala bağlanmış; anılan geçici 4'üncü maddenin üçüncü fıkrasında yapılan değişiklikle Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın, değişik geçici 4'üncü maddenin ikinci fıkrasına konu oranların üzerinde yapılan harcamaların yüzde 40'ını belediyeye aktaracağı; bu aktarımın üst sınırının ikinci fıkrada belirlenen oranların yüzde 40'ını geçemeyeceğini hüküm altına almıştır. İptali talep edilen ibareler, aynı konunun farklı boyutlarına ilişkin olduğundan; usul ekonomisi gereğince; Anayasa'ya aykırılık gerekçeleri aynı başlık altında temellendirilecektir.

i)Ölçülülük ilkesi bakımından: Mahalli idare olan belediyelerin ayıracağı kaynağın kesinleşmiş en son bütçe gelirlerinin binde beşi ve büyükşehir belediyelerinin ayıracağı kaynağın kesinleşmiş en son bütçe gelirlerinin binde üçü olması ile Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın, belediyelere aktaracağı tutarın bu oranların üzerinde yapılan harcamaların yüzde 40'ı olması ve bu aktarımın üst sınırının bu oranların yüzde 40'ını geçememesi, Anayasa'nın 2'nci maddesinde yer alan hukuk devleti ilkesine dayanan ve 13'üncü maddesinde açıkça hüküm altına alınan ölçülülük ilkesine (orantılılık unsuruna) aykırıdır. Gerçekten, doğuşunda “makul olma” kavram ve anlayışının belirleyici olduğu hukuk devletinde [gereklilik (aracın, amacı gerçekleştirmek için gerekli olması), elverişlilik (aracın, amacı gerçekleştirmeye elverişli olması), orantılılık (amaç ile araç arasında oran olması) olmak üzere üç teknik ögeyi içeren] ölçülülük, hem devlet organlarının sahip olduğu yetkiler hem her alanda konulan hukuk kuralları bakımından geçerli olmalıdır.

Ancak iptali talep edilen ibarelerin yer aldığı hükümlerle; belediye kaynaklarına kanun koyucu tarafından fahiş düzeyde el atılmaktadır. Bahsi geçen binde beşlik ve binde üçlük

oranların, hangi somut ölçütlere nazaran kabul edildiği belirsizdir. Zira hayvan bakımevi/rehabilitasyon merkezi sayısı, açılması planlanan hayvan bakımevi/rehabilitasyon merkezi sayısı, mevcut hayvan bakımevi/rehabilitasyon merkezlerinin kapasitesi, hayvan bakımevi/rehabilitasyon merkezlerinde çalışan veteriner hekim ve yardımcı personel sayısı, hayvan bakımevi/rehabilitasyon merkezlerinin yıllık ortalama giderleri (personel giderleri hariç), yılda ortalama bakımı üstlenilen hayvan sayısı, belediye sınırları içerisindeki ortalama sokak hayvanı sayısı istatistiki verilerle ortaya konulmadan; bahsi geçen oranlar belirlenmiştir. Yine belediyeler için binde beş ve büyükşehir belediyeleri için binde üç olarak belirlenmesinin haklı nedeni etki analizi ile ortaya konulmamıştır. Belediyelerin toplam bütçelerine ve mevcut durumda bu türden harcamalar için ne kadarlık bir meblağ ayrıldığı ve bunlar göz önüne alınarak ne kadarlık bir meblağın ayrılması gerektiğine dair bilimsel çalışma yürütülmemiştir. Halbuki kanun koyucu, kanun koyarken dışineine tanınan takdir yetkisi, keyfi biçimde kullanamaz.

Benzer biçimde bahsi geçen yüzde 40'lık oranlar da; hayvanların korunmasına yönelik ihdas edilen hükümlerin mali sorumluluğunun, merkezi idare (Bakanlık) ile yerel yönetimler (belediyeler) arasında hakkaniyete uygun şekilde paylaştırılmadığını kanıtlamaktadır. Şöyle ki 7527 sayılı Kanun'un 8'inci maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 19'uncu maddesiyle yerel yönetimlere Bakanlıkça uygun görülen miktarda mali destek sağlanacağı hüküm altına alınmış ve fakat Bakanlığa keyfi uygulamalara neden olabilecek sınırsız takdir yetkisi tanınmıştır. Bununla birlikte yüzde 40'lık çok düşük bir dilim öngörülerek; mali sorumluluk büyük ölçüde merkezi idarenin üstünden atılmıştır.

Bu oranların ölçsüz biçimde belirlenmesi, *“geçici 4'üncü maddenin ikinci fıkrasında belirtilen kaynağı”* ayırmamak (sarf etmemek ve başka amaç için sarf etmek) şeklindeki suç tipinin de fiili unsur bakımından orantısız olmasına neden olmaktadır.

Başka bir anlatımla hayvan bakımevleri kurmak, rehabilitasyon işlemlerini gerçekleştirmek ve sahipsiz hayvanlara sahiplendirilinceye kadar bakmak için gerekli finansal kaynağın; belediyelerin ve Bakanlığın bütçesinin büyüklükleri arasındaki hassas denge gözetilerek; yerel yönetim ile merkezi yönetim arasında birliktelik ile oluşturulması yerine; yerel yönetimlerce ölçüyü aşırı biçimde aşacak nitelikte kaynak ayrılması ve bunun üstündeki harcamalarının cüzi miktarının Bakanlıkça karşılanması, (ülkemizdeki mevcut kötü ekonomik koşullar da göz önüne alındığında) ilgili belediyelerin ve büyükşehir belediyelerinin (kendi uhdelere düşen) kamu hizmetlerini yürütmesini engelleyecek niteliktedir. Halbuki Anayasa'nın 127'nci maddesi gereğince yerel yönetimlere görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır. Başka bir anlatımla amaç (hayvan bakımevleri kurmak, rehabilitasyon işlemlerini gerçekleştirmek ve sahipsiz hayvanlara sahiplendirilinceye kadar bakmak için finansal kaynak oluşturulması) ile araç (belediyelerin ayıracağı kaynağın kesinleşmiş en son bütçe gelirlerinin binde beşi ve büyükşehir belediyelerinin ayıracağı kaynağın kesinleşmiş en son bütçe gelirlerinin binde üçü olması ile Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın, belediyelere aktaracağı tutarın bu oranların üzerinde yapılan harcamaların yüzde 40'ı olması ve bu aktarımın üst sınırının bu oranların yüzde 40'ını geçmemesi ve bu kaynağın ayrılmaması (sarf edilmemesi ve başka amaç için sarf edilmesi) durumunda ilgililer hakkında hapis cezası öngörülmesi) arasında orantı gözetilmemiştir. Bu nedenle iptali talep edilen ibareler, Anayasa'nın 2 ve 13'üncü maddelerine aykırıdır.

ii) İdarenin bütünlüğü ilkesi ve yerel yönetimlerin özerkliği bakımından: Söz konusu kaynak ayırmaların (sarf etmemelerin ve başka amaç için sarf etmelerin) ve kaynak

ayrılmadığı (sarf edilmediği ve başka amaç için sarf edildiği) takdirde hapis cezası verilmesinin muhatabı, belediyeler/ büyükşehir belediyeleri ve belediye yetkilileridir.

Öncelikle belediyelerin hukuki statüsünü belirtmekte ve bunların Bakanlık ile ilişkisini ortaya koymakta fayda bulunmaktadır. Bilindiği üzere Anayasa'nın 123'üncü maddesi uyarınca idarenin kuruluş ve görevleri merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanır. Belediyeler, Anayasa'nın 127'nci maddesi uyarınca mahalli idareler (yerel yönetimler) kapsamında kalan tüzel kişilerdir. Merkezi idare, belediye üzerinde idari vesayet yetkisine sahiptir. Ancak bu yetki, kayıtsız değildir. İdari vesayet yetkisinin kullanılabilmesi için; mahalli hizmetlerin idarenin bütünlüğü ilkesine uygun şekilde yürütülmesi, kamu görevlerinde birliğin sağlanması, toplum yararının korunması ve mahalli ihtiyaçların gereği gibi karşılanması amacı güdülmelidir. Aynı zamanda idari vesayet yetkisi, kanunda gösterilen usul ve esaslar çerçevesinde kullanılabilir. Bununla birlikte belediyelere görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır.

Öte yandan Anayasa Mahkemesi'ne göre *“Anayasa'nın 127'nci maddesinin birinci fıkrasında mahallî idarelerin il, belediye veya köy halkının mahallî müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları yine kanunda gösterilen seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzelkişileri oldukları ifade edilmiştir. Anayasa'da merkezî yönetim-yerel yönetim ayrımının yapılması, yerel yönetimlerin organlarının seçimle göreve gelmesinin öngörülmesi, seçimlerinin süreli olması, kararlarını kendi organları eliyle alması ve uygulatması, kendilerine özgü bütçelerinin bulunması, görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanması gibi yetki ve ayrıcalıkların tanınmış olması, bu idarelerin özerkliklerinin göstergeleridir (Anayasa Mahkemesi'nin 16.07.2020 tarihli ve 2018/104 E.; 2020/39 K. sayılı Kararı, §174). Yine Anayasa Mahkemesi'ne göre “Mahallî idareler, kendilerine verilen görevleri yerine getirebilmek için yeterli gelir kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır. Yerel yönetim birimi olarak belediyelerin etkin ve verimli hizmet sunabilmeleri, belediyelere verilen görevlerin etkin şekilde yerine getirilmesi, bunların mali açıdan güçlü olması ile yakından ilgilidir. Bu nedenden dolayı mahallî idarelere, merkezî idarenin kontrolü altındaki birtakım maddi kaynaklardan pay ayrılmaktadır.” (Anayasa Mahkemesi'nin 14.07.2021 tarihli ve 2019/32 E.; 2021/54 K. sayılı Kararı, §135).*

Benzer biçimde Anayasa Mahkemesi, 18.05.2023 tarihli ve 2020/11 E.; 2023/98 K. sayılı Kararında şu gerekçeyi kaleme almıştır:

“47. Anayasa'nın 127. maddesinin birinci fıkrasında; mahallî idarelerin il, belediye veya köy halkının mahallî müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları yine kanunda gösterilen seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileri oldukları ifade edilmiştir. Anayasa'da merkezî yönetim-yerel yönetim ayrımının yapılması, yerel yönetimlerin organlarının seçimle göreve gelmesinin öngörülmesi, seçimlerinin süreli olması, yerel yönetimlerin kararlarını kendi organları eliyle alması ve uygulatması, kendilerine özgü bütçelerinin bulunması, yerel yönetimlere görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanması gibi yetki ve ayrıcalıkların tanınmış olması bu idarelerin özerkliklerinin göstergesidir.

48. Özerklik, kişi ve kuruluşların kanunla belirlenen sınırlar içinde kalmak şartıyla kendi faaliyetlerine ilişkin kararları alma ve uygulama konusunda gerekli yetkiyle donatılmış olması anlamına gelmektedir. Bu aynı zamanda kurumların dış etkilere karşı korunmasını ifade eder. Kamu kuruluşlarına özerklik tanınmasının nedeni bu kuruluşların faaliyetlerini

hizmetin gereklerine ve kamu yararına uygun bir şekilde sürdürmelerini güvence altına almaktır (AYM, E.2019/112, K.2020/35, 25/6/2020, § 31).

49. Anayasa'nın 127. maddesinde öngörülen yerel yönetimlerin özerkliği ilkesi, yerinden yönetimin varlık şartlarından olan mali özerkliği de kapsamaktadır. Mali özerklik kavramı mahallî idarelerin mali kaynaklarının bir bölümünü yerel vergi ve harçlardan oluşturmalarını, gelirlerini ve varlıklarını kendi amaçlarına uygun bir biçimde kullanabilmelerini ve esnek bir bütçe sistemine sahip olmalarını ifade etmektedir. Diğer bir deyişle mahallî idarelerin mali özerkliği; merkezî yönetimin mal varlığından ayrı mal varlığı, bağımsız gelir kaynakları ve bütçeleri olması esasına dayanır. Nitekim anılan maddenin altıncı fıkrasının son cümlesinde de "Bu idarelere, görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır." hükmüne yer verilmek suretiyle mahallî idarelerin mali özerkliği teminat altına alınmıştır (AYM, E.2014/72, K.2014/141, 11/9/2014; E.2019/112, K.2020/35, 25/6/2020, § 32)."

İptali talep edilen ibareler, hayvan bakımevleri kurmak, rehabilitasyon işlemlerini gerçekleştirmek ve sahipsiz hayvanlara sahiplendirilinceye kadar bakmak için gerekli finansal kaynağın oluşturulmasına ilişkin olduğundan, mahalli idarelerin mali özerkliği ile ilgilidir.

Hayvan bakımevleri kurmak, rehabilitasyon işlemlerini gerçekleştirmek ve sahipsiz hayvanlara sahiplendirilinceye kadar bakmak için gerekli finansal kaynak, şu şekilde belirlenecektir: belediyeler, kesinleşmiş en son bütçe gelirlerinin binde beşini kaynak olarak ayıracaktır; büyükşehir belediyeleri, kesinleşmiş en son bütçe gelirlerinin binde üçünü kaynak olarak ayıracaktır; Hazine ve Maliye Bakanlığı, belediyelere bu oranların üzerinde yapılan harcamaların yüzde 40'ı aktaracaktır; bu aktarımın üst sınırı, bu oranların yüzde 40'ını geçmeyecektir. (Ayrıca belediye yetkilileri, bu kaynağı ayırmak (bu amaç için sarf etmek) için hapis cezasıyla cezalandırma tehdidiyle karşı karşıya kalmaktadır.)

Yerel yönetim, bu kaynak doğrultusunda söz konusu iş ve işlemleri gerçekleştirecektir. Bu kaynaktaki ana payın belediyelere ait olması ve bu mali yükümlülüğün çok küçük bir kısmına Bakanlığın katlanması; bu iş ve işlemlerin zamanında ve gereği gibi gerçekleştirilmesi için, yerel yönetimin kendi iç kaynaklarını büyük ölçüde tüketmesine neden olacaktır. Binde beş, binde üç ve yüzde 40 şeklindeki kesin oranlar, nihayetinde yerel yönetimin kendi mali kaynaklarını nasıl yöneteceğine dair kararını etkileyecektir. Halbuki yerel yönetimlerin mali özerkliği ilkesi gereğince; yerel yönetim bütçesini nasıl yöneteceğine tek başına kendi karar verir. Bir başka deyişle kanun koyucu, kesin hadler uygulayıp bir yandan yerel yönetimleri bir yandan merkezi idareyi sınırlayarak; belediyenin kendi bütçesini nasıl değerlendireceğine ilişkin karar verme yetkisini üzerine almaktadır. Yine yerel yönetimlerin yüksek düzeyde kaynak ayırması ve merkezi idarenin az miktarda katkıda bulunması, yerel yönetimlerin üzerine düşen görevleri yerine getirememesine neden olacaktır.

Buna ilave olarak mali özerkliğin kaybedilmesi; idari özerkliğin de kaybedilmesine sebebiyet verecektir. Zira yerel yönetimler, bütçenin denkliği ilkesi gereğince; bütçeleri doğrultusunda finansal olarak gerçekleştirebilecekleri kararları almaktadır. Ancak bütçelerine yapılan bir müdahale; görevlerin icrasına yönelik idari kararları da etkileyecektir. Bütçe yetersizliği nedeniyle başka konulara ilişkin idari kararlar alınamayacaktır.

İptali talep edilen ibareler, belediyelere görevleri orantılı gelir sağlanması ilkesini ortadan kaldırmaktadır. Zira kanun koyucu bir taraftan yapılacak kaynak atarımı tutarını, üst hadle belirlemekte diğer taraftan Bakanlığın katkısını düşük seviyede tutmaktadır. Bu ise

yerel yönetimlerin idari ve mali özerklik alanını daraltmak suretiyle; yerinden yönetim ilkesine aykırıdır. Anayasa'nın 123'üncü maddesinde güvencelenen idarenin bütünlüğü ilkesi gereğince merkezi idare ile yerel idare arasındaki hassas denge, merkezi idarenin lehine bozulmaktadır. Kanun koyucu, yerel yönetimin görevleri ile orantılı gelirlerini, kaynağında kesmektedir.

Yine kanun koyucu, söz konusu kaynağı ayırmayan (sarf etmeyen ve başka amaç için sarf eden) belediye yetkililerine altı aydan iki yıla kadar hapis cezası verileceğini öngörmekle; bu oranları, düzenleyici kural olmaktan çıkarmakta ve onlara cezai yaptırım olan suç niteliği kazandırmaktadır. Bu durum ise; belediye yetkililerinin opsiyonlarını daraltmaktadır. Belediye yetkilisi, ya kıt kaynaklarını belediye hizmetleri bakımından orantılı biçimde harcayacak ve hapis cezası alma tehlikesiyle karşı karşıya kalacak ya da zorunlu biçimde hayvan bakımevleri kurmak, rehabilitasyon işlemlerini gerçekleştirmek ve sahipsiz hayvanlara sahiplendirilinceye kadar bakmak için orantısız biçimde kaynak ayırarak (sarf ederek ve başka amaç için sarf etmeyerek) diğer belediye hizmetlerinin aksamasına sebep olacaktır. Belediye yetkilisi, özgür iradesine göre karar alamayacağından; idari özerklik de büsbütün ortadan kalkacaktır.

Başka bir deyişle iptali talep edilen ibareler nedeniyle belediyelerin/büyükşehir belediyelerinin görevleri ile orantılı olan gelirlerine, kanun koyucu tarafından ölçüsüz şekilde el koyulmaktadır. Zira finansal kaynağın büyük payının belediyelere - küçük payının merkezi idareye ait olması, Bakanlık tarafından minimum seviyede sağlanacak mali destek, nihayetinde yerel yönetimlerin iptali talep edilen ibarelerin bulunduğu cümlelere konu iş ve işlemlerinin zamanında ve gereği gibi yerine getirilmesi için iç kaynaklarını aşırı ölçüde sarf etmesine neden olacaktır. Halbuki yerel yönetimlere (belediyelere) "mahalli idare" vasfını kazandıran unsurlardan biri mali özerkliktir. Ayrıca belediyeler hayvan haklarının korunmasına ilişkin kamu hizmetinin yürütülememesi ya da hapis cezası tehdidiyle karşı karşıya kalmaktadır.

Başka bir anlatımla Veteriner Hekimler Derneği Sahipsiz Sokak Hayvanları Raporu'nda "Türkiye'de ise, 6,5 milyon civarı sahipsiz köpek varlığı tahmin edilmektedir." ifadesi yer almaktadır.¹¹⁷ Komisyon görüşmelerinde dile getirilen 4 milyon sokak hayvanı ile 105 bin adet hayvan bakımevi olduğunun kabulü halinde dahi; bu hayvanların, %3'ü yerleştirilebilecek ve fakat diğerleri, öldürülmek tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Bu noktada belirtmek gerekir ki Komisyon görüşmelerinde valiliklerden gelen bilgilerin 2 milyon yönünde olduğu aktarılmıştır. Ne yazık ki bilimsel verilerle net bir sayı verilmeyişi dahi, teklifin hazırlanışındaki ciddiyetin düzeyini ortaya çıkarmaktadır.

Diğer bir söyleyişle barınak sayısına ilişkin somut bilimsel veri bulunmamaktadır. Ancak gerekçe metnine 2024 yılı itibarıyla toplam 105 bin kapasiteli 322 barınak olduğu yansımıştır. Bununla birlikte ülkemizde toplam belediye sayısı, 1406'dır.¹¹⁸ Yine bunların uluslararası standartlara uygunluğu hususunda sessiz kalınmıştır. 4 milyon sokak hayvanının olduğu varsayımında 322 barınağın yaklaşık 38 katı barınak inşa edilmelidir. 7527 sayılı Kanun'un 14'üncü maddesiyle yerel yönetimlere tanınan (31.12.2028 tarihine kadar) dört yıllık süre içinde barınak yapımı ve işletimi için gerekli nakdi kaynak milyarlarca TL'dir. Ekonomik krizin yoğun yaşandığı ve yerel yönetimlerin sınırlı kaynakları nazara alındığında; kuralların uygulanabilirliği ortadan kalkmaktadır.

¹¹⁷ <https://vethkimder.org.tr/Eklenti/19.vhd-rapor-sahipsiz-sokakpdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 10.08.2024).

¹¹⁸ <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkildariBolumleri.aspx> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

Ayrıca imzalayıp onaylamış olduğumuz Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın 3'üncü maddesi gereğince özerk yerel yönetim kavramı, yerel makamların, kanunlarla belirlenen sınırlar çerçevesinde, kamu işlerinin önemli bir bölümünü kendi sorumlulukları altında ve yerel nüfusun çıkarları doğrultusunda düzenleme ve yönetme hakkı ve imkanı anlamını taşır. Anılan Şart'ın 9'uncu maddesi uyarınca ekonomik politika çerçevesinde, yerel makamlara kendi yetkileri dahilinde serbestçe kullanabilecekleri yeterli mali kaynaklar sağlanacaktır. Ancak iptali talep edilen ibareler; söz konusu 3'üncü ve 9'uncu maddelerle güvence altına alınan belediyelerin/büyükşehir belediyelerinin idari ve mali özerkliklerini ölçsüz şekilde sınırlandırdığından Şart'a da aykırıdır.

Son olarak belirtmek gerekir ki hayvan bakımevleri kurmak, rehabilitasyon işlemlerini gerçekleştirmek ve sahipsiz hayvanlara sahiplendirilinceye kadar bakmak için; belediyelerin ayıracağı kaynağın kesinleşmiş en son bütçe gelirlerinin binde beşi ve büyükşehir belediyelerinin ayıracağı kaynağın kesinleşmiş en son bütçe gelirlerinin binde üçü olması ile Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın, belediyelere aktaracağı tutarın bu oranların üzerinde yapılan harcamaların yüzde 40'ı olması ve bu aktarımın üst sınırının bu oranların yüzde 40'ını geçmemesi ve bu kaynağın ayrılmaması (sarf edilmemesi ve başka amaç için sarf edilmesi) durumunda ilgililer hakkında hapis cezası öngörülmesi yerine farklı bir finansal yöntemin benimsenmesi de mümkündür. Nitekim Türkiye Büyük Millet Meclisi, Hayvanların Haklarının Korunması ile Hayvanlara Eziyet ve Kötü Muamelelerin Önlenmesi İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, hayvanların refahı ve korunması için işbirliği yapılmasını, bu amaçla yerel yönetimlere mali desteğin artırılmasını (s. 98) ve hayvan hakları fonu kurulmasını önermiştir (s. 101):

“Hayvanlara ilişkin süreçlerin yönetimi konusunda gerek merkezi gerekse yerel yönetimlerde yeterli bütçenin bulunmaması önemli bir sorundur. Yeterli bütçe bulunmaması personel istihdamını, altyapıyı ve hayvan sağlığına yönelik uygulamaları (kısırlaştırma, aşılama, diğer sağlık hizmetleri) doğrudan etkilemekte, şehir hayvanlarına yönelik olarak giderek büyüyen sorunlara çözüm bulunmasını güçleştirmektedir. Komisyon toplantılarına katılarak görüş ve önerilerini ileten kurum, kuruluş ve kişilerin ortak önerilerinden bir tanesi, hayvanlara yönelik süreçlerin yönetilmesinde kullanılmak üzere “Hayvan Hakları Fonu” ya da başka bir ad altında bir fon oluşturulması önerisidir.

Bu fonun gelirlerinin; belediyelerin aldığı emlak, çevre temizlik vergilerinden aktarılacak paylardan; at yarışı, milli piyango gibi şans oyunlarından aktarılacak paylardan, kesilen idari para cezaları ile yapılacak bağışlardan oluşabileceği; kurulacak bu fonun yine Komisyonumuza iletilen önemli bir sorun olan usulsüz ve kayıtdışı bağış toplanmasının önüne geçebileceği ve hayvanların rehabilitasyonu çalışmalarının tüm ülkeyle paylaşılmasını sağlayacağı düşünülmektedir.

Kurulacak bu fon, Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü uhdesinde bulunmalı, fonun dağıtımı mevzuatla düzenlenmelidir.”

Bu nedenle iptali talep edilen ibareler, Anayasa'nın 123 ve 127'nci maddelerine aykırıdır.

Tüm bu nedenlerle 7527 sayılı Kanun'un 13'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un ek 1'inci maddesinin değiştirilen üçüncü fıkrasında yer alan “geçici 4 üncü maddenin ikinci fıkrasında belirtilen kaynağı” ibaresi; 14'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un değiştirilen geçici 4'üncü maddesinin ikinci fıkrasının birinci cümlesinde yer alan “kesinleşmiş en son

bütçe gelirlerinin binde beşi oranında kaynak ayırır” ibaresi ile ikinci cümlesinde yer alan “binde üç olarak uygulanır” ibaresi; üçüncü fıkrasının birinci cümlesinde yer alan “yüzde 40’ı” ibaresi ile ikinci cümlesinde yer alan “yüzde 40’ını” ibaresi, Anayasa’nın 2, 13, 123 ve 127’nci maddelerine aykırıdır; anılan ibarelerin iptali gerekir.

14) 30.07.2024 tarihli ve 7527 sayılı Hayvanları Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un 13’üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un ek 1’inci maddesinin değiştirilen üçüncü fıkrasında yer alan *“Büyükşehir belediyeleri, il belediyeleri ve nüfusu yirmi beş bini aşan belediyeler bakımından,”* ibaresi, *“ayırmayan belediye başkanı ve meclis üyeleri ile ayrılan kaynağı hayvan bakımevi kurmak, sahipsiz hayvanları toplamak, rehabilite etmek veya”* ibaresi, *“bakmak için sarf etmeyen ya da bu kaynağı başka amaçlar için sarf eden belediye başkanı ve belediye yetkililerine altı aydan iki yıla kadar hapis cezası verilir.”* ibaresinin Anayasa’ya aykırılığı

7527 sayılı Kanun’un 13’üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un yerel yönetimlerin sorumluluğunu düzenleyen ek 1’inci maddesinin üçüncü fıkrası değiştirilmiştir. Değişik üçüncü fıkranın son hali, aşağıdaki şekildedir:

“Büyükşehir belediyeleri, il belediyeleri ve nüfusu yirmi beş bini aşan belediyeler bakımından, geçici 4 üncü maddenin ikinci fıkrasında belirtilen kaynağı ayırmayan belediye başkanı ve meclis üyeleri ile ayrılan kaynağı hayvan bakımevi kurmak, sahipsiz hayvanları toplamak, rehabilite etmek veya sahiplendirilinceye kadar bakmak için sarf etmeyen ya da bu kaynağı başka amaçlar için sarf eden belediye başkanı ve belediye yetkililerine altı aydan iki yıla kadar hapis cezası verilir.”

Ancak iptali talep edilen ibarelere konu suç ve ceza hükmü, Anayasa’ya aykırıdır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki anılan değişik üçüncü fıkrada yer alan *“geçici 4 üncü maddenin ikinci fıkrasında belirtilen kaynağı”* ibaresi ile *“sahiplendirilinceye kadar”* ibaresinin, Anayasa’ya aykırı olduğu bu dilekçenin yukarıdaki bölümlerinde detaylı biçimde açıklanmıştır. (Bu bölümde belediye yetkililerinden kasıt: belediye başkanı, meclis üyeleri ve belediye yetkilileridir.)

i)Ölçülülük ilkesi bağlamında suç ve ceza arasında orantılılık ilkesi bakımından: Anayasa’nın 2’nci maddesinde yer alan hukuk devleti ilkesine dayanan *“suç ve ceza arasında orantılılık”* ilkesi, cezada adalet, kefarete anlayışının ve zarar ilkesinin bir sonucudur. Bu ilke, Türk Ceza Kanunu’nun 3’üncü maddesinde de hüküm altına alınmıştır. Öte yandan bu ilke, Anayasa’nın 2’nci maddesinde hüküm altına alınan hukuk devleti ile 13’üncü maddesinde yer alan ölçülülük ilkelerinin somut bir görünümüdür. Nitekim Anayasa Mahkemesi’ne göre de;

“Kanun koyucu, düzenlemeler yaparken hukuk devleti ilkesinin bir gereği olan ölçülülük ilkesiyle bağlıdır. Bu ilke ise “elverişlilik”, “gereklilik” ve “orantılılık” olmak üzere üç alt ilkeden oluşmaktadır. “Elverişlilik”, başvuru önlemin ulaşılacak istenen amaç için elverişli olmasını, “gereklilik” başvuru önlemin ulaşılacak istenen amaç bakımından gerekli olmasını, “orantılılık” ise başvuru önlem ve ulaşılacak istenen amaç arasında olması gereken ölçüyü ifade etmektedir. Bir kurala uyulmaması nedeniyle kanun koyucu tarafından öngörülen yaptırım ile ulaşılacak istenen amaç arasında da “ölçülülük ilkesi” gereğince makul bir dengenin bulunması zorunludur. Ceza, toplumda korunmaya değer görülen hukuki değerlerin ihlali durumunda Devletin gösterdiği tepki olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla ceza hukukunun amacı, toplumsal yaşam bakımından önem arz eden

hukuksal değerleri korumaktır. Fakat Devlet, bu hukuksal değerleri korumak üzere sahip olduğu cezalandırma yetkisini istediği biçim ve kapsamda kullanamaz. Bu yetkisini kullanırken suç ve ceza arasındaki adil dengenin korunmasını da dikkate almak zorundadır. Faile, işlediği suçun ağırlığı ile orantılı ceza ve güvenlik tedbiri uygulanması, orantılılık ilkesi ile örtüşmektedir. Bu ilke, cezaya ve güvenlik tedbirine hükmedilmesinde önemli bir sınırlayıcı unsurdur. Bu noktada orantılılık ilkesi hem kanun koyucuyu hem de hâkimi bağlar. (Anayasa Mahkemesi'nin 05.05.2016 tarihli ve 2016/16 E.: 2016/ 37 K. sayılı Kararı)''.

Ancak burada suç (büyükşehir belediyeleri, il belediyeleri ve nüfusu yirmi beş bini aşan belediyeler bakımından, geçici 4'üncü maddenin ikinci fıkrasında belirtilen kaynağı ayırmamak; ayrılan kaynağı hayvan bakımevi kurmak, sahipsiz hayvanları toplamak, rehabilite etmek veya sahiplendirilinceye kadar bakmak için sarf etmemek ya da bu kaynağı başka amaçlar için sarf etmek) ile ceza (altı aydan iki yıla kadar hapis cezası) arasında orantı bulunmamaktadır.

Tekraren belirtmek gerekir ki suça konu fiillere esas "geçici 4'üncü maddenin ikinci fıkrasında belirtilen kaynağı"n (orantısız olmasından dolayı) Anayasa'nın 2 ve 13'üncü maddelerine aykırılığı ve "sahiplendirilinceye kadar bakmak" fiilinin Anayasa'nın 2, 5, 17, 56, 63 ve 90'ıncı maddelerine aykırılığı bu dilekçenin yukarıdaki bölümlerinde detaylıca açıklanmıştır. Konuyla ilgisi bakımından yukarıda yer alan bahsi geçen açıklamaların bir kısmı, bu başlık altında tekrar edilecektir:

i)Ölçülülük ilkesi bakımından: Mahalli idare olan belediyelerin ayıracağı kaynağın kesinleşmiş en son bütçe gelirlerinin binde beşi ve büyükşehir belediyelerinin ayıracağı kaynağın kesinleşmiş en son bütçe gelirlerinin binde üçü olması ile Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın, belediyelere aktaracağı tutarın bu oranların üzerinde yapılan harcamaların yüzde 40'ı olması ve bu aktarımın üst sınırının bu oranların yüzde 40'ını geçememesi, Anayasa'nın 2'nci maddesinde yer alan hukuk devleti ilkesine dayanan ve 13'üncü maddesinde açıkça hüküm altına alınan ölçülülük ilkesine (orantılılık unsuruna) aykırıdır. Gerçekten, doğuşunda "makul olma" kavram ve anlayışının belirleyici olduğu hukuk devletinde [gerekliklik (aracın, amacı gerçekleştirmek için gerekli olması), elverişlilik (aracın, amacı gerçekleştirmeye elverişli olması), orantılılık (amaç ile araç arasında oran olması) olmak üzere üç teknik ögeyi içeren] ölçülülük, hem devlet organlarının sahip olduğu yetkiler hem her alanda konulan hukuk kuralları bakımından geçerli olmalıdır.

Ancak iptali talep edilen ibarelerin yer aldığı hükümlerle; belediye kaynaklarına kanun koyucu tarafından fahiş düzeyde el atılmaktadır. Bahsi geçen binde beşlik ve binde üçlük oranların, hangi somut ölçütlere nazaran kabul edildiği belirsizdir. Zira hayvan bakımevi/rehabilitasyon merkezi sayısı, açılması planlanan hayvan bakımevi/rehabilitasyon merkezi sayısı, mevcut hayvan bakımevi/rehabilitasyon merkezlerinin kapasitesi, hayvan bakımevi/rehabilitasyon merkezlerinde çalışan veteriner hekim ve yardımcı personel sayısı, hayvan bakımevi/rehabilitasyon merkezlerinin yıllık ortalama giderleri (personel giderleri hariç), yılda ortalama bakımı üstlenilen hayvan sayısı, belediye sınırları içerisindeki ortalama sokak hayvanı sayısı istatistiki verilerle ortaya konulmadan; bahsi geçen oranlar belirlenmiştir. Yine belediyeler için binde beş ve büyükşehir belediyeleri için binde üç olarak belirlenmesinin haklı nedeni etki analizi ile ortaya konulmamıştır. Belediyelerin toplam bütçelerine ve mevcut durumda bu türden harcamalar için ne kadarlık bir meblağ ayrıldığı ve bunlar göz önüne alınarak ne kadarlık bir meblağın ayrılması gerektiğine dair bilimsel çalışma yürütülmemiştir. Halbuki kanun koyucu, kanun koyarken dişineine tanınan takdir yetkisi, keyfi biçimde kullanamaz.

Benzer biçimde bahsi geçen yüzde 40'lık oranlar da; hayvanların korunmasına yönelik ihdas edilen hükümlerin mali sorumluluğunun, merkezi idare (Bakanlık) ile yerel yönetimler (belediyeler) arasında hakkaniyete uygun şekilde paylaştırılmadığını kanıtlamaktadır. Şöyle ki 7527 sayılı Kanun'un 8'inci maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 19'uncu maddesiyle yerel yönetimlere Bakanlıkça uygun görülen miktarda mali destek sağlanacağı hüküm altına alınmış ve fakat Bakanlığa keyfi uygulamalara neden olabilecek sınırsız takdir yetkisi tanınmıştır. Bununla birlikte yüzde 40'lık çok düşük bir dilim öngörülerek; mali sorumluluk büyük ölçüde merkezi idarenin üstünden atılmıştır.

Bu oranların ölçsüz biçimde belirlenmesi, *“geçici 4'üncü maddenin ikinci fıkrasında belirtilen kaynağı”* ayırmamak (sarf etmemek ve başka amaç için sarf etmek) şeklindeki suç tipinin de fiili unsur bakımından orantısız olmasına neden olmaktadır.

Başka bir anlatımla hayvan bakımevleri kurmak, rehabilitasyon işlemlerini gerçekleştirmek ve sahipsiz hayvanlara sahiplendirilinceye kadar bakmak için gerekli finansal kaynağın; belediyelerin ve Bakanlığın bütçesinin büyüklükleri arasındaki hassas denge gözetilerek; yerel yönetim ile merkezi yönetim arasında birliktelik ile oluşturulması yerine; yerel yönetimlerce ölçüyü aşırı biçimde aşacak nitelikte kaynak ayrılması ve bunun üstündeki harcamalarının cüzi miktarının Bakanlıkça karşılanması, (ülkemizdeki mevcut kötü ekonomik koşullar da göz önüne alındığında) ilgili belediyelerin ve büyükşehir belediyelerinin (kendi uhdelere düşen) kamu hizmetlerini yürütmesini engelleyecek niteliktedir. Halbuki Anayasa'nın 127'nci maddesi gereğince yerel yönetimlere görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır. Başka bir anlatımla amaç (hayvan bakımevleri kurmak, rehabilitasyon işlemlerini gerçekleştirmek ve sahipsiz hayvanlara sahiplendirilinceye kadar bakmak için finansal kaynak oluşturulması) ile araç (belediyelerin ayıracağı kaynağın kesinleşmiş en son bütçe gelirlerinin binde beşi ve büyükşehir belediyelerinin ayıracağı kaynağın kesinleşmiş en son bütçe gelirlerinin binde üçü olması ile Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın, belediyelere aktaracağı tutarın bu oranların üzerinde yapılan harcamaların yüzde 40'ı olması ve bu aktarımın üst sınırının bu oranların yüzde 40'ını geçmemesi ve bu kaynağın ayrılmaması (sarf edilmemesi ve başka amaç için sarf edilmesi) durumunda ilgililer hakkında hapis cezası öngörülmesi) arasında orantı gözetilmemiştir. Bu nedenle iptali talep edilen ibareler, Anayasa'nın 2 ve 13'üncü maddelerine aykırıdır.

Bu açıklamalar ışığında geçici 4'üncü maddenin ikinci fıkrasında belirtilen kaynağın kendisinin ölçülülük ilkesine aykırılığı; bu kaynağı ayırmamak, bu kaynağı ilgili olduğu alan için sarf etmemek, bu kaynağı başka amaçlar için sarf etmek fiillerini de orantılılık bakımından sakatlamaktadır.

Diğer bir söyleyişle kanun koyucu, bir taraftan orantılı biçimde tespit etmediği suç tipine, orantılı olmayan bir ceza (altı aydan iki yıla kadar hapis cezası) bağlamaktadır. Bir an için suç tipinin orantılı bir şekilde tespit edildiği iddia edilse dahi; söz konusu hapis cezası, yine fahiş düzeyde kalmaktadır. Burada kanun koyucunun amacı, hayvan haklarının korunması için yürütülecek iş ve işlemlere gerekli kaynağın ayrılması ise; kanun koyucunun finansal kaynağa ilişkin kurala uyulmasını sağlamasının (aykırı davranmanın caydırılmasının), tek yolu hapis cezası öngörmek değildir. Pekala kanun koyucu, idari para cezası yahut adli para cezası öngörmek suretiyle de bu amaca ulaşabilir, belediyeleri kaynak ayırması için zorlayabilir. Diğer bir deyişle bu ceza gerekli değildir. Zira güdülen meşru amaca ulaşmak için daha az müdahaleci nitelikte ve aynı etkili sonuca varmayı sağlayacak alternatif ceza (idari para cezası yahut adli para cezası) bulunmaktadır.

Altı aydan iki yıla kadar hapis cezası, (büyükşehir belediyeleri, il belediyeleri ve nüfusu yirmi beş bini aşan belediyeler bakımından, bahsi geçen kaynağı ayırmamak; ayrılan kaynağı hayvan bakımevi kurmak, sahipsiz hayvanları toplamak, rehabilite etmek veya sahiplendirilinceye kadar bakmak için sarf etmemek, bu kaynağı başka amaçlar için sarf etmek şeklindeki) suçun haksızlığıyla bağdaşmayacak derecede ağır bir yaptırımdır. Ceza, belediye yetkililerine gereğinden fazla-aşırı bir yük yüklemektedir. Suç ile ceza arasındaki denklik, ceza adaleti sistemini zedeleyecek kadar bozulmuştur. Yerel yönetimlerin idarecilerinin kurallara uymasının cebri olarak sağlanması şeklindeki amaç, hapis cezası tayin edilmek suretiyle aşılmıştır. Bu nedenlerle iptali talep edilen ibareler, Anayasa'nın 2 ve 13'üncü maddelerine aykırıdır.

ii) Yerel yönetimlerin özerkliği bakımından: “Büyükşehir belediyeleri, il belediyeleri ve nüfusu yirmi beş bini aşan belediyeler bakımından, geçici 4'üncü maddenin ikinci fıkrasında belirtilen kaynağı ayırmamak; ayrılan kaynağı hayvan bakımevi kurmak, sahipsiz hayvanları toplamak, rehabilite etmek veya sahiplendirilinceye kadar bakmak için sarf etmemek ya da bu kaynağı başka amaçlar için sarf etmek” fiillerini işlediği takdirde altı aydan iki yıla kadar hapis cezası alacak olanlar, belediye başkanı ve meclis üyeleri ile belediye yetkilileridir.

Öncelikle belediyelerin hukuki statüsünü belirtmekte fayda bulunmaktadır. Belediyeler, Anayasa'nın 127'nci maddesi uyarınca mahalli idareler (yerel yönetimler) kapsamında kalan tüzel kişilerdir.

Öte yandan Anayasa Mahkemesi'ne göre “Anayasa'nın 127'nci maddesinin birinci fıkrasında mahallî idarelerin il, belediye veya köy halkının mahallî müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları yine kanunda gösterilen seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzelkişileri oldukları ifade edilmiştir. Anayasa'da merkezî yönetim-yerel yönetim ayrımının yapılması, yerel yönetimlerin organlarının seçimle göreve gelmesinin öngörülmesi, seçimlerinin süreli olması, kararlarını kendi organları eliyle alması ve uygulatması, kendilerine özgü bütçelerinin bulunması, görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanması gibi yetki ve ayrıcalıkların tanınmış olması, bu idarelerin özerkliklerinin göstergeleridir (Anayasa Mahkemesi'nin 16.07.2020 tarihli ve 2018/104 E.; 2020/39 K. sayılı Kararı, §174). Yine Anayasa Mahkemesi'ne göre “Mahallî idareler, kendilerine verilen görevleri yerine getirebilmek için yeterli gelir kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır. Yerel yönetim birimi olarak belediyelerin etkin ve verimli hizmet sunabilmeleri, belediyelere verilen görevlerin etkin şekilde yerine getirilmesi, bunların mali açıdan güçlü olması ile yakından ilgilidir. Bu nedenden dolayı mahallî idarelere, merkezî idarenin kontrolü altındaki birtakım maddi kaynaklardan pay ayrılmaktadır.” (Anayasa Mahkemesi'nin 14.07.2021 tarihli ve 2019/32 E.; 2021/54 K. sayılı Kararı, §135).

Benzer biçimde Anayasa Mahkemesi, 18.05.2023 tarihli ve 2020/11 E.; 2023/98 K. sayılı Kararında şu gerekçeyi kaleme almıştır:

“47. Anayasa'nın 127. maddesinin birinci fıkrasında; mahallî idarelerin il, belediye veya köy halkının mahallî müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları yine kanunda gösterilen seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileri oldukları ifade edilmiştir. Anayasa'da merkezî yönetim-yerel yönetim ayrımının yapılması, yerel yönetimlerin organlarının seçimle göreve gelmesinin öngörülmesi, seçimlerinin süreli olması, yerel yönetimlerin kararlarını kendi organları eliyle alması ve uygulatması, kendilerine özgü bütçelerinin bulunması, yerel yönetimlere görevleri

ile orantılı gelir kaynakları sağlanması gibi yetki ve ayrıcalıkların tanınmış olması bu idarelerin özerkliklerinin göstergesidir.

48. Özerklik, kişi ve kuruluşların kanunla belirlenen sınırlar içinde kalmak şartıyla kendi faaliyetlerine ilişkin kararları alma ve uygulama konusunda gerekli yetkiyle donatılmış olması anlamına gelmektedir. Bu aynı zamanda kurumların dış etkilere karşı korunmasını ifade eder. Kamu kuruluşlarına özerklik tanınmasının nedeni bu kuruluşların faaliyetlerini hizmetin gereklerine ve kamu yararına uygun bir şekilde sürdürmelerini güvence altına almaktır (AYM, E.2019/112, K.2020/35, 25/6/2020, § 31).

49. Anayasa'nın 127. maddesinde öngörülen yerel yönetimlerin özerkliği ilkesi, yerinden yönetimin varlık şartlarından olan mali özerkliği de kapsamaktadır. Mali özerklik kavramı mahallî idarelerin mali kaynaklarının bir bölümünü yerel vergi ve harçlardan oluşturmalarını, gelirlerini ve varlıklarını kendi amaçlarına uygun bir biçimde kullanabilmelerini ve esnek bir bütçe sistemine sahip olmalarını ifade etmektedir. Diğer bir deyişle mahallî idarelerin mali özerkliği; merkezî yönetimin mal varlığından ayrı mal varlığı, bağımsız gelir kaynakları ve bütçeleri olması esasına dayanır. Nitekim anılan maddenin altıncı fıkrasının son cümlesinde de "Bu idarelere, görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır." hükmüne yer verilmek suretiyle mahallî idarelerin mali özerkliği teminat altına alınmıştır (AYM, E.2014/72, K.2014/141, 11/9/2014; E.2019/112, K.2020/35, 25/6/2020, § 32)."

İptali talep edilen ibareler, mahalli idarelerin hem idari hem mali özerkliği ile ilgilidir. Zira belediyeler, kanun koyucu eliyle geçici 4'üncü maddenin ikinci fıkrasında belirtilen kaynağı ayırmakla (belirtilen amaç için sarf etmekle ve başka amaçlar için sarf etmemekle) yükümlü tutulmaktadır. Aksine bir davranış halinde altı aydan iki yıla kadar hapis cezası öngörülmektedir. Kanun koyucu, belediyelerin kendi kaynaklarını ne için kullanacağı yönünde bir kural koymakla ve o kurala aykırı davranıldığında hapis cezası öngörmekle; yerel yönetimlerin mali ve idari özerkliğine müdahale etmektedir. Zira yerel yöneticinin hapis cezası almayacağı tek yol, kanun koyucunun iradesine uygun biçimde davrandığı durumdur. Yerel yönetici kendi hür iradesine istinaden belediye bütçesinin ne kadarını ne için harcayacağını belirleyememektedir. Halbuki yerel yönetimlerin mali özerkliği ilkesi gereğince; yerel yönetim bütçesini nasıl yöneteceğine tek başına kendi karar verir. Bir başka deyişle kanun koyucu, suç ve ceza hükmü öngörerek; belediyenin kendi bütçesini nasıl değerlendireceğine ilişkin karar verme yetkisini üzerine almaktadır. Söz konusu suç ve ceza hükmü nedeniyle belediye, kendi kararlarını bütçesine uygun biçimde alamayacağından; yerel yönetimler, üzerine düşen görevleri yerine getiremeyecektir.

Başka bir anlatımla söz konusu kaynağı ayırmayan (belirtilen amaç için sarf etmeyen ve başka amaçlar için sarf eden) belediye yetkililerine altı aydan iki yıla kadar hapis cezası verileceğini öngörmekle; söz konusu kaynağa konu oranları (binde 5, binde 3, yüzde 40) düzenleyici kural olmaktan çıkarmakta ve onlara cezai yaptırımını olan suç niteliği kazandırmaktadır. Bu durum ise; belediye yetkililerinin opsiyonlarını daratılmaktadır. Belediye yetkilisi, ya kıt kaynaklarını belediye hizmetleri bakımından orantılı biçimde harcayacak ve hapis cezası alma tehlikesiyle karşı karşıya kalacak ya da zorunlu biçimde hayvan bakımevleri kurmak, rehabilitasyon işlemlerini gerçekleştirmek ve sahipsiz hayvanlara sahiplendirilinceye kadar bakmak için orantısız biçimde kaynak ayırarak diğer belediye hizmetlerinin aksamasına sebep olacaktır. Belediye yetkilisi, özgür iradesine göre karar alamayacağından; idari özerklik de büsbütün ortadan kalkacaktır.

Öte yandan Veteriner Hekimler Derneği Sahipsiz Sokak Hayvanları Raporu'nda *“Türkiye’de ise, 6,5 milyon civarı sahipsiz köpek varlığı tahmin edilmektedir.”* ifadesi yer almaktadır.¹¹⁹ Komisyon görüşmelerinde dile getirilen 4 milyon sokak hayvanı ile 105 bin adet hayvan bakımevi olduğunun kabulü halinde dahi; bu hayvanların, %3’ü yerleştirilebilecek ve fakat diğerleri, öldürülmek tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Bu noktada belirtmek gerekir ki Komisyon görüşmelerinde valiliklerden gelen bilgilerin 2 milyon yönünde olduğu aktarılmıştır. Ne yazık ki bilimsel verilerle net bir sayı verilmeyişi dahi, teklifin hazırlanışındaki ciddiyetin düzeyini ortaya çıkarmaktadır.

Diğer bir söyleyişle barınak sayısına ilişkin somut bilimsel veri bulunmamaktadır. Ancak gerekçe metnine 2024 yılı itibarıyla toplam 105 bin kapasiteli 322 barınak olduğu yansımıştır. Bununla birlikte ülkemizde toplam belediye sayısı, 1406’dır.¹²⁰ Yine bunların uluslararası standartlara uygunluğu hususunda sessiz kalınmıştır. 4 milyon sokak hayvanının olduğu varsayımında 322 barınağın yaklaşık 38 katı barınak inşa edilmelidir. 7527 sayılı Kanun’un 14’üncü maddesiyle yerel yönetimlere tanınan (31.12.2028 tarihine kadar) dört yıllık süre içinde barınak yapımı ve işletimi için gerekli nakdi kaynak milyarlarca TL’dir. Ekonomik krizin yoğun yaşandığı ve yerel yönetimlerin sınırlı kaynakları nazara alındığında; kuralın uygulanabilirliği ortadan kalkmaktadır.

Ayrıca imzalayıp onaylamış olduğumuz Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’nın 3’üncü maddesi gereğince özerk yerel yönetim kavramı, yerel makamların, kanunlarla belirlenen sınırlar çerçevesinde, kamu işlerinin önemli bir bölümünü kendi sorumlulukları altında ve yerel nüfusun çıkarları doğrultusunda düzenleme ve yönetme hakkı ve imkanı anlamını taşır. Anılan Şart’ın 9’uncu maddesi uyarınca ekonomik politika çerçevesinde, yerel makamlara kendi yetkileri dahilinde serbestçe kullanabilecekleri yeterli mali kaynaklar sağlanacaktır. Ancak iptali talep edilen ibareler; söz konusu 3’üncü ve 9’uncu maddelerle güvence altına alınan belediyelerin idari ve mali özerkliklerini ölçsüz şekilde sınırlandırdığından Şart’a da aykırıdır.

Son olarak belirtmek gerekir ki hayvan bakımevleri kurmak, rehabilitasyon işlemlerini gerçekleştirmek ve sahipsiz hayvanlara sahiplendirilinceye kadar bakmak için; belediyelerce yüksek düzeyde kaynak ayrılması ve Bakanlıkça düşük düzeyde aktarım yapılması ve bu bağlamda suç (büyükşehir belediyeleri, il belediyeleri ve nüfusu yirmi beş bini aşan belediyeler bakımından, geçici 4’üncü maddenin ikinci fıkrasında belirtilen kaynağı ayırmamak; ayrılan kaynağı hayvan bakımevi kurmak, sahipsiz hayvanları toplamak, rehabilite etmek veya sahiplendirilinceye kadar bakmak için sarf etmemek ya da bu kaynağı başka amaçlar için sarf etmek) ile ceza (altı aydan iki yıla kadar hapis cezası) öngörülmesi; yerine farklı bir finansal yöntemin benimsenmesi de mümkündür. Nitekim Türkiye Büyük Millet Meclisi, Hayvanların Haklarının Korunması ile Hayvanlara Eziyet ve Kötü Muamelelerin Önlenmesi İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, hayvanların refahı ve korunması için işbirliği yapılmasını, bu amaçla yerel yönetimlere mali desteğin arttırılmasını (s. 98) ve hayvan hakları fonu kurulmasını önermiştir (s. 101):

“Hayvanlara ilişkin süreçlerin yönetimi konusunda gerek merkezi gerekse yerel yönetimlerde yeterli bütçenin bulunmaması önemli bir sorundur. Yeterli bütçe bulunmaması personel istihdamını, altyapıyı ve hayvan sağlığına yönelik uygulamaları (kısırlaştırma,

¹¹⁹ <https://vethkimder.org.tr/Eklenti/19.vhd-rapor-sahipsiz-sokakpdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 10.08.2024).

¹²⁰ <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkildariBolumleri.aspx> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

aşılama, diğer sağlık hizmetleri) doğrudan etkilemekte, şehir hayvanlarına yönelik olarak giderek büyüyen sorunlara çözüm bulunmasını güçleştirmektedir. Komisyon toplantılarına katılarak görüş ve önerilerini ileten kurum, kuruluş ve kişilerin ortak önerilerinden bir tanesi, hayvanlara yönelik süreçlerin yönetilmesinde kullanılmak üzere “Hayvan Hakları Fonu” ya da başka bir ad altında bir fon oluşturulması önerisidir.

Bu fonun gelirlerinin; belediyelerin aldığı emlak, çevre temizlik vergilerinden aktarılacak paylardan; at yarışı, milli piyango gibi şans oyunlarından aktarılacak paylardan, kesilen idari para cezaları ile yapılacak bağışlardan oluşabileceği; kurulacak bu fonun yine Komisyonumuza iletilen önemli bir sorun olan usulsüz ve kayıtdışı bağış toplanmasının önüne geçebileceği ve hayvanların rehabilitasyonu çalışmalarının tüm ülkeyle paylaşılmasını sağlayacağı düşünülmektedir.

Kurulacak bu fon, Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü uhdesinde bulunmalı, fonun dağıtımı mevzuatla düzenlenmelidir.”

Bu nedenle iptali talep edilen ibareler, Anayasa’nın 127’nci maddesine aykırıdır.

Tüm bu nedenlerle 7527 sayılı 13’üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un ek 1’inci maddesinin değiştirilen üçüncü fıkrasında yer alan “*Büyükşehir belediyeleri, il belediyeleri ve nüfusu yirmi beş bini aşan belediyeler bakımından,*” ibaresi, “*ayırmayan belediye başkanı ve meclis üyeleri ile ayrılan kaynağı hayvan bakımevi kurmak, sahipsiz hayvanları toplamak, rehabilite etmek veya*” ibaresi, “*bakmak için sarf etmeyen ya da bu kaynağı başka amaçlar için sarf eden belediye başkanı ve belediye yetkililerine altı aydan iki yıla kadar hapis cezası verilir.*” ibaresi, Anayasa’nın 2, 13 ve 127’nci maddelerine aykırıdır; anılan ibarelerin iptali gerekir.

15) 30.07.2024 tarihli ve 7527 sayılı Hayvanları Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un 14’üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un değiştirilen geçici 4’üncü maddesinin birinci fıkrasında yer alan “*31/12/2028 tarihine kadar*” ibaresi ile ikinci fıkrasının birinci cümlesinde yer alan “*31/12/2028 tarihine kadar*” ibaresinin Anayasa’ya aykırılığı

7527 sayılı Kanun’un 14’üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun’un geçici 4’üncü maddesi değiştirilmiştir. Değişik geçici 4’üncü maddenin birinci fıkrasına göre büyükşehir belediyeleri, il belediyeleri ve nüfusu yirmi beş bini aşan belediyeler 31.12.2028 tarihine kadar ek 1’inci maddenin birinci fıkrasında belirtilen hayvan bakımevlerini kurmakla ve mevcut bakımevlerinin koşullarını iyileştirmekle yükümlüdür. Değişik geçici 4’üncü maddenin ikinci fıkrasının birinci cümlesine göre belediyeler 31.12.2028 tarihine kadar birinci fıkra gereğince hayvan bakımevleri kurmak, rehabilitasyon işlemlerini gerçekleştirmek ve sahipsiz hayvanlara sahiplendirilinceye kadar bakmak için kesinleşmiş en son bütçe gelirlerinin binde beşi oranında kaynak ayırır. Ancak bu iş ve işlemlerin yapılması için 31.12.2028 tarihinin üst sınır olarak belirlenmesi, Anayasa’ya aykırıdır.

Hukuk devleti, ölçülülük ilkesi ve yerel yönetimlerin özerkliği bakımından: Hukuk devleti, bütün işlem ve eylemlerinin hukuk kurallarına uygunluğunu başlıca geçerlik koşulu sayan, her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurmayı amaçlayan ve bunu geliştirerek sürdüren, hukuku tüm devlet organlarına egemen kılan, Anayasa’ya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, insan haklarına saygı duyarak bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, Anayasa’ya ve hukuk kurallarına bağlılığa özen gösteren, yargı denetimine açık olan,

yasaların üstünde yasa koyucunun da uymak zorunda olduğu temel hukuk ilkeleri ile Anayasa'nın bulunduğu bilinci olan devlettir (*Anayasa Mahkemesi'nin 02.06.2009 tarihli ve 2004/10 E.; 2009/68 K. sayılı Kararı*). Hukuk devletinönkoşullarından olan hukuki güvenlik ilkesi hukuk normlarının öngörülebilir olmasını, hukuki belirlilik ilkesi de kanun hükümlerinin şüpheyeye yer vermeyecek şekilde açık, net, anlaşılabilir olmasını ve ayrıca kamu otoritelerinin keyfi uygulamalarına karşı koruyucu önlem içermesini ifade etmektedir (bkz. AYM 9.2.2017, 2016/143 E.– 2017/23 K. par. 13; RG. 12.4.2017-30036)

Başka bir anlatımla Lon L. Fuller, kanun koyucunun bir kural koyarken dikkat etmesi gereken noktaları sıralamıştır. Yasa koymanın iç ahlakı olarak nitelendirilen ilkelerin altıncısına göre kurallar yapılması imkansız olanı gerektirmemelidir.¹²¹ Bu ilke aynı zamanda hukuk devleti ilkesinin bir gereğidir.

Bununla birlikte Anayasa'nın 2'nci maddesinde yer alan hukuk devleti ilkesine dayanan ve 13'üncü maddesinde açıkça hüküm altına alınan ölçülülük ilkesine (orantılılık unsuruna) aykırıdır. Gerçekten, doğuşunda “makul olma” kavram ve anlayışının belirleyici olduğu hukuk devletinde [gereklilik (aracın, amacı gerçekleştirmek için gerekli olması), elverişlilik (aracın, amacı gerçekleştirmeye elverişli olması), orantılılık (amaç ile araç arasında oran olması) olmak üzere üç teknik ögeyi içeren] ölçülülük, hem devlet organlarının sahip olduğu yetkiler hem her alanda konulan hukuk kuralları bakımından geçerli olmalıdır.

Buna ilave olarak belediyeler, Anayasa'nın 127'nci maddesi uyarınca mahalli idareler (yerel yönetimler) kapsamında kalan tüzel kişilerdir. Anayasa Mahkemesi'ne göre “*Anayasa'nın 127'nci maddesinin birinci fıkrasında mahallî idarelerin il, belediye veya köy halkının mahallî müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları yine kanunda gösterilen seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzelkişileri oldukları ifade edilmiştir. Anayasa'da merkezî yönetim-yerel yönetim ayrımının yapılması, yerel yönetimlerin organlarının seçimle göreve gelmesinin öngörülmesi, seçimlerinin süreli olması, kararlarını kendi organları eliyle alması ve uygulatması, kendilerine özgü bütçelerinin bulunması, görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanması gibi yetki ve ayrıcalıkların tanınmış olması, bu idarelerin özerkliklerinin göstergeleridir (Anayasa Mahkemesi'nin 16.07.2020 tarihli ve 2018/104 E.; 2020/39 K. sayılı Kararı, §174). Yine Anayasa Mahkemesi'ne göre “Mahallî idareler, kendilerine verilen görevleri yerine getirebilmek için yeterli gelir kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır. Yerel yönetim birimi olarak belediyelerin etkin ve verimli hizmet sunabilmeleri, belediyelere verilen görevlerin etkin şekilde yerine getirilmesi, bunların mali açıdan güçlü olması ile yakından ilgilidir. Bu nedenden dolayı mahallî idarelere, merkezî idarenin kontrolü altındaki birtakım maddi kaynaklardan pay ayrılmaktadır.” (Anayasa Mahkemesi'nin 14.07.2021 tarihli ve 2019/32 E.; 2021/54 K. sayılı Kararı, §135).*

Benzer biçimde Anayasa Mahkemesi, 18.05.2023 tarihli ve 2020/11 E.; 2023/98 K. sayılı Kararında şu gerekçeyi kaleme almıştır:

“47. Anayasa'nın 127. maddesinin birinci fıkrasında; mahallî idarelerin il, belediye veya köy halkının mahallî müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları yine kanunda gösterilen seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileri oldukları ifade edilmiştir. Anayasa'da merkezî yönetim-yerel

¹²¹ Wibren van der Burg, Lon. L. Fuller'dan Yasa Koyuculara Dersler, Çev.: E. İrem Akı, Hukuk Kuramı, C. 1, S. 3, Mayıs-Haziran 2014, ss. 55-64.

yönetim ayrımının yapılması, yerel yönetimlerin organlarının seçimle göreve gelmesinin öngörülmesi, seçimlerinin süreli olması, yerel yönetimlerin kararlarını kendi organları eliyle alması ve uygulaması, kendilerine özgü bütçelerinin bulunması, yerel yönetimlere görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanması gibi yetki ve ayrıcalıkların tanınmış olması bu idarelerin özerkliklerinin göstergesidir.

48. Özerklik, kişi ve kuruluşların kanunla belirlenen sınırlar içinde kalmak şartıyla kendi faaliyetlerine ilişkin kararları alma ve uygulama konusunda gerekli yetkiyle donatılmış olması anlamına gelmektedir. Bu aynı zamanda kurumların dış etkilere karşı korunmasını ifade eder. Kamu kuruluşlarına özerklik tanınmasının nedeni bu kuruluşların faaliyetlerini hizmetin gereklerine ve kamu yararına uygun bir şekilde sürdürmelerini güvence altına almaktır (AYM, E.2019/112, K.2020/35, 25/6/2020, § 31).

49. Anayasa'nın 127. maddesinde öngörülen yerel yönetimlerin özerkliği ilkesi, yerinden yönetimin varlık şartlarından olan mali özerkliği de kapsamaktadır. Mali özerklik kavramı mahallî idarelerin mali kaynaklarının bir bölümünü yerel vergi ve harçlardan oluşturmalarını, gelirlerini ve varlıklarını kendi amaçlarına uygun bir biçimde kullanabilmelerini ve esnek bir bütçe sistemine sahip olmalarını ifade etmektedir. Diğer bir deyişle mahallî idarelerin mali özerkliği; merkezî yönetimin mal varlığından ayrı mal varlığı, bağımsız gelir kaynakları ve bütçeleri olması esasına dayanır. Nitekim anılan maddenin altıncı fıkrasının son cümlesinde de "Bu idarelere, görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır." hükmüne yer verilmek suretiyle mahallî idarelerin mali özerkliği teminat altına alınmıştır (AYM, E.2014/72, K.2014/141, 11/9/2014; E.2019/112, K.2020/35, 25/6/2020, § 32)."

Hukuk devleti ilkesi bağlamında yasa koymanın altıncı iç ahlakı, ölçülülük ilkesi ile yerel yönetimlerin idari ve mali özerkliği birlikte değerlendirildiğinde; kanun koyucu, bir taraftan yerel yönetimin iradesinin oluşumuna etki etmemeli diğer yandan yerel yönetimi, kamu yararı için bir konuda zorlayacaksa; bu zorlayıcı araç, hayatın olağan akışında uygulanabilir nitelikte olmalıdır. Ancak iptali istenilen ibarelere konu tarihsel üst sınırlar; yerel yönetimlerin idari ve mali özerkliğinin aksine kanunla onlara bakımevi kurma, mevcut bakımevlerinin koşullarını iyileştirme ve kaynak ayırma yükümlülüğü yüklemektedir. Kanun koyucu, burada hayvan haklarının korunması bakımından kamu yararı amacıyla yerel yönetimlerin özerkliği ilkesine müdahale etmektedir. Ancak bu iş ve işlemleri gerçekleştirmeleri için belediyelere 31.12.2028 tarihine kadar zaman tanınmanın ölçülü olmayışı, söz konusu kamu yararı amacını aşmaktadır.

Başka bir anlatımla ülkemizde halihazırda kaç hayvan bakımevi bulunduğunu; bunlardan kaçının yem-hijyen-yer-sağlıklı ortam vs. sorununa sahip olduğunu; sokakta yaşayan hayvanların sayısını; mevcut bakımevlerinin mevcut hayvanların barındırılmasına yönelik ihtiyacın ne kadarını karşılayacağını; karşılanmayan kısmın ne kadar sürede karşılanabileceğini; gerekli nakdi tutarın ne kadar olacağını; tüm hayvanların hayvan bakımevlerine alınması halinde kısa, orta ve uzun vadede bakım masraflarının toplamını; bakımevinde istihdam edilecek personelin niteliği ve sayısını; bu sorumluluğun merkezi yönetimler ile yerel yönetimler arasında orantılı biçimde nasıl dağıtılacağını; hayvanların uzun sürelerle bakımevlerinde tutulması halinde hayvanların fiziksel ve ruhsal sağlığının bu durumdan nasıl etkileneceğini bilimsel verilerle ortaya konulmaksızın; muhatabın 31.12.2028 tarihine kadar yükümlülüğü yerine getirmesini öngörmek; muhataba yapılması imkansız olanı gerektirmektedir. Kanun koyucu, her bir makul belediye yetkilisi tarafından genel yaşam deneyimi nazara alınarak yapılabilir bir tarih belirlememiştir. Tarih amacı gerçekleştirme

bakımından orantılı değildir; amaçların ağırlığı nazara alındığında, tarihin daha ileri bir güne tekabül etmesi gerekmektedir.

Kanun'un yayım tarihi (02.08.2024 günü) itibarıyla yaklaşık dört buçuk yıllık vadenin belirlenmesi; uygulanabilirlik bakımından kamu idarelerinin hazırladığı yıllık kalkınma hedefleri, vadeli planlamalar gibi raporların temel mantığı ile de bağdaşmamaktadır. Zira bu raporlarda planlamaya/programlamaya konu mevcut durum, somut ve nesnel verilerle ortaya konulmakta; hedefler belirlenmekte; hedefi gerçekleştirecek muhatabın (mali vb.) yapısı değerlendirilmekte ve buna göre takvim oluşturulmaktadır. Ancak iptali talep edilen ibarelerin yer aldığı madde hükmünde bu metod, izlenmemiştir. Yine iptali talep edilen ibarelerin yer aldığı madde metninin gerekçesinde, 31.12.2028 tarihinin seçilmesinin meşru nedeni temellendirilmemiştir.

Bu durum, yerel yönetimlerin kendi mali kaynaklarını hangi takvime göre nasıl-niçin değerlendirileceğine yönelik karar alma refleksini de ortadan kaldırması itibarıyla, yerel yönetimlerin özerkliği ilkesini de ihlal etmektedir.

Başka bir anlatımla Veteriner Hekimler Derneği Sahipsiz Sokak Hayvanları Raporu'nda *“Türkiye’de ise, 6,5 milyon civarı sahipsiz köpek varlığı tahmin edilmektedir.”* ifadesi yer almaktadır.¹²² Komisyon görüşmelerinde dile getirilen 4 milyon sokak hayvanı ile 105 bin adet hayvan bakımevi olduğunun kabulü halinde dahi; bu hayvanların, %3’ü yerleştirilebilecek ve fakat diğerleri, öldürülmek tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Bu noktada belirtmek gerekir ki Komisyon görüşmelerinde valiliklerden gelen bilgilerin 2 milyon yönünde olduğu aktarılmıştır. Ne yazık ki bilimsel verilerle net bir sayı verilmeyişi dahi, teklifin hazırlanışındaki ciddiyetin düzeyini ortaya çıkarmaktadır.

Diğer bir söyleyişle barınak sayısına ilişkin somut bilimsel veri bulunmamaktadır. Ancak gerekçe metnine 2024 yılı itibarıyla toplam 105 bin kapasiteli 322 barınak olduğu yansımıştır. Bununla birlikte ülkemizde toplam belediye sayısı, 1406’dır.¹²³ Yine bunların uluslararası standartlara uygunluğu hususunda sessiz kalınmıştır. 4 milyon sokak hayvanının olduğu varsayımında 322 barınağın yaklaşık 38 katı barınak inşa edilmelidir. 7527 sayılı Kanun’un 14’üncü maddesiyle yerel yönetimlere tanınan (31.12.2028 tarihine kadar) dört yıllık süre içinde barınak yapımı ve işletimi için gerekli nakdi kaynak milyarlarca TL’dir. Ekonomik krizin yoğun yaşandığı ve yerel yönetimlerin sınırlı kaynakları nazara alındığında; kuralların uygulanabilirliği ortadan kalkmaktadır.

Ayrıca imzalayıp onaylamış olduğumuz Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’nın 3’üncü maddesi gereğince özerk yerel yönetim kavramı, yerel makamların, kanunlarla belirlenen sınırlar çerçevesinde, kamu işlerinin önemli bir bölümünü kendi sorumlulukları altında ve yerel nüfusun çıkarları doğrultusunda düzenleme ve yönetme hakkı ve imkanı anlamını taşır. Anılan Şart’ın 9’uncu maddesi uyarınca ekonomik politika çerçevesinde, yerel makamlara kendi yetkileri dahilinde serbestçe kullanabilecekleri yeterli mali kaynaklar sağlanacaktır. Ancak iptali talep edilen ibareler; söz konusu 3’üncü ve 9’uncu maddelerle güvence altına alınan belediyelerin idari ve mali özerkliklerini ölçsüz şekilde sınırlandırdığından Şart’a da aykırıdır.

¹²² <https://vethkimder.org.tr/Eklenti/19.vhd-rapor-sahipsiz-sokakpdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 10.08.2024).

¹²³ <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkildariBolumleri.aspx> (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

Bu nedenle iptali talep edilen ibareler, Anayasa'nın 2, 13 ve 127'nci maddelerine aykırıdır.

Tüm bu nedenlerle 7527 sayılı Kanun'un 14'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un değiştirilen geçici 4'üncü maddesinin birinci fıkrasında yer alan "*31/12/2028 tarihine kadar*" ibaresi ile ikinci fıkrasının birinci cümlesinde yer alan "*31/12/2028 tarihine kadar*" ibaresi, Anayasa'nın 2, 13 ve 127'nci maddelerine aykırıdır; anılan ibarelerin iptali gerekir.

16) 30.07.2024 tarihli ve 7527 sayılı Hayvanları Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 16'ncı maddesinin Anayasa'ya aykırılığı

Anayasa'nın 89'uncu maddesinde Cumhurbaşkanının, Türkiye Büyük Millet Meclisince kabul edilen kanunları on beş gün içinde yayımlanacağı kurala bağlanmıştır. Bununla birlikte 10 sayılı Resmî Gazete Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 7'nci maddesine göre kanunlar, Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ve yönetmelikler ile diğer düzenlemeler, ayrıca bir yürürlük tarihi belirtilmemiş ise Resmî Gazete'de yayımlandığı gün yürürlüğe girer. Yürürlük, kanunlaştırma sürecinde bir usul işlemidir.

7527 sayılı Kanun'un 16'ncı maddesi de bu Kanun'un yayımı tarihinde (02.08.2024) yürürlüğe gireceğini hüküm altına almıştır.

7527 sayılı Kanun, 5199 sayılı Kanun'da birtakım değişiklik, ekleme, çıkarma, yürürlükten kaldırma yapmıştır. 5199 sayılı Kanun'un ana omurgasını "topla, kısırlaştır, aşıla, rehabilite et ve yaşam alanına bırak" anlayışı oluşturmakta iken; 7527 sayılı Kanunla bu bakış açısı, kamu yararı olmaksızın büsbütün terk edilmiş yerine hayvanların sahiplendirilinceye kadar bakımevlerinde tutulmalarına (ve akabinde öldürülmelerine) yönelik bir anlayış (hukuka aykırı biçimde) benimsenmiştir.

Bu kapsamda 7527 sayılı Kanun'un 1'inci maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un amacı düzenleyen 1'inci maddesini; 7527 sayılı Kanun'un 2'nci maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un tanımları düzenleyen 3'üncü maddesini; 7527 sayılı Kanun'un 3'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un ilkeleri düzenleyen 4'üncü maddesini; 7527 sayılı Kanun'un 4'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanların korunmasını düzenleyen 6'ncı maddesini; 7527 sayılı Kanun'un 5'inci maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un hayvanların öldürülmesini düzenleyen 13'üncü maddesini; 7527 sayılı Kanun'un 6'ncı maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un yasakları düzenleyen 14'üncü maddesini; 7527 sayılı Kanun'un 7'nci maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un il hayvanları koruma kurulunun görevlerini düzenleyen 16'ncı maddesini; 7527 sayılı Kanun'un 8'inci maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un mali desteği düzenleyen 19'uncu maddesini; 7527 sayılı Kanun'un 9'uncu maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un koruma altına almayı düzenleyen 24'üncü maddesini; 7527 sayılı Kanun'un 10'uncu maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un idari para cezalarını düzenleyen 28'inci maddesini; 7527 sayılı Kanun'un 11'inci maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un adli cezaları düzenleyen 28/A maddesini; 7527 sayılı Kanun'un 12'nci maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un saklı hükümleri düzenleyen 31'inci maddesini; 7527 sayılı Kanun'un 13'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un belediyelerin sorumluluğunu düzenleyen ek 1'inci maddesini; 7527 sayılı Kanun'un 14'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un geçici 4'üncü maddesini; 7527 sayılı Kanun'un 15'inci maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un hayvanların sahiplenilmesi ve bakımını düzenleyen 5'inci maddesi ile denetimi düzenleyen 17'nci maddesini ve yerel hayvan koruma görevlilerinin sorumluluklarını düzenleyen 18'inci maddesini değiştirmiştir.

Bu değişiklerle gerek merkezi idareye gerek yerel idareye görev-yetki ve sorumluluk vermiştir. Bu (hukuka aykırı) anlayış değişikliğinin, 02.08.2024 tarihi itibarıyla yerine getirilmesi mümkün değildir.

Her ne kadar Anayasa Mahkemesi, 31.03.2021 tarihli ve 2018/112 E.; 2021/24 K. sayılı Kararıyla “*Yürürlük maddesi yasal düzenlemelerin ne zaman yürürlüğe gireceğini, yürütme maddesi de yasal düzenlemeleri yürüten makamı göstermektedir. Anılan maddeler kanun yapım tekniği açısından her tür yasal düzenlemede bulunmakta olup yazılmamış olmaları yasal düzenlemelerin geçerliliğini etkilememektedir.*” şeklinde gerekçe kaleme alsada; söz konusu yürürlük maddesi, 7527 sayılı Kanun’un uygulanabilirliği bakımından elverişli değildir. Kanun’un yayımından sonraki ileri bir tarihte yürürlüğe girmesi gerekmektedir.

Nitekim hukuk devleti, bütün işlem ve eylemlerinin hukuk kurallarına uygunluğunu başlıca geçerlik koşulu sayan, her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurmayı amaçlayan ve bunu geliştirerek sürdüren, hukuku tüm devlet organlarına egemen kılan, Anayasa’ya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, insan haklarına saygı duyarak bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, Anayasa’ya ve hukuk kurallarına bağlılığa özen gösteren, yargı denetimine açık olan, yasaların üstünde yasa koyucunun da uymak zorunda olduğu temel hukuk ilkeleri ile Anayasa’nın bulunduğu bilinci olan devlettir (*Anayasa Mahkemesi’nin 02.06.2009 tarihli ve 2004/10 E.; 2009/68 K. sayılı Kararı*). Hukuk devletinin önkoşullarından olan hukuki güvenlik ilkesi hukuk normlarının öngörülebilir olmasını, hukuki belirlilik ilkesi de kanun hükümlerinin şüpheye yer vermeyecek şekilde açık, net, anlaşılabilir olmasını ve ayrıca kamu otoritelerinin keyfi uygulamalarına karşı koruyucu önlem içermesini ifade etmektedir (bkz. AYM 9.2.2017, 2016/143 E.– 2017/23 K. par. 13; RG. 12.4.2017-30036)

Başka bir anlatımla Lon L. Fuller, kanun koyucunun bir kural koyarken dikkat etmesi gereken noktaları sıralamıştır. Yasa koymanın iç ahlakı olarak nitelendirilen ilkelerin altıncısına göre kurallar yapılması imkansız olanı gerektirmemelidir.¹²⁴ Bu ilke aynı zamanda hukuk devleti ilkesinin bir gereğidir.

Bununla birlikte Anayasa’nın 2’nci maddesinde yer alan hukuk devleti ilkesine dayanan ve 13’üncü maddesinde açıkça hüküm altına alınan ölçülülük ilkesine (orantılılık unsuruna) aykırıdır. Gerçekten, doğuşunda “makul olma” kavram ve anlayışının belirleyici olduğu hukuk devletinde [gereklilik (aracın, amacı gerçekleştirmek için gerekli olması), elverişlilik (aracın, amacı gerçekleştirmeye elverişli olması), orantılılık (amaç ile araç arasında oran olması) olmak üzere üç teknik ögeyi içeren] ölçülülük, hem devlet organlarının sahip olduğu yetkiler hem her alanda konulan hukuk kuralları bakımından geçerli olmalıdır.

Hukuk devleti ilkesi bağlamında yasa koymanın altıncı iç ahlakı ile ölçülülük ilkesi birlikte değerlendirildiğinde; kanun koyucu, bir Kanun’un yürürlük tarihini, ölçülü şekilde belirlemelidir.

Başka bir anlatımla ülkemizde halihazırda kaç hayvan bakımevi bulunduğunu; bunlardan kaçının yem-hijyen-yer-sağlıklı ortam vs. sorununa sahip olduğunu; sokakta yaşayan hayvanların sayısını; mevcut bakımevlerinin mevcut hayvanların barındırılmasına yönelik ihtiyacın ne kadarını karşılayacağını; karşılanmayan kısmın ne kadar sürede karşılanabileceğini; gerekli nakdi tutarın ne kadar olacağını; tüm hayvanların hayvan

¹²⁴ Wibren van der Burg, Lon. L. Fuller’dan Yasa Koyuculara Dersler, Çev.: E. İrem Akı, Hukuk Kuramı, C. 1, S. 3, Mayıs-Haziran 2014, ss. 55-64.

bakımevlerine alınması halinde kısa, orta ve uzun vadede bakım masraflarının toplamını; bakımevinde istihdam edilecek personelin niteliği ve sayısını; bu sorumluluğun merkezi yönetimler ile yerel yönetimler arasında orantılı biçimde nasıl dağıtılacağını; hayvanların uzun sürelerle bakımevlerinde tutulması halinde hayvanların fiziksel ve ruhsal sağlığının bu durumdan nasıl etkileneceğini bilimsel verilerle ortaya koymaksızın; 7527 sayılı Kanun'un, muhataplarını yayımı tarihi itibarıyla bağladığını öngörmek; muhataplara yapılması imkansız olanı gerektirmektedir. Kanun koyucu, merkezi idare ile yerel yönetimler tarafından genel yaşam deneyimi nazara alınarak yapılabilir bir tarih belirlememiştir. Tarih, amacı gerçekleştirme bakımından orantılı değildir; amaçların ağırlığı nazara alındığında yürürlük tarihinin daha ileri bir güne tekabül etmesi gerekmektedir.

Kanun'un 02.08.2024 tarihinde yürürlüğe girip bağlayıcı hale gelmesi; uygulanabilirlik bakımından kamu idarelerinin hazırladığı yıllık kalkınma hedefleri, vadeli planlamalar gibi raporların temel mantığı ile de bağdaşmamaktadır. Zira bu raporlarda planlamaya/programlamaya konu mevcut durum somut ve nesnel verilerle ortaya konulmakta; hedefler belirlenmekte; hedefi gerçekleştirecek muhatabın (mali vb.) yapısı değerlendirilmekte ve buna göre takvim oluşturulmaktadır. Ancak iptali talep edilen madde hükmünde bu metod, izlenmemiştir. Yine iptali talep edilen madde metninin gerekçesinde, yayımı tarihinde yürürlüğe gireceğinin meşru nedeni temellendirilmemiştir.

Bu nedenle iptali talep edilen madde, Anayasa'nın 2 ve 13'üncü maddelerine aykırıdır.

Tüm bu nedenlerle 7527 sayılı Kanun'un 16'ncı maddesi, Anayasa'nın 2 ve 13'üncü maddelerine aykırıdır; anılan maddenin iptali gerekir.

I. YÜRÜRLÜĞÜ DURDURMA İSTEMİNİN GEREKÇESİ

30.07.2024 tarihli ve 7527 sayılı Hayvanları Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 5199 sayılı Kanun'un hukuka aykırı biçimde bazı maddelerini yürürlükten kaldırmakta, değiştirmekte, ekleme ve çıkarma yapmaktadır. Kamu yararına aykırı olan, telafisi mümkün olmayacak sonuçlara yol açacak bu düzenlemelerin iptal davası sonuçlanana kadar yürürlüğünün durdurulması gerekmektedir.

Başka bir anlatımla Anayasa'nın 123'üncü maddesinin ilk iki fıkrasında, idarenin kuruluş ve görevleriyle bir bütün olduğu ve kanunla düzenleneceği; idarenin kuruluş ve görevlerinin merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanacağı kurala bağlanmıştır. Bahsi geçen Anayasal kurallar, idarenin kanuniliği ilkesinin normatif biçimidir. 5199 sayılı Kanun'da değişiklik yapan 7527 sayılı Kanun da TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilmek ve Resmi Gazete'de yayımlanmakla; yasa formundaki yasama işlemi niteliğini kazanmıştır. Bu bağlamda 7527 sayılı Kanun, Resmi Gazete'de yayımlandığı 02.08.2024 tarihi itibarıyla gerek merkezi gerek yerel yönetimler bakımından bağlayıcı hale gelmiştir ve idare, 7527 sayılı Kanun'u uygulamak durumunda kalmaktadır. Ne var ki getirdiği değişikliklerle hayvanların yaşam hakkını tümüyle ortadan kaldıran 7527 sayılı Kanun, yukarıda ayrıntılı biçimde açıklandığı üzere açık ve ciddi derecede Anayasa'ya aykırılık içermektedir. Zira doğal ekosistemde hayvanlar, en az insanlar kadar öznedir ve hukuk tarafından korunmaya mazhardır; ancak 7527 sayılı Kanun, uygulandığı takdirde; büyük katliamlara sebep olacaktır.

Buna ilave olarak Anayasa'nın 11'inci maddesi gereğince Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan

temel hukuk kurallarıdır. Bahsi geçen amir hükmün lafzı gözetildiğinde; yerel ve merkezi idarenin, Anayasa'ya açık ve ciddi derecede aykırı olan 7527 sayılı Kanun'un hükümlerini uygulaması, bir hukuk devletinde beklenemez. Anayasa'nın 11 ve 123'üncü maddeleri birlikte yorumlandığında; yönetsel bir kriz yaşanmaması adına Anayasa Mahkemesi'nin bir an önce iptali talep edilen düzenlemelerin yürütmelerinin durdurulmasına karar vermesi, Anayasal bir gerekliliktir.

Diğer bir söyleyişle Anayasa Mahkemesi, kanunun uygulanması durumunda giderilmesi güç ya da olanaksız durum ve zararlar doğabileceği ve verilebilecek bir iptal kararının belki de sonuçsuz kalabileceği gerekçesiyle çeşitli davalarda yürürlüğün durdurulmasına karar vermiştir. Söz gelimi Anayasa Mahkemesi, 11.04.1994 tarihli ve 1994/43 E.; 1994/42-1 K. sayılı Kararında Türkiye Elektrik Kurumunun özelleştirilmesi ile ilgili 01.03.1994 tarihli ve 21864 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 3974 sayılı "1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu, 3182 sayılı Bankalar Kanunu, 2983 sayılı Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun, 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu, 07.11.1985 tarihli ve 3238 sayılı Kanun, 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılması ve 1177 sayılı Tütün Tekeli Kanununun Bazı Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılması ve Kamu İktisadî Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi Hakkında Kanuna Ek Maddeler Eklenmesine İlişkin Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun" hakkında, aşağıdaki gerekçeyle yürürlüğü durdurma kararı vermiştir:

“Dava konusu 3974 sayılı Yasa'nın yukarıda belirtilen kural larından anlaşılacağı üzere, Yasa'ya ilişkin olası bir iptal kararının verilmesi ve bu kararın yürürlüğe girmesine kadar Yasa'nın uygulanması durumunda Türkiye Elektrik Kurumu'nun mevcut veya yeniden yapılanma sonucu oluşacak teşebbüsleri, müessese, bağlı ortaklık, iştirak, işletme ve işletme birimlerinin tamamı özelleştirilebilecek başka bir anlatımla bunların mal varlıkları ya da parasal değeri olan kamu kaynakları yerli-yabancı gerçek kişilere veya özel hukuk tüzelkişilerine devredilmiş; satış ve işletme haklarının devrine ilişkin sözleşmelerde idari yargının denetimi dışında kalmış olacaktır. Böylece, daha sonra "giderilmes i güç ya da olanaksız durum ve zararlar " doğabilecek; verilebilecek bir iptal kararı belki de sonuçsuz kalacaktır. Bu nedenlerle istem doğrultusunda 3974 sayılı Yasa'nın yürürlüğünün durdurulmasına karar vermek gerekmiştir.”

Anayasa Mahkemesi'nin özelleştirme sürecindeki hassas tutumunu hayvanların vahşi biçimde itlaf edilmesi bakımından da sürdürmesi gerekmektedir.

O halde anayasal düzenin hukuka aykırı kural ve düzenlemelerden en kısa sürede arındırılması, hukuk devleti sayılmanın en önemli gerekleri arasında sayılmaktadır. Anayasa'ya aykırılıkların sürdürülmesi, özenle korunması gereken hukukun üstünlüğü ilkesini de zedeleyecektir. Hukukun üstünlüğünün sağlanamadığı bir düzende, kişi hak ve özgürlükleri güvence altında sayılamayacağından, bu ilkenin zedelenmesi hukuk devleti yönünden giderilmesi olanaksız durum ve zararlara yol açacaktır.

Bu zarar ve durumların doğmasını önlemek amacıyla, Anayasa'ya açıkça aykırı olan ve iptali istenen hükmün iptal davası sonuçlanıncaya kadar yürürlüğünün de durdurulması istenerek Anayasa Mahkemesi'ne dava açılmıştır.

II. SONUÇ VE İSTEM

30.07.2024 tarihli ve 7527 sayılı Hayvanları Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un

1) 1'inci maddesiyle 24.06.2004 tarihli ve 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nun 1'inci maddesinin birinci fıkrasında yer alan "*Kanunun amacı;*" ibaresinden sonra gelmek üzere eklenen "*insan, hayvan ve çevre sağlığı gözetilmek kaydıyla*" ibaresinde yer alan "*insan,*" ibaresi; 4'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 6'ncı maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan değiştirilen "*insan ve çevre sağlığı için oluşabilecek*" ibaresinde bulunan "*insan*" ibaresi; 7'nci maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 16'ncı maddesinin birinci fıkrasının değiştirilen (b) bendinde yer alan "*insan,*" ibaresi; 8'inci maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 19'uncu maddesinin birinci fıkrasının değiştirilen birinci cümlesinde yer alan "*İnsan,*" ibaresi, Anayasa'nın 2, 5, 17, 56, 63 ve 90'ıncı maddelerine,

2) 2'nci maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 3'üncü maddesinin birinci fıkrasının değiştirilen (f) bendi, Anayasa'nın 2, 5, 17, 56, 63 ve 90'ıncı maddelerine,

3) 2'nci maddesinin birinci fıkrasının (k) bendinde yer alan değiştirilen "*hayvanların sahiplendirilinceye kadar barındırıldığı ve rehabilite edildiği*" ibaresinde bulunan "*sahiplendirilinceye kadar*" ibaresi; 3'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 4'üncü maddesinin birinci fıkrasının (j) bendinde yer alan değiştirilen "*hayvanların sahiplendirilinceye kadar bakılmaları*" ibaresinde bulunan "*sahiplendirilinceye kadar*" ibaresi; 4'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 6'ncı maddesinin dördüncü fıkrasının değiştirilen son cümlesinde yer alan "*sahiplendirilinceye kadar*" ibaresi; 9'uncu maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 24'üncü maddesinin birinci fıkrasının değiştirilen son cümlesinde yer alan "*sahiplendirilinceye kadar*" ibaresi; 13'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un ek 1'inci maddesinin birinci fıkrasına eklenen "*sahiplendirilinceye kadar*" ibaresi ve ikinci fıkrasının değiştirilen dördüncü cümlesinde yer alan "*sahiplendirilinceye kadar*" ibaresi ile değiştirilen üçüncü fıkrasında yer alan "*sahiplendirilinceye kadar*" ibaresi; 14'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un değiştirilen geçici 4'üncü maddesinin ikinci fıkrasının birinci cümlesinde yer alan "*sahiplendirilinceye kadar*" ibaresi, Anayasa'nın 2, 5, 17, 56, 63 ve 90'ıncı maddelerine,

4) 3'üncü maddesinde yer alan "*(b) bendi yürürlükten kaldırılmış*" ibaresi, Anayasa'nın 2, 5, 17, 56, 63 ve 90'ıncı maddelerine,

5) 3'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 4'üncü maddesinin birinci fıkrasının (d) bendinde yer alan değiştirilen "*hayvanları sahiplenmek*" ibaresi; 4'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 6'ncı maddesinin altıncı fıkrasında yer alan değiştirilen "*hayvanları hayvan bakımevi kurarak sahiplenmek*" ibaresi; 9'uncu maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 24'üncü maddesinin birinci fıkrasında yer alan değiştirilen "*veya sahiplendiği*" ibaresi, 15'inci maddesinin (a) bendinde yer alan "*5 inci maddesinin birinci fıkrasında yer alan 'veya ona bakan' ibaresi, dördüncü fıkrasında yer alan 've kontrollü hayvanları bulundurma ve' ibaresi*" ibaresi, Anayasa'nın 2, 5, 17, 56, 63 ve 90'ıncı maddelerine,

6) 4'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 6'ncı maddesinin birinci fıkrasında yer alan değiştirilen "*kanuni istisnalar hariç*" ibaresi ile 6'ncı maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 14'üncü maddesinin birinci fıkrasının (h) bendinde yer alan değiştirilen "*Kanunî ve tıbbî*" ibaresinde bulunan "*Kanunî*" ibaresi, Anayasa'nın 2, 5, 17, 56, 63 ve 90'ıncı maddelerine,

7) 5'inci maddesi; 10'uncu maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 28'inci maddesinin birinci fıkrasının (ı) bendinde yer alan değiştirilen "*dördüncü*" ibaresi; 11'inci maddesiyle

5199 sayılı Kanun'un 28/A maddesinin ikinci fıkrasına "*birinci*" ibaresinden sonra gelmek üzere eklenen "*ikinci ve üçüncü*" ibaresi, Anayasa'nın 2, 5, 7, 10, 17, 56, 63, 90, 123 ve 124'üncü maddelerine,

8) 6'ncı maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 14'üncü maddesinin birinci fıkrasına eklenen bent ile 10'uncu maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 28'inci maddesinin birinci fıkrasının (j) bendinde yer alan değiştirilen "*(o) bendine aykırı davrananlara hayvan başına elli bin Türk lirası idarî para cezası.*" ibaresi, Anayasa'nın 2, 5, 17, 56, 63 ve 90'ıncı maddelerine,

9) 7'nci maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 16'ncı maddesinin birinci fıkrasının değiştirilen (b) bendinde yer alan "*her türlü önlemi almak*" ibaresi, Anayasa'nın 2, 7, 10 ve 123'üncü maddelerine,

10) 7'nci maddesinde yer alan "*(f) bendi yürürlükten kaldırılmıştır*" ibaresi ile 15'inci maddesinin (b) bendi, Anayasa'nın 2, 5, 17, 56, 63 ve 90'ıncı maddelerine,

11) 8'inci maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 19'uncu maddesinin birinci fıkrasının değiştirilen birinci cümlesinde yer alan "*Bakanlıkça uygun görülen miktarlarda*" ibaresi, Anayasa'nın 2, 7, 10, 123 ve 127'nci maddelerine,

12) 9'uncu maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un 24'üncü maddesinin birinci fıkrasının değiştirilen son cümlesinde yer alan "*sahiplendirilme niteliği olanlar*" ibaresi, Anayasa'nın 2, 7, 10 ve 123'üncü maddelerine,

13) 13'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un ek 1'inci maddesinin değiştirilen üçüncü fıkrasında yer alan "*geçici 4 üncü maddenin ikinci fıkrasında belirtilen kaynağı*" ibaresi; 14'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un değiştirilen geçici 4'üncü maddesinin ikinci fıkrasının birinci cümlesinde yer alan "*kesinleşmiş en son bütçe gelirlerinin binde beşi oranında kaynak ayırır*" ibaresi ile ikinci cümlesinde yer alan "*binde üç olarak uygulanır*" ibaresi; üçüncü fıkrasının birinci cümlesinde yer alan "*yüzde 40'ı*" ibaresi ile ikinci cümlesinde yer alan "*yüzde 40'ını*" ibaresi, Anayasa'nın 2, 13, 123 ve 127'nci maddelerine,

14) 13'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un ek 1'inci maddesinin değiştirilen üçüncü fıkrasında yer alan "*Büyükşehir belediyeleri, il belediyeleri ve nüfusu yirmi beş bini aşan belediyeler bakımından,*" ibaresi, "*ayırmayan belediye başkanı ve meclis üyeleri ile ayrılan kaynağı hayvan bakımevi kurmak, sahipsiz hayvanları toplamak, rehabilite etmek veya*" ibaresi, "*bakmak için sarf etmeyen ya da bu kaynağı başka amaçlar için sarf eden belediye başkanı ve belediye yetkililerine altı aydan iki yıla kadar hapis cezası verilir.*" ibaresi, Anayasa'nın 2, 13 ve 127'nci maddelerine,

15) 14'üncü maddesiyle 5199 sayılı Kanun'un değiştirilen geçici 4'üncü maddesinin birinci fıkrasında yer alan "*31/12/2028 tarihine kadar*" ibaresi ile ikinci fıkrasının birinci cümlesinde yer alan "*31/12/2028 tarihine kadar*" ibaresi, Anayasa'nın 2, 13 ve 127'nci maddelerine,

16) 16'ncı madde, Anayasa'nın 2 ve 13'üncü maddelerine

Esas Sayısı : 2024/151

Karar Sayısı : 2025/107

aykırı olduğundan iptaline ve uygulanması halinde giderilmesi güç ya da olanaksız zarar ve durumlar olacağı için, iptal davası sonuçlanıncaya kadar yürürlüğünün durdurulmasına karar verilmesine ilişkin istemimizi saygı ile arz ederiz".